

BROJ 1
GODINA XVI

JANUAR-FEBRUAR
IZLAZI DVOMESEČNO

VOJNO DELO

OPŠTEVOJNI TEORIJSKI ČASOPIS

IZDAJE VIZJNA „VOJNO DELO“
BEOGRAD, Zahumska 26 — Telefon redakcije 44-981 lokali 17, 26 i 46

General-potpukovnik Milija STANIŠIĆ	<i>Uticaj savremenog tehničkog razvitka na kvalitete starešinskog kadra — — — —</i>	3
General-potpukovnik Viktor BUBANJ	<i>Zaštita većih oklopnih jedinica od lovačko-bombarderske avijacije — — — —</i>	13
Pukovnik Branko KARAĆ	<i>Pripremanje ratnih igara — — — —</i>	27
General-potpukovnik Milan PAVLOVIĆ	<i>Provjeravanje i ocjenjivanje uspjeha nastave u oklopnim jedinicama — — —</i>	41
Potpukovnik Ilija MRMAK	<i>Metoda vežbanja u nastavnoj praksi —</i>	50
Pukovnik Milutin LUTOVAC	<i>Oklopne jedinice u odbrani noću — —</i>	67
Pukovnik Stevo SUNAJKO	<i>Priprema i izvođenje savetovanja o nastavi u pukovima — — — — — — —</i>	82

IZ STRANIH ARMIIJA

1 SAP.	<i>O savremenoj sovjetskoj vojnoj strategiji</i>	91
2 B.	<i>Revolucionarne promene u vojnoj misli</i>	115
3 SeŠ.	<i>Nova doktrina i reorganizacija italijanske kopnene vojske — — — — —</i>	123 ✓
4 S. P.	<i>Nacionalna odbrana Savezne Republike Nemačke — — — — —</i>	135 ✓

BIBLIOGRAFIJA

UTICAJ SAVREMENOG TEHNIČKOG RAZVITKA NA KVALITETE STAREŠINSKOG KADRA

Fizionomija oružane borbe bila je uvek najneposrednije vezana za materijalno-tehnička sredstva kojima se rat vodio. Suština i forme oružane borbe neprekidno su se i zakonito menjale usled razvitka i promena borbenih sredstava (i društvenih uslova takođe). Sve je to pred starešinski kadar postavljalo nove i povećane zahteve u pogledu njihovih znanja i veština. Izrazitu sliku takvog stanja pruža savremena epoha, koja je na tehničkom polju najrevolucionarnija u dosadašnjoj ljudskoj istoriji.

Na putu neprekidnog i sve bržeg usavršavanja proizvodnih snaga i materijalne proizvodnje čovečanstvo je zadnjih decenija zakoračilo u eru nove naučne i tehničke revolucije, koja je pod određenim društveno-političkim uslovima i okolnostima omogućila buran i revolucionaran razvoj ratne tehnike. Atomske oružje, rakete, elektronika, reaktivna i infracrvena tehnika, kibernetika i slično — prouzrokovali su kvalitetne izmene u pripremi i načinu vođenja rata, kao i u organizaciji oružanih snaga.

Uočavanje ostvarenog tehničkog napretka i njegovih daljih puteva i mogućnosti ima sve presudniji značaj za pripremu i vođenje rata u celini. Od posebnog je, pak, značaja proučavanje uticaja tehničkog razvitka na kvalitete starešinskog kadra. Ono omogućava da se jasnije uoče nove potrebe i zahtevi u formiranju starešina i da se njihovo obučavanje i vaspitavanje usmerava na one oblasti i pitanja koja su najvažnija sa stanovišta pripreme za eventualni rat.

Analiza procesa savremenog razvoja ratne tehnike ukazuje da se tu više ne radi o pojedinačnim visokim tehničkim dostignućima, već o planskim i objedinjenim poduhvatima da se neprekidno usavršavaju celokupno naoružanje i oprema i da se pronalaze nova borbena sredstva — i to u oružanim snagama u celini: u svim vidovima, rodovima i službama. Za razliku od prethodne epohe u tom pogledu je naročito karakterističan napredak ostvaren u kopnenoj vojsci.

Nije bilo tako davno kad je KoV u tehničkom pogledu bila daleko inferiornija od vazduhoplovstva i mornarice. Danas se u tom pravcu situacija korenito izmenila. Primenom i korišćenjem atomskog naoružanja, raketa, elektronike, mehanizacije, radio-tehničkih sredstava, infra-crvene tehnike, sredstava vazdušnog transporta i sl. — kopnena vojska je po tehničkom razvitku stala uz bok RV i RM.

Zadnjih godina vazduhoplovstvo je zakoračilo u novu etapu razvoja. Sve više i brže se uvode avioni nadzvučnih i super-zvučnih brzina. To više nije »klasični« avion nego avion-raketonosac. Za vođenje aviona velikih brzina i na velikim visinama, kao i za automatsko utvrđivanje

elemenata za gađanje cilja i otvaranje vatre — uvedeni su složeni elektronski sistemi.

Mornarica je prva uspela da iskoristi atomski pogon i time otvorila nove perspektive svog razvoja. Primenom raketnog oružja na podmornicama i u floti, uz razgranate i usavršene elektronske sisteme za osmatranje ciljeva i za upravljanje vatrom — mornarica je veoma značajno povećala svoje borbene mogućnosti.

U protivvazdušnoj odbrani integrirana su najsavršenija borbena sredstva čiju kičmu i mozak čini elektronika. U cilju maksimalnog ubrzanja osmatranja, identifikovanja, obavještanja i komandovanja, radnje su u tom procesu najvećim delom automatizovane, jer čovekova čula i mozak nisu toliko brzi i pouzdani da bi sve to mogli blagovremeno obaviti.

Kod najnovijeg razvoja tehnike ne radi se više o pojedinačnim oružjima (raketama, avionu, brodu i dr.), već o kompleksnom borbenom sistemu u kome je oružje integrirano sa sredstvima za prenošenje i tehničkim uređajima za vođenje do cilja i za automatsko otvaranje vatre. Vrednost takvog borbenog sistema prvenstveno zavisi od sigurnosti i preciznosti rada kompleksnih radio i elektrotehničkih aparatura koje se široko primenjuju u svim vidovima oružanih snaga.

Opšti razvitak ratne tehnike doprineo je i značajnom usavršavanju borbenih sredstava koja se koriste u partizanskom (gerilskom) i protivpartizanskom ratu: veći broj automatskog streljačkog oružja, sredstva infracrvene tehnike, helikopteri, usavršena diverzantska sredstva, brojnija i tehnički savršenija radio-sredstva i sl.

Prirodno je i logično da je krupan i brz napredak sredstava ratne tehnike u svim armijama u oštroj formi postavio pitanje tehničkog obrazovanja starešina i razvijanja njihovih sposobnosti u ovladavanju celokupnim naoružanjem i opremom da bi ih mogli najefikasnije primeniti u borbi.

U armijama koje su masovno opremljene najsavremenijom ratnom tehnikom način izvođenja borbenih dejstava u prvom redu diktiraju mogućnosti tog naoružanja i opreme. Njihove starešine rukuju velikim brojem raznovrsne i složene ratne tehnike da oni u borbi ne mogu »kročiti« bez znanja i veštine da svu raspoloživu tehniku efikasno iskoriste. Dosta je slična situacija i kod armija malih zemalja. I one iz dana u dan uvode sve savremeniju ratnu tehniku. Njihov starešinski kadar je prevashodno dužan da do majstorstva ovlada upotrebom tehnike i njenim rukovanjem, kako bi se malobrojna (ograničena) borbena sredstva iskoristila ekonomično i efikasno. Na drugoj strani, starešine ovih armija najverovatnije će se u borbi susresti sa brojnijom i savršenijom ratnom tehnikom protivnika. Protiv nje se treba znalački boriti, pronalazeći njene slabe strane i preduzimajući taktičke radnje i postupke koji će davati prednost sopstvenim snagama. I za jedno i za drugo neophodna su solidna tehnička znanja i majstorstvo u vladanju tehnikom.

Pitanje tehničkih znanja i sposobnosti starešina najneposrednije je danas povezano i sa izgradnjom borbenog morala pojedinaca i armije u celini. Atomsko i ostalo novo oružje, zajedno sa porastom vatrene i udarne moći klasičnog oružja, povećalo je do ogromnih razmera žestinu oružane borbe. Sigurno je da će ogromna vatrena moć savremenog

oružja vršiti snažan psihološki i moralni pritisak na ljude, na njihovu volju i aktivnost u borbi. Isto tako je izvesno da će taj učinak biti daleko teži i negativniji kod ljudstva koje nema osnovnu predstavu o novom oružju i opremi. Iskustvo dva prethodna svetska rata je pokazalo da je nepoznavanje novog oružja često imalo veći negativni učinak od njegove stvarne uništavajuće snage. Nasuprot tome, dobro poznavanje karakteristika i mogućnosti novog oružja — i načina zaštite od njega — omogućava da se jedinice uspešno obuče za ratovanje u novim uslovima. Tada jača pouzdanje ljudi u sopstvene snage i raste njihova moralna i psihička otpornost.

U današnje vreme pitanje tehničkih znanja i sposobnosti postavlja se pred ceo starešinski kadar. Ono je podjednako značajno i za niže i za više starešine.

Niže starešine neposredno rukovode upotrebom najvećeg broja borbenih sredstava. One su odgovorne ne samo za borbenu spremnost celokupnog oružja i opreme već i za njegovo efikasno korišćenje u svim fazama borbe. Njihov je zadatak da u borbi čvrsto upravljaju vatrom cele jedinice. Iz njihovih tehničkih znanja i sposobnosti neposredno izvire i njihova taktička veština.

Više starešine moraju imati još šira tehnička znanja zato što rukovode i komanduju jedinicama koje raspolažu raznovrsnijom i moćnijom ratnom tehnikom. Pored toga, za savremene borbene uslove je karakteristično da će više komande neposredno organizovati i izvoditi vatrene udare operativnog značaja, što takođe zahteva visoka tehnička znanja oficira tih komandi. Isto tako, oficiri u višim komandama imaju zadatak da prate i cene vrednost postojećeg oružja i opreme, da uočavaju potrebu za novim oružjem i da postavljaju operativno-taktičke zahteve za izradu novih (savršenijih) borbenih sredstava — što nije moguće bez solidnijih i širih tehničkih znanja.

Svi navedeni faktori i razlozi sigurno ukazuju da pitanje tehničkog obrazovanja izbija u prvi plan priprema starešinskog kadra za eventualni rat.

U rešavanju ovog zadatka naročito značajnu ulogu imaju niže vojne škole (osnovno vojno školovanje). Za razliku od nedavne prošlosti, kada je uža vojnostručna problematika bila predominantna u programima osnovnog vojnog školovanja, savremeni tehnički razvitak nameće potrebu i zahteva da se opštem obrazovanju budućih starešina posveti isto toliko pažnje koliko i njihovoj vojnoj specijalnosti. U okviru opšteg obrazovanja vidno mesto pripada danas tehničkom obrazovanju. Jer, niže vojne škole treba da daju osnovu i glavni pečat tehničkoj kulturi starešina. Da bi one mogle da odgovore tom delu svoje namene, tj. da bi se u njima stvorila mogućnost za dalje sticanje dubljih i solidnijih znanja i veština iz oblasti savremene ratne tehnike, nužno je da se u programima osnovnog vojnog školovanja što više mesta da izučavanju egzaktnih nauka i tehnike. Poznato je, da se u osnovama savremenog tehničkog progressa nalaze rezultati i uspesi matematike, fizike i hemije. One su prisutne i duboko ukorenjene i u ostvarenjima i upotrebi savremenog naoružanja i opreme. Zbog toga znanja starešina iz matematike, fizike i hemije imaju presudan značaj za sticanje tehničkog obrazovanja, odnosno za temeljitije razumevanje principa rada i funkcio-

nisanja pojedinih elemenata borbenog sistema ili oružja. Uporo do sa tim neophodno je da se u ovim školama izučava što šire i intenzivnije elektro i radio-tehnika, a posebno elektronika koja ima sve značajniju ulogu u svim delovima oružanih snaga. Odnoseći se tako prema teorijskim znanjima iz nauke i tehnike, uz sistematski praktičan rad slušalaca na borbenim sredstvima, niže vojne škole su u stanju da mladim starešinama daju onakvo tehničko obrazovanje i tehničke navike kakve savremeni razvitak traži. Starešina, tehnički tako obrazovan, kretaće se u toj oblasti sigurno i rado kroz celu svoju vojničku karijeru. Tehniku i tehničke probleme osećaće kao nerazdvojni deo svog poziva i posla. Tehnička znanja i tehnička kultura omogućiće mu da solidno ovlada raspoloživim borbenim sredstvima, da uspešno prati razvoj ratne tehnike u svetu i da upotrebu vlastite jedinice celishodno zasniva na borbenim mogućnostima sopstvenog i protivničkog naoružanja i opreme.

Više vojne škole imaju takođe značajnu ulogu i obavezu u rešavanju ovog krupnog zadatka. Prvo, zbog toga što uopšte nisu u stanju da pravilno izgrađuju i osposobljavaju visokokvalifikovane vojne rukovodioce ako se celim licem (i programom i metodom) ne okrenu izučavanju onih novih pojava i problema oružane borbe koje prouzrokuje i nameće nova ratna tehnika. Drugo, zato što se stav i odnos viših vojnih škola prema tehnici direktno odražava na generacije slušalaca, a time i na trupu.

Očigledno je da se danas ne može uspešno izučavati ni jedan vid i vrsta borbenih dejstava bez solidnog poznavanja konkretnih mogućnosti borbene tehnike koja sve više presudno utiče na forme i metode oružane borbe. U uslovima velike dinamičnosti i žestine borbe moguće je da se uspešno organizuju i izvode pojedine operativne i taktičke radnje samo pod uslovom da se dobro poznaju mogućnosti i način upotrebe ABH oružja, raketa, elektronike i ostalih novih borbenih sredstava. Isto tako, za organizaciju i izvođenje partizanskih dejstava sve je presudnije u kojoj meri starešine poznaju ABH oružje, infracrvenu tehniku, helikoptere i ostala borbena sredstva koja će neprijatelj upotrebljavati protiv partizanskih jedinica.

Pitanje tehničkog obrazovanja starešina od izvanrednog je značaja i za celokupni rad i obuku jedinica. Održavanje visokog stepena ispravnosti tehnike je bitan element njihove borbene gotovosti. Osposobljavanje jedinica da mogu efikasno upotrebiti raspoloživa sredstva je glavni deo sadržaja njihove obuke.

U vreme između dva uzastopna školovanja starešina, u jedinice neprekidno pristiže nova, savremenija i komplikovanija ratna tehnika kojom treba brzo i potpuno ovladati. Isto tako, za to vreme se brzo menjaju i borbena sredstva protivnika. Pored toga, što je isto toliko značajno, vrednost tehnike i tehničkih znanja nužno je u jedinicama proveravati u uslovima koji su maksimalno moguće približni ratnim. A kroz obuku u takvim uslovima iskrsava čitav niz praktičnih tehničkih i taktičkih problema za čija rešenja su neophodna sigurna tehnička znanja i veština da se ona prilagode brzini dejstva i raznovrsnim teškoćama na »bojištu«. U obuci jedinica, starešine se takođe susreću sa velikim bro-

jem novih borbenih sredstava drugih rodova i vidova sa kojima treba da organizuju uspešno sadejstvo, i to u uslovima koji su mnogo složeniji od onih u drugom svetskom ratu. Složeniji su zato što treba uskladiti dejstva većeg broja borbenih sredstava kvalitetnijih mogućnosti, s jedne, i što je pri velikoj dinamičnosti dejstava vreme za organizaciju sadejstva mnogo kraće, s druge strane.

Svi ti faktori i razlozi postavljaju u prvi plan pitanje sadržaja, oblika i metoda rada na tehničkom usavršavanju starešina u jedinicama. Očigledno je da raniji način rada — kada je u jedinicama bilo manje tehnike i kada je ona bila manje složena — ne može da zadovolji nove potrebe. Danas je neophodno da se za izučavanje tehnike dade više vremena i da se pronađu najcelishodniji oblici tehničkog usavršavanja starešina. Pored uobičajenih nastavnih formi, naša i strana iskustva pokazuju da za jedinice sve veći značaj dobijaju kratki kursevi i tehničko-taktički zborovi. Na kratkim kursovima može se najbrže i najefikasnije izučiti nova ratna tehnika. Na tehničko-taktičkim zborovima od nekoliko dana — uz solidnu prethodnu pripremu svih učesnika — mogu se uspešno prikazati bitne karakteristike i borbene mogućnosti celokupne tehnike viših združenih jedinica, odnosno drugih vidova.

Imajući u vidu sve brži razvoj nauke i tehnike, realno je očekivati da će se ratna tehnika i dalje neodoljivo razvijati. Zbog toga rešavanje problema tehničkog obrazovanja postaje, i sve više će biti, prvorazredni zadatak daljnje izgradnje armije. Zadatak je sam po sebi kompleksan i obiman, u pravom smislu reči opštarmijski. Za njegovo celovito i efikasno rešavanje neophodno je temeljito preispitivanje dosadašnjih pogleda i stavova, kao i sinhronizovano dejstvo škola i trupe — uz pronalaženje pogodnijih načina i oblika za tehničko obrazovanje. Zadatak je toliko složen da zahteva celovita rešenja. Pod tim se u prvom redu podrazumeva rešavanje sledećih krupnijih pitanja: određivanje smernica za vrstu specijalizacije kadrova u armiji, utvrđivanje sadržaja i obima tehničkih znanja starešina prema njihovim funkcijama, sistematizacija i podela gradiva po stepenu školovanja i za trupu, način dopunskog tehničkog usavršavanja onog dela kadra koji ima veće »praznine« u tehničkim znanjima, određivanje smernica agitaciono-propagandne delatnosti u cilju maksimalnog angažovanja starešina, programiranje i organizovanje izdavanja tehničke literature.

Obimnost i složenost tehničkog obrazovanja sve više akcentiraju ulogu i značaj tehničke literature u armiji. Bez nje starešine nisu u stanju da brzo ovladaju postojećom tehnikom, niti da uspešno prate njen razvitak u svetu. Međutim, danas se toliko mnogo i na raznim mestima piše o tehnici i tehničkim problemima da starešine ne mogu da se upoznaju sa velikim delom te materije. Zbog toga se ukazuje potreba da se izrade i starešinama stave na upotrebu tehnički udžbenici, priručnici, zbirke članaka i teme koji bi bili i dovoljno stručni i popularni, tj. materijali koji bi na sažet i prikladan način obrađivali suštinu pitanja tehničkog obrazovanja. Iz svih tih razloga izdavanje tehničke literature predstavlja zadatak od izvanrednog značaja. Veliku potrebu u opštim i specijalnim tehničkim znanjima može da zadovolji samo snažna izdavačka delatnost, koja bi bila toliko centralizovana da obezbedi plansko

zadovoljenje najaktuelnijih potreba, a na drugoj strani da omogućí samostalnost i aktivnost izdavačke delatnosti vidova i rodova.

Kvalitetne promene u društveno-ekonomskim uslovima i u razvoju ratne tehnike nedovoljnom snagom su izvršile snažan uticaj na fizionomiju i karakter borbenih dejstava. Nastupile su kvalitetne promene u celokupnoj ratnoj veštini. U vezi s tim, neminovno je nastupala i potreba da i sposobnosti starešina u pripremi, organizovanju i izvođenju borbenih dejstava budu u skladu sa savremenim zahtevima.

Jedna od najbitnijih novih karakteristika vođenja borbe ogleda se u tome što će se zbog povećane rastresitosti, brzine i dinamizma više i niže operativno-taktičke jedinice često nalaziti u situaciji da samostalno dejstvuju. Njihove će starešine veoma često morati da samostalno odlučuju o postizanju međuciljeva u okviru opšteg cilja koji je odredila i postavila pretpostavljena komanda i da samostalno reaguju na poteze i mere protivnika. Pored toga, za razliku od prošlog rata, nižim starešinama će se po pravilu prepuštati izbor načina izvršenja zadataka. Isto tako, karakter savremene borbe često neće dozvoljavati da se detaljno organizuje sadejstvo na višim komandnim stepenima, a u takvom slučaju otpada i mogućnost detaljnog centralizovanog planiranja. Umesto toga, niže komande i starešine bi u većoj meri nego ranije organizovale sadejstvo i planirale borbena dejstva.

Ove i ovakve potrebe savremene borbe ističu u prvi plan pitanje samostalnosti starešinskog kadra. Svakim danom je sve izvesnije da je samostalnost jedna od najvažnijih komponenata kompleksne ličnosti starešine. Zbog toga i ceo sistem obuke i vaspitanja treba da je usmeren na rešavanju tog značajnog problema.

Više vojne škole, koje po svojoj ulozi i nameni treba da pripremaju visokokvalifikovane kadrove za budući rat, imaju danas poseban i odgovoran zadatak u razvijanju samostalnosti starešina. Kad se govori i raspravlja o mogućnostima viših vojnih škola za izvršavanje tog zadatka, može se naići na gledišta koja taj problem posmatraju prvenstveno kao obavezu slušalaca da u nastavnom procesu rade što samostalnije i aktivnije. Mada je uloga slušalaca u tom pitanju dosta značajna, ona nije odlučujuća. Svestrane analize pokazale su da su nastavni program i metodika izvođenja nastave najvažniji činioci u formiranju samostalnosti slušalaca.

Nastavni program koji je isuviše okrenut ka izučavanju minulih ratova orijentiše i nastavnike i slušaocce na verbalno izučavanje fakata, normi i principa koje je savremeni vojnotehnički razvitak već prevazišao — što objektivno slabi interesovanje i volju pojedinaca za samostalan rad. Nasuprot tome, nastavno gradivo koje je usmereno na izučavanju novih uslova i karakteristika borbenih dejstava podstiče i jača nastojanja i rešenost slušalaca i nastavnika da samostalno i aktivno rade na razradi i obradi pitanja koja izviru iz takvog nastavnog programa. Pored toga, nastavni plan i program utiču na samostalnost i svojim obimom. Ukoliko je nastavno gradivo isuviše obimno i preopterećeno svaštarstvom i nepotrebnim detaljima, slušaocima se ne pruža mogućnost da ga studiozno izučavaju, već ih takav plan i program gone

na površnost i kolektivnost u radu. U takvim uslovima ne može se ozbiljnije računati na razvijanje sposobnosti slušalaca za samostalan rad, bez obzira što bi se to u »cilju školovanja« postavilo kao važan zadatak.

Veoma važno mesto u rešavanju ovog zadatka pripada i metodi nastave. Danas više nije u pitanju da se pronađu pojedini metodi za razvijanje samostalnosti slušalaca, već da se svi nastavni metodi objedine i usmere za postizanje tog cilja. Zbog toga se u višim vojnim školama većine zemalja zadnjih godina ozbiljno preispituje postojeća metodika s ciljem da se preorijentiše prema novim potrebama. Kad je reč o samostalnosti, teži se da se svedu na najnužniju meru tzv. kolektivne nastavne forme, a da se što više primenjuju one forme i metodi koje slušaoca stavljaju u uslove da je obavezan da samostalno radi. Tako, na primer, praksa sve ubedljivije pokazuje da grupna vežbanja nisu pogodna za razvijanje samostalnosti, mada su značajna za početno sticanje znanja i za razvijanje analitičnosti kod slušalaca. Umesto njih mnogo su efikasnije one forme i metodi koji od slušalaca zahtevaju solidnu individualnu pripremu i samostalan rad na času (kombinacija grupnog vežbanja sa malom ratnom igrom, školski pismeni radovi, dinamika, ratne igre i sl.). Takav način rada je mnogo složeniji od rešavanja taktičkih zadataka metodom grupnog vežbanja. On zahteva preorijentaciju u načinu komponovanja taktičkih zadataka, rešavanje tzv. kompleksnih zadataka kroz čitav niz kraćih zadataka i supozicija, mnogo obimniju pripremu nastavnika, kvalitetne pisane nastavne materijale itd.

I obuka u trupi ima izvanredan značaj u formiranju samostalnosti starešinskog kadra. Tim pre što se u trupi primenjuju više nego u školama najviši stepeni mirnodopske obuke — ratne igre, vežbe i manevri.

Sušтина razvijanja samostalnosti starešina kroz obuku u trupi sastoji se u tome da se oni na ratnim igrama i vežbama postavljaju u teže uslove. Očigledno je da će eventualni rat pred sve starešine postaviti mnogobrojne i veoma krupne teškoće. Ne videti ih i kroz obuku isuviše uprošćavati ili zanemarivati, značilo bi da obuka jedinice nije ispunjena sadržajem kojim se osposobljava ljudstvo za vođenje borbe u savremenim uslovima. Tada ni starešine ne bi imale mogućnosti da se osposobljavaju za samostalno rešavanje konkretnih moralno-psiholoških i vojnostručnih problema koje nameće atomski rat. Umesto toga nužno je da se pred svakog starešinu kroz obuku postavljaju sve novi i novi zadaci, koji bi uvek bili što približniji ratnim, i da se pažljivo meri i ceni koliko su odluke i postupci potčinjenih realni i originalni. Takav kurs i duh u obuci najviše doprinose razvijanju samostalnosti i sposobnosti starešina.

Odlučujući značaj za razvijanje samostalnosti starešinskog kadra ima i vaspitanje. Ono treba da razjasni svakom pojedincu smisao i značaj samostalnosti, izvore koji je podstiču i napajaju i puteve koji vode ka njenoj punoj realizaciji.

Sušтина ispoljavanja samostalnosti u borbi prvenstveno se ogleda u moralnoj snazi i spremnosti starešina da preuzmu punu odgovornost

za svoje odluke i akcije. Karakteristike savremene borbe naročito naglašavaju ovo svojstvo starešina. Situacija na bojištu u eventualnom atomskom ratu veoma bi se brzo i korenito menjala, veze između komandnih mesta često bi bile prekidane i nesigurne, a povoljne šanse u borbi se lako ne stvaraju. Čekati u takvim uslovima na odluke i uputstva pretpostavljenih značilo bi gubiti dragoceno vreme, prepustiti inicijativu protivniku i izložiti jedinicu uništenju. Takva pasivnost bila bi veoma opasna. Ona bi nanosila jedinici veću štetu nego pogrešno doneta odluka. Iz tih razloga u kompleksnoj ličnosti savremenog starešine sve je značajnija komponenta moralne čvrstine i spremnosti da se na osnovu vlastitog razmišljanja i odlučivanja prihvata rizik i odgovornost u rešavanju konkretnih borbenih zadataka.

Za ispoljavanje samostalnosti u borbi isto je toliko značajno da su starešine vaspitane u duhu pravilnog razumevanja odnosa niže jedinice prema višoj i svojih moralnih obaveza prema pretpostavljenom starešini. Ma koliko da je jedinica samostalna u borbi, ona deluje u okviru celine. Zato se i njena borbeno delatnost mora zasnivati na interesima celine. Otuda potreba da se kod starešina duboko ukoreni shvatanje i navika da se pri samostalnim odlukama i akcijama prva njihova misao i težnja usmerava na cilj koji ima viša jedinica (komanda), da mobilizuje celokupnu svoju fizičku, intelektualnu i moralnu snagu za ostvarenje zamisli pretpostavljenog.

Druga bitna karakteristika savremenih borbenih dejstava je dinamizam i brzina njihove pripreme i izvođenja. Ogromno povećanje vatrene moći i dometa oružja, kao i sve veća pokretljivost snaga na kopnu, moru i u vazduhu, povećali su tempo borbenih dejstava i mogućnost brzog prelaženja iz jednog vida borbenih dejstava u drugi. To će na bojištu neizbežno prouzrokovati brze i nagle promene operativno-taktičke situacije i češće izbijanje kriza u borbi. Zbog povećane pokretljivosti i dinamizma borbe, starešinama će najčešće ostajati malo vremena za njenu pripremu i organizovanje. S druge strane, sporost starešina u donošenju odluka imaće u atomskim uslovima katastrofalne posledice. Jednom rečju, rezultati borbe u savremenim uslovima u velikoj meri će zavisiti od sposobnosti starešina da brzo cene situaciju i da brzo donose pravilne odluke (predloge).

Borbena praksa više neće dozvoljavati, kao što je često rađeno u drugom svetskom ratu, da se u pripremama operacija i bojeva danima detaljno analizira obostrana situacija — po svim vidovima, rodovima i službama. Isto tako, zbog dinamičnosti i brzine izvođenja borbenih dejstava više nije moguće da se na svim nivoima komandovanja izdvoje posebno vreme za organizovanje sadejstva, niti se ima vremena za detaljno planiranje operacije. Zbog svega toga od savremenih starešina se zahtevaju drugi kvaliteti: da su obučeni i sposobni da brzo shvataju situaciju, da odmah uočavaju i izvlače najbitnije zaključke, da sažeto i pregledno podnose referate i predloge pretpostavljenom, da bez većeg dvoumljenja donose odluke za borbu, da brzo organizuju sadejstvo, da na kartama brzo i pregledno unose zamisao za dejstvo i sve druge elemente potrebne za rukovođenje operacijom (bojem), da naredjenja izdaju brzo i umešno itd.

Osposobljavanje starešina da brzo (efikasno) pripremaju i izvode borbena dejstva toliko je danas značajno da mora biti u centru pažnje celokupne obuke, a posebno u višim vojnim školama. Pri tome valja imati u vidu da je rešavanje ovog pitanja veoma složeno. Prvo, zbog toga što su se borbena dejstva usložila u odnosu na poslednji rat i drugo, što u nama samima još žive znanja, iskustva i navike koji su formirani na bazi uslova i zahteva karakterističnih u prošlom ratu.

Iskustva iz rada viših vojnih škola pokazuju da je za osposobljavanje starešine za visoku operativnost u radu nužno da se celokupan način izvođenja nastave usmeri u tom pravcu. To se postiže prvenstveno time da se slušaocima u toku celog školovanja daju minimalni rokovi za rešavanje pojedinih taktičkih problema i nastavnih pitanja. (Slično rokovima u stvarnoj ratnoj situaciji, s tim što na početku školovanja moraju biti nešto duži zbog potrebne postupnosti u obučavanju.) Da bi se takav način rada uspešno realizovao neophodno je da se slušaocima omogući da se pre dobijanja zadatka koji će rešavati upoznaju sa operativno-taktičkom situacijom koja neposredno prethodi operativnom vremenu u kojem će se zadatak rešavati, sastavom i stanjem sopstvene jedinice, formacijom protivnika, operativno-taktičkim iskustvima iz prethodnih dejstava, informacijama pretpostavljene komande o širim protivničkim i sopstvenim namerama i sl. Tek tada je moguće da se izvodi nastava tako da se od slušalaca, posle prijema zadatka (naređenja), zahteva brza procena situacije, brzo donošenje odluke i izdavanje potrebnih naređenja. Pored ovoga, moguće je (i poželjno) da se neka nastavna pitanja iz zadatka daju slušaocima obrađena, da bi im se stvorile veće mogućnosti da sami brzo rešavaju čvorne taktičke probleme u zadatku. Isto tako, za sticanje navika za brzi rad veoma je značajno da su nastavnici rigorozni u zahtevima da slušaoci materiju izlažu najkonciznije i da su sami spremni da na taj način izlože svoje rešenje o svakom nastavnom pitanju.

Za postizanje brzine u rukovođenju borbenim dejstvima odlučujuće mesto pripada štapskoj kulturi oficira. Ona se danas sve više prilagođava i podređuje karakteru oružane borbe i tehničkim sredstvima za rukovođenje i komandovanje.

Prevaziđena su vremena kad su oficiri u srednjim i višim komandama trebalo detaljno da cene situaciju, da podnose dugačke referate, da pišu opširne zapovesti i priloge, i da prave »planske čaršave«. Umesto toga, savremeni uslovi rigorozno zahtevaju da su komande sposobne da za kratko vreme donose odluke i osnovne planove, kao i da kratkim naređenjima i uputstvima gipko reaguju na dinamičan razvoj situacije. Zbog toga se štapska kultura savremenog oficira prvenstveno meri sposobnošću da na kartu, skicu ili šemu reljefno unosi borbenu situaciju; da iz situacije vrlo brzo uoči bitne elemente; da sopstvene procene, predloge i zamisli zna brzo i vešto šematski i grafički predstaviti; da odluke i zapovesti izdaje po karti i šemi; da zapovesti pojednostavljuje i skraćuje izradom skica i šema; da za materijalno obezbeđenje i zbrinjavanje ume da koristi sredstva mehanografije i sl. Za razliku od poslednjeg rata, i od komandanata se danas zahteva da poseduju visoku štapsku kulturu. Jer, zbog velike brzine i dinamič-

nosti borbenih dejstava često će trebati da sami donose odluke, bez prethodnog saslušavanja referata i predloga organa svog štaba; da sami naprave određene proračune; da sami procene efekte dejstva atomskog oružja, itd.

Uslovi u kojima će se voditi savremena borba i razvoj tehničkih sredstava veze uticaće i na način izdavanja naređenja u procesu odvijanja borbenih dejstava. Veća rastresitost jedinica i povećana brzina dejstva onemogućavaju (otežavaju) ne samo višim već i nižim starešinama da usmena naređenja izdaju u ličnom kontaktu sa potčinjenim. Danas ne može biti uspešnog komandovanja u borbi ako se naređenja ne izdaju preko tehničkih sredstava veze — prvenstveno radiofonijom, koja je najpogodnija za komandovanje u pokretnoj borbi. U ovom slučaju nejasnoće se ne mogu otkloniti, kao kod neposrednog ličnog dodira, širim objašnjavanjem i češćim postavljanjem pitanja. Pored toga, treba imati u vidu da će se kontakti među starešinama održavati u uslovima psihičke prenapregnutosti — što će bez sumnje uticati na jasnoću misli i preciznost u govornom komuniciranju. Otuda potiče sve više izražena i naglašena potreba da ceo starešinski kadar sa velikom sigurnošću ovlada komandnim jezikom, da ovlada veštinom da svoju volju, predloge i zahteve izražava i prenosi sažeto, jasno i precizno. Bez toga bi se brzina u radu pretvorila u brzopletost i bila bi neefikasna.

General-potpukovnik
Milija STANIŠIĆ

ZAŠTITA VEĆIH OKLOPNIH JEDINICA OD LOVAČKO-BOMBARDERSKE AVIJACIJE

Veće oklopne jedinice (divizije, jake oklopne brigade) danas sigurno spadaju među najefikasnije i najvažnije elemente u borbenom poretku armije KoV. Pošto u svom sastavu imaju i do nekoliko stotina tenkova, isto toliko ili više oklopnih transportera, jake jedinice samohodne i motorizovane artiljerije, snažne jedinice pešadije, one mogu, ako su podržavane vatrom raketa, avijacijom i vazдушnim desantima izvršavati vrlo duboke i smele prodore i manevre. U odbrani su takve jedinice, postavljene na pogodno mesto armijskog (korpusnog) odbrambenog rasporeda, nosioci vitalnosti i aktivnosti odbrane. Oklopne jedinice su baš zbog takvih osobina i postale u mnogim armijama glavna udarna snaga i sve više se razvijaju na račun pešadijskih ili običnih motorizovanih divizija, ili te divizije, uključivanjem u njihov sastav sve većeg broja tenkova i oklopnih vozila, po svojim borbenim sposobnostima, snazi vatre i manevra, poprimaju mnoge karakteristike oklopnih divizija. Usavršavanjem pogona i osposobljavanjem tenkova i vozila guseničara i za kretanje po vrlo teškom terenu, takve jedinice, mada ograničeno i zavisno od sklopa zemljišta, mogu danas efikasno dejstvovati i na močvarnom, brdskom ili planinskom zemljištu, tako da na mnogim ratištima druge jedinice, sem možda specijalnih planinskih, ne bi ni bile potrebne. Ako se u skladu sa zadatkom i zemljištem malo više ojačaju pešadijom, brdskom artiljerijom i minobacačima, one će i na brdskom i planinskom zemljištu biti takođe dovoljno efikasne.

Od ne manjeg značaja je i činjenica da su takve jedinice posebno pogodne za dejstvo u atomskom ratu. Oklop ne samo što snažno štiti od udarnog i toplotnog talasa već višestruko umanjuje snagu zračenja. Takve se jedinice, ako su prilagođene za atomske uslove, mogu bez opasnosti vrlo brzo posle eksplozije »A« bombi kretati kroz zonu zemljišta zahvaćenog atomskom eksplozijom.

Kratko rečeno, oklopne jedinice imaju baš za savremeni rat toliko dobrih osobina da ih, prirodno, ima sve više u sastavu KoV, a u nekim armijama su postale dominantna snaga.

No to ne znači da te jedinice nemaju i slabih tačaka. Imaju ih dosta i to vrlo ozbiljnih, a među najozbiljnije svakako spada njihova velika osetljivost na dejstvo iz vazduha. Može se reći da je to »Ahilova peta« tih jedinica. Imamo priličan broj primera iz II svetskog rata koji pokazuju da su takve jedinice ostavljene bez PVO bile desetkovane napadima lovačko-bombarderske (jurišne) avijacije. To se zbilo po pravilu uvek kada su napadi vršeni jakim snagama avijacije, snažno i nekoliko dana. Da navedem samo neke primere koji to potvrđuju. U protivofanzivi Sovjetske armije kod Moskve sovjetska avijacija, čim je obezbedila prvu, mada skromnu, prevlast nad zonom operacija, iskori-

stila je tu situaciju i usmerila velike snage jurišne avijacije na nemačke oklopne jedinice pod Moskvom. Po sovjetskim podacima napadi su bili više nego uspešni. Jedna oklopna divizija iz 3. oklopne grupe koja je dejstvovala kod mesta Klin severozapadno od Moskve, gotovo potpuno je razbijena u dvodnevni napadima. Protiv nje je dejstvovao glavnim snagama jedan sovjetski jurišni avijacijski korpus. Nema podataka o broju avio-poletanja na taj zadatak, ali ako uzmemo da su sovjetski jurišni korpusi imali u to vreme u proseku oko 200 aviona, moglo je biti oko 350—450 avio-poletanja. Još je poučniji primer iz 1944. godine kada je nemačka 21. oklopna divizija krenula u protivnapad da bi zaustavila proboj saveznika sa mostobrana u Normandiji. Iako su Nemci koristili noć za pokrete i koncentraciju divizija je vrlo brzo otkrivena i odmah napadnuta sa nekoliko stotina lovaca-bombardera koji su je u višednevni zastopnim napadima potpuno razbili. Dobar primer imamo i iz nemačke protivofanzive u Ardenima. Nemci su iskoristili period lošeg vremena za početak velike protivofanzive baš zato da bi isključili iz borbe savezničku lovačko-bombardersku avijaciju koja je bila najopasniji protivnik njihovim tenkovskim armijama. Oni su se radije pomirili sa svim zimskim vremenskim nepogodama nego da imaju nad glavom nekoliko hiljada aviona. Međutim, pošto se šesti dan ofanzive vreme, suprotno očekivanjima Nemaca, poboljšalo, saveznička avijacija je odmah stupila u akciju i u masovnim naletima vrlo brzo razbila celokupnu pozadinu i sistem snabdevanja tenkovskih armija i onemogućila dnevne pokrete Nemaca po komunikacijama unutar klina i ka pozadini. Pa i naša još mlada i malobrojna jurišna avijacija postigla je svoj najveći uspeh baš za vreme nemačke ofanzive na sremskom frontu, kada je snažnim udarima dvaju jurišnih pukova mnogo doprinela da se velika kolona neprijateljskih tenkova koji su probili front i krenuli ka Beogradu zaustavi i razbije.¹

Ovi primeri pokazuju koliku će tek opasnost predstavljati za oklopne jedinice savremena jurišna ili lovačko-bombarderska avijacija i od kolikog će značaja biti pravilno rešavanje pitanja PVO.

SNAGA NAPADA NA OKLOPNE JEDINICE U ODBRANI

Nesumnjivo je da će se u najtežoj situaciji naći one oklopne jedinice koje učestvuju u odbrambenim borbama armije (korpusa). Na njih će se okomiti snažna taktička avijacija napadača koja će imati po pravilu i nadmoć u vazduhu i veliku slobodu dejstva danju i noću po svojoj dubini braničevog poretka.

To, doduše, neće biti brojno veće snage nego što je to bio slučaj u II svetskom ratu, ali će po svojoj efikasnosti i naoružanju biti daleko opasnije.

¹ Tim povodom komandant Prve armije general Dapčević uputio je generalu Vitruku komandantu zajedničkih sovjetsko-jugoslovenskih vazduhoplovnih snaga pismo u kojem, pored ostalog, kaže: »19. januara 1945. godine dejstvom Vaše avijacije neprijatelj je bio paralisan i zaustavljen na svim sektorima Prve armije. Rad avijacije ocenjujem odlično. Dapčević.« (Vojnoistorijski institut JNA, K. 1466 I/1).

Da bi se mogao bolje sagledati problem PVO većih oklopnih jedinica pogledajmo globalni proračun najpre snaga avijacije koje mogu biti upotrebljene protiv ovakve jedinice. Uzećemo evropsko ratište i sukob snaga velikih sila, tj. varijantu u kojoj bi se najverovatnije pojavile najkompletnije vazduhoplovne snage. Ako pođemo od nje, možemo doći do realne računice i u raznim drugim uslovima. Za svaki ratni slučaj bitno je kroz procenu doći do realnih snaga avijacije kojima će raspolagati suprotna strana i, polazeći od toga i značaja koje će oklopne jedinice imati u borbenom poretku branioca, odnosno napadača, sagledati realne avio-snage koje će u raznim uslovima biti upotrebljene protiv oklopnih jedinica i čije dejstvo treba sprečiti odgovarajućim sredstvima PVO.

Na evropskom ratištu u sukobu velikih sila, ako pođemo od stvarnih mogućnosti postojećih armija i RV i gledišta koja se proveravaju na vežbama, jednu napadnu operaciju fronta ili grupe armija podržavala bi redovno avijacijska grupacija jačine između 1.000 i 2.000 borbenih aviona.²

Jačina takve grupacije ovisiće o značaju fronta kome sadejstvuje tj. o važnosti zadatka grupe armija (fronta). Ipak u napadu verovatno neće biti manja od 1.000 borbenih aviona, a veoma često imaće iznad 1.500 borbenih aviona.

Treba također računati da će najmanje prosečno naprezanje u toku cele operacije biti bar jedno poletanje po avionu dnevno, a po pravilu i više.

Raspodela (upotreba) lovačko-bombarderske avijacije po vrsti zadataka i ciljevima izgledalo bi verovatno, gledano kroz njenu upotrebu u posleratnim vežbama i na osnovu stavova iz taktičkih pravila, ovako:

Za udare po avijaciji branioca na aerodromima od 25 do 30% svih poletanja uz upotrebu više od 60% atomskih bombi koje vazduhoplovnoj armiji stoji na raspolaganju.³ Najveći deo avio-poletanja utrošio bi se već prvih dana (delom već i u pripremi) operacije kada bi avijacija svom snagom napadala braniočevu avijaciju da bi je razbila i onesposobila za dejstvo.

Za dejstvo po raketnim jedinicama branioca biće upotrebljeno ne više od 10% avio-poletanja uz upotrebu klasičnih borbenih sredstava i eventualno manjih »A« bombi. Taj zadatak izvršava avijacija tokom cele operacije napadajući malim grupama raketne jedinice čim se otkriju.

Za napade na oklopne jedinice branioca upotrebljava se najmanje 35—40% svih avio-poletanja uz upotrebu 15—20% »A« bombi⁴. Po pravilu, glavni deo snaga avijacije dejstvuje na tenkovske kolone u

² Kod NATO takvu grupaciju zovu »taktičke vazduhoplovne snage« tj. »ATAF« odnosno »TAF«, u Sovjetskoj armiji to je vazдушna armija.

³ Po svemu sudeći, broj atomskih bombi od 10 do 100 KT koje dobija vazduhoplovna armija (ATAF) za podršku kretao bi se za jednu frontovsku operaciju između 100 i 150.

⁴ To je najmanje što treba očekivati. U stvari, danas su oklopne snage osnovni objekt dejstva avijacije u podršci.

pokretu. Po koncentracijama tenkovskih jedinica dejstvuje se pre svega atomskim bombama ili atomskim projektilima.

Ostatak od 20 do 25% snage otpada na dejstva po raznim drugim ciljevima: komandnim mestima, komunikacijama, artiljeriji itd.

Ako uslovno uzmemo da jedna avijacijska grupacija, jačine 1.500 aviona, podržava front (grupu armija) koji napada sa dve armije u I ešelonu i da su uslovi za dejstvo kao i zadaci tih armija podjednakog značaja, i podrška tih armija od strane podržavajuće avijacije biće podjednako snažna. To znači da bi na frontu jedne armije bila »utrošena« približno polovina mogućih poletanja. Ako uzmemo jačinu avijacije od 1.500 aviona i da će operacija trajati 10 dana, to bi uz prosečno napre-zanje od 1 avio-poletanja dnevno iznosilo ukupno 15.000 avio-poletanja, ili za podršku samo jedne armije 7.000—8.000 avio-poletanja uz upo-trebu 50—60 »A« bombi. Jačina ovih avijacijskih snaga ispred fronta te armije, ako uzmemo raniji procenat 35—45%, iznosila bi oko 2.500 do 3.000 lovaca-bombardera i lakih bombardera uz upotrebu 10—15 »A« bombi. Ravnomerno podeljeno po danima, to bi iznosilo oko 250 do 300 avio-poletanja dnevno.

Dalja računica, ako pođemo od toga da bi se ispred fronta jedne armije u napadu branio jedan korpus sastava jedne oklopne i 2—3 motorizovane divizije, navodi nas na to da bi se ta poletanja (2.500 do 3.000 lovaca-bombardera) sručila najvećim delom na oklopnu diviziju, a manjim na oklopne pukove motorizovanih divizija.

Oklopnu diviziju branioca bi najverovatnije već od prvog dana napadale glavne snage avijacije da bi je što pre razbile i izbacile iz stroja kao najopasniji i najjači elemenat u braniočevom poretku, dok bi na druge manje oklopne jedinice u pešadijskim divizijama, naročito na motorizovane delove, najverovatnije dejstvovale samo manje grupe lovaca-bombardera mitraljeskom, topovskom ili raketnom vatrom. Pošto bi napad bio usmeren na tenkove, oklopna vozila i samohodna oru-đa, a samo usput i na drugu motorizaciju tih jedinica, izlazi da bi na približno 1.000—1.300 takvih sredstava,⁵ koliko ih ima u jednoj oklopnoj diviziji, i 2—3 oklopna puka napadalo tokom 10 dana 2.500 lovaca-bombardera, odnosno približno 2—2,5 lovca-bombardera na jedno sredstvo.

I dalje, pošto je za teško oštećenje ili uništenje jednog oklopnog vozila ili tenka,⁶ po iskustvenim normama dovoljan napad od 2—3 avio-na, znači da bi sa 2.500 avio-poletanja teoretski bilo moguće neutra-lisati blizu 1.000 ili najmanje 3/4 braniočevih oklopnih snaga. To, jasna stvar, vredi pod pretpostavkom da lovci-bombarderi mogu bez većih smetnji doći do tenkova i dejstvovati po njima za što moraju postojati, tj. treba obezbediti, dva uslova: prvi, da napadač na tom sektoru ima

⁵ U jednoj oklopnoj diviziji Zapadne Nemačke ima 309 tenkova, 63 samo-hotke i 610 oklopnih transportera.

⁶ Te norme baziraju na ratnom iskustvu i bombarderskom proračunu o sposobnosti lovaca-bombardera i približno su iste u svim avijacijama. To su pro-sečne norme, što ne znači da u ratnoj praksi neće biti slučajeva (kao što je i bilo) da napad celih lovačko-bombarderskih pukova i divizija ne postigne rezultat, odno-sno obratno, da jedan jedini avion uništi i 2—3 tenka.

prevlast u vazduhu i drugi, da je neposredna PVO oklopnih jedinica neutralisana (ukoliko je jaka i efikasna, jer u protivnom se može i zanemariti).

Ceo ovaj proračun ma koliko da pati od šematiziranja i ma koliko da pojednostavljuje ratnu praksu i veoma žive i komplikovane borbe aviona protiv oklopa, dovoljno je tačan i verodostojan za uslove koji su u početku istaknuti. Ako se radi o manje važnom ratištu, o sukobu snaga koje nisu na takvom tehničkom nivou, taj proračun vredi samo kao primer za ugled. Polazeći od realne procene avio-snaga kojima raspolaže suprotna strana, komande većih oklopnih jedinica moći će na sličan način da dođu do avio-poleta s kojima će se nositi u određenoj operaciji. Ako je po sredi najteža varijanta što je, realno ceneći, teže pretpostaviti kada se radi o sporednom ratištu i drugostepenom stratezijskom pravcu, proračun koji je dat neće biti daleko od realnosti.

SREDSTVA I NAČIN DEJSTVA AKTIVNE PVO

Zaštita oklopnih jedinica rešava se na dva načina: posredno i neposredno. Posredna zaštita se koristi onoliko koliko se gospodari vazдушnim prostorom i koliko se ofanzivnim dejstvima po napadačevoj avijaciji slabi njena moć udara. Ta vrsta zaštite ne dolazi mnogo u obzir u odbrani i kada se raspolaže slabijim snagama u vazduhu, kada se vazduh ne kontroliše stalno ni efikasno i kada je retko moguće vršiti intenzivnija ofanzivna dejstva po aerodromima. Ne dolazi mnogo u obzir ni defanzivni oblik posredne zaštite u vidu PVO teritorije, jer takva vrsta zaštite ne samo što zahteva velike snage već nije ni efikasna kada se radi o zaštiti jedinica od dejstva lovaca-bombardera. Ako pretpostavimo da protiv jedne oklopne divizije i nekoliko oklopnih pukova u odbrani, u toku operacije od 10 dana, dejstvuje oko 2.500 do 3.000 lovaca-bombardera i lakih bombardera sa svim vrstama klasičnih ubojnih sredstava (raketama, bombama, napalm i topovskom vatrom), dodamo tome 10—15 »A« bombi između 10—50 KT i pod pretpostavkom da su te jedinice na položaju, na maršu ili u rejonu koncentracije, možemo na bazi iskustva i analize poratnih vežbi računati sa sledećom taktikom:

20—25% od ukupnog broja avio-poletanja dejstvovaće iz brišućeg leta sa upotrebom napalm-bombi;

75—80% od ukupnog broja napadaće iz poniranja ili obrušavanja sa visine od 1.500 do 2.000 metara.

Prema tome, i neposredna zaštita oklopne jedinice mora rešavati problem borbe protiv lovaca-bombardera koji napadaju iz brišućeg leta i iz poniranja, odnosno obrušavanja.

Zaštita od napada iz brišućeg leta. U našem primeru iz brišućeg leta, upotrebljavajući uglavnom napalm-bombe, dejstvovalo bi tokom 10 dana operacije ukupno oko 400—450 lovaca-bombardera. Oni bi izbacili oko 900 napalm-bombi koje bi sve zajedno dale plamenu zavesu na površini od približno 180.000 m². Protiv takvog načina dejstva lovaca-bombardera efikasno sredstvo zaštite je LPA kalibra 20 do 30 mm, a

delimično i pav mitraljezi 12,7 mm. Sva druga sredstva kao što su svi kalibri PAA od 40 mm i naviše ili lovačka avijacija, nisu efikasna bilo zato što LPA većih kalibara ne može dati dovoljno gustu vatru ni efikasno gađati niskoleteće avione ili, ako se radi o lovcima, što najčešće neće biti moguće pravovremeno ni otkriti ni presresti niskoleteće lovce-bombardere.

Po iskustvu iz II svetskog rata bilo je potrebno oboriti 15—20% lovaca-bombardera⁷ da bi ovi odustali od daljih napada, odnosno da bi takvi napadi bili neuspešni zbog rastrojavanja napadača. Drugim rečima, gustina vatre LPA od 20 mm ili 30 mm (broj oružja) u oklopnoj diviziji trebalo bi da bude dimenzionirana tako da se može računati sa obaranjem 50—60 aviona od 400 koliko bi ih prosečno u toku cele operacije napadalo iz brišućeg leta, odnosno 5—6 aviona dnevno.

Ako se želi oboriti 5—6 aviona, tj. barem po 1 iz sastava svake grupe koje će iz brišućeg leta napadati neku od oklopnih jedinica-divizije (svaka svoj cilj), potrebna je istovremeno vatra od preko 150—160 cevi.⁸ Međutim, to nije sve. Pošto se nikada ne zna što će biti napadnuto i kako i pošto je domet efikasne vatre oruđa od 20 mm relativno mali, svega 800—1.000 metara, treba približno tri puta više cevi od 20 mm da bi se ceo borbeni ili marševski poredak oklopne jedinice zaštitio pav-sredstvima u toj meri da se dobije u celini zadovoljavajuća gustina vatre, tj. treba na 1 oklopnu diviziju računati sa 450—500 cevi LPA od 20 mm, odnosno 250—300 cevi LPA kalibra 30 mm. Broj oruđa LPA ovisi o tipu tj. koliko jedno oruđe ima cevi. Na primer, ako su oruđa od 20 mm trocevna trebalo bi približno 150 oruđa. U ovaj broj se računaju kako pav-cevi na posebnim vozilima tako i one na tenkovima i transporterima kojima su sada naoružani gotovo svi novi modeli. Na-

⁷ Ovo je isto tako iskustvena norma, ali i vrlo razumljiva i logična. Ako su eskadrole koje su kretale u napad trpele takve gubitke, dejstva su se obustavljala i tražilo se novo rešenje, bilo u drugim sredstvima napada bilo u načinu dejstva. S obzirom na to da su suvremeni lovci-bombarderi skupi, nema razloga ne pretpostavljati da se ne bi i ubuduće i te kako vodilo računa o gubicima. Koliko je to tačno uočićemo i čitajući taktička pravila lovačko-bombarderske avijacije bilo koje armije, gde ćemo izričito naići na odredbe kojima se zabranjuje dejstvo po cilju sa jakom PVO ako ona nije prethodno neutralisana.

⁸ Proračun za izračunavanje potrebnog broja zrna i oruđa prilično je komplikovan i različit jer ovisi o nizu faktora, npr. o tipu oruđa LPA koliko brzo gađa, efikasnoj daljini gađanja itd., zatim o načinu dejstva lovca-bombardera, uglu napada, brzini leta. Postoje hiljade varijanti i mogućnosti. Prema proračunima u članku »O proceni protiv dejstva LPAA, proračun vatrene mogućnosti« od majora Jankovića, Vazduhoplovni glasnik br. 2/1960. godine, broj oruđa potrebnih za obaranje 1 lovca-bombardera iz poniranja pod uglom od 30° iznosi:

Kalibar pav-oruđa	Raketiranje	Bombardovanje
	Približan broj oruđa (cevi)	
30 mm	10	22,7
40 mm	15	30

dok potreban broj oruđa za obaranje 1 lovca-bombardera iz brišućeg leta do visine od 100 m, pri elevacionom uglu od 6° iznosi: 32 oruđa kalibra 20 mm, ili 13 oruđa kalibra 30 mm.

čin dejstva takvih jedinica LPA mora isto tako biti specifičan. Najbolje je ako su uvek spremne za dejstvo. Stotine cevi već upravljene u pravcu najverovatnijeg naleta lovaca-bombardera, spremne da odmah otvore vatru, najbolje je rešenje.

Zaštita od napada iz poniranja i obrušavanja. Glavna masa od 70 do 80% ili oko 2.000 lovaca-bombardera napadaće iz poniranja ili obrušavanja uz upotrebu raketnih zrna, razornih i zapaljivih bombi, a povremeno i malih »A« bombi.

Osnovna sredstva odbrane od takvih lovaca-bombardera su veći kalibri LPA, lovačka avijacija i laki pav-projektili. LPA od 20 mm može biti samo pomoćno sredstvo odbrane. Mi ćemo uzeti da će sve tri vrste podjednako učestvovati u aktivnoj odbrani od napada lovaca-bombardera sa sposobnošću da ukupno obore oko 20 dnevno (od 200 koliko bi svaki dan u proseku napadalo) ili 6—7 svakom vrstom pav-sredstava. Proračun potrebnih sredstava izgleda ovako.

Potrebna broj lovaca: Za obaranje 1 lovca-bombardera ili lakog bombardera bilo je potrebno po iskustvima iz II svetskog rata oko 30 letova lovaca, usmerenih na taj zadatak⁹ (na presretanje). Doduše, upotrebljavati tu normu danas nije baš sasvim u redu ali druge nema, pošto nikakvi proračuni ni egzaktniji postupak u određivanju broja lovaca nisu mogućni. Lovci su danas mnogo usavršeniji od onih iz II svetskog rata, ali to isto vredi i za lovce-bombardere, štaviše razlika (tehnička) između lovaca i lovaca-bombardera je daleko manja jer se po pravilu najmoderniji lovci upotrebljavaju istovremeno i za lovce-bombardere. Da bi se lovcima po ovoj normi moglo oboriti za 10 dana ukupno 60 ili dnevno 6 aviona, potrebno bi bilo izvršiti 1.800 avio-poletanja lovaca ili približno 180 lovaca dnevno, što predstavlja oko 2 avio-poletanja jedne lovačke divizije.

Da je taj proračun približno dobar vidi se i iz ukupnog odnosa, tj. na 200 lovaca-bombardera dolazi 180 lovaca ili odnos 1 : 1, što se u vazduhoplovnoj taktici smatra dovoljnim da bi lovci efikasno zaštitili objekte koje brane.

Pošto u neposrednoj zaštiti oklopne divizije lovci mogu ispoljiti efikasno dejstvo samo ako patroliraju nad divizijom (izuzev ako se divizija ne nalazi u nekom rejonu koncentracije duboko pozadi fronta, kada se može štititi i dežuranjem lovaca na aerodromima), gornja cifra bi verovatno morala biti i veća. Lovačke patrole morale bi biti vrlo jake, najmanje 8—16 lovaca, i gotovo stalne jer bi se samo tako mogli sprečiti iznenadni naleti pojedinih grupa lovaca-bombardera.

Potrebna jačina LPA: Potrebna jačina LPA kalibra 40—57 mm za obaranje isto tako 60 lovaca-bombardera, ili 6—7 dnevno, može se dobiti na bazi date tabele. Pošto je po toj tabeli za obaranje 1 aviona potrebno (ako se uzme kalibar 40 mm i ugao poniranja lovca-bombardera ka cilju 30° ili više) 30 oruđa, to bi nam za obaranje 6—7 aviona trebalo oko 200 oruđa. Međutim, treba računati da će svako oruđe, s

⁹ Opšti prosek je mnogo slabiji i jedva da iznosi oko 200 poletanja lovaca na 1 oboren avion. To je razumljivo jer su lovci mnoge letove i zadatke vršili a da se nisu ni susreli sa neprijateljem.

obzirom na domet i položaj u borbenom poretku oklopne jedinice, biti u prilici da najmanje 2—3 puta dnevno ima u nišanu i u dovoljnom intervalu vremena neki od aviona koji napadaju (jer lovci-bombarderi po pravilu koriste ešeloniran (uzastopan) način dejstva, tj. napadaju jednu tenkovsku grupu (ešelon) i po 2—3 puta dnevno čime se potreban broj može smanjiti i na 1/3, tj. dovoljno bi bilo oko 70—80 oruđa.

Ako uporedimo dobijene cifre sa brojem pav-cevi u oklopnoj grenadirskoj diviziji armije Zapadne Nemačke, vidimo da se to, po vrednosti i snazi vatre, približno poklapa. Međutim, mislim da je odnos u oklopnoj grenadirskoj diviziji između kalibra 20 i 40—57 mm nepogodniji jer je sve veća tendencija da lovci-bombarderi dejstvuju iz brišućeg leta, pored ostalog, i zbog sve veće efikasnosti pav-projektila na malim visinama i da bi izbegli otkrivanje.

PA oruđa	Broj dobijen na osnovu procene i proračuna	Ima u oklopnoj grenadirskoj diviziji
20 mm	450 — 500	359 cevi
40-57 mm	70 — 80	129 cevi

Potreban broj pav-projektila: To je sigurno već danas najubojitije pav-sredstvo koje (naročito noviji tipovi) vrlo efikasno

gađa na svim visinama počev od 500 m (čak i niže) pa do 25.000 m i više, i na daljine do 30 km. Ove njegove osobine, zatim sasvim dobra pokretljivost i vrlo visoka efikasnost,¹⁰ ukazuju na to da će jedinice pav-projektila brzo postati osnovno sredstvo i u trupnoj PVO.

Pod pretpostavkom da su za obaranje jednog aviona dovoljna dva projektila, trebalo bi dnevno ispaljivati 12—14 projektila da bi se postigla potrebna efikasnost, što se može postići i vatrom jednog diviziona protivavionskih projektila.

Međutim, pošto se oklopna divizija raspoređuje na vrlo velikoj prostoriji, trebalo bi približno dva diviziona pav-projektila da bi prekrili efikasno ceo borbeni raspored ili marševsku kolonu oklopne divizije, što bi bila i norma za jednu diviziju, pošto, što se tiče sposobnosti obaranja, zadovoljava i jedan divizion.

U nekim armijama, oklopne divizije imaju već u svom sastavu lake jedinice pav-projektila, koje su potpuno pokretne, a lansirne rampe projektila montirane su na samohotki ili drugom tipu vozila. One se odlikuju i time što mogu uspešno gađati već od 500 m pa do plafona leta aviona.

To znači da bi za neposrednu PAO oklopne divizije u odbrani na glavnim ratištima trebalo ukupno oko 450—500 pav-cevi od 20 mm, ili oko 250—300 od 30 mm (na tenkovima i transporterima ili posebnim vozilima), 70—80 cevi 40—57 mm, 1—2 pav-diviziona sa 8—12 lansirnih rampi i na raspolaganju oko 150—200 avio-poletanja dnevno. Može se uzeti i drukčiji međusobni odnos ovih sredstava s tim da im opšta snaga ostane približna ovoj do koje se došlo u proračunu. Na manje važnom ratištu, odnosno u sukobu snaga koje nisu na tehničkom nivou velikih sila, sigurno bi ove cifre mogle biti manje, ali bi postupak kojim bi trebalo doći do njih bio približan iznesenom. Proračun potrebnih PAV

¹⁰ Dva ispaljena projektila siguran pogodak.

sredstava treba da proiđe iz procene kakve će avijacijske snage i na koji način napadati tu jedinicu u normalnim ratnim uslovima. Na bazi takve procene mogu se računskim putem izračunati i potrebna PAV sredstva.

UTICAJ SITUACIJE U VAZDUHU I TAKTIČKOG ZADATKA OKLOPNIH JEDINICA NA JAČINU PVO

Pitanje koliko na snagu sredstava PVO utiču razne taktičke situacije i različiti uslovi u vazduhu u toku dejstva oklopnih jedinica interesantno je i vrlo važno. Ako se obezbeđenje dejstva i pokreta oklopne divizije može sigurno postići i drugim putevima i načinom, npr. nekom vrstom posredne zaštite ili ofanzivnim dejstvom protiv napadačeve avijacije (napadima na aerodrome na kojima ona bazira) brojnost, vrsta i vatrena moć sredstava neposredne zaštite oklopne divizije mogle bi se u tom slučaju svesti na najmanju meru, tj. na onaj neophodan broj koji se mora imati »za svaki slučaj«. To je bio čest slučaj u II svetskom ratu kada su jedinice KoV, posebno oklopne divizije ili »pokretne grupe«, dobivale kao ojačanje cele PAA divizije i jake lovačke jedinice za sve vreme dok su se nalazile u akciji i prema tome bile izložene udaru neprijateljske avijacije. Međutim, čim bi takva jedinica bila povučena u rezervu, njoj bi se sve to oduzimalo jer više nije bilo opasnosti da će se veće snage neprijateljske avijacije okomiti na nju.

Teško da bi se u novim ratnim uslovima moglo bez velike opasnosti i rizika bilo što slično preduzeti. Pre svega, radijus dejstva moderne lovačko-bombarderske avijacije pokriva daleko veću dubinu nego ranije. Vatrena moć lovaca-bombardera je korištenjem »A« oruđa mnogostruko veća i efikasnija. Sem toga, sposobnost otkrivanja izviđačkih aviona veoma je porasla, te više ne bi sasvim zadovoljavalo klasično maskiranje tenkova i vozila uz rubove šuma i unutar njih, što je u II svetskom ratu pružalo gotovo potpunu bezbednost. Međutim, kada je reč o PVO lovačkom avijacijom, ona zaista može imati sasvim drugi karakter kad je oklopna divizija u borbenom kontaktu na frontu u odnosu na onaj kada je oklopna divizija u rejonu koncentracije duboko pozadi fronta. U prvom slučaju, lovačka avijacija će i u novim uslovima morati direktno štiti oklopnu diviziju i to gotovo isključivo patroliranjem iznad zone dejstva divizije, pa je logično što se tim lovcima i komanduje sa KM PVO oklopne divizije. U drugom slučaju, zaštita oklopne divizije može se vršiti posrednim putem, tj. presretačkim dejstvima lovačke avijacije u okviru odbrane teritorije. Lovska avijacija vrši takva dejstva obično presretanjem neprijateljskih grupa iz dežurstva na aerodromu, štiteći celu zonu teritorije bez obzira na to koje se sve jedinice KoV nalaze na toj teritoriji. To je ekonomičniji način dejstva lovaca ali ne i efikasan i usmeren na zaštitu najvažnijeg objekta.

Prema tome, od svih aktivnih pav-sredstava koja su po ranijem proračunu potrebna za zaštitu oklopne divizije, jedino lovačka avijacija ne bi bila stalno angažovana za tu svrhu. Sem nje, i to samo ako se ne raspolaze sa dovoljno jedinica protivavionskih projektila, mogu se i te

jedinice držati izdvojeno kao korpusne ili armijske i dodeljivati prema potrebi potčinjenim jedinicama, odnosno postavljati na takva mesta u okviru borbenog rasporeda armije (korpusa), da najefikasnije posluže PVO armije u celini. Samo, i to ima svoje granice.

PVO OKLOPNIH JEDINICA U NAPADU

Iako je normalna pretpostavka i logika da napadač mora imati jače snage avijacije i izraženu prevlast u vazduhu, koja omogućava slobodniji manevar njegovih kopnenih snaga, pre svega oklopnih, ipak to ne znači da će branilac biti lišen mogućnosti snažnog protivdejstva svojom avijacijom. Ratno iskustvo II svetskog rata pokazuje da samo početna i završna faza rata pruža strani koja napada ili pobeđuje izražita preimućstva i slobodu dejstva i da je samo u tim fazama rata bilo moguće postići vrlo izrazitu nadmoć u odnosu snaga. Ceo ostali rat bio je karakterističan, a to će ubuduće biti još više, po čestim promenama situacije, brzom manevru snagama i sredstvima i, u vezi s tim, i čestim izmenama u odnosu snaga na nekom delu fronta. Prema tome, ne treba se (bar što se tiče neposredne PVO oklopnih jedinica) ravnati po trenutnoj sposobnosti protivničke avijacije na tom sektoru, jer se situacija može brzo izmeniti.

Zato, ako isključimo najpovoljniji slučaj, tj. da je napadač još u toku pripreme ofanzivne operacije izvojevao veoma izraženu prevlast u vazduhu i braniočevu avijaciju prosto razbio, u svim drugim situacijama, problem PVO oklopnih jedinica koje se nalaze u borbenom poretku armije u napadu postavlja se gotovo na isti način kao i u odbrani. Štaviše, ako se radi o jednoj ili dve takve divizije o čijem dejstvu ovisi glavna probojna i udarna snaga zamišljene ofanzive, pitanje njihove PVO-zaštite je još važnije, pošto njihov uspeh ili neuspeh direktno utiče na tok i rezultate cele operacije.

Ne treba, naime, sumnjati da će i branilac, koji zna šta postiže neutralisanjem jedne oklopne divizije usmeriti glavninu svoje raspoložive jurišne i lovačke avijacije baš na takav zadatak, svestan da je neutralisao jednu od najopasnijih snaga napadača.

Prema tome, rizik da se takva oklopna divizija ne štiti lovačkom avijacijom od momenta kada je krenula u napad, da je ne štiti i nužni broj jedinica LPA, dozvoljavaće se samo ako je napadač toliko nadmoćan u vazduhu da može ofanzivnim merama (uništenjem braniočeve avijacije i njegovih taktičkih projektila) obezbediti PVO celokupnog borbenog poretka i čvrsto i efikasno kontrolisati vazdušni prostor. Izrazito veća manevarska i vatrena moć svih vrsta avijacije, posebno današnje jurišne (lovačko-bombarderske avijacije), sposobnost da i manjim brojem aviona nanese velike štete oklopnim jedinicama i njena veća sposobnost da se probije do svog cilja uprkos izražene prevlasti napadača u vazduhu, nameću prihvatanje i oštrijih kriterija u ocenjivanju koristi koja se ima od dobijene prevlasti u vazduhu. Norme koje su vredele u II svetskom ratu više ne zadovoljavaju. Zahtevi u stepenu kontrole vazdušnog prostora i njegove odbrane mnogo su stroži i veći. To naročito važi ako u napad kreću jake kopnene snage zasićene oklopnim i motorizovanim jedinicama, što će redovno i biti slučaj. Ma koliko želeli

da se kreću rastresito i sa velikim odstojanjima i rastojanjima, te jedinice će ipak zakrčiti sve puteve i prolaze i biće uvek dobar cilj za jurišnu avijaciju. Zato bi bio veliki rizik zanemariti neposrednu zaštitu tih jedinica zbog toga što je ostvarena prevlast u vazduhu. Drugim rečima, oseća se potreba da se borbeni poredak i manevar tih jedinica u napadu, počev od oklopnog puka i više, koje izvršavaju glavni zadatak, koje nose tempo i snagu napada, još bolje i neposredno zaštite. Ako se tako ne uradi napadač daje velike šanse i ne tako jakoj jurišnoj avijaciji branioca, pogotovo onoj koja raspolaže »A« bombama, da cele divizije izbaci iz stroja ili da im ometa efikasno dejstvo.

Ako se uzme da će vazduhoplovna armija koja podržava armiju KoV u odbrani imati u tu svrhu na raspolaganju svega 500—600 lovaca-bombardera, treba sigurno računati s tim da će upotrebiti sve ili gotovo sve lovce-bombardere na težištu odbrane i najvećim delom baš protiv oklopnih jedinica napadača. U toku desetodnevnih dejstava to, i pri naizgled skromnom naprezanju od 200—300 avio-poletanja dnevno, znači snagu od 2.000 do 3.000 lovaca-bombardera, što nikako nije za potcenjivanje.

Sprečiti te snage kada su poletele da dođu do napadačevih oklopnih snaga je teško jer će po pravilu leteti u brišućem letu i jer se po pravilu neće otkriti radarskim sredstvima. Moguće je jedino da im se dejstvom po aerodromima onemogući poletanje, ili da se čekaju tamo gde će sigurno doći, tj. kod oklopnih jedinica. A efikasno ih u takvoj situaciji može dočekati samo neposredna PVO tih jedinica.

Zato se PVO oklopnih jedinica mora oslanjati prvenstveno na neposrednu i defanzivnu odbranu, bez obzira na to kakvi su rezultati postignuti ofanzivnim akcijama.

Aktivni elementi PVO moraju se kretati na najpovoljniji način u okviru borbenog poretka oklopnih jedinica i iznad njega i svoju pažnju usmeriti na brzo i efikasno odbijanje protivničke jurišne avijacije koja će se pojavljivati iznenada u brišućem ili niskom letu, sa brzim i iznenadnim iskakanjem i manevrom za gađanje, odnosno bombardovanje. Vrlo retko će biti moguće pravovremeno otkrivanje takvih grupa, kao i plansko pripremanje i aktiviranje sredstava PVO. Ako lovci-bombarderi dosledno primenjuju brišuću let i izlomljenu marš-rutu, to najčešće nije moguće postići ni najmodernijom radarskom mrežom. Mnogo efikasniji način će biti direktno praćenje takve grupe u toku leta sa lovcem ili izviđačem i javljanjem o njenom kretanju iz vazduha, odnosno postavljanjem osmatrača oko i unutar borbenog poretka (marševskog) oklopne jedinice. Ti osmatrača su ispunili svoju ulogu ako svojim javljanjem ili signalizacijom stvore vreme i od 30 do 60 sekundi jer je i to spremnoj PVO dovoljno da se aktivira.

SPECIFIČNOST U POSTUPCIMA I TAKTICI POJEDINIH ELEMENATA PVO

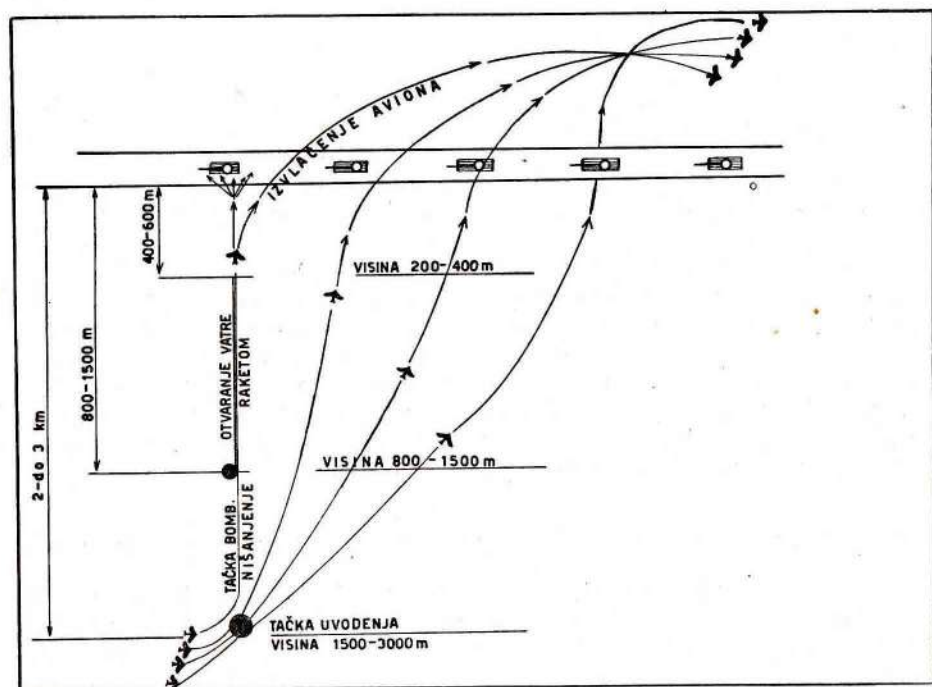
Efikasnost PVO zavisiće u velikoj meri i od toga koliko je cela organizacija i taktika PVO pravilno postavljena. To pitanje je posebno aktuelno danas zbog mnogih katkad i pomodnih shvatanja o sposobnostima određenih vrsta borbenih sredstava i tehnike i o načinu njihove upotrebe i dejstva.

Normalno je da je organizacija i taktika PVO prilagođena za najefikasniju upotrebu protiv glavnog neprijatelja. Za oklopne jedinice to su lovci-bombarderi. Mislim da su oni ne samo glavni već gotovo isključivi napadači, jer bombarderi ili raketne jedinice mogu postići neki rezultat samo ako napadnu tako pokretne i relativno dobro zaštićene jedinice »A« bombama, odnosno »A« zrnima i projektilima na mestima koncentracije i kad su u gustom rasporedu. Samo lovci-bombarderi mogu sigurno uvek i u svim situacijama, koristeći pre svega svoje vrlo efikasno klasično naoružanje, raketna zrna i napalm-bombe, tući pojedinačno svaki tenk i vozilo. Lovci bombarderi mogu tada brzo i efikasno upotrebiti i »A« bombe male snage.

Osobinama lovaca-bombardera i njihovom taktikom biće, znači, uslovljena i akcija PVO i njena taktika. Od kojih se osnovnih činjenica mora polaziti?

Prvo, mora se računati sa činjenicom da nalet lovaca-bombardera neće biti jedinici najavljen preko službe VOJIN, te je potrebno imati sopstvenu organizovanu službu osmatranja i javljanja. Osnovni način osmatranja je vizuelan a javljanje radiom (u centar PVO divizije ili davanjem signala).

Drugo, da bi izvršili napad na takve ciljeve kao što su oklopna vozila i tenkovi, lovci-bombarderi moraju (sem ako ne napadaju sa napalm) izvršiti manevar za napad, doći svaki do određene tačke koja je udaljena od tenkova između 2 i 3,5 km i na visini između 1.500 i 3.000 m, sa koje polaze u napad, tj. otpočinju nišanjenje i otvaranje vatre. Vidi šemu br. 1.

Šema 1.

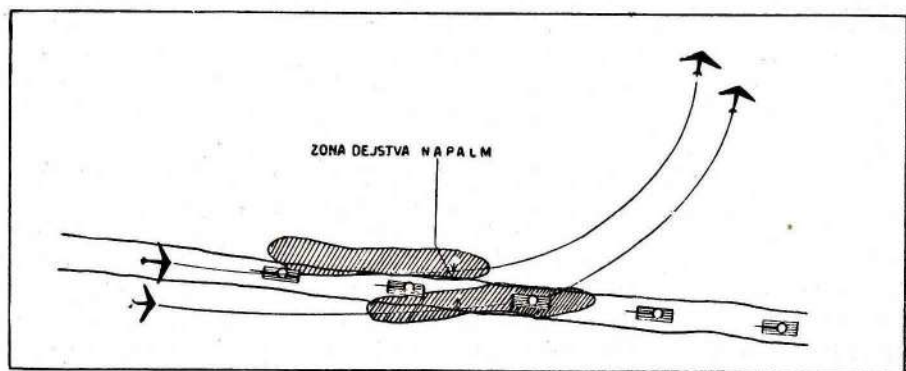
Ta činjenica omogućava jedinici LPAA da tačno i dovoljno rano utvrdi da li neka eskadrila koja naleće u taj rejon ima uopšte nameru da napada ili produžuje dalje, da ima lovce-bombardere stalno u vizuelnoj vidljivosti i da, ako ima nerve i ako je dobro izvežbana, ne otvara vatru pre vremena već da čeka i koncentriše vatru baš na pravcu tačke uvođenja i napada.

U tom slučaju efikasnost vatre biće najveća i, što je još važnije, ometaće ih (čak i ako ne pogode lovca-bombardera) u najkritičnijem momentu i smanjiti u velikoj meri preciznost u nišanjenju, a to je veoma značajno jer znamo da je dovoljna i mala greška u nišanjenju pa da raketna zrna ili bombe odu u prazno.

Sem toga, to je onaj deo leta lovca-bombardera kada može biti izložen maksimalnoj vatri svih vrsta LPA i PAM.

Malo je drukčija stvar kada lovci-bombarderi upotrebljavaju napalm. Ta sredstva su efikasna za napad na jedinice u pokretu, duž komunikacija, a i na bojištu ako tenkovi idu u jednoj liniji i na manjem rastojanju.

Po pravilu, takav napad će biti iznenađan i jedina efikasna protumera da se na početku i kraju svakog ešelona i kolone ili na levom i desnom boku razvijenih tenkova u liniji imaju stalno jaka pav-sredstva (npr. 20 mm LPA ili tome slično), uperena i usmerena u pravcu sa kojeg se može očekivati nalet. Lovci-bombarderi koji napadaju sa napalm moraju napasti duž kolone (linije) ili pod vrlo malim uglom i sa visine između 15 i 50 m i obično u paru, a ređe odeljenju. Šema br. 2.

Šema 2.

Taktika i upotreba lovaca koji štite oklopnu jedinicu očigledno moraju biti isto tako specifične. Pošto se ne može pouzdati u pravovremeno otkrivanje lovca-bombardera, pa prema tome ne može se ni računati sa pravovremenim podizanjem lovaca, ostaje jedino da se bilo stalno bilo u najvažnijim fazama dejstva oklopnih jedinica patrolira nad njima. Pa čak i ako pretpostavimo da je moguće otkloniti lovce-bombardere na nekom delu marš-rute, način njihovog leta i njihove mogućnosti manevra pa i sama taktika i način napada nameću gotovo isključivo kao način dejstva patroliranje nad jedinicom. Visina patroli-

ranja očigledno ne bi trebalo da bude mnogo veća od one na koju se moraju popeti lovci-bombarderi da bi mogli dejstvovati, tj. negde između 2.000—3.000 metara. Treba također računati s tim da će se sa napadačevim lovcima-bombarderima kretati i grupa lovaca za njihovu zaštitu koja će pokušati (ili ako nje nema-onda jedan podešelon lovaca-bombardera koji je odbacio ubojna sredstva) da razbije i protera lovačku zaštitu oklopne jedinice i otvori put glavnoj udarnoj grupi. Prema tome, ostaje potreba da se, bez obzira na osobine modernih lovaca, lovačka zaštita oklopne jedinice podeli u više podgrupa sa raznim zadacima (kao što je to bilo i u II svetskom ratu), a i da naoružanje tih lovaca, s obzirom na karakter borbe, bude raznovrsno, tj. da uz dirigovane rakete vazduh-vazduh imaju i topove ili mitraljeze, odnosno raketna zrna, ili da podgrupe budu različito naoružane. Što se tiče navođenja takvih lovaca, više verujem u efikasnost navođenja sa zemlje i na bazi vizuelnog osmatranja nego u navođenje sa korištenjem radio-lokatorske stanice. To iz prostog razloga što će se lovci-bombarderi kasno otkriti, tj. verovatno tek u momentu iskakanja, i što će odmah zatim ceo vazdušni prostor širine i dubine od 10 i više km, biti pun aviona i jedino će iskusno oko avijatičara sa zemlje moći otkriti u čemu je stvar i dati lovcima potrebna uputstva.

Sve izneseno ukazuje na složenost PVO viših oklopnih jedinica a, s tim u vezi, i na značaj sistema komandovanja PVO. Centralizovano komandovanje sredstvima PVO, posebno lovcima zaštite, zatim komandovanje jedinicama pav-projektila pa i LPA-divizionima većeg kalibra, neophodno je. Normalno je da se uz KM oklopne divizije razvije, odnosno kreće u oklopnim kolima, centar za komandovanje PVO sa svim potrebnim sredstvima i ljudstvom. Preko tog centra bi se komandovalo i svom lovačkom avijacijom koja patrolira iznad oklopne jedinice, tj. vrši njenu neposrednu zaštitu. Taj centar bi se mogao povezati ili dobiti odvojen »link« ka jednoj radarskoj stanici koja bi služila u tu svrhu.

Takođe je iz iznetog jasno da se PVO većih oklopnih jedinica mora posvetiti posebna pažnja, veća nego bilo kojim drugim jedinicama KoV. Moraju se neprestano izučavati avio-snage kojima raspolaže ili može raspolagati suprotna strana, mora se računati s tim da bi najveći deo tih snaga u određenoj operaciji napadao veću oklopnu jedinicu i, polazeći od najefikasnijih načina dejstva koje te snage mogu primeniti, sagledavati sredstva, snage i mere PVO koje treba obezbediti za uspešnu neposrednu i posrednu pav-odbranu. Računica data u ovom članku jedan je takav pokušaj s tim što je uzeto u obzir evropsko ratište i sukob velikih snaga u eventualnom ratu.

General-potpukovnik
Viktor BUBANY

PRIPREMANJE RATNIH IGARA

U svim armijama sveta ratne igre¹ zauzimaju značajno mesto u nastavi. One se mogu razlikovati po nazivu, organizacijskoj strukturi, metodu rukovođenja, poneke imaju i niz specifičnosti, ali im je zadatak svuda isti — obuka starešina i komandi. Ratnih igara² ima više vrsta. Mi ih delimo na komandne, štabne, komandno-štabne i specijalne.

Štabnim igrama smatraju se one kojima rukovodi komandant ili načelnik štaba uz pomoć 1 do 2 oficira. Naziv »štabna« nije sasvim adekvatan njenoj strukturi, jer na njoj ne učestvuje samo štabni deo komande, nego i cela komanda. Ali on se toliko odomaćio u praksi da je svakome jasno na šta se odnosi. Zbog toga što se kroz njih obučava jedna komanda, one su normalno — jednostrane i jednostepene. Pokazuju se kao vrlo pogodna forma obučavanja. Jednostavne su po organizaciji i izvođenju, a materijalni izdaci su neznatni. Kod njih akcenat nije na komandovanju već na pripremi podataka za donošenje odluke i obradi odgovarajućih borbenih dokumenata. One služe kao priprema komandi za učešće na komandno-štabnim ratnim igrama i zajedničkim vežbama. Praksa pokazuje da ih je najbolje izvoditi u vremenu predviđenom po zadatku. Produžavanje radi obrade nekog dokumenta donosi više štete nego koristi. Ovog se naročito valja držati kad se ona izvodi na zemljištu gde se vrši i premeštanje komandnog mesta. Nije strogo utvrđeno koliko puta treba da se izvode i kojim pitanjima, već se to prepušta starešinama koje su odgovorne za obuku svoje komande. Poneki pokušavaju da štabne igre poistovete i sa grupnim zanimanjem, što je nepravilno. Doduše, ako se izvode bez sredstava veze i sa nedovoljno priloga i podataka u zadatku s kojim se upošljavaju svi organi komande, biće slične sa metodom grupnog zanimanja.

Na komandno-štabnim ratnim igrama ne učestvuje jedna nego više komandi. Izvode se po pravilu na zemljištu, bez učešća jedinica ili se ove maskiraju. Na njima se izvodi i dinamika boja. Prema tome, one se sastoje iz odlučivanja, organizacije i samo izvođenja. Komandno-štabna igra omogućava da rad komandanta i komande čini jedinstvenu organizacijsku i idejnu celinu. Zbog toga što se na njoj može anga-

¹ One se pominju još u XIX stoleću. Prvi put su izvedene u pruskoj vojsci. Vojni savetnici (Rajsvic i drugi) izdali su tada i neko uputstvo. Po njemu se ratna igra izvodila po unapred strogo razrađenom planu.

² Pojam ratna igra često se izjednačuje s pojmom ratna vežba, mada to nije isto. Pod vežbom se smatra takva vrsta obuke gde učestvuje jedna ili više jedinica sa sredstvima naoružanja. Ona može biti pokazna, mobilizacijska, protivpožarna itd. Međutim, igra je obuka komandi, uprava, ustanova itd. kroz koju se obučavaju starešine bez jedinica i sa sredstvima veze.

zovati više komandi raznih stepena na jednoj i drugoj strani, izvodi se kao jednostrana i dvostrana, kao jednostepena i višestepena, a načelno je organizuje i izvodi pretpostavljena komanda radi obuke potčinjenih komandi. U organizaciji i izvođenju komandno-štabnih ratnih igara može biti toliko specifičnosti i nijansi da se ne moraju ni dve takve igre izvesti na isti način.

Međutim, izgleda da komandantske ratne igre, ne samo terminološki nego organizacijski i sadržajno, ne opravdavaju svoje postojanje. Tvrdi se da je kod njih težište na misaonom ili organizacijskom delu komandantske delatnosti (dinamika se ne izvodi) i da je stoga podesna za proveru raznih postavki, planova itd. Zbog toga se na njoj angažuju komandanti, načelnici štabova, pomoćnici komandanta i drugi-po potrebi. Pre svega, sam naziv nije najadekvatniji, jer na njima ne učestvuju samo komandanti nego i potreban broj ostalih pomoćnika i saradnika. Pored toga, na njima se ne rešavaju samo problemi komandovanja nego i druga pitanja od interesa za armiju (formacija, provera operativno-taktičkih postavki, evakuacija teritorije itd.) I, treće, neke izvedene igre ove vrste više su ličile na grupno zanimanje sa izvesnim metodskim specifičnostima ili na savetovanje. Stiče se utisak da ih je praksa opovrgla i nametnula potvrdu da se za ratne igre angažuju cele komande, ili samo jedan njihov deo (smanjena komanda), kako se u praksi najčešće i praktikuje, ali nikada sami komandanti. Zbog toga i izgleda da su komandantske igre suviše.³

PRIBLIŽAVANJE IGARA RATNIM USLOVIMA

Nije teško složiti se s tim da je ratna igra viša forma obuke starešina i komandi i da se na njoj obrađuju operativni, taktički, organizacijski i drugi problemi tipični za ratne prilike. Ako je uz to kombinovana i sa vežbama koje izvodi trupa, onda se najviše približava ratnim uslovima. Uz to valja dodati da je to i složenija forma obuke jer se na njoj, pored pojedinca, obučavaju i komande kao celine. Međutim, iako se ratne igre, u poređenju sa drugim formama obuke, najviše približavaju ratnim uslovima, ipak i kod njih nedostaju dva najbitnija faktora ratne delatnosti: stvarno dejstvo sopstvenih, a naročito protivnikovih jedinica. Pored toga tu nedostaje neizvesnost, volja neprijatelja koji se suprotstavlja, gubici, iscrpenost, glad i strah — što se javlja u ratnim prilikama — zatim vremenska ograničenost itd. Ovi faktori mogu doći do izražaja u igri samo utoliko ukoliko su rukovodstvo ratne igre, posrednički aparat i komande koje igraju u stanju da to dočaraju. Znači, zavisi od subjektivnih snaga i njihovog uticaja koji se u raznim igrama različito ispoljava. Ali, objektivno gledajući, može se postaviti

³ U svoje vreme i Moltke je ustao protiv komandanata koji ne uvažavaju savet saradnika: »Neki komandanti ne osećaju nikakvu potrebu za savetovanjem. Oni sami proučavaju pitanja koja se pojavljuju, sami donose odluku, a okolina ima samo da sprovodi njihove odluke... U velikoj većini slučajeva, glava jedne vojske ne može se lišiti saveta«...

i pitanje koliko se svi ti nedostaci mogu ublažiti umešnom organizacijom i dobrim metodskim rukovođenjem.

Prema načinu rukovođenja, ratne igre se izvode kao dirigovane, sa pretežno razrađenim varijantama rešenja i kao slobodne po odlukama komandi koje igraju. Kod nas se, uglavnom, ustalila praksa izvođenja ratnih igara prema odlukama i radu ovih komandi. Ali, tu se ipak ispoljavaju, mada ne namerno, takvi propusti koje komande navode na suprotno od onoga što želi rukovodstvo. Upravo, prilikom razrade zadataka za obe strane, autor ili grupa razrađivača ima i svoj stav, najbolju varijantu dejstva itd. To je sve u redu dok traje razrada elaborata. Međutim, kada neposredno pred izvođenje ratne igre otpočne priprema rukovodstva i posredničkog aparata, nepravilno je davati zaključak o najboljoj varijanti dejstva jedne ili obeju strana ako je ratna igra dvostrana. Htele one to ili ne, to ipak interesuje komande koje igraju i one će težiti da se u svojim odlukama što više približe stavu rukovodstva. A to je već jedna osnova da se stvori neprirodnost u radu. Nije ovde reč o tome da rukovodstvo i posrednički aparat ne treba da vrše procenu odluka strana, već o tome da je bolje razmotriti više mogućnih varijanti rešenja, ali nijedno ne proglašavati za najbolje, odnosno kao odluku rukovodstva. Doduše, takav metod rada stvara rukovodstvu nešto više teškoća za makar i orijentirno predviđanje dinamike boja, ali su zato interes i prirodnost u radu komandi koje igraju znatno veći.

Želja svih organizatora ratnih igara je da proces rada komande odgovara procesu rada u ratnoj situaciji. Međutim, u praksi se od toga često odstupa. Tako, na primer, posle donošenja odluke produžava se vreme potrebno za obradu borbenih dokumenata što ne bi trebalo, pa makar neki dokumenti ostali i neobrađeni. Osnovno je da potčinjene komande dobiju na vreme one dokumente bez kojih bi došlo do zastoja u dejstvu jedinica, ili čije bi zakašnjenje išlo na štetu vremena koje stoji na raspolaganju komandama drugog stepena koje igraju. Mnogo se ponekad insistira na velikom broju, formi, tehničkoj strani itd. izrade borbenih dokumenata, što neće uvek moći da se ostvari u savremenom ratu, gde događaji brzo teku, a vreme je kratko. Zato razni načini izvođenja ratnih igara treba da daju odgovor i na pitanje celishodnosti i nužnosti pojedinih dokumenata i mogućnosti njihove brže i efikasnije obrade. Razumljivo, izrada borbene dokumentacije neophodna je, ali je veliko pitanje da li na svakoj komandno-štabnoj ratnoj igri treba obrađivati sve dokumente i tako izgubiti u tome pretežan deo vremena. Mnogi od njih mogu se obraditi i kroz redovnu obuku starešina i komandi. Moglo bi se reći da je vežbanje u obradi borbene dokumentacije sporedan zadatak ratnih igara čiji je cilj provera ili obuka komandi po mnogim drugim važnijim pitanjima kao što su: provera formacije jedinica i komandi, provera pokretljivosti i snabdevanja, provera operativno-taktičkih postavki pojedinih borbenih uputstava itd. Pored toga, cilj ratnih igara je i da se vidi kako će izgledati evakuacija jednog dela teritorije, da se proverí rad jedinica i sredstava veze itd. a u komandama pukova i divizija one mogu odlično da posluže i kao priprema za izvođenje zajedničkih vežbi.

Postavlja se i pitanje gde održati ratnu igru i u kakvom sastavu angažovati komande. Već je prošlo vreme kada je komandant sa grupom oficira i potrebnim elaboratom odlazio u garnizon potčinjene komande i s njom izvodio predviđenu ratnu igru. Tada su u igri učestvovali svi organi komande. Međutim, kada se prešlo na organizovanje dvostranih i višestepenih ratnih igara, nametnula se potreba privlačenja potčinjenih komandi za jedan do dva stepena u garnizon pretpostavljene komande. Ali, to je donelo i veće materijalne izdatke, s jedne, i odsustvo većeg broja starešina iz komandi, s druge strane. Otuda se i ustalila praksa da se na ratne igre koje se izvode u garnizonu više komande broj učesnika iz komande koja igra svede na minimum. Ponekad su odsutni i pojedini saradnici komandanta čije je prisustvo na ovim igrama neophodno. Sve u svemu, veliki broj starešina komandi koje igraju ostaje van ove značajne forme obuke. Iskustva sa poslednjih ratnih igara u nekim komandama znatno su doprinela pozitivnom rešenju ovog problema. Naime, prvi deo ratne igre (procena situacije, predlozi, donošenje odluke i obrada neophodne borbene dokumentacije) izveden je na principu da se rukovodstvo i komande koje igraju nalaze za ovo vreme u svojim garnizonima, a tek drugi deo — dinamika da se izvodi na zemljištu. Vreme od 8 do 10 dana koliko je rukovodstvo ostavilo sebi između donošenja odluke i obrade dokumentacije potčinjenih komandi, pa do početka drugog dela — dinamike boja, izgleda da je dovoljno za detaljnu analizu rada i upoređivanje odluka strana. To se ne može uraditi ako se ratne igre izvode sa prikupljenim komandama, jer tada rukovodstvu za ceo taj posao ostaje svega nekoliko časova. Ovaj period između prvog dela donošenja odluke i drugog dela-dinamike, odnosno izlaska (smanjene) komande na zemljište, može biti i kraći. Ako se ne bi izlazilo na zemljište, prekid ne bi postojao. Ovakav metod može se prihvatiti bar jedanput godišnje. Iskustvo većine organizatora izgleda govori u prilog tome. Biće i drugih mišljenja prvenstveno zbog toga što nastaje duži vremenski prekid (nekoliko dana) između prvog i drugog dela, što se gubi kontinuitet u radu, što ne postoji uvek mogućnost da sve starešine iz komande izađu na zemljište, a i što se ona izvodi na dva različita mesta. U svemu tome ima dosta istine, ali valja imati na umu da ovaj već isprobani metod ima daleko više pozitivnih strana. Ovako organizovana ratna igra omogućuje komandama koje igraju u prvom delu da se angažuju u kompletnom sastavu, što nije slučaj kada se one privlače u garnizon pretpostavljene komande. Pored toga, onemogućen je kontakt »crvenih« i »plavih«, održavanje veze sa pretpostavljenom komandom i susedima je prirodnije, smanjuju se materijalni izdaci, izbegava se nagomilavanje velikog broja starešina u jednom garnizonu sa crvenim, plavim, žutim i belim značkama itd. Kada se ratna igra izvodi sa komandama prikupljenim u jednom garnizonu teško je i pored najboljih mera izbeći mnoge neprirodnosti. Istini za volju treba priznati da ono ima i dobre strane, prvenstveno u tome što se obezbeđuje neposredno rukovođenje i lični uvid u ceo tok ratne igre, a to je za one koji je prvi put izvode neophodno. Ali, ne možemo danas govoriti o »početnicima«, bilo da se radi o rukovodstvu ili o komandama ma kojeg stepena. Zbog toga i treba ići smelije u pronalaženju takvih organizacijskih formi koje će ratnu igru učiniti što pri-

rodnijom. Izlaziti na zemljište da bi se pod šatorima izveo taj organizacioni proces i obradila borbena dokumentacija samo je promena mesta rada i donekle uslova, a na tome ne bi trebalo da bude težište ratne igre. To se efikasnije postiže štabnim ratnim igrama i kroz druge forme, mada se i štabna ratna igra može izvesti na zemljištu. Ali kada se radi o igri na zemljištu, gde učestvuje više komandi, i težište rada normalno bi trebalo da bude na izviđanju, dinamici, premeštanju komandnih mesta, funkcionisanju formacijskih sredstava veze i mnogim drugim problemima.

Izvođenje na zemljištu. Pri izvođenju ratnih igara na zemljištu zapaža se nekoliko problema iz kojih se vidi gde i u čemu se odstupa od uslova koji igre približavaju ratnim prilikama.

Izlazak rukovodstva i komandi na zemljište pod šatore, sa veoma skraćenim odstojanjima komandnih mesta i uz relativno dobar mirnodopski konfor, realnije je nego kada se ratna igra izvodi u garnizonu. Ali još je realnije kada su učesnici razmešteni na komandnim mestima koja su na stvarnim odstojanjima i sa takvim materijalnim obezbeđenjem kakvo se predviđa ratnom formacijom dotičnih komandi. No, dužina trajanja ratnih igara, želja da se obezbede povoljni uslovi za rad, materijalni propisi oko načina ishrane i smeštaja itd. učinili su prvi način prihvatljivim za mnoge, usled čega se i više održao u praksi.

Što se tiče podele komande po komandnim mestima (KM, RKM i PKM) trebalo bi i u praksi sprovesti onako kako je predviđeno odlukom komandanta komande koja igra. Mada će se usled toga pojaviti, na prvom mestu, materijalne teškoće (oko smeštaja, ishrane, veze), to će, s druge strane, pokazati kakvi su operativno-taktički zahtevi i potrebe materijalne formacije komande. Tu je naročito važno proveriti ulogu svakog od navedenih komandnih mesta i videti gde je pravo mesto svakog organa u komandi. Stvarni problemi pokazaće se najreljevnije u dinamici boja, ali pod uslovom brzog premeštanja (i po etapama) svih komandnih mesta i prenošenja funkcija na rezervna i pozadinska komandna mesta. Grupu koja se do tada sa komandantom nalazila na komandnom mestu najbolje je uposliti kao komandu neke novodošle jedinice iz rezerve itd. Ako se dosledno primeni i tajnost u komandovanju, od čega se u dinamici najčešće odstupa, a zatim ako se radi o zemljištu sa nedovoljnim brojem komunikacija i pod teškim meteorološkim uslovima itd. iskrsnuće na videlo mnogi čvorni problemi koji su neuporedivo važniji od organizacijskog procesa i obrade borbene dokumentacije, mada u dinamici i oko toga ima dosta posla. Ovakvom praksom dobila bi se realnija slika potrebnih količina materijala, vremena, sredstava veze, a ocenila bi se i upotrebljivost svih sredstava predviđenih našim formacijama. U vezi s tim bilo bi dobro da se komande za vreme borbe obezbede poljskim inventarom predviđenim za ratne prilike i odobri da se on bar 1 — 2 puta godišnje upotrebi.

Vreme kao prostor i godišnje doba takođe ima uticaja na kvalitet izvođenja ratne igre. Ne bi trebalo dozvoliti da se one izvode samo u proleće i leto kao što se to najčešće i radi, a jesen i zima da budu mrtva sezona. To dovodi do velikog naprezanja i zamora komandi u toplim mesecima, a i do odsutnosti od tekućih poslova. Pored toga, isku-

stvo govori da svaka ratna igra, ma i najbolje organizovana, ako suviše dugo traje, postaje monotona i zamara.

Radi boljeg sagledavanja problema dejstva teritorijalnih i diverzantskih jedinica i njihovog sadejstva sa jedinicama operativne vojske, zatim zbog snabdevanja, popune, evakuacije itd. bilo bi potrebno u veće komandno-štabne ratne igre uključivati i vojnoteritorijalne organe s tim da u igri obrađuju probleme iz delokruga svoga rada. Ako bi u neke veće igre bili uključeni i organi narodne odbrane republike i sreza, a u manje i organi opštine, stekao bi se uvid i u mnoge druge do sada manje poznate probleme. Neki pokušaji u tom pravcu dali su dobre rezultate.

Problem »plave« strane. U dvostranoj ratnoj igri pojavljuje se problem angažovanja komandi koje treba da igraju na suprotnoj — »plavoj« strani. To nije slučaj pri izvođenju jednostranih ratnih igara u kojima »plave« predstavlja rukovodstvo igre. Praksa pokazuje da u dvostranim ratnim igrama gotovo niko nije uspeo da potpuno uživi naše starešine u ulogu »plavih«, naročito u probleme formacije, tehnike, raznih navika i u psihološku stranu protivnika itd. bez obzira na to kako su ovom problemu prilazili. A tu, kao što i iskustvo pokazuje, postoji više rešenja. Jedno je da komande koje su određene za »plavu« stranu igraju po sopstvenoj formaciji i taktici. Ovakvoj organizaciji pribegava se tamo gde komande koje igraju ne poznaju dovoljno formaciju i taktiku »plavih«. To se praktično svodi na međusobno suprotstavljanje sopstvene formacije i taktike, s tim što jedna strana predstavlja »plave« od kojih se moraju izuzeti partizanske i druge jedinice i komande na terenu i još neki elementi, specifično naši. Činjenica je da je to jednostavno rešenje, ali ono prouzrokuje izvesnu nerealnost, što je veliki minus kod ovakvih igara.

Drugo je rešenje da se komande koje su određene za »plavu« stranu u potpunosti pridržavaju njene formacije i taktike, da se užive u ulogu protivnika i zastupaju interese »plavih« za koje se bore. U ovom slučaju, pored ove komande postavljaju se i veći zahtevi. One moraju odlično da izuče i poznaju formaciju, naoružanje i taktička dejstva protivnika u čijoj ulozi igraju, pa da se tako i ponašaju. Ovako postavljena ratna igra stvara daleko realniju situaciju i veću prirodnost u rukovođenju.

Ima pojedinačnih mišljenja koja dovode u pitanje prednost dvostranih ratnih igara nad jednostranim. Upravo, s obzirom na izvesne probleme i negativne strane oko postavljanja naših komandi u ulogu »plavih« nameće se pitanje ne bi li takvu ulogu efikasnije obavila posebna grupa starešina dobro verziranih u probleme formacije, naoružanja i tehnike »plavih«. Pored toga, postavlja se i pitanje — nije li svejedno »crvenim« ko im se suprotstavlja u odlukama i dejstvu kada međusobno nemaju nikakve veze. Važno je da su »plavi« dobro vođeni i da vešto pariraju dejstvu »crvenih«. Sve je to tačno i prihvatljivo, ali to se onda svodi na jednostrane ratne igre. Bez obzira na sve rečeno, dobro organizovane dvostrane ratne igre realnije dočaravaju ratnu situaciju, a istovremeno su i najbolji način da se izuči formacija i taktika »plavih«. Zbog svega toga bilo bi dobro svake godine određivati

druge komande za ovu ulogu, tako da svi prođu kroz ovaj proces. Upravo, ove komande trebalo bi da planski prvo individualno, a zatim kroz diskusiju detaljno prouče sve raspoložive materijale »plavih«. Nikada ih verovatno, neće toliko prostudirati kao za ovu priliku.

Time se nije želela negirati ogromna korist koju pružaju jednostrane ratne igre organizovane i za više komandnih stepeni. Ne bi bilo dobro kada bi se dvostrane ratne igre izvodile po svaku cenu, improvizujući komande koje igraju na »plavoj« strani.

RUKOVOĐENJE RATNOM IGROM

Rukovođenje ratnom igrom zahteva, pored teorijskog, i praktično znanje, tj. određeno iskustvo, jer njen uspeh isključivo zavisi od dobre organizacije i veštog rukovođenja. Ponekad se rukovođenje svodi na tehnički problem oko razmeštaja i organizacije veze, pa se zbog toga i rešava tek pred početak ratne igre, a težište oko pripreme usmerava se ponajčešće na obradu operativno-taktičkog dela elaborata. Međutim, to dvoje je nerazlučivo povezano i treba ih uporedo rešavati, ili treba ići na to da se za vreme obrade elaborata jedno lice iz grupe razrađivača bavi isključivo pitanjem rukovođenja i načinom razmeštaja učesnika.

Poznato je da se na svim ratnim igrama javljaju tri vrste učesnika: rukovodstvo, posrednici (ponekad i pratioci rada komandi) i komande koje igraju. Rukovodstvo i posrednici praktično čine jednu celinu, jer su posrednici deo rukovodstva preko kojeg se sprovodi pretežan deo posla u toku izvođenja ratne igre.

Načelno, ratnu igru čiji je cilj obučavanje potčinjenih komandi, trebalo bi da organizuje i njome rukovodi pretpostavljena komanda. To bi značilo da se iz komande koja organizuje ratnu igru obrazuju samo organi za rukovođenje (rukovodstvo i posrednički aparat), a ne i komanda koja igra. To je gotovo redovan slučaj u dvostranim i višestepenim ratnim igrama. Međutim, pri izvođenju štabne ratne igre, sama komanda organizuje, rukovodi i u isto vreme igra. Pri organizovanju i izvođenju dvostranih ratnih igara to je očigledno neizvodljivo, jer bi trebalo iz jedne iste komande, na primer korpusa, obrazovati rukovodstvo, posrednički aparat i dve komande prvog stepena koje igraju (za obe strane).

Rukovodstvo ratne igre može po obimu biti veće ili manje, što određuje komandant dotične jedinice. Jačina i sastav organa u njemu zavise od vrste ratne igre, broja komandnih stepena koji učestvuju i komandi koje igraju, od rutine i metoda rukovođenja itd. Na rukovodstvu leži teret pripreme igre u celini, ono presuđuje o odlukama strana, igra ulogu pretpostavljene komande i suseda, a pri jednostranim ratnim igrama ima i ulogu »plavih«. Ono obično dejstvuje kompaktno u bilo kojim uslovima, mada to zavisi i od organizacije posla rukovodstva (da li postoji mogućnost podele na grupu za »plave« i »crvene«, kakav je način obezbeđenja, referisanja, vođenja karte rukovodstva, dnevnika itd.).

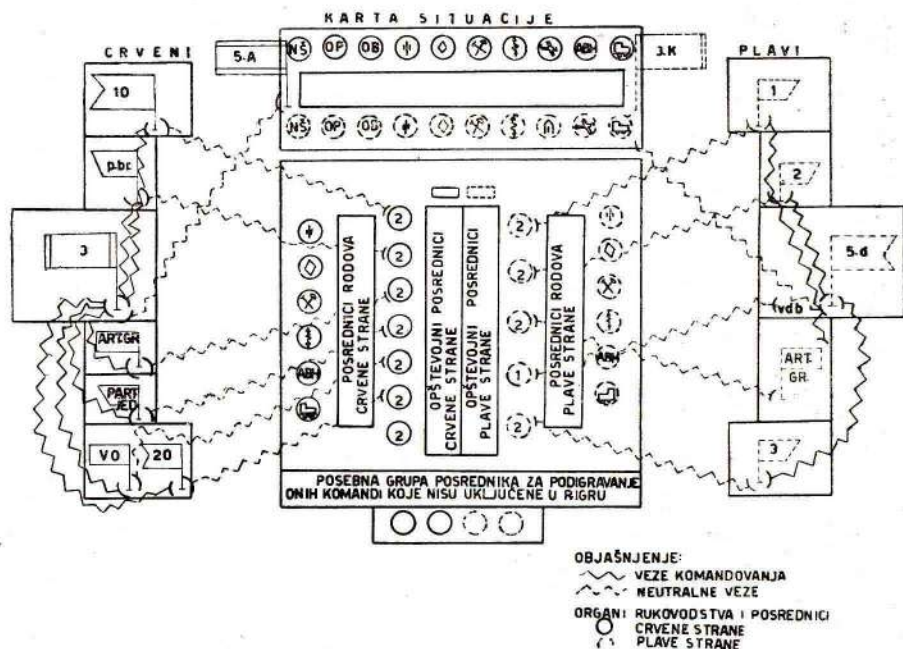
Rad i razmeštaj posrednika, njihov odnos prema rukovodstvu i komandama koje igraju kao i između njih samih daleko je složeniji problem. Pojam sudija ne bih upotrebljavao na ratnim igrama. Taj termin upotrebljavamo na zajedničkim i drugim dvostranim vežbama sa trupom, gde sudija sa barjačićem u ruci presuđuje rad pojedinaca i jedinica (zaustavlja dejstvo, izbacuje iz stroja) itd. bez ikakvog posredovanja. Međutim, pojam posrednika na ratnoj igri je ipak nešto drugo. On tu podigrava fiktivne potčinjene jedinice. To mu je i osnovna dužnost, mada na jednostranim ratnim igrama može biti i kod »plavih«, suseda ili da se u toku organizacijskog procesa javi i u ulozi pratioca rada komande. Iako se javlja u ulozi potčinjenog, ta je potčinjenost do određene mere ograničena u tom smislu što komande koje igraju ne mogu od njega tražiti odluku ili predlog za upotrebu jedinice, a što od potčinjenog mogu tražiti. S druge strane, posrednik ne bi smeo da otvoreno izvršava svoje neslaganje sa donetom odlukom komande koja igra. Veština rada posrednika je upravo u tome da na indirektan način — davanjem raznih podataka ili pomoću izveštaja u ulozi potčinjenog — da do znanja komandi koja igra gde dobro, a gde slabo radi. On je u pravom smislu reči zastupnik — posrednik onoga koji ne prisustvuje ratnoj igri, a bez koga se ona ne bi mogla razvijati. Upoređivanje odluka strana pretežno pada na rukovodstvo, a posrednici se međusobno dogovaraju, detaljišu stvari i dalje posreduju u ulozi potčinjenog.

Razmeštaj posrednika zavisi pre svega od mesta izvođenja ratne igre (u garnizonu ili na zemljištu), od raspoloživog kadra, sredstava veze i načina rukovođenja. Dosadašnje iskustvo govori da ovo ima veliki uticaj na uspeh ratne igre. Do sada su isprobana tri osnovna sistema razmeštaja: centralizovani, decentralizovani i kombinacija ova dva sistema.

Centralizovani razmeštaj je postao navika većeg dela starešina, naročito kada se ratna igra izvodi sa prikupljenim komandama u jednom garnizonu. Ovakav način može se primeniti i pri izvođenju ratne igre na zemljištu ili ako komande koje igraju ostaju u svojim garnizonima. Posrednici se obično nalaze uz rukovodstvo, u istoj ili odvojenoj prostoriji, šatoru. Ako je igra dvostrana, posrednici, na primer, divizije »crvenih« nalaze se za istim stolom nasuprot posrednika brigade »plavih« i slično. Sa komandama koje igraju saobraćaj se razvija preko sredstava veze, a sa rukovodstvom je osnovni lični kontakt. Ako se ovakvom razmeštaju opštevojnih posrednika priključe i posrednici rodova i službi, centralizacija razmeštaja potpuno je zastupljena (šema 1). Sa ovakvim razmeštajem obezbeđuje se to da posrednici usaglašeno prenose podatke, a i brzina u radu. Kod većih ratnih igara i velikog broja posrednika u zajedničkoj prostoriji stvara se za vreme dinamike velika buka i saobraćaj. Po 30 korespondenata jednovremeno podnosi izveštaj ili prima naređenje, a to se negativno odražava na kvalitet rada. To bi se otklonilo kad bi se posrednici razmestili po pravcima i u odvojenim prostorijama. Uslovi za rad bili bi tada povoljniji.

Decentralizovani razmeštaj obično se primenjuje kada se ratne igre izvode na zemljištu. U tom slučaju posrednici se raspoređuju na komandna mesta učesnika ili u njihovoj neposrednoj blizini. Razumljivo je da se posrednicima pri ovakvom razmeštaju daju veće kompetencije, a po potrebi i funkcija presuđivanja (za slučaj prekida neutralne veze

i sl.). Pri ovom načinu razmeštaja pojavljuje se mnogo više problema nego pri centralizovanom. Ako se ide za potpunom decentralizacijom, da kod svake komande koja igra (na primer, divizije) budu razmešteni opštevojni posrednici, pojavljuje se pitanje kako obezbediti potreban broj rodovskih posrednika. Rešenje bi bilo u tome da se od njih oformi jedna grupa za više jedinica. Oni bi morali da rade odvojeno od opštevojnih posrednika i kod grupe na težišnom pravcu. Pri decentralizovanom razmeštaju važno je istaći još jedan momenat. Ako su posrednici

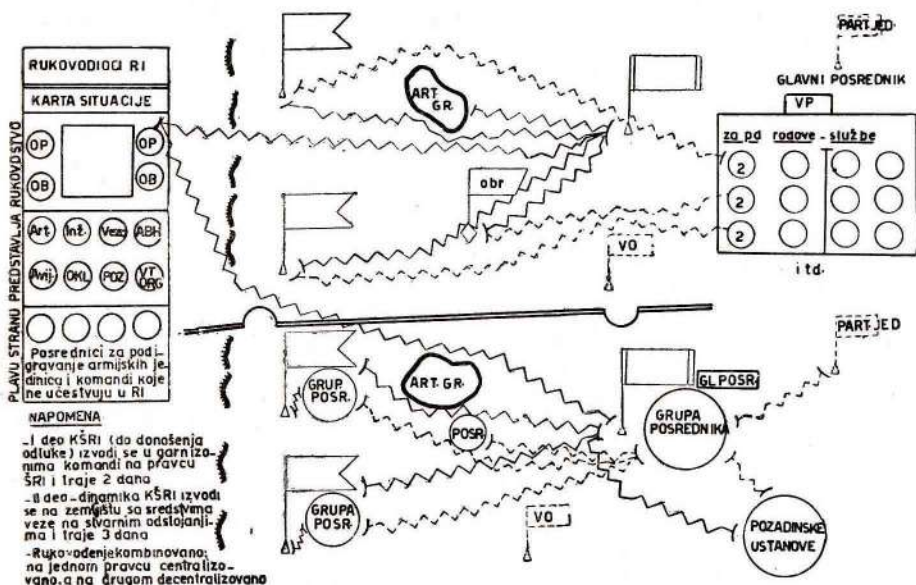
Sema 1 — Centralizovan razmeštaj učesnika KŠRI. Igra je dvostrana, dvostepena i izvodi se u jednom garnizonu.

razmešteni po komandnim mestima komandi koje igraju znači li to da se oni nalaze baš tu pa sa komandom opšte usmeno (što bi stvaralo neprirodnu situaciju) ili su nešto udaljeni. Bilo bi prirodno da su posrednici nešto udaljeni i da posreduju preko sredstava veze. Metod da dva opštevojni posrednika imaju ulogu posredovanja i za sve rodove i službe, i to još neposrednim usmenim saopštavanjem komandi koja igra, ne pokazuje u praksi dobre rezultate. Stiče se utisak da bi decentralizovani razmeštaj posrednika na zemljištu bio najcelishodniji, pogotovu ako bi oni bili grupisani po određenim pravcima ili za nekoliko jedinica, s tim da glavni posrednik dotičnog pravca ima ovlašćenje da presuđuje. Rukovodstvo bi sa određenog mesta davalo smernice, presuđivalo prelomne situacije u dinamici boja, vršilo pripremu za analizu itd.

Pri decentralizovanom razmeštaju, zbog velike opterećenosti neutralne veze, nastaje problem kako obezbediti međusobnu saradnju posrednika »crvenih« i »plavih«, a da ne dođe do zastoja u dejstvima. Jedno od rešenja je da dogovori posrednika budu ređi i unapred pla-

nirani po vremenu i prostoru kako ne bi došlo do remećenja i preplitanja u dejstvu strana.

Kombinovani sistem rukovođenja sastoji se iz oba navedena sistema i organizuje se po pravcima (vidi šemu 2).

Šema 2 — Organizacija KŠRI u odbrambenoj operaciji. Igra je jednostrana, dvostepena, izvodi se na zemljištu i sa sredstvima veze. Sistem rukovođenja je kombinovan.

RAD POSREDNIKA

Broj posrednika zavisi od mnogo uslova, ali iskustvo govori da jedan posrednik može doći na jednu jedinicu, a može i grupa posrednika na jednu, a nekad i na više jedinica. Najčešći je slučaj da se zbog zamene i odmora ljudi određuju po dva opštevojna posrednika na jednu jedinicu, a kod rodova i službi grupa rodovskih posrednika. Odvajanje rodovskih posrednika u posebnu prostoriju otežava njihovu saradnju sa opštevojnim posrednicima i usporava rukovođenje ratnom igrom. Zbog toga je bolje da, kad god je to moguće, budu zajedno. Na većim ratnim igrama celishodno je grupisati opštevojne posrednike po pravcima, s tim da grupa rodovskih posrednika bude na glavnom pravcu i za sve jedinice jedne strane.

Postavlja se i pitanje ima li opravdanja određivati posrednike po elementima borbenog poretka. Po svoj prilici — nema, jer je teško unapred predvideti kakve će sve grupe oformiti komande koje igraju. Izgleda da je najrealnije rasporediti posrednike po jedinicama, a deo zadržati u rezervi rukovodstva.

Pri određivanju posrednika posebno je važno istaći i pitanje — da li je potrebno, na primer, u jednostranoj — dvostepenoj igri odrediti posrednike i za prvi stepen, kao što su to ranije neki autori zahtevali. Ako su, npr. prvi stepeni koji igraju divizije, a drugi pukovi, rukovod-

stvo je prva pretpostavljena komanda, a to je komanda korpusa. Posrednici za drugi stepen (pukove) tada su u ulozi potčinjenih. Izgleda, a i praksa je to dokazala, da bi određivanje posrednika za komande prvog stepena koji igra bilo suvišno i prekidalo bi prirodnu kariku u komandovanju od pukova do divizija i korpusa. Ako bi nekoga i trebalo odrediti, to bi mogao biti po jedan pratilac rada pri komandi prvog stepena. Ukoliko bi se u višestepenim ratnim igrama, bez obzira na to da li su jednostrane ili dvostrane, odredili posrednici i za prvi stepen, oni bi neminovno sa glavnim posrednikom na čelu morali poprimiti ulogu i komande pretpostavljene tom stepenu. Činjenica je da bi to smanjilo rukovodstvu jednu obavezu, ali bi stvorilo kariku više u sistemu rukovođenja i lišilo rukovodstvo neposrednog uvida u tok igre. Niko ne negira potpuno teoretsku i praktičnu mogućnost postojanja posrednika pri prvom stepenu, ali je mnogo prirodnije ako je rukovodstvo brojno nešto jače i ako poprimi ulogu pretpostavljene komande za jednu ili obe strane koje igraju kada je igra dvostrana. Sasvim je drugo pitanje kakva će pri tome biti unutrašnja struktura i metod rada u rukovodstvu.

Pri ovakvoj organizaciji u rukovođenju ratnom igrom stvara se prirodan ciklus rada. Pogledajmo to na jednom primeru dvostrane-dvo-stepene KŠRI. U pripremnom periodu, rukovodstvo u ulozi pretpostavljene komande uručuje zadatke komandama prvog stepena. Ukoliko nije određen pratilac rada ovih komandi, poželjno je da na organizacijskom procesu prisustvuje pomoćnik rukovodioca za dotičnu stranu. Proces donošenja odluka kod komandi prvog stepena i saopštavanje potčinjenima odvija se uobičajeno i po planu dotičnih komandi. Najbolje je kada se sve ovo odvija bez mešanja i intervencije rukovodstva. Kad komande drugog stepena završe ceo proces oko donošenja odluka čemu može prisustvovati posrednik za dotičnu komandu, a može i ucrtati odluku na svoju kartu, stvoreni su uslovi da se sve odluke sliju u rukovodstvo. Posle toga komande koje igraju izrađuju predviđene dokumente, dok rukovodstvo ucrtava prispеле odluke strana na jednu kartu i, uzimajući u obzir sve potrebne elemente, vrši upoređenja. Glavnu ulogu u ovom poslu treba da imaju pomoćnici rukovodioca za »plave« i »crvene« i glavni posrednici strana, jer su oni u mogućnosti da preko potčinjenih posrednika dođu do realnih ocena. Tek na osnovu svestranog razmatranja rukovodilac igre može odrediti rezultat dejstva strana za određeni vremenski period, dajući pri tome opšti presek dinamike, liniju na kojoj se stvarno mogu naći strane itd. Glavni posrednici strana sa posredničkim aparatom zajednički detaljišu tok dejstva i obaveštavaju komande II stepena o stanju i rezultatima dejstva njihovih jedinica. Komande II stepena izveštavaju komande I stepena, a ove rukovodstvo kao pretpostavljenu komandu. Svoje odluke saopštavaju posrednicima kao potčinjenim i ceo ciklus se nastavlja.

U tehnicu rada posrednika ima jedna naoko beznačajna stvar, ali od nje dobrim delom zavisi rad u komandama koje igraju. Naime, suviše često i usitnjeno davanje podataka ne dopušta mogućnost komandantu i načelniku štaba komande koja igra da organizovano i planski rukovode bojem. Utoliko više ako se većina posrednika obraća isključivo ovim starešinama. Tu treba naći određenu meru, a opštenje usmeriti preko nadležnih, onako kao što se i inače obavlja. Pored ovoga, neop-

hodno je za svaku ratnu igru regulisati još neka pitanja iz domena rukovođenja. Među prvim je — koje dokumente treba da vodi posrednik? Pored vođenja radne karte i sveske sa zabeleškama, neki zahtevaju od posrednika da komandi koja igra pišu i operativne izveštaje ili neke druge dokumente. To je neopravdano s obzirom na to da su to svega 1—2 čoveka na čitavu jedinicu koji su prikovani uz telefon po 16 i više časova dnevno. I pored najbolje volje oni to nisu u mogućnosti da obave. A i nepotrebno je.

Pored toga, važno je regulisati koje dokumente rade komande, u koliko primeraka i kome da ih dostavljaju. Sasvim je razumljivo da bi ih u stvarnoj situaciji radile u onoliko primeraka koliko ima jedinica kojima treba da se dostave. Međutim, na ratnoj igri, na primer, komanda divizije kao drugi stepen koji igra radiće ih u svega tri primerka — jedan za pretpostavljenu komandu (I stepenu), jedan potčinjenim (posredniku) i jedan primerak za sebe. Komanda prvog stepena koja igra postupiće na isti način, s tom razlikom što će za potčinjene raditi u onoliko primeraka koliko ih stvarno učestvuje u igri. Itd. U svakom slučaju ova pitanja ne treba ostaviti otvorena.

Još jedno pitanje moguće je regulisati. Kada su rukovodstvo i posrednički aparat smešteni u 1—2 prostorije, prijem i ekspedicija pošte sa borbenim dokumentima, depešama i sl. mogli bi se organizovati na način koji bi omogućio da se na većim igrama smanje gužva i materijalni izdaci. Na telefonske aparate ili na neki drugi način, pored posrednika i organa u rukovodstvu, mogle bi se postaviti šifre koje ovi stvarno imaju (Dunav-10, Mura-15), pa da ekspeditor bez lutanja i raspitivanja raznese poštu. Posebno je pitanje — da li za vreme jedne veće igre treba trošiti na hiljade kuverti ili to može ići po oficiru ili podoficiru za vezu. Možda na analizi ratne igre ne bi trebalo da izostane i konkretna materijalna analiza radi boljeg sagledavanja i njenog naličja, a samim tim i potrebe ozbiljnijih priprema i zalaganja.

Imajući u vidu mesto i funkcije svake vrste učesnika u igri, može se konstatovati da svaka donosi određenu korist. Rukovodstvo priprema, organizuje i rukovodi i za njega nema nikakvih »tajni« u određenoj ratnoj igri. Posrednici se u pripremi detaljno upoznaju sa zadatkom i organizacijom igre u celini i razmatraju moguće varijante dejstva. Od njihovog rada u toku izvođenja umnogome zavisi uspeh svih učesnika. Komande koje igraju najčešće ne znaju unapred zadatak niti organizaciju. To dobijaju tek u toku izvođenja igre i onoliko koliko to odgovara njihovom stepenu i ulozi. Celinu čitavog toka igre sagledavaju tek na analizi. Prema tome, ratna igra je korisna za sve učesnike, ali ipak najviše nauče oni koji direktno učestvuju u njenom organizovanju i rukovođenju. Zbog toga je korisno, kada je god moguće, za posrednike uzeti izvestan broj starešina iz potčinjenih komandi.

SADRŽAJ ELABORATA I DOKUMENATA

Ako bismo hteli da napravimo nekakvu podelu elaborata za ratnu igru, mogli bismo zaključiti da ga sačinjavaju tri vrste dokumenata: dokumenti koje obrađuje rukovodstvo ratne igre i na osnovu kojih treba da otpočne rad komandi koje igraju, dokumenti koje izrađuju komande

i dokumenti — izveštaji, zapažanja i analiza koje na kraju sređuju posrednici i rukovodstvo.

Da vidimo neka dokumenta koje priprema rukovodstvo. Pošto organizacija svake ratne igre iziskuje brižljivu pripremu, prvi korak u tome treba da se ogleda u izdavanju, određenoj grupi razrađivača, uputstva (ili naređenja) po osnovnim pitanjima: temi i vrsti ratne igre, nastavnom cilju, broju komandi koje učestvuju, mestu i vremenu izvođenja itd. Dobro je da ova pitanja prethodno pripremi operativni organ komande. Posle toga može se u višim komandama oformiti i naređenje u kojem će biti obuhvaćena sva pitanja oko pripreme elaborata.

Sledeći korak u pripremi ratne igre treba da bude razrada zamisli dejstva strana i taktičkog zadatka. Zamisao dejstva strana obrađuje se na način uobičajen pri sastavljanju taktičkih zadataka — u vidu opšte i posebne zamisli. Ta sličnost može biti potpuna u jednostranim ratnim igrama, dok se u dvostranim javlja razlika u tome što se dejstva za obe strane (tj. i za »plave«) razrađuju u istom obimu i podjednako detaljno, tekstuelno sa kartom, ili samo na karti. Sam zadatak za ratnu igru ima nekih specifičnosti u odnosu na kompleksni zadatak koji se radi za grupna i druga zanimanja. Za jednostrane igre radi se zadatak samo za jednu stranu, a za dvostrane — za obe i to odvojeno. Pri tome treba voditi računa da se obema stranama daju podaci u istom ili približno istom obimu kako ne bi jedna radila pod težim uslovima od druge. Ako se komande koje igraju prikupljaju u jednom garnizonu, zadatak će najčešće imati dva dela: u prvom delu (ili u uvodnoj situaciji) može biti sve što sadrži kompleksni zadatak, osim posebne situacije. Međutim, on može biti i jednostavniji, u vidu informacije, borbenog izveštaja, šeme rasporeda sa legendom i slično. Svrha ovog dela zadatka je da učesnike igre upozna pre početka sa onim podacima koje bi komande imale u ratnoj situaciji (situacija na frontu, stanje sopstvene jedinice itd.). Zbog toga se ovaj deo zadatka obično uručuje ranije, a kada — to zavisi od nastavnog cilja i drugih okolnosti. Nekada će to biti na samoj ratnoj igri, a nekada i deset dana ranije. U višestepenim ratnim igrama prvi deo zadatka može se uručiti svim stepenima istovremeno, a može svakom stepenu u različito vreme. Neprirodno je ako se ovaj deo zadatka uruči samo prvom stepenu koji igra, a drugi čeka gotovo ceo dan bez posla i ne zna ništa o svojim jedinicama. Izgleda da je najbolje ako se uvodna situacija, različitog sadržaja za pojedine stepene, uruči svima jednovremeno, jer će to omogućiti komandama koje igraju da brže stupe u dejstvo. Inače se može desiti da komande prvog stepena kojima je ranije uručena uvodna situacija, ne mogu da dobiju podatke od svojih potčinjenih, pošto ih ni oni još nisu primili. To bi upravo bio rđav početak ratne igre.

Drugi deo zadatka (izvršni) daje se obično u vidu direktive, zapovesti, borbenog naređenja ili se kao odluka usmeno saopštava na zemljištu, na komandnim mestima onih što igraju. Ovaj deo zadatka treba da bude sastavljen tako da se izazove interesovanje učesnika i da svi organi komande mogu razviti punu aktivnost. Ovakva podela zadatka izgleda neophodna za svaku ratnu igru na kojoj se organizacijski proces, obrada dokumenata i dinamike odvijaju na jednom mestu. Međutim, ako se priprema izvede kroz druge forme, o čemu je napred bilo

reči, a ratna igra počinje sa dinamikom, nema potrebe za deobom zadatka na dva dela, već može postojati jedinstven zadatak.

Na kraju, jedno mišljenje o planu izvođenja ratne igre. Iako se on u praksi oformljuje u vidu tabelarnog plana, ne bi valjalo insistirati na nekakvom ustaljenom šablonu kao najboljem. Činjenica je da se on radi dosta opširno i sa nepotrebnim detaljima koji su već regulisani u prethodnim dokumentima, pa je zbog toga često i bez praktične vrednosti. Ako ovaj plan treba da sadrži po vremenu i periodima, rad rukovodstva, komandi koje igraju (po stranama i stepenima), kao i rad posrednika, postavlja se pitanje da li je u planu potreban opšti uvodni deo — tema, cilj, metod izvođenja itd. kada su sva ta pitanja obuhvaćena u zamisli dejstva strana, zadacima, naređenju itd. Smatram da ga time ne bi trebalo opterećivati. Plan će biti kraći i razumljiviji ako se u pripremnom periodu ratne igre operativno i astronomsko vreme poklapa. Nema potrebe ni opravdanja da se od toga odstupa, jer se aktiviranje komandi koje igraju i početak ratne igre mogu odrediti za bilo koje doba dana, a dužina trajanja pripremnog perioda upravo zavisi od operativno-taktičke zamisli, jer ako je on duži nego što je komandama potrebno za čitavu organizaciju boja bolje je izvršiti korekciju u zadatku. Znači, vreme od prijema zadatka do opšte gotovosti, koje je rukovodstvo ratne igre postavilo komandama prvog stepena, trebalo bi da bude jedini kriterij za razradu pripremnog perioda. Zbog toga će rukovodstvo biti u stanju da ga detaljnije i konkretno planira nego, na primer, period dinamike borbe.

Okolnost da se ratna igra izvodi po odlukama strana koje igraju onemogućava da se period dinamike detaljnije razradi. Iskustvo govori da je tu moguće orijentirno predvideti šta se očekuje od komandi koje igraju, vreme izbijanja na pojedine linije, momenat uvođenja rezervi itd. Svako veće detaljisanje može samo da sputava. Ali rukovodstvo bi trebalo unapred da zauzme stav da li će se dinamika izvoditi na plićoj ili većoj dubini. Ukoliko se želi da se dinamika proigra na većoj dubini, neophodno je planirati operativne skokove, ili bi igru trebalo produžiti nekoliko dana, pa da se jedinice dovedu na željenu liniju, što zahteva mnogo vremena, fizičkog naprezanja itd. Ukoliko se nametne potreba primene operativnih skokova, najbolje ih je planirati za poslednji dan igre, kako bi se sagledao završni deo dejstva. Planiranje svega ovoga zadaje rukovodstvu znatne teškoće, jer je praktično potrebno 3—5 časova da se iz postojeće situacije stvori nova, a isto toliko vremena je potrebno komandama koje igraju da uđu u novu situaciju i donesu odluku, itd. Sve to opet navodi na zaključak da je najbolje ako se u izvođenju ratne igre operativno i astronomsko vreme poklapaju, ili kada to nije moguće, poslednjeg dana treba stvoriti novu situaciju u dubini i napraviti realan vremenski skok kako bi se dobila celina operativne situacije.

Pukovnik
Branko KARAC

PROVJERAVANJE I OCJENJIVANJE USPJEHA NASTAVE U OKLOPNIM JEDINICAMA

Provjeravanje i ocjenjivanje predstavljaju sastavni i nerazdvojni elemenat nastavnog procesa, bez čijeg se planskog i neprekidnog usavršavanja ne može obezbijediti uvid u stvarne rezultate nastave i zalaganje svih učesnika u nastavnom procesu, da bi se na osnovu toga preduzele odgovarajuće mjere sa ciljem da se ono što ne valja blagovremeno ispravi i poboljša. Provjeravanjem i ocjenjivanjem sagledava se u cjelini stepen realizacije vaspitno-obrazovnih ciljeva radi njihove dopune ili postavljanja novih. Složenost tog problema isključuje davanje gotovih recepata i šablona, kao i detaljno preciziranje apsolutno važećih normi za provjeravanje i ocjenjivanje. Međutim, to ne isključuje nego baš stimulira izmjenu iskustava. Ono što je postignuto u nekim oklopnim jedinicama u pogledu sistema i metoda provjeravanja i ocjenjivanja nastave, neosporno može kao iskustvo korisno poslužiti i ostalim našim starješinama.

U provjeravanju i ocjenjivanju uspjeha iz vojnostručne nastave postoji u svim našim jedinicama bogata i raznovrsna praksa u kojoj su došla do izražaja nagomilana iskustva stečena u vaspitanju i stručnom osposobljavanju mnogih generacija vojnika i starješina. Postoji također i velika neujednačenost. Tako se, na primjer, neki komandiri četa pri provjeravanju uspjeha obuke na kraju pojedinih faza — kad daju ocjenu kako je plan i program za dotičnu fazu savladan i kakvi su ukupni rezultati u nastavi postignuti — zadovoljavaju sa provjerom koju vrše u toku procesa obuke, bilo sami bilo da osmatraju provjeravanje koje sprovode komandiri vodova. Za razliku od ovih, neki komandiri četa posebno provjeravaju uspjeh obuke na kraju pojedinih faza, ali se i tu javlja više načina. Jedni provjeravaju samo po nekoliko vojnika iz čete, i to iz glavnih predmeta, drugi više vojnika i iz više predmeta. Različite su procjene komandira o tome koliko vojnika treba provjeriti i iz kojih predmeta. I način provjeravanja obuke je različit: kod nekih se provjeravanje svodi samo na postavljanje teoretskih pitanja, neki traže isključivo praktičan rad, a neki kombinuju teoretska pitanja i praktičan rad.

Negdje je provjeravanje solidno izučen i dobro organizovan posao, a negdje je nerazvijeno, nesolidno. Slabije organizovan, ovaj rad daje i slabije rezultate u nastavnom procesu. A može se desiti i to da savjesniji komandir, koji nastavu detaljnije provjerava, konstatuje mnogo više nedostataka u svojoj četi i dobije slabiju ocjenu nego komandir koji to površno obavi.

I u ocjenjivanju postoji različita praksa i niz problema. Uzmimo na izgled jednostavno pitanje: koga vojnika ocijeniti sa zadovoljstvom, a koga sa nezadovoljstvom? Da li vojnika koji vrlo dobro gađa, a iz drugih

predmeta ima slabu ocjenu, ocijeniti da zadovoljava ili da ne zadovoljava? Dvoumljenje u vezi s tim obično rješava svaki starješina prema svom kriterijumu, to je i objektivnost ocjenjivanja prilično relativna.

Poseban problem predstavlja odomaćena praksa izvlačenja prosječnih ocjena. Šta se, recimo, može kriti iza konstatacije da je ta i ta jedinica izvršila gađanje sa prosječnom ocjenom 3,8 — vrlo dobar? Četa od sto ljudi može dobiti tu ocjenu i onda kad je 60 vojnika ispunilo uslove sa odličnim rezultatom i ocjenom 5, a 40 vojnika nije ispunilo i dobilo je ocjenu 2. Međutim, očigledno je da se ovakvim rezultatima gađanja u jednoj četi neće niko zadovoljiti, kao i da prosječna ocjena može da zamagli stvarne rezultate i da se zbog toga ne preduzmu odgovarajuće mjere.

Razumljivo je, isto tako, što se u praksi bogatoj dobrim rezultatima i pozitivnim rješenjima nailazi i na nedostatke. Mnogi od njih dolaze otuda što izvjestan manji broj naših starješina još uvijek ne shvata pravilno ulogu i mjesto provjeravanja i ocjenjivanja u nastavnom procesu, kao i sav njihov značaj za podizanje nastave na viši nivo. Slabosti bi neosporno bilo manje da je veća pažnja posvećena iznalaženju objektivnih kriterija koji bi uticali da se čitav proces provjeravanja i ocjenjivanja nastave još više objektivizira, a da se subjektivni faktor svede na najmanju mjeru. Postoje i jaki objektivni razlozi koji su uvjetovali neke nedostatke. Među njih može se ubrojiti i činjenica da je to vrlo složena i delikatna materija, čije pravilno rješavanje zahtijeva posebne i dugotrajne studije, zasnovane na najnovijim dostignućima pedagoških nauka. U potvrdu ovoga govori činjenica da navedena pitanja nisu riješena na zadovoljavajući način ni u našoj civilnoj nastavnoj praksi. I kod njih provjeravanje i ocjenjivanje ne ide ukorak sa napretkom koji se inače postiže u nastavi. Isti je slučaj i u armijama nekih velikih zemalja u kojima je nastava u cjelini na vrlo visokom nivou. Tako su se, na primjer, na stranicama sovjetskih vojnih časopisa u toku 1963. god. vodile duge diskusije baš o problemima ocjenjivanja vojne nastave.

U daljem usavršavanju provjeravanja i ocjenjivanja moraju se uzimati u obzir svi ti nedostaci i neujednačenosti. Značajan činilac predstavljaju i specifičnosti nastave u pojedinim jedinicama. Tako je vojnostručna nastava u oklopnim jedinicama složena i zahtijeva da se svi faktori, koji u njoj učestvuju, maksimalno angažuju da bi se ostvarili postavljeni nastavni ciljevi. Osim toga, ona postaje svakim danom sve složenija, jer to neminovno proizilazi iz brzog razvoja vojne nauke i tehnike. Jasno je da te činjenice stalno postavljaju pred sve učesnike nove zahtjeve koji se mogu ostvariti samo neprekidnim razvijanjem i podizanjem na viši nivo čitavog nastavnog procesa.

Iz toga proizilaze i zahtjevi za dalje usavršavanje provjeravanja i ocjenjivanja uspjeha nastave. Tu se, moraju, prije svega, raščistiti osnovni pojmovi kada i kako provjeravati i ocjenjivati nastavu, kako utvrditi osnovni kriterijum za ocjenjivanje, kako subjektivni faktor svesti na najmanju mjeru, te kako sve starješine, vojnike i jedinice staviti u iste uslove.

Neosporno je da se provjeravanjem i ocjenjivanjem obuhvataju sve faze i svi učesnici u nastavi: stručna, posadna, vodna i četna obuka, vojnici, podoficiri i oficiri. Međutim, u vezi sa postavljanjem problema trenutno je najvažnije da se riješi pitanje provjeravanja i ocjenjivanja obuke vojnika. Analiza stečenih iskustava i prakse ukazuje na to da se rezultati nastave kod vojnika oklopnih jedinica mogu sasvim realno sagledati provjeravanjem stručne i posadne obuke, jer te dvije faze predstavljaju njenu suštinu. Vodna i četna obuka, kao i više faze obuke u zajedničkim vježbama, predstavljaju više obuku starješina, a vojnici u tim višim fazama, u stvari, pokazuju ono što su naučili u stručnoj i posadnoj obuci.

Pošto sistem provjeravanja i ocjenjivanja mora biti jedinstven od najviše komande do najniže jedinice, to se u ovom članku razmatraju svi stepeni komandovanja, od komande čete do uprave roda. U provjeravanju obučenosti vojnika osnovni cilj je da se sagledaju i ocjene rezultati obuke, bilo pojedinih faza, bilo obuke u cjelini; da se sagleda kvalitet i organizacija procesa obučavanja (planiranje, organizacija, materijalno obezbjeđenje, metod izvođenja, evidencija nastave i dr.); da se utvrdi kako se sprovode pojedine mjere i izvršavaju naređenja pretpostavljene komande o pitanju obuke; da se ocijeni realnost plana i programa obuke, normi materijalnog obezbjeđenja, kao i drugih mjera u konkretnim uslovima dotične jedinice i da se pruži pomoć starješinama u izvođenju obuke.

Razumljivo je što se prema svakom cilju posebno određuju i način i metod provjeravanja. Pošto je od svih pobrojanih ciljeva provjeravanja najvažniji da se sagledaju i ocijene rezultati obuke, to je najinteresantnije da se i pitanja načina i metoda provjeravanja razmotre prvenstveno sa tog aspekta.

Prvo pitanje koje je potrebno precizirati jeste razgraničenje između uloga starješina na raznim stepenima komandovanja, odnosno preciziranje uloge svakog od njih.

Sasvim je normalno da komandir voda provjerava obučenost pojedinaca i posada neprekidno u toku izvođenja nastave. U stvari, on je provjerava na svakom nastavnom času¹ i mora neprekidno da ima tačan uvid u rezultate nastave u svome vodu. S toga je sasvim suvišno da se od njega zahtijeva još neko posebno provjeravanje. Drugačiji su položaj i mogućnosti komandira čete. Uzimajući to u obzir dovoljno je ako komandir čete provjerava obučenost pojedinaca na kraju stručne obuke, a posada na kraju posadne obuke (u toku zajedničke obuke jedinica, pošto se pređe planom određeno gradivo za posadu iz stručnih predmeta). Provjeravanje stručne obuke se mora vršiti u okviru odjeljenja, ali se prema stečenim iskustvima pokazalo najboljim da se organizuje po vodovima. U nekim jedinicama to provjeravanje je vršeno ovako: komandir čete odredi vod u kojem vrši provjeru i iz svake po-

¹ Svaki metodski pravilno organizovan čas, načelno ima u početku časa predviđeno vrijeme za ponavljanje prethodne teme i njeno povezivanje sa novom, a na kraju časa isto tako ostavlja se jedan dio vremena da se provjeri kako su vojnici savladali dato gradivo.

sade ispita po dva vojnika.² Odabere ih po spisku,³ jer izbjegava da na izbor eventualno utiče fizički izgled pa, čak, i da mu se prebaci da je, recimo, izabrao po izgledu najslabije vojnike i postavlja im po 2—3 pitanja iz svakog predmeta. To se pokazalo vrlo dobrim. Na ovaj način komandir čete može steći sasvim solidan uvid u uspjeh obuke.

U provjeri obučenosti posada najbolji su rezultati postignuti ako je komandir čete odredio iz svakog voda po jednu posadu i provjerio je kroz 5—6 radnji koje ona izvršava kao cjelina.

Jasno je da u provjeravanju i pojedinaca i posada komandir čete mora konsultovati komandira voda čiji su to vojnici, jer je to u stvari provjera njegovog rada. To je odlična prilika da i organi komande bataljona, puka ili brigade što neposrednije steknu uvid u obučenost svoje jedinice, iako i oni vrše svoja provjeravanja. To dvoje se ne isključuje već naprotiv treba da se međusobno dopunjuje.

Drugo je pitanje kako rezultate provjere saopštiti jedinicama pa da ono djeluje kao stimulus za još bolji rad. Pošto komandir čete evidentira sve ocjene, koje i inače treba da čuva kao i ostale nastavne dokumente, organizuje saopštavanje provjere. Već se pokazalo najbolje da se to u četi obilježi malom svečanošću na kojoj se vrši smotra i saopštavaju rezultati, a uz to se organizuje prigodan program. U svakom slučaju, ne bi trebalo propustiti ovaj važan momenat u nastavnom procesu, a da se on u punoj mjeri ne iskoristi za unapređenje nastave.

Postavlja se i pitanje kako obezbediti vrijeme za ovo. Ništa se ne smije ostaviti slučaju. Pošto je to sastavni i važan elemenat nastavnog procesa, treba ga blagovremeno planirati i unijeti u raspored časova. Pošto ono nije do sada bilo posebno predviđeno u planovima i programima nastave, uzimalo se od vremena datog na raspolaganje komandiru čete, a može se uzeti i od vremena određenog za pojedine predmete i teme. Budući planovi i programi bili bi cjelishodniji kad bi se to vrijeme u njima posebno predvidjelo.

Za komande bataljona, puka i brigade najpogodnije je ako provjeravaju obučenost pojedinaca i posada po četama. Dobri rezultati postignuti su i u nekim jedinicama gdje se ova provjera vršila tako što se iz svake čete provjeravao po jedan vod u kojem je svaki vojnik odgovarao na 5—6 pitanja — pola, odnosno 3 iz stručnih, a pola, odnosno 2 iz opštih predmeta. Najpogodnije vrijeme za ovu provjeru je kraj posadne obuke (u toku zajedničke obuke jedinica), jer se tada može vršiti provjera i iz čitavog gradiva obuke pojedinca.

I obučenost posada najpogodnije je da ove komande provjeravaju po četama. Uspjeh će biti zagarantovan ako se, na primjer, iz svake čete uzmu po 2—3 posade, s tim što svaka kao cjelina treba da izvrši

² Ovakav način provjeravanja obuke vojnika, kada se iz određene jedinice ispita samo određen broj vojnika, pa se na osnovu toga daje ocjena cijeloj jedinici, baziran je na zakonima statistike i poznat kao »reprezentativna metoda statističkog promatranja«.

³ Ovakvo odabiranje vojnika u reprezentativnu grupu zove se u statistici slučajno odabiranje. Postoji i drugi način, takozvano prethodno grupiranje. Mi smo izabrali prvi način, jer je prostiji i jednostavniji, a obezbeđuje da se izvrši postavljani zadatak.

nekoliko radnji — dovoljno je 3. Ako se hoće da dobije prava slika, izbor posada treba da bude proizvoljan.

Važna je uloga i viših komandi u provjeravanju nastave, bilo pojedinaca, bilo posada. Postavlja se samo pitanje kada vršiti tu provjeru, u kojoj jedinici i kako. Za komandanta divizije najpogodnije je vrijeme poslije završetka obuke na poligonu, a za upravu voda u toku zajedničke obuke. Različita je i osnovna jedinica za provjeru. Na primjer, komanda divizije treba da je vrši po četama, a uprava voda po bataljonima, pukovima i brigadama, s tim što treba uzeti samo nekoliko takvih jedinica, na primjer, u svakoj armiji. Provjeravanju se ne mogu podvrći svi vojnici, odnosno sve posade određene jedinice. Pokazalo se dovoljno da se iz jedne čete provjeri po 10 vojnika, za provjeravanje obuke pojedinaca, odnosno po jedna posada, za njihovu obuku. Vojnike je dovoljno provjeriti sa 3 pitanja, s tim što odnos između stručnih i opštih predmeta treba da bude 2:1. I kod posade je najbolje ako se provjeravaju također iz 3 radnje koje izvršavaju kao cjelina.

Sve komande, kao i one koje ovdje nisu pomenute, treba da razrade svoj način provjere. To mogu da učine i na jedan od navedenih načina, s tim što treba najbolje da odgovara snagama i vremenu kojima raspolažu za taj zadatak. Bitno je da se i te komande odluče za jedan sistem i da ga dosljedno i jedinstveno primjenjuju kod svih jedinica. Naime, različitim sistemom se ne bi moglo doći do pokazatelja po kojima se različite jedinice mogu upoređivati, niti da se stekne objektivna slika o tome u kojoj su jedinici postignuti bolji rezultati.

Pored razrade određenog sistema provjere nastave, za samu provjeru treba vršiti uvijek i solidne pripreme. Provjera ne može biti solidna ako svi oficiri koji se određuju za taj zadatak dobro ne prouče nastavni plan i program, odaberu pitanja iz svakog predmeta, odrede način provjeravanja za svaki predmet i, na kraju, veoma je važno da se sami solidno pripreme iz predmeta iz kojih će postavljati pitanja. Štaviše, iskustvo je pokazalo da je dobro kad se pojedini oficiri specijaliziraju za pojedine predmete i postanu pravi majstori kako za teoriju tako i za praktičan rad. Osim toga, solidna spremnost oficira je neophodan uslov da i ocjena koju daju bude što realnija i objektivnija.

Dosadašnja praksa također pokazuje da je dobro da oficiri koji provjeravaju nastavu izrade podsjetnike sa formulisanim pitanjima koja će postavljati iz pojedinih predmeta, odgovorima koje očekuju od vojnika ili posada, kao i normama za ocjenjivanje svakog pojedinog pitanja. U praksi se izrađuje podsjetnik, ili posebno za svaki predmet ili za više predmeta. Rezultati rada su uslovljeni i time koliko su ti podsjetnici solidno urađeni. U jedinicama u kojima su oni uvedeni i korišćeni znatno je bila olakšana priprema pojedinih ekipa i obezbijeđeno da se pitanja ne postavljaju na brzinu, bez sistema, obezbijedilo se da se obuhvati čitav program nastave i, naročito, da se obrati pažnja na ključna i težišna poglavlja.

Postavlja se i pitanje odnosa teoretskog i praktičnog rada. U provjeravanju znanja i vještine pojedinaca i posada glavna uloga pripada praktičnom radu, s tim što radnje treba da se izvode u uslovima koji su što približniji borbenim. Teoretska pitanja dolaze u obzir samo tamo gdje je to neophodno i, u prvom redu, da se objasni radnja ili postu-

pak, da bi se na osnovu toga vidjelo da li vojnik razume ono što je uradio. Važno je da se za provjeru odabiraju takve radnje i postupci koji se izvršavaju kompleksno, to jest da se jednim pitanjem zahvati određen broj radnji i postupaka koji čine cjelinu.

Za provjeru obučenosti vojnika u četi težnja je da se za svaki predmet odabere toliko pitanja koliko je potrebno da se izbjegne ponavljanje. To ima još jednu dobru stranu — obuhvata se veći dio programa.

Rezultati su mnogo realniji ako se provjeravanje vrši po svakom vremenu, odnosno u onakvim atmosferskim i drugim uslovima kakvi vladaju u vrijeme provjere. Bilo bi loše kada bi se, na primjer, provjera organizovala u učionici — zbog zime, a predmet zahtijeva da se radi isključivo na vježbalištu. U provjeravanju pojedinih radnji koje se izvode noću, treba i provjeravanje obavezno sprovesti noću.

U pogledu materijalnog obezbjeđenja neophodno je pomenuti da se moraju zahtijevati ona materijalna sredstva sa kojima je jedinica raspolagala u toku izvođenja nastave, jer i to utiče na realnost u sagledavanju koliko je svaki predmet savladan.

Logično je da ovakav sistem provjeravanja nastave zahtijeva veći broj oficira i više vremena nego u dosadašnjoj praksi. Međutim, taj broj ipak nije toliki, koliko izgleda na prvi pogled. Na primjer, praksa je pokazala da je za provjeru nastave u jednoj oklopnoj brigadi potrebno 8 oficira i 4 efektivna radna dana. Za to vrijeme može se postaviti oko 350 raznih pitanja i propitati preko 100 vojnika pojedinačno, kao i 10—15 posada koje izvode 30—40 različitih radnji. Kad se imaju u vidu značaj provjeravanja u nastavnom procesu i činjenica da ono za vojnike predstavlja svojevrsnu nastavu, može se slobodno zaključiti da je angažovanje ovolikog vremena i ovolikog broja ljudi na ovom zadatku sasvim rentabilno.

Ocjenjivanje predstavlja sastavni deo provjeravanja nastave, u stvari, njegovu suštinu. Tek se ocjenjivanjem i svodenjem rezultata ocjenjivanja može reći da je postignut cilj provjeravanja. Iako se provjeravanje i ocjenjivanje obično izvode jednovremeno, ipak te dvije radnje nisu identične.

Ocjenjivanje vojnika i posada ima dva osnovna cilja. Prvi — da se sagledaju postignuti rezultati u nastavi, a drugi — da ocjene posluže kao podsticajno sredstvo za još veća zalaganja.

Kao što se provjeravanje vrši na svakom času, tako se isto vrši i ocjenjivanje. Bez neprekidnog ocjenjivanja u toku čitavog nastavnog procesa, nastavnik i ostali faktori u nastavi ne bi znali kakve su rezultate do tada postigli i kakve sve mjere treba preduzeti da oni budu još bolji. Kroz ocjenjivanje se otkrivaju slabe tačke u nastavnom procesu, a one ukazuju na kojim pitanjima u određenom trenutku treba da bude težište rada svih odgovornih faktora u nastavi.

Osnovni problem kod ocjenjivanja predstavlja kriterijum. Tu se prije svega postavlja nekoliko bitnih pitanja, kao što su: kako što više ujednačiti kriterijume ocjenjivanja u težnji da ocjene budu što objektivnije; šta uzeti kao osnovu za formiranje kriterijuma; kako najbolje primjeniti jednom utvrđeni kriterijum u nastavnoj praksi itd.?

U rješavanju ovih problema neke oklopne jedinice su pošle od toga šta vojnici treba da nauči i kakav cilj pri tome da postigne. Ako je, na primjer, za obuku iz naoružanja i nastave gađanja pješadijskim naoružanjem postavljen cilj da se vojnici oklopnih jedinica potpuno obuču u rukovanju, upotrebi i održavanju ličnog naoružanja, a u potrebnom obimu i u rukovanju, upotrebi i održavanju ručnog bacača, onda su u tako formulisanom cilju postavljene i osnove kriterijuma za ocjenjivanje. Na osnovu toga starješine mogu lako da formulišu zahtjeve koje svaki vojnici mora ispuniti ako želi da dobije pozitivnu ocjenu. Pri tome je neophodno da se program za obuku vojnika shvati kao minimum znanja koje treba tražiti od svakog pojedinca, jer se, pored ostalog, izbjegava opasnost da se kod ocjenjivanja nešto u programu tretira kao važnije, a nešto kao manje važno. Čitav program mora se znati, jer predstavlja jedinstvenu cjelinu.⁴

Norme za ocjenjivanje obuke takođe su vrlo važno sredstvo za ujednačavanje kriterijuma. One su, u stvari, precizno razrađeni zahtjevi, čija je osnova postavljena u planu i programu, i to na taj način što se postavljaju zahtjevi za svako pitanje i za svaku radnju iz pojedinih predmeta. Međutim, i norme imaju svoja ograničenja. I pored najbolje volje, njima se ne može obuhvatiti čitavo gradivo iz pojedinih predmeta, niti svi predmeti. No, bez obzira na tu činjenicu, dosadašnja praksa pokazala je punu vrijednost normi, uz ogradu i pouku da se moraju neprekidno dopunjavati i usavršavati.

Olakšavajuću okolnost u ocjenjivanju vojnika predstavlja činjenica da oni savlađuju nastavu uglavnom motoričkim načinom učenja. Za razliku od verbalnog načina učenja, u takvom slučaju je mnogo lakše odrediti norme pa, prema tome, i kriterijum ocjenjivanja.

Od raznih metoda provjeravanje i ocjenjivanje koji postoje u savremenoj pedagogiji, praksa je u nekim oklopnim jedinicama pokazala da se usmeno propitivanje može prihvatiti kao glavni metod, s tim što se delimično, u ograničenom obimu, koristi i test — metoda, prvenstveno za ona znanja koja vojnici ne može praktično izvesti ni pokazati.

U pogledu načina ocjenjivanja, to jest da li ocjene treba davati numerički, u poenima ili deskriptivno, iskustvo nekih oklopnih jedinica je pokazalo da je najpogodnije numeričko ocjenjivanje — od 2 do 5.

Pokazalo se takođe da uz numeričke treba davati i opisne ocjene. Logično je — a to je i u praksi provjereno — da je najbolje ako komandir voda pored numeričke daje i opisnu ocjenu za svakog vojnika, a komandir čete pored numeričke daje i opisnu ocjenu za svaku posadu, dok više starješine ne daju opisne ocjene ni za vojnike ni za posade.

⁴ O ovom je bilo vrlo različitih mišljenja. Jedni su zastupali gledište da svi predmeti nisu podjednako važni, da ih treba kategorisati i prema takvoj kategorizaciji vršiti i različito ocjenjivanje. Drugi su zastupali gledište da je bitno da vojnici dobije pozitivnu ocjenu iz glavnih predmeta, a ako dobije slabu ocjenu iz nekih manje važnih predmeta, da se ipak ocjenjuje pozitivno. Ipak je na kraju prevladalo mišljenje da opštu pozitivnu ocjenu može dobiti samo vojnici koji je pozitivno ocijenjen iz svih predmeta. Tako je i u svim školama, a pošto je i trupa svojevrsna škola, nema razloga da se odstupa od ovog principa.

Praksa nekih jedinica, u kojima se obučenosť vojnika ocjenjuje samo sa »zadovoljio« ili »nije zadovoljio«, pokazala se nepogodnim, jer takva ocjena ne sadrži dovoljno elemenata za stimuliranje vojnika koji bolje uče. Naime, u istu grupu strpaju se vojnici vrlo velikih razlika u znanju — oni koji jedva zadovoljavaju, dobri i odlični.

Evo kako izgleda numeričko ocjenjivanje u praksi nekih naših jedinica:

Obuku u vodu ocjenjuje komandir voda na osnovu ocjena datih svakom pojedincu i posadi u toku nastave. Zaključna ocjena za svakog pojedinca po predmetima daje se na kraju stručne obuke i na kraju pređenog programa u cjelini. Zaključna ocjena za posade daje se na kraju posadne obuke. Prilikom davanja zaključne ocjene za svakog vojnika uzimaju se u obzir i ocjene sa gađanja. Zaključna ocjena za vojnika dobija se na sljedeći način: ako vojnik iz svih premeta i svih gađanja ima pozitivnu ocjenu, dobija zaključnu ocjenu »obučen«. Pri tome, ako je većina ocjena »dobar«, dobija ocjenu »dobro obučen«; ako je većina ocjena »vrlo dobar« — ocjenu »vrlo dobro obučen«, a ako je većina ocjena »odličan« — ocjenu »odlično obučen«. Vojnik koji ima slabu ocjenu iz jednog ili više predmeta ocjenjuje se ocjenom »neobučen — slab«. Zaključna ocjena za posade dobija se na osnovu ocjena datih u toku izvođenja obuke. Ocjenjuje se posada kao cjelina.

Komandiri četa proveravaju nastavu po vodovima u četi i tako ocjenjuju i uspjeh nastave. Iskustvo naših jedinica je da ako nema više od 10% slabih ocjena u vodu, — vod dobija ocjenu »dobro obučen«; ako je više od polovine vrlo dobrih ocjena, a slabih ocjena nema više od 5%, — ocjenu »vrlo dobro obučen«; ako je više od polovine odličnih ocjena, a ostale ocjene su vrlo dobre i dobre — ocjenu »odlično obučen«.⁵ Vod u kojem ima više od 10% slabih — dobija ocjenu »neobučen« slab.⁶

Što se tiče ocjenjivanja posada ističemo sledeći metod: posada koja ima više od jedne slabe ocjene dobija ocjenu »neobučena«; posada koja ima samo jednu slabu ocjenu, a sve ostale su pozitivne, — ocjenu »dobro obučena«; posada koja ima više od polovine vrlo dobrih ocjena, a ostale ocjene su dobar — ocjenu »vrlo dobro obučena«; posada koja ima više od polovinu odličnih ocjena, a sve ostale ocjene su joj dobre i vrlo dobre — ocjenu »odlično obučena«.

U ovom sistemu, koji je pokazao dobre rezultate, zaključna ocjena voda u stručnoj i posadnoj obuci dobija se na sledeći način: vod dobija ocjenu »dobar« — ako je iz obuke pojedinaca i posada dobio ocjenu

⁵ Postoji mišljenje da su to vrlo strogi i u praksi teško ostvarljivi zahtjevi. Međutim, oni su bazirani na gledanjima savremene pedagoške psihologije koja odbacuje kod normalnog čoveka — a to su uglavnom svi vojnici — postojanje opšte nesposobnosti i ističe samo veću sklonost za jednu vrstu aktivnosti, a manju za drugu.

⁶ Rezultati ocenjivanja u vodu dobijaju se na sledeći način: na svako pitanje koje se daje pojedinim vojnicima daje se određena numerička ocjena. Ako se u vodu proverava 6 vojnika iz 10 predmeta, po 2 pitanja iz svakog predmeta, onda će biti ukupno 120 pitanja i 120 ocjena. Ako, na primjer, među ovih 120 ocjena ima 10 slabih, 70 dobrih, 30 vrlo dobrih i 10 odličnih — vod dobija ocjenu »dobro obučen«.

dobar; ocjenu »vrlo dobar« — ako je iz obuke pojedinaca i posada dobio ocjenu vrlo dobar, ili ako iz obuke pojedinaca dobija ocjenu dobar, a posada vrlo dobar. U ovoj varijanti je ocjena posadne obuke odlučujuća, jer se može smatrati da su vojnici kroz nju poboljšali svoje znanje u odnosu na ono koje su pokazali pri pojedinačnom ocjenjivanju. Ocjenu »odličan«, dobija vod koji iz obuke pojedinaca dobije ocjenu vrlo dobar ili odličan, a iz obuke posada odličan. Vod dobija negativnu ocjenu ako je ocjenjen slabom ocjenom bilo u ocjenjivanju pojedinaca bilo posada.

I ocjenjivanje u bataljonu, puku, brigadi itd. najbolje je ako se vrši po sličnim principima. Osnova je četa, jer se i provjeravanje vrši po četama. Pri ocjenjivanju obuke pojedinaca u četi pogodan je ovakav sistem: ako u četi nema više od 10% slabih ocjena — četa dobija ocjenu »dobar«; ako je više od polovine vrlo dobrih ocjena, a slabih nema više od 5%, — ocjenu »vrlo dobar«; ako je više od polovine odličnih, a sve ostale ocjene su dobre i vrlo dobre — ocjenu »odličan«. Ukoliko je više od 10% slabih — četa dobija ocjenu »slab«, to jest ocjenjuje se negativno.

Pri ocjenjivanju obučenosti posada najbolje odgovara isti sistem koji je iznet u ocjenjivanju obučenosti pojedinaca u bataljonu, puku i brigadi.

Provjeravanju i ocjenjivanju uspjeha iz političke nastave, bezbjednosti i tjelesnog vaspitanja ne odgovara navedeni sistem. U tom pogledu već postoji bogato iskustvo koje i pored svojih specifičnosti treba uzeti u obzir pri razradi sistema ocjenjivanja vojne nastave.

Ocjena kako je dotična jedinica izvela stručnu i posadnu obuku nije jedino dovoljna da predstavi obučenost i kvalitet jedinice u cjelini. Tek zajedno sa ostalim ocjenama, dobija se realna konačna ocjena dotične jedinice. Pri tome, naravno, važnost ovog dijela obuke određuje i značaj dobijene ocjene, kao i njen uticaj na konačnu ocjenu jedinice.

Dosadašnja praksa potvrdila je u cjelini vrijednost ovoga sistema provjeravanja i ocjenjivanja kao važnog elementa nastavnog procesa. Pored ostalog, na ovaj način sagledana je daleko realnije stvarna vrijednost svake jedinice ponaosob. Sagledani su dosta realno konkretni rezultati u realizaciji plana i programa, a na osnovu njih preduzete potrebne mjere da se stanje popravi tamo gdje je to bilo potrebno. Otkriven je niz slabosti, ponegdje tamo gdje se očekivalo da se nastava dobro izvodi. Bilo je i neprijatnih iznenađenja, ali su ona pomogla da se otkriju zablude. Provjeravanje i ocjenjivanje je snažno oružje u rukama viših starješina za kontrolu i preduzimanje mjera u potčinjenim jedinicama. Još veću vrijednost ono ima za neposredne starješine, drži ih u punoj mobilnosti i daje im mogućnost da sasvim realno cijene sebe, poboljšavaju svoj metod rada na osnovu stvarnih rezultata. Sigurno je da će ubuduće rezultati biti još bolji, jer će sve jedinice solidno izučiti soje iskustvo. Iznoseći iskustvo oklopnih jedinica htjeli smo da damo svoj prilog unapređenju ocjenjivanja i provjeravanju nastave u drugim jedinicama.

General-potpukovnik
Milan PAVLOVIĆ

METODA VEŽBANJA U NASTAVNOJ PRAKSI

Brzo i dobro izvršavanje vojnih dužnosti moguće je ako, sem znanja, ljudstvo poseduje veštine i navike. One omogućavaju tačniji, brži i ekonomičniji rad i obavljanje zadataka, pošto se automatizacijom pokreta svest ne mora neposredno baviti izvođenjem pojedinačnih delatnosti, već se sva energija može usmeriti na cilj radnje i njenu stvaralačku primenu. Smisao razvijanja veština i navika je da se vojnici i starešine osposobe za što racionalnije korišćenje stečenih znanja.

Veštine i navike se razvijaju dobro organizovanim procesom uvežbavanja koji je integralni deo nastavnog procesa ukoliko se one u njemu stiču. Između procesa uvežbavanja i procesa sticanja znanja je nemoguće povući oštru granicu, kao ni odvojiti samo razvijanje veština i navika od sticanja znanja. U procesu sticanja znanja vojnici i starešine usvajaju činjenice i izvode pojmove, sudove i zaključke o predmetima i pojavama koji se izučavaju, nastojeći da stečena znanja učvrste i trajno zadrže u pamćenju. Ali cilj vojne nastave nije samo sticanje što veće količine znanja već i veština i navika da se ona koriste. Mogu se, na primer, znati pravila gađanja iz mitraljeza, pravila rukovanja radiostanicom, automobilom, i sl., ali ako vojnik i starešina imaju za to odgovarajuće veštine i navike, onda neće moći uspešno da izvrše gađanje, da voze automobile itd., već će morati svesno da kontrolišu svaki svoj pokret što će otežavati rad. Veštine i navike se stvaraju dugotrajnim uvežbavanjem. U tom procesu mnogi pokreti i sporedne radnje otpadaju i nestaju, smanjuje se broj grešaka, skraćuje vreme izvođenja, postiže veća sigurnost i poboljšava efekat delatnosti. Otuda one i nisu ništa drugo nego uvežbavanje i automatizacija¹ radnji, radi umešne primene znanja.

Postoje različita teorijska shvatanja o međusobnom odnosu veština i navika. Po jednim, razlika između njih je u stupnju uvežbanosti, pri čemu je veština sposobnost svesnog primenjivanja znanja, a navika automatizovana veština. »Prema tome navika, u odnosu prema veštini, predstavlja viši stupanj uvježbanosti, a niži stupanj svijesnosti.«² Nemamo mogućnosti da ulazimo u analizu ovakvog gledanja. Napominjemo samo da je ono prilično mehaničko, pošto postoje veštine koje se ni posle mnogobrojnih ponavljanja ne mogu pretvoriti u naviku, kao što postoje navike koje nisu morale proći kroz stepen veštine. Suprotstavljajući se ovom mehanizmu otišlo se u drugu krajnost, ističući da veštine i navike nisu međusobno povezane i da navika nije u većoj meri automa-

¹ Potrebno je praviti razliku između automatskog i automatizovanog ponašanja. Prvo se zasniva na refleksnim radnjama, a drugo je rezultat vežbanja.

² *Opća pedagogija* u redakciji dr Stjepana Patakija, *Pedagoško književni zbor*, V izdanje, Zagreb 1953.

tizovana veština. »Zato se i veština ne može tretirati kao navika koja nije u potpunosti dovršena. . . Svoditi veštine na početni stadijum obrazovanja navike znači objektivno dovoditi do potcenjivanja veština i do njihovog jednostranog tretiranja.«³

Neosporno je da su daljom automatizacijom mnoge navike postale veštine. Zato je na odnos između veština i navika, po našem mišljenju, pravilno gledati kao na odnos međusobne zavisnosti, pri čemu ne postoji mehanička zavisnost, niti se na osnovu dužine i broja ponavljanja može reći za neku sposobnost da li je ona veština ili navika. Jer svaka veština ne mora preći u naviku, niti svaka navika mora proći stepen veštine.

Proces sticanja veština i navika značajnih za izvršavanje vojnih dužnosti se, prirodno, ne ograničava samo na nastavni proces, već se odvija i van nastave, u okvirima celokupne delatnosti i života jedinice i pojedinca (na primer, uvežbavanje u kulturnom ponašanju, radnim navikama, navikama mišljenja i sl.). Nastavni proces, ipak, služi kao teorijska i praktična osnova većine uvežbavanja i van nastave (uvežbavanja ophođenja, reda, mišljenja, ponašanja i sl.). Vannastavna uvežbavanja, u stvari, proširuju i utvrđuju veštine i navike stečene u procesu nastave. Zato i možemo reći da se nastavna i vannastavna uvežbavanja prepliću, dopunjavaju, čine dijalektičko jedinstvo nastavnog i vannastavnog vaspitanja i obrazovanja. Ali, mada imaju mnogo zajedničkih karakteristika, uvežbavanja u svakoj od ovih oblasti imaju i svojih posebnosti.

SUŠTINA I ZNAČAJ METODE

Sagledavanje suštine i značaja metode vežbanja u nastavnoj praksi, moguće je samo ako analiziramo celokupan tok i suštinu procesa uvežbavanja. Poznato je da se proces uvežbavanja može podeliti na nekoliko baza: sagledavanje cilja uvežbavanja, odnosno značaja veštine i navike koje treba steći; pokazivanje kako ta veština treba da se izvede i organizovano ponavljanje veštine od strane onih koji se uvežbavaju. Već iz ove podele se vidi bogatstvo metodskih osobenosti. Da bismo predstavili cilj, zadatak i važnost rada (I faza) neophodno je da se poslužimo nekom od verbalno-tekstualnih nastavnih metoda ili njihovih oblika (najčešće objašnjenjem i pripovedanjem). U pokazivanju kako veštinu treba izvoditi (II faza), služimo se, takođe, nekom od pomenutih metoda kao i demonstracijom, da bi se u trećoj fazi primenom metode vežbanja, planskim i sistematskim ponavljanjima ovladalo veštinom i navikom. Vežbanja u ovoj fazi često su praćena ponovnim objašnjenjima, pokazivanjima i dopunom ranijih podataka, koji pomažu da se vežbanje uspešnije odvija.

Činjenica da faza ponavljanja najduže traje i da uzima najveći deo vremena u celom procesu sticanja veština i navika, uslovljava da se metoda vežbanja, koja se primenjuje u ovoj fazi, često izjednačava sa celim procesom uvežbavanja. Nije potrebno posebno ni dokazivati da

³ Lukov D. G.: *Psihološka strana vaspitanja i obuke*, izd. Uprave za MPV, biblioteka *Problemi vaspitanja i obuke*, Beograd, 1962, str. 114.

su ova poistovećivanja rezultat nedovoljne teorijske razrade metode strane sticanja veština i navika, ne samo u našoj vojnoj, već uopšte u nastavnoj teoriji. Vežbanje je samo jedna od metoda procesa uvežbavanja. Jasno je otuda da se i suština procesa uvežbavanja ne može izjednačavati sa suštinom metode vežbanja.

Iz metodskih karakteristika treće faze procesa uvežbavanja možemo zaključiti da je suština metode vežbanja u planskom i organizovanom višestrukome ponavljanju znanja, pokreta i radnji u procesu nastave u cilju adekvatne, brze, sigurne i tačne primene naučenog. Ovakvim određivanjem metode vežbanja obuhvaćeni su svi oni elementi koji odlučujuće utiču na širinu sagledavanja funkcije metoda. Umesto zastarelog shvatanja vežbanja kao prostog ponavljanja nastavnih pokreta i radnji, koje je često poprimalo i oblik mehaničkog ponavljanja (dril), metoda vežbanja ovim je usmerena na obuhvatanje ne samo »praktičnih« veština i navika, već i na intelektualnu i moralnu sferu ličnosti, uključujući se funkcionalno u jedinstven proces sticanja znanja, veština i navika i razvijanja čovekovih sposobnosti. Oslanjajući se na osobine nervnog sistema, vežbanjem se neprekidno i smišljeno razvijaju veštine ka njihovom savršenstvu. Time se postiže potpuno ovladavanje određenim veštinama (mišljenjem, govorom, usmenim i grafičkim izražavanjem, izvođenjem taktičkih i drugih radnji i pokreta) i omogućava njihovo brzo, tačno i sigurno izvođenje. Rezultati koji će se uvežbavanjem postići zavise od stepena ranije usvojenih znanja, veština i navika. Ukoliko prethodna znanja i veštine nisu svesno saznati, proces uvežbavanja gubi svesnu komponentu. U tom slučaju možemo govoriti samo o dresuri, zasnovanoj na uslovnim refleksima. Otuda se svako ponavljanje ne može smatrati metodom vežbanja. Ponavljanja koja se odvijaju stihijno, bez plana, povremeno, ne mogu se svrstati u vežbanja. Takvih ponavljanja srećemo dosta u svakodnevnom životu, pa i u nastavi. Nastavnik, na primer, redovno obavlja pojedine radnje u učionici: briše tablu, seda za katedru i sl., ali takva ponavljanja, ukoliko nisu svrsishodno organizovana, nemaju karakter vežbanja. Metoda vežbanja je u suštini prema cilju usmereno, organizovano nastavno ponavljanje. Pored ovih imamo i mehanička ponavljanja. Mada ona u suštini predstavljaju vežbanje, ona se ne mogu uključiti u metodu vežbanja, jer su suprotna savremenom shvatanju suštine procesa nastave. Ovakva vežbanja predstavljaju isto tako neprihvatljivu formalističku krajnost u razvoju ljudske ličnosti na jednoj strani kao što je predstavlja i intelektualizam na drugoj strani. Odbacivanje mehaničkog ponavljanja uslov je pravilnog, celovitog gledanja na suštinu i osnove metode vežbanja. Naime, pogrešno bi bilo smatrati da su osnovna veštine i navike samo proprioceptivni oseti (motorni oseti i oseti ravnoteže), kao što je smatrano. Veštine i navike, a otuda i metoda vežbanja, imaju svoju osnovu i u mišljenju, odnosno u celovitosti ljudske ličnosti.

Metodu vežbanja i proces uvežbavanja potrebno je razlikovati i od vežbe — organizacionog oblika nastave. Naime, dosta često se zamenuju metoda vežbanja i proces uvežbavanja sa vežbom, pa se termin vežba upotrebljava i za označavanje metodskog puta u nastavi, kao i za označavanje sadržaja koji se uvežbavaju. Vežba (odnosno razne vrste

vežbi — taktičke, taktičko-strojeve, komandno-štabne i dr.) jeste organizacioni oblik nastave. Proces uvežbavanja ima više organizacionih oblika. U svakom od tih oblika metoda vežbanja je prisutna i čini njegovu metodska komponentu. Zavisno od tih oblika metoda vežbanja poprima i svoje različite forme, ali ona pri tome zadržava i ono što je opšte, u metodskom pogledu svima zajedničko. Pri tome se ona ne svodi na te oblike. Zato i možemo govoriti o taktičkim vežbanjima unutar taktičkih vežbi, strojevim vežbanjima unutar strojevim vežbi i sl. pri čemu vežbanja izražavaju metodska stranu ovakvih vežbi.

MESTO METODE U NASTAVNOJ PRAKSI

Veliki značaj veština i navika u životu vojske uslovljava da metoda vežbanja ima široku primenu u nastavi. Metoda vežbanja je neophodna u svim prilikama gde je potrebno razviti veštine i navike određenog mišljenja i postupanja. Sem toga, ona je značajna i u razvijanju moralno-voljnih osobina ličnosti. Zato se vežbanje primenjuje u strojevoj obuci, nastavi naoružanja i gađanja, taktičkoj obuci, fizičkoj i stručnoj nastavi, ali ima veliku vrednost i u raznim oblastima teorijske nastave.

No, bez obzira na ovako široku i raznovrsnu primenu, može se opravdano postaviti pitanje: da li su ispravna često isticana gledišta da je metoda vežbanja, posebno »praktični« oblici njene primene, osnovna metoda vojne nastave?

Ne upuštajući se u šira istorijska razmatranja, potrebno je, radi sagledavanja današnjeg mesta i uloge, istaći činjenicu da se metoda vežbanja razvijala naporedo sa razvitkom armija i nastavnog procesa u njima, da se menjala njena uloga i mesto u procesu nastave, zavisno od uloge veština i navika u borbenom osposobljavanju ratnika. U antičkim, srednjevekovnim i evropskim vojskama od 15. do 18. veka, zbog jednostavnih sredstava naoružanja i taktike ratovanja, veštine i navike su imale dominaciju nad znanjima u osposobljavanju vojnika. U doba linijske taktike osnovno u nastavi bilo je da se vojnik što bolje uvežba u rukovanju oružjem i u zajedničkom dejstvu i prestrojavanjima na bojištu. Sredstva i način ratovanja nisu zahtevali da vojnici poseduju široka opšta i vojna znanja. Takva znanja bila su potrebna i starešinama. Sa malo znanja, ali sa razvijenim veštinama i navikama, dobrim rukovanjem naoružanjem i brzinom u prestrojavanju, vojnici je mogao u potpunosti odgovoriti svojoj ulozi. Novom taktičkom organizacijom, stvorenom u velikoj francuskoj revoluciji i prihvatanjem rastresitog borbenog poretka, sadržaj, sistem i način nastave su se bitno izmenili. Pred vojnika su postavljeni novi i veći zahtevi. Govoreći o tadašnjem načinu ratovanja, Engels piše: »... ako je za novi sistem (ratovanja — I. M.) bilo potrebno manje obuke i paradne tačnosti, on je zahtevao daleko veću brzinu, naprezanje snaga i dovitljivost pojedinaca — od najvišeg komandanta pa do najprostijeg strelca — a svako novo poboljšanje koje je činjeno posle Napoleona, delovalo je u tom pravcu.«⁴

⁴ Engels Fridrih: *Izabrana vojna dela*, tom I, str. 49.

Porast značaja znanja u nastavi s vojnicima koji je započeo jače u 19. veku nastavljen je još intenzivnije u 20. veku, naročito između dva svetska rata. U postojeće predmete integriraju se sve više znanstveni sadržaji. To je naročito slučaj sa taktičkom obukom u kojoj, zbog novog načina vođenja borbe, postaje sve važnije razvijanje svesti, sposobnosti procene uslova i racionalnog zaključivanja, snalaženja i inicijative svakog vojnika.

U današnjim uslovima značaj veština i navika u dobrom rukovanju oružjem i sredstvima rata ostao je veliki kao što je bilo i ranije. Čak se i povećao usled sve složenijih sredstava naoružanja. Istina, smanjio se značaj nekih taktičkih veština i navika. Niko više, na primer, ne ističe naročitu vrednost klasičnih navika prestrojavanja, ili krutog održavanja borbenog poretka. To je i razlog smanjivanja strojeve obuke u svim savremenim armijama. S druge strane, uveliko je porastao značaj znanja i sposobnosti vojnika za rat. Savremeni rat traži od svakog čoveka da se sam snalazi, odlučuje i rešava raznovrsne probleme u naj-složenijim situacijama. Drugim rečima, znači da je danas neophodna i mnogo šira skala metoda u razvijanju ličnosti vojnika. Zato i metode pomoću kojih se jače utiče na saznanje, rasuđivanje i uopšte na razvijanje intelektualnih osobina ljudi, kao i na njihove stavove, dobivaju sve veću ulogu. Zbog toga je danas metoda vežbanja samo jedna od osnovnih metoda naše vojne nastave. Zato nju nije dobro ni koristiti odvojeno od drugih metoda. Ona se mora tešnje povezivati sa primenom metoda usmenog izlaganja, razgovora, diskusije, demonstracije, korišćenja teksta u nastavi i sl. Jer primenjivana sama za sebe ona se nužno pretvara u mehaničko vežbanje (dril). Ali sve ovo ne treba protumačiti kao da je sada značaj svih, čak i svih taktičkih, navika opao. Jer, nesumnjivo, sem znanja, savremenom ratniku su neophodne i veštine i navike. Postojanje određenog broja navika pomaže mu da se i u veoma teškim uslovima lakše snađe, da, pri suženom polju svesti, lakše upravlja svojim ponašanjem. Veštine i navike pomažu, na primer, vojniku da prilikom polaska na juriš ili pri odbijanju juriša neprijatelja, koncentriše svoju svest na ciljeve delovanja da, u nejasnoj i napregnutoj borbenoj situaciji, automatizovano vrši pojedine radnje, kao što je punjenje oružja i rukovanje njime, da iskače iz rova, zauzima zaklon i sl. Zato, — kad su u pitanju takve veštine koje se obavljaju uvek na isti način, ne može biti sumnje u njihovu korisnost, jer one, automatizujući izvršavanje pojedinih radnji, omogućavaju koncentrisanje svesti na ono što je osnovno. Ali veštine i navike mogu biti štetne, ako se na vreme ne prilagode izmenjenim okolnostima.

Različit značaj veština i navika uslovljava i različito određivanje njihovog mesta u delatnosti armije. Pošto to prelazi mogućnosti ovakvih razmatranja, zadržaćemo se samo na opštoj analizi značaja veština i navika mišljenja i postupanja, koje su međusobno tesno povezane. Ipak, poznata je činjenica da je korisnost navika veća u postupanju nego u mišljenju, pa čak da je u mišljenju ograničena. Jer, uvežbavanje i navikavanje ljudi u uviđanju odnosa stvari i pojava — u čemu je i suština mišljenja — korisno je samo do izvesne mere. U protivnom ono prelazi u šablonizam. Uvežbavanje ljudi da misle na određen način, da u mišljenju polaze od određenih stanovišta i sl. korisno je, uglavnom,

samo u okviru osnovnih zakona i formi mišljenja. Pa i podržavanje dijalektičkih i logičkih zakona opravdano je u smislu osnovne orijentacije u pristupanju, izučavanju i analizi pojava i problema. Takvu orijentaciju predstavlja, na primer, dijalektički zakon sveopšte povezanosti iz koga sledi da se pri izučavanju svaka stvar ili pojava mora razmatrati svestrano, u svim njenim vezama i odnosima, ili zakon razvojnosti, zakon identiteta i sl. Korisno je, takođe, poznavati i zakonitosti poimanja, suđenja, i zaključivanja, kao i puteve saznanja: analizu i sintezu, indukciju i dedukciju, apstrakciju, generalizaciju i konkretizaciju, klasifikaciju i definiciju i sl. i posedovati navike da se prema njima racionalno postupa.

Sablonska primena principa, oblika ili metoda mišljenja je veoma štetna. Zakoni mišljenja su zahtevi kojih se moramo pridržavati, metode su putevi kojima treba ići, a forme — sredstva pravilnog oblikovanja misli. Ali, ovim se, kao što je poznato, mišljenje ne iscrpljuje. Ono je znatno složenije, punije i sadržajnije i predstavlja živ i dinamičan stvaralački proces. Poznavanje određenih principa i puteva kretanja misli može da bude korisno samo kao najopštija orijentacija, ali nikada kao obrazac za razmišljanje. Načini mišljenja biće različiti i zavisice, u prvom redu, od konkretnih međusobnih odnosa stvari i pojava. Samo je jedan korak između korisnog i štetnog u navikama mišljenja.

Da bi bolje uočili teškoće, ali i potrebe strogog i preciznog razgraničavanja korisnog od štetnog u vežbanju mišljenja, razmotrićemo ceo problem na primeru rešavanja taktičkih zadataka. Uopšte uzeto, nesumnjivo je velika vrednost rešavanja taktičkih zadataka za usavršavanje našeg starešinskog kadra. Ta vrednost je izrazita u smislu shvatanja opštih principa, kao i savlađivanja metodologije i tehnike rešavanja zadataka, usvajanja određenih »zanatskih postupaka« koji ubrzavaju proces rada i omogućavaju da se misao koncentriše na ono što je u zadatku bitno. Pa i davanje pokaznih rešenja u početku vežbanja može da bude korisno za jasnije sagledavanje procesa rada i svih njegovih elemenata. Ali, nesumnjiv je i negativan uticaj koji njihovo rešavanje može da izvrši na čoveka i to, pre svega, na svežinu i snagu njegovog mišljenja, ukoliko dođe do šabloniziranja rešenja u objektivno različitim situacijama. Psihi čovekovoj je svojstveno da slične zadatke rešava kao i prethodne, čak i u promenjenim uslovima. Zato i onda kada su prethodna rešenja čvrsto zasnovana na objektivnim podacima, ponovljena rešenja nose u sebi obično šablon i formalizam, neadekvatan novonastaloj situaciji. Zato rešavanje sličnih zadataka postaje više stvar tehnike. To je negativno i zbog toga što kod čoveka razvija iluziju da je sposoban za rešavanje bilo kojih ratnih zadataka. Stoga daleko veću vrednost za osposobljavanje ljudi imaju dobro odabrani kompleksni zadaci, kod kojih se ističu problemi. I na njima se čovek uvežbava u tehnici i osnovnim postupcima u rešavanju zadataka, ali se pri tome više ističu problemi i starešine navode da uočavaju uzročno-posledične veze.

I u rešavanju drugih problema, pored korisnosti, navike u načinu mišljenja mogu biti i štetne. Jer, u slučajevima kada čovek mora neprekidno da rešava isti ili slične zadatke, on ih ne rešava svaki put iznova misaono, već primenjuje ranije izgrađen obrazac u rešavanju sličnih

zadataka. Takva kretanja misli mogu, kada se promene uslovi, biti i nepoželjna. Mehanička zaključivanja su štetna naročito kad je reč o ratnim uslovima. U vezi s tim, u savremenim armijama se sve više naglašava da se starešine i vojnici ne smeju navikavati na čvrste navike, već da im treba pružiti samo tipične mogućnosti i dati sastavne delove (tehnike) onoga što će im pomoći da u ratnim uslovima pronađu, u konkretnoj situaciji, u trenutku, novu kombinaciju tih delova, prema zadatku, terenu i dejstvu neprijatelja.

Slično je i kod mirnodopskih navika. Većina takvih navika je u tipičnim okolnostima korisna, jer olakšava donošenje pravilnih rešenja. Ali i sve te navike pretpostavljaju stvaralačku primenu. Takve su, na primer, navike u rešavanju raznovrsnih problema u vezi sa nastavom, odnosom prema ljudima i sl. Pa čak i za uputstva, pravila i propise se opravdano naglašava potreba stvaralačke primene.

Kao i za navike mišljenja, potrebno je konkretno sagledati vrednosti veština i navika postupanja. Jer, mada između jednih i drugih postoji tesna povezanost, između njih postoji i razlika. Isto tako potrebno je sagledati i vrednost i razlike između navika potrebnih u ratu i u mirnodopskom životu armije. Naravno, to ne znači da nema veština i navika koje će poslužiti jednom i drugom cilju. Ali ono što bismo hteli da podvučemo jeste da bi u planovima i programima uvek trebalo jasno istaći suštinu, pa i položaj svake od ovih navika u osposobljavanju pripadnika armije.

Određivanjem značaja pojedinih veština i navika izbeglo bi se, na primer, da pojedine starešine ponekad stavljaju veći akcent na veštine i navike potrebne za izvršavanje zadataka u mirno doba nego u ratu. Uzroci ovome su što su ratni zadaci dalji i što ih je teže sagledati. Ali, ovo ima korena i u gledanjima na vojnički red, disciplinu i borbenu vrednost jedinice. Na »vojničko oko« ostavlja daleko bolji utisak formalni red, nego u taktičkim porecima raštrkano ljudstvo ili svestan i inicijativan odnos prema zadacima. Otuda na prvi pogled izgleda da na vežbama disciplina popušta, iako je poznato da se u suštini dešava obratno, jer vojnici, tada, sa daleko više volje i entuzijazma izvršavaju zadatke. Na vežbama ima, takođe, znatno manje prekršaja discipline.

Pošto razvijanje veština i navika mora imati svoju osnovu u realnim potrebama izvršavanja mirnodopskih zadataka i uspešnog pripremanja armije za borbena dejstva, to je, sve ostalo, što nije sa tim u skladu, neophodno energično otklanjati. Koliko ima toga čega bismo se u sadašnjoj fazi morali odreći moguće je utvrditi samo studioznim analizama. Navešćemo neke primere iz svakodnevnih odnosa. Mi smo se do sada već oslobodili pojedinih prevaziđenih uvežbavanja iz oblasti međusobnog ophođenja, reda, ponašanja vojnika za vreme vežbe, u strojevoj obuci i sl. Verovatno je da će još neke veštine i znanja zahtevati reviziju, s obzirom na nove uslove i način vođenja savremenog rata i organizaciju i savremeni život armija u miru. Sve to govori u prilog stalnog i kritičkog izučavanja činilaca koji uslovljavaju vaspitno-obrazovne potrebe. Jer, za unapređenje nastave nužno je na vreme otklanjati preživelo i iznalaziti najbolja organizacijska i metodička rešenja za njeno izvođenje.

Iz ove kratke analize je vidljivo da veštine i navike, i pored nešto sužene funkcije, imaju ogromnu ulogu za uspešan rad vojske. Ta uloga je manja i osetljivija u mišljenju nego u postupanju, a zavisi i od konkretnih veština i navika koje se razvijaju. U tim okvirima i metoda vežbanja ima važnu ulogu. Ali, mada veoma značajna, primena metode vežbanja, a naročito njeni oblici, nisu dovoljno teorijski osvetljavani. Zato ćemo u daljoj analizi pokušati da ukažemo na neke njene oblike i karakteristike primene, da bismo makar i u skromnim okvirima, doprneli boljoj primeni te metode u praksi.

METODSKI OBLICI

Razlike u vrstama veština i navika koje se razvijaju u procesu uvežbavanja, u oblicima uvežbavanja (vežbama), okolnostima pod kojima se izvodi nastava, i pod uticajem drugih činilaca, prouzrokuju osobenosti u primeni metode vežbanja. U vezi s tim možemo govoriti o specifičnim metodskim oblicima vežbanja. Ne postoje jedinstvena stannovišta u pogledu oblika i broja ovih vežbanja niti u pogledu njihove klasifikacije. Te razlike su i prirodne, s obzirom na nerazrađenost ove metode. Smatramo da je opravdano govoriti o pet osnovnih grupa metode vežbanja: vežbanja u mišljenju, u usmenom izražavanju misli, u pismenom izražavanju misli, u grafičkom predstavljanju i motorno-praktična vežbanja.

Vežbanja u mišljenju. Ona predstavljaju najsloženije oblike vežbanja, zbog značaja, ali i ograničenosti veština i navika u mišljenju. Javlja se u jedinstvu sa ostalim oblicima vežbanja. Zato se primenom svakog od navedenih oblika vežbanja vrše i vežbanja mišljenja, pri čemu je, prirodno, aktivnost mišljenja u pojedinim oblicima vežbanja različita.

Ukažemo samo na neke od osobina mišljenja, značajne za izvršavanje zadataka, posebno u borbenim dejstvima. Racionalna procena situacije, na primer, zahteva od vojnog lica da pravilno misli i zaključuje, da se odlikuje širinom i dubinom uma, kako bi bilo sposobno da obuhvati širok krug pitanja koja mu se nameću u borbi i da prodre u njihovu suštinu. U procesu borbe često će biti potrebno da ne samo starešine već i vojnici u veoma kratkom vremenu rešavaju krupne probleme, kako bi se preduhitrio neprijatelj. Oni moraju zato biti sposobni za sveobuhvatno, dosledno i strogo logičko zaključivanje, koje se odlikuje samostalnošću i preciznošću rasuđivanja o borbenim fenomenima. U razvijanju ovakvih svojstava mišljenja važnu ulogu imaju veštine i navike da se na određen način misli i zaključuje, da se ispituju sve veze i odnosi, da se uporno istražuje i procenjuje, da se određenim oblicima i putevima upravljaju misli i sl. Naravno da je pri tome značajno sačuvati gipkost misli u donošenju rešenja, kao i sposobnost da se izmeni rešenje, ili način rešenja, koje se pokazuje nepravilnim, da se pronađu novi putevi i da se sa novog gledišta priđe rešenju zadataka. To znači da i veštine i navike u mišljenju ne smeju biti toliko čvrste da se misao šablonizira.

Glavni oblik vežbanja u mišljenju je rešavanje problema, jer se njime razvijaju odgovarajuće forme i putevi kretanja misli i navike da se polazi od određenih gledišta i ide određenim zaključcima. U procesu nastave se proširuje opseg i dubina znanja, sadržaji pojmova se obogaćuju i postaju sve tačniji, razgraničavaju se jedni od drugih, razvijaju se misaone operacije, sposobnosti, analize i sinteze, indukcije i dedukcije i dr. Pod uticajem misaonih delatnosti razvijaju se postepeno i sposobnosti i navike širine i dubine, doslednosti, sistematičnosti mišljenja i sl. Kroz nastavu ljudi se uče da nalaze sistem i doslednost i da obrazloženo, precizno i kritički misle. Nesumnjivo, razvijanje saznanja je odlučujuće za razvoj mišljenja. Ali, na razvijanje mišljenja utiče i pamćenje i navike da se na određen način misli, pošto one olakšavaju brže kretanje misli i misaonu delatnost u celini. Takva korisna navika je, na primer, da se u proceni situacije polazi od određenih stanovišta i analiziraju određeni elementi, ili, u rešavanju matematičkih zadataka koriste određeni putevi saznanja i sl. Međutim, ne treba gubiti iz vida da su navike u mišljenju korisne samo ako se svode na navike u pojedinim komponentama, koje olakšavaju proces razmišljanja, a da su štetne ako se protegnu na mišljenje u celini, pošto ono mora uvek biti sposobno za uspostavljanje novih racionalnih veza, u skladu sa objektivnim okolnostima. Zato se u procesu uvežbavanja mora stalno voditi računa da se ne padne u šablonizam.

Vežbanja u rešavanju problema izvode se u nastavi na taj način što se pred one koji se osposobljavaju postavljaju problemi (zadaci), koje oni treba da reše. Pri tome se nastoji da oni što svestranije i dublje sagledaju uzroke i posledice, tendencije i odnose, pozitivne i negativne strane nekog predmeta ili pojave, razvijajući kod njih navike za svestranošću, logičnošću, sistematičnošću i preglednošću rasuđivanja.

Vežbanja u usmenom izražavanju misli. Kod ovih vežbanja možemo razlikovati više metodskih oblika čija je funkcija utvrđivanje, primena i proširivanje stečenih znanja i usavršavanje usmenog izražavanja. Dosta rasprostranjen oblik ove vrste su vežbanja koja se izvode radi razvijanja veština i navika komandovanja. Ova vežbanja imaju prilično veliku ulogu u strojevoj i taktičkoj obuci, u nastavi gađanja, a u manjoj meri i u nekim drugim predmetima, u kojima je potrebno razviti veštine i navike. Izvode se najčešće tako što nastavnik pokazuje onima koji se uvežbavaju izgovor i naglašavanje pojedinih reči i slogova, jačinu glasa za pojedine situacije i komande, odsečnost u izgovoru i dr., uz istovremeno izvođenje radnje. Pokazivanje se obično vrši pred celom jedinicom. Dalji postupak u vežbanju može biti različit: pojedinačni, u parovima i grupni. Najčešće se, naročito na početnim stupnjevima, jedinica deli na manje grupe ili parove u kojima se učesnici smenjuju u ulogama — jedni izriču komande, drugi po njima postupaju. Kakav će se konkretan postupak primeniti zavisi od niza okolnosti: vrste komandi i njihovog značaja, veličine jedinice, ljudi koji se vežbaju (oficiri, podoficiri, vojnici), kao i dr. činilaca.

Slična ovima su i vežbanja u izdavanju naređenja i zapovesti, kojima je cilj da se razviju veštine jasnog, konciznog i preglednog formulisanja misli. I ova vežbanja se izvode individualno i grupno. Mogu

biti vezana za čitanje i reprodukciju određenog teksta, što je čest slučaj, a mogu se oslanjati na pismeno oformljavanje zapovesti i naređenja i njihovu usmenu reprodukciju ili, kao osnova, može poslužiti usmeno izražavanje nastavnika ili nekog od učesnika. Vežbanja u usmenom izražavanju zahtevaju dosta vremena i dobru organizaciju rada, posebno kod mladih starešina, u čijem obučavanju i imaju najveći značaj. Narочito primenu imaju u taktici i strojevoj obuci. Dobro ih je kombinovati sa pismenim vežbanjima — sa pisanjem naređenja i zapovesti, čijom usmenom reprodukcijom se obično i postižu najbolji rezultati.

Od usmenih vežbanja najveći značaj imaju, ipak, vežbanja u rešavanju raznovrsnih problema. Vežbanja se izvode na taj način što se pred one koji se osposobljavaju postavljaju problemi u celini ili rasčlanjeni na elemente, koje oni treba da reše. Učesnici se podstiču u analizi, zauzimanju stavova i govornom argumentisanju i oblikovanju, zbog čega ovakva vežbanja imaju često za posledicu intenzivnu borbu mišljenja.

Usmena vežbanja u rešavanju problema imaju veoma raznovrsnu primenu u nastavi sa starešinama, pa i vojnicima — u svim oblastima nastave u vojsci: u topografiji, taktici, nastavi gađanja i drugim oblastima.

Vežbanja u pismenom izražavanju. Ona su najrasprostranjeniji oblik vežbanja, a suština im je u osposobljavanju ljudi da samostalno, kroz pismenu jezičku formu, izraze ono što misle. Pošto je govor izraz misli, to je i sticanje veština pravilnog i lakog pismenog izražavanja uslovljeno pravilnim mišljenjem, a i njegovim usmenim izražavanjem. Zato se takvo vežbanje može vršiti samo naporedo sa razvijanjem mišljenja i govora. Ali, sem ove uslovljenosti, pismeno izražavanje je vezano i za posedovanje posebnih veština — za svaku misao ili reč treba pronaći najadekvatnije pismene izraze i dati im pismenu formu.

Vežbanja u pismenom izražavanju mogu imati oblik reprodukcije znanja i iskustava (na primer, reprodukcija gradiva iz taktike, moralno-političkog obrazovanja, veze, inžinjerije, utisaka sa izložbi, poseta i dr.) kada se želi da se uvežba ono što je naučeno i da se pismeno izrazi. Ovim se stiče uvid u znanja i sposobnosti ljudi. Pravilnost ovog izražavanja je merilo pravilnosti misli. Zato je dužnost nastavnika da ljude stalno uvodi u tehniku pismene reprodukcije i da im daje uputstva kako će komponovati pojedine elemente, istaći ono što je najvažnije i sl.

Veoma značajnu ulogu u nastavi sa starešinama imaju i raznovrsna vežbanja u oformljavanju dokumenata: u taktici (naređenja, zapovesti, izveštaji i sl.), u materijalnom poslovanju (naređenja, materijalne knjige, trebovanja i sl.), finansijskom i administrativnom poslovanju i u drugim pitanjima.

I u pismenim vežbanjima veliku ulogu imaju vežbanja u rešavanju raznovrsnih problema. Po svojoj suštini ona su slična misaonim i usmenim oblicima vežbanja i sa njima su tesno povezana. Prednost ovih vežbanja je što aktiviraju ljude, omogućavaju bolje i svestranije sagledavanje problema, uzroka i posledica, tendencija i kretanja. Najveća im je primena u osposobljavanju starešinskog kadra u školama i akademijama. Najviše su zastupljena u taktici pri rešavanju taktičkih zadataka

i sl., ali se mogu veoma uspešno primeniti i u nastavi naoružanja, navigaciji, topografiji, geografiji, moralno-političkom vaspitanju i u mnogim drugim predmetima. U nastavi sa vojnicima njihova primena je manja.

Najveću vaspitno-obrazovnu vrednost imaju vežbanja u samostalnom pismenom izražavanju misli. Ali, ona se mogu u većoj meri primeniti samo kada su znanja i iskustva ljudi već dostigla visok nivo. Njihovo izvođenje pretpostavlja razvijene sposobnosti služenja knjigom i drugom literaturom, sposobnosti kritičkog rasuđivanja i sagledavanja problema. I kod ovih vežbanja uloga nastavnika je značajna, kao usmerivača i organizatora vežbanja.

Sem poboljšanja pismenosti ovakva vežbanja doprinose lakšem i trajnijem pamćenju. Pomoću njih se znanja sistematizuju, prerađuju i zaokružuju u celini. Bez njih bi se neka znanja (na primer u taktici, zatim razni opisi i proračuni iz naoružanja i gađanja i sl.) veoma teško mogla sistematizovati i zapamtiti. Ova vežbanja doprinose i razvijanju stvaralačkog mišljenja, svojstava ličnosti, navikavanju na određeni red u mišljenju i govoru i imaju mnoge druge prednosti.

Grafička vežbanja. Povezana su sa usmenim i pismenim vežbanjima, mada su mnogo konkretnija. Na slikovit i ilustrativan način ona ističu karakteristike predmeta i pojava. S druge strane, ona su mnogo jače vezana za motorne radnje, ali ne u onoj meri koliko praktična vežbanja. S obzirom na način predstavljanja ona se mogu izvoditi crtanjem raznih predmeta (oruđa, oružja, opreme i sl.), kao i predstavljanjem karakterističnih pojava, odnosa i njihovih osobina, zatim crtanjem šema, dijagrama, grafikona i tabela, a funkcija im je da olakšaju shvaćanje složenih predmeta i pojava, njihovih odnosa, veza i dr. i tako prošire sposobnosti apstraktnog predočavanja. Sem ovih, primenjuju se vežbanja i u crtanju skica, planova, takođe namenjena formiranju sposobnosti predstavljanja i orijentacije u prostoru. Ona se najviše primenjuju u nastavi topografije, geografije, taktike, navigacije, gađanja i dr.

Veštine grafičkog predstavljanja se teško stiču i zbog toga je potrebno da se sistematski razvijaju. Mogu se izvoditi i u vannastavnom radu, kao dopunska vežbanja vezana za savlađivanje pojedinih delova gradiva.

Motorno-praktična vežbanja. U ovu grupu mogu se uključiti oblici metode vežbanja koji se primenjuju radi razvijanja veština i navika korišćenja i upotrebe različitih sredstava, oruđa, oružja, alata, opreme i drugog materijala i radi razvijanja veština i navika ponašanja vezanih za pojedine taktičke ili strojeve radnje, međusobno ophođenje, održavanje reda i higijene i sl. Navešćemo samo one oblike koji, po našem mišljenju, imaju opšti karakter. S obzirom na specifičnosti primene delimo ih na individualna, grupna i vežbanja jedinica.

Individualna vežbanja. Za njih je karakteristično da nastavnik radi sa svakim pojedincem. Postoje više oblika: samostalna vežbanja, vežbanja pod neposrednom kontrolom nastavnika i vežbanja po parovima.

Samostalna vežbanja se izvode tako što se svakom pojedincu, nakon objašnjenja i demonstracije pokreta ili radnje, daju zadaci koje

vežbanjem treba ostvariti. On izvodi vežbanje samostalno, a uloga nastavnika se svodi na kontrolu i ispravljanje grešaka. Vežbanja se mogu organizovati i u okviru grupe. Nastavnik postavlja zadatak celoj grupi, ali svaki pojedinac vrši posebna vežbanja i ide svojim tempom. Nastavnik obilazi, kontroliše rad, daje naknadna uputstva i ispravlja greške. Slaba strana ovakvih vežbanja je što nisu dovoljno ekonomična i što je pojedinac, naročito u kasnijoj fazi vežbanja, prepušten sam sebi. Imaju dosta veliku primenu u nastavi iz naoružanja, rukovanja raznim sredstvima, opremom, alatima i sl., kao i u razvijanju navika vojničkog rada, čišćenja oružja, uređenja lične spreme, higijenskih navika i dr.

U individualna vežbanja se mogu uvrstati i razna vežbanja koja se izvode pod neposrednom kontrolom i po uputstvima nastavnika. Obično se tako organizuju što se, posle teorijskog upoznavanja sa radnjom i nakon njene demonstracije, prelazi na njeno vežbanje na sredstvima, posebno podešenima za te svrhe. Tek posle ovladavanja jednim radnjama prelazi se na izvođenje drugih, složenijih, pri čemu nastavnik mora postupno osamostaljavati svakog pojedinca. U neposrednoj kontroli i pomoći, kao i mogućnosti da nastavnik neposredno interveniše i brzo otkloni greške i sastoji se glavna prednost ovih vežbanja. Ona omogućavaju veliku preciznost i najbrži način sticanja pojedinih veština, ali su neekonomična, jer nastavnik mora raditi sa svakim pojedincem. Zato se primenjuju u učenju veoma složenih veština (vežbanja šofera, pilota, минера i sl.) kod kojih i najmanje greške mogu biti opasne. Primenjuju se i u osposobljavanju telegrafista, nišandžija i sl. ali tada kontrola može biti manja.

Kod vežbanja po parovima posle objašnjavanja i pokazivanja jedan pokazuje kako se radnja izvodi i kontroliše njeno izvođenje, a drugi je izvodi. Nakon određenog vremena oni zamenjuju uloge i vežbanje se nastavlja. Nastavnik obilazi svaki par, daje naknadna uputstva i ispravlja greške. Vežbanja po parovima se obično primenjuju u procesu sticanja manje složenih veština i u situacijama kada nastavnik radi sa većim brojem ljudi, a nema dovoljno pomoćnika. Najviše se koriste u strojevoj obuci, ali je njihova vrednost velika i u razvijanju veština rukovanja pojedinim alatima, sredstvima i naoružanjem.

Oblici individualnog vežbanja predstavljaju samo polaznu osnovu za grupna vežbanja, mada im ne moraju prethoditi. Iskustva pokazuju da se mnoge proste veštine, naročito u taktičkoj nastavi — ekonomičnije i funkcionalnije stiču ako se vežbanja od početka izvode u grupi.

Grupna vežbanja. Način savremenih dejstava i obavljanja drugih zadataka velikim delom se oslanja na rad grupa, često prostorno udaljenih. Grupna vežbanja imaju i veliki vaspitni značaj. Metodski oblici grupnih vežbanja u praksi su raznovrsni.

Prelazni oblik između individualnih i grupnih vežbanja čine usmerena vežbanja cele grupe. Po formi imaju karakteristike grupnih dok su po suštini bliže individualnim vežbanjima. Izvode se obično tako što nastavnik prethodno objasni i demonstrira postupke pred celom grupom, a zatim svi članovi grupe, po njegovoj komandi, ponavljaju te postupke. Svi pripadnici u grupi istovremeno izvode istu radnju. Na-

stavnik neposredno usmerava vežbanje i zahteva da svi idu istim tempom. Vežbanje radnje može se vršiti u celini ili po delovima. Ova vežbanja omogućavaju veliku kontrolu i ispravljanje grešaka na licu mesta. Nastavnik može raditi sa relativno velikim grupama, postupno i sistematično. Ali, kod ovih vežbanja postoji opasnost od šematizma ili dosade. Zato je potrebno da ona budu odmerena i izvedena radi praktične vrednosti i primenljivosti. Treba izbeći, ili svesti na najmanju meru, pokrete i radnje koje imaju samo spoljni efekat. Ova vežbanja se najviše koriste u taktičkoj, strojevoj i fizičkoj obuci, nastavi gađanja, kao i u svim slučajevima kada je potrebno kod grupe formirati navike istovremenog izvođenja radnje, radi skladnog funkcionisanja većih celina.

Najkarakterističnija grupna vežbanja su ekipna vežbanja.⁵ Među ova spadaju vežbanja koja služe osposobljavanju ljudi za funkcionalno vršenje dužnosti unutar radne grupe — ekipe, posade tenka, mitraljeza, topa. Doprinose i homogenosti grupe, a obično se odlikuju praktičnošću i realnošću. Ostvarenje dobre saradnje pojedinaca u grupi i skladno delovanje grupe kao celine postiže se dugim i upornim vežbanjem. Prirodno, oblik vežbanja je drukčiji ako se vežba jedna ekipa za izvršavanje borbenih zadataka, npr. posada tenka, a drukčije ako se vežbaju ekipe koje izvršavaju zadatke snabdevanja, održavanja veze i sl. Pošto posle prvog perioda, vežbanja obično postaju složenija, važno je da prethodno veštine i navike budu učvršćene da ne bi došlo do njihovog preplitanja sa novim.

Ekipna vežbanja se veoma mnogo koriste i u osposobljavanju patrola, predstraža, tehničkih ekipa i drugih specijalnih grupa. Prirodno, u svakom od ovih slučajeva njihova primena je različita.

Najbrojniju grupu čine komandno-štabna vežbanja.⁶ U ova vežbanja možemo razvrstati razna vežbanja starešinskog sastava, radi razvijanja veština i navika zajedničkog uspešnog i skladnog delovanja pri izvršavanju zadataka komandovanja. Pomoću ovih vežbanja komande se kao celine praktično osposobljavaju u izvođenju pojedinih radnji, radi usklađivanja postupaka između pojedinih organa i pojedinaca i postizanja veće efikasnosti i ekspeditivnosti. Ovim vežbanjima se razvija smisao za kolektivni rad i jača kolektivna odgovornost. Na njima se obično rešavaju borbeni zadaci, vežba komandovanje jedinicama, uči izrada borbene dokumentacije, upotreba sredstava tajnog komandovanja, sredstava veze i obavljanje raznih drugih funkcija.

Organizacija komandno-štabnih vežbanja zavisi od cilja vežbanja, zatim od veština i umenja koje treba da se steknu (korištenje sredstava veze, rešavanje taktičkih zadataka i dr.), kao i od uslova pod kojima se izvode (u sali, učionici, na terenu i sl. ili kombinovano). U toku vežbanja učesnici imaju obično uloge koje inače obavljaju na svojim funkcionalnim dužnostima. U školskim uslovima uloge se improvizuju: nastavnik stavlja učesnike u pojedine uloge i daje im zadatke u celini,

⁵ Ovakva podela više odgovara uobičajenoj podeli u praksi, nego što bi se ona mogla pravdati sa teorijskog stanovišta.

⁶ Ova vežbanja treba razlikovati od raznih vrsta komandno-štabnih vežbi (KŠRI, ŠRI i dr.), koje predstavljaju organizacione oblike nastave, u okviru kojih se mogu primenjivati raznovrsne metode, pa i metode vežbanja.

po grupama ili pojedinačno, usmeravajući, manje ili više, njihov rad direktnim pomaganjem ili davanjem naknadnih pretpostavki i vršenjem analiza.

Vežbanja jedinica. Cilj vežbanja jedinica je postizanje skladnog funkcionisanja manjih grupa unutar većih celina (jedinica). Ona zavise od vrsti vežbi u okviru kojih se primenjuju, ciljeva koje imaju i od drugih činilaca. Nekada ona mogu imati cilj uvežbavanja organa jedne jedinice u celini, a nekada vežbanje mehanizma komandovanja, usklađivanje sadejstva između pojedinih manjih jedinica u okviru više jedinice, usklađivanje sadejstva jedinica različitih rodova i dr. Na konkretne oblike vežbanja utiču i drugi faktori, kao: mesto i vreme izvođenja vežbe, materijalna obezbeđenost, dužina trajanja vežbe i dr.

Način vežbanja zavisi i od karaktera i organizacije vežbe, da li je jednostepena ili višestepena, jednostrana ili dvostrana. U svim prilikama značajno je da vežbanje bude temeljito pripremljeno i sve radnje i postupci do kraja usklađeni. Naročitu pažnju potrebno je obratiti na realnost vežbanja, jer ona odlučno utiče na rezultate.

Vežbanja jedinica su po organizaciji najsloženiji, ali po vrednosti najsavršeniji način praktičnog vežbanja u miru: pomoću njih ljudima se pruža mogućnost da neposredno osele vrednosti nastave i njen značaj za borbena dejstva; pomoću njih se razvijaju veštine pojedinaca, grupa i jedinica; pomažu sagledavanju vrednosti jedinice kao celine — pošto se izvode sa celokupnim naoružanjem i sredstvima, u složenim uslovima što bližim ratnim; pomoću njih se proverava moralna sposobnost ljudstva, jer zahtevaju maksimalna naprezanja psihičkih i fizičkih snaga čoveka, potpuno ga angažujući, pošto pred njega postavljaju sve nove i nove zadatke i probleme. Kroz njih veoma brzo dolaze do izražaja i razne slabosti koje ukazuju i na zadatke koje naknadnim radom treba ostvariti da bi se postiglo još efikasnije delovanje. Ona imaju i velik vaspitni efekat, jer zahtevaju besprekornu organizaciju i komandovanje, tačnost, inicijativu i odgovornost svakog čoveka. Pozitivno utiču i na jačanje uzajamne povezanosti i drugarstva, jer su ljudi stavljeni u određene okolnosti koje zahtevaju stalnu saradnju i uzajamnu pomoć, kritički odnos prema slabostima i sl., u ostvarivanju zadataka.

OSNOVNI ZAHTEVI ZA PRIMENU METODE

Raznovrsnost metodskih oblika uslovljava i različitost primene metode vežbanja u nastavi. Jer, drukčija je primena misaonih, usmenih, pismenih, grafičkih, a drukčija motorno-praktičnih vežbanja. Način primene metode vežbanja ima uticaja i na sam kvalitet i vrednost veština i navika. Zbog toga je veoma značajan. Zato dajemo i neke, po našem mišljenju, osnovne zahteve za primenu te metode.

Postavljanje znanstvene osnove i isticanje jasnog cilja vežbanja. Pretpostavka pravilne primene svih metodskih odlika vežbanja je da ljudi konkretno znaju šta i kako treba da urade i kakva je korist od toga u miru i ratu. »Budući da su vještine i navike rezultat svjesne primjene i uvježbavanja stečenog znanja, njihov kvalitet nužno zavisi od kvaliteta znanja na kojem su formirane. Bez prethodno usvojenog znanja,

tj. bez svijesnog poimanja pravila, koje se odnosi na uvežbavanja, ne može se steći ni svijesna navika...⁷ Svesno stečene veštine i navike se, naprotiv, odlikuju svesnošću ne samo na početku vežbanja već i onda kada su one razvijene. Kod njih se radnja ne automatizuje u celini, već samo pojedini njeni elementi od kojih je ona sastavljena. Otuda svesno usvojene veštine i navike omogućavaju njihovu aktivnu i kreativnu primenu prema cilju i okolnostima.

Davanje objašnjenja. Ukoliko znanje o veštini i navici nije razvijeno ranije, potrebno je to učiniti makar neposredno pre otpočinjanja vežbanja ili u toku samog vežbanja. Ali, to ne znači da treba mnogo objašnjavati u nastavi, pošto takva objašnjenja mogu umanjiti aktivnost i samostalnost ljudi. »Na primer, ako vojnika od prvog dana njegove delatnosti navikavaju na to da se uzda u stalno objašnjavanje svih velikih i malih, važnih i drugostepenih pitanja koja ga interesuju, on će se naviknuti na gotovo, neće osećati potrebu da sam pokuša da shvati i protumači ono što ga interesuje. Znači objašnjavanje treba vršiti tako da se pomogne mladom vojniku da se orijentiše u, za njega, novim uslovima i da sam pravilno odgovara na nejasna pitanja doprinoseći time formiranju takvih važnih kvaliteta kao što su aktivnost i samostalnost.«⁸

Demonstracija radnje. Naporedo sa objašnjenjem, ili neposredno posle njega, ako je to potrebno i izvodljivo, dobro je kod fizičkih radnji demonstrirati njihovo pravilno izvođenje. Sa izvođenjem vežbanja treba početi čim su ljudi shvatili način izvođenja radnje. Pokazivanje mora biti precizno i postupno. Složenije radnje je dobro pokazati i nekoliko puta pre nego što se pređe na vežbanje.

Pravilnost vežbanja. U početku je potrebno naročito obratiti pažnju na pravilnost. Brzina se razvija postepeno. Nastavnik neprekidno prati proces uvežbavanja, uočava nedostatke i ispravlja ih. On upućuje ljude kako će sa najmanjim utroškom umnih i fizičkih snaga i vremena da nauče pojedine veštine i da odbace one suvišne, ukazujući im na nepravilan proces mišljenja, nesistematičnost i zastranjivanje u kretanjima misli ili na nepravilno držanje tela i alata, jer pogrešno vežbanje dovodi do formiranja pogrešnih veština, koje je kasnije teže otkloniti.

Postupnost i brzina vežbanja. Dobro savladane jednostavne veštine omogućavaju da se i druge, teže, lakše savladaju. Zato nastavnik treba ljude da vodi postupno, stalno zahtevajući bolji rad, uz sve manju pomoć. Postupnost vežbanja je naročito značajna kod složenijih navika.

Da bi se brže i bolje uvežbale, složene veštine je dobro ponekad deliti na pojedine razdele (radnje), pa tek onda preći na izvođenje radnje u celini. Tako, na primer, pri vežbanju u rukovanju topom dobro je pojedine radnje, kao: stavljanje granate u cev, određivanje elemenata za gađanje i sl. vežbati odvojeno, pa tek onda vežbati ukupnu radnju.

⁷ Šimleša dr Pero: *Uzroci formalizma u nastavi učenika, naklada pedagoško-književnog zbora*, Zagreb, 1954. godine, str. 28.

⁸ Lukov G. D., pukovnik, kandidat pedagoških nauka: *Psihološka strana vaspitanja i obuke*, Beograd, 1962, str. 194.

Ali, ovakva izolovana vežbanja u ovladavanju elementima, naročito nekih radnji, ne bi smela biti suviše duga, jer kasnije mogu nastupiti teškoće oko njihovog spajanja u celinu. Zato i pored načelne korisnosti deljenja složenijih radnji na elemente, pitanje je ima li opravdanja da se pojedine taktičke radnje u nastavi najnižih jedinica izvode podeļjeno, po fazama, kao: pokret, izlazak i rad na liniji razvoja, izdavanje zapovesti, nastupanje do jurišnog položaja, izlazak i rad na jurišnom položaju, izviđanje neprijateljskih prepreka, otvaranje prolaza u njima, izvršenje juriša i sl. — kada izvođenje napada ne teče tako u ratu. Ovakvo vežbanje je korisno sa stanovišta sistematičnosti, postupnosti i boljeg savlađivanja i usvajanja pojedinih radnji. No, da li ovakva praksa može uticati na razvijanje šablonizma i formalizma u nastavi i na smanjenje inicijative i sposobnosti snalaženja u ratnim uslovima? Svakako da može, a to je štetno. Uopšte, uzeto deljenje pojedinih taktičkih radnji, pa i vidova borbe, na faze ne bi smelo da se čvrsto uvežba do te mere da negativno utiče na snalažljivost i originalnost rešenja, pošto će to biti osnovni činilac uspeha.

Brzina i kvalitet napredovanja zavise od veština i navika koje se stiču i individualne sposobnosti ljudi. Kakav će tempo formiranja veštine biti zavisi od svojstava ličnosti (inteligencije, motivacije, temperamenta, razvijenosti kinestetičkih i motornih oseta i dr.), kao i od uslova pod kojima je vršeno vežbanje. Za nastavnika je važno da ove razlike ima u vidu, da ih ne smatra rezultatom slabog zalaganja, već da nastoji da ih, preduzimanjem različitih mera, svede na minimum.

Realnost vežbanja. Naravno da uslovi vežbanja moraju biti što bliži onima pod kojima će se radnje izvoditi u praksi, naročito u borbenim situacijama. To ne znači da nastavnik u početnim fazama, dok veštine nisu izgrađene, ne treba da pribegava izvođenju vežbanja i pod povoljnijim uslovima. Tako, na primer, vežbanje mladih vojnika u gađanju iz puške ili automata, iz različitih položaja, i sl. izvodi se u početku u jednostavnim i povoljnijim uslovima nego što će se izvoditi za vreme vežbe na terenu i sl. Isto tako bilo bi pogrešno u početnim fazama nastavu iz čitanja karata izvoditi po kiši i vetru, iako će se u ratnim uslovima karte koristiti i pod tim okolnostima. To bi otežalo shvatanje i savlađivanje gradiva. Ali, kada je radnja u osnovi već usvojena treba težiti da uslovi vežbanja budu maksimalno približni ratnim, jer u protivnom vežbanje postaje neadekvatno, formalističko. Međutim, i tu postoje teškoće: stvarni neprijatelj ne postoji, a život i zdravlje ljudstva, pa i materijalna sredstva moraju se sačuvati. Zato, mada uslovi u izvešnoj meri i mogu da se približe stvarnim, istovetnost se ne može nikada postići. Ipak njima se postiže neuporedivo više nego samo pričanjem o tome, objašnjavanjem vojniku uslova borbe, zadataka kao i kvaliteta koji će mu biti potrebni u borbi sa neprijateljem.

Pravilnost ponavljanja. Radnju treba ponavljati sve dok se ona ne uvežba. Zato je bolje da nastavnik daje manje zadataka, ali da zahteva da ih ljudi češće ponavljaju, jer su veštine koje su uvežbane na brzinu obično neprecizne i brže se zaboravljaju. Pa i kada su dobro uvežbane, da bi ostale trajnom svojinom, veštine treba često ponavljati,

pri čemu ponavljanje ne valja da bude prosto mehaničko. Ponavljanja treba da budu u skladu sa određenim planom a u početnim fazama i češća. U ponavljanju treba voditi računa i o međusobnom delovanju veština. Kada su veštine već u osnovi savladane, ljudima treba omogućiti da se što više oslanjaju na sopstvene snage i sposobnosti.

Elastičnost vežbanja, razvijanje samostalnosti i inicijative. »Najvrednije su upravo one navike koje su plod elastičnog menjanja načina izvršavanja delatnosti pri promeni zadatka i uslova pod kojima se ono vrši.«⁹

Elastičnost razvijanja veština i navika je naročito značajna kad je reč o taktičkim radnjama. Menjanjem uslova izvođenja taktičkih radnji treba razvijati sposobnosti pravilnog uočavanja onoga što je u određenoj situaciji bitno, elastičnost u korišćenju prirodnih prepreka, u grupisanju snaga i sredstava u organizaciji odbrane i napada, u uočavanju onoga što omogućava najlakše, i uz najmanje gubitke, izvršavanje zadatka itd. Razvijanje navike kod vojnika da se za sve čeka naređenje starešine prirodno bi dovelo do toga da se u dejstvima koja se karakterišu velikom dinamičnošću i u kojima odlučuju trenuci, zbog toga trpe porazi. Zato se u toku vežbanja nužno mora razvijati snalažljivost, inicijativa i sposobnost vojnika u svrsishodnom, ekonomičnom i efikasnom radu.

Za vreme vežbanja nastavnik treba da podstiče aktivnost ljudi. Pravilna organizacija vežbanja zahteva i dobru pripremu nastavnika i dobro materijalno obezbeđenje vežbanja, pravilan izbor mesta vežbanja, sredstava, pripremu ljudstva, organizaciju saradnje i odmora i preduzimanje drugih mera koje će doprineti boljem kvalitetu.

Ovde su navedeni samo osnovni zahtevi značajni za pravilnu primenu metode vežbanja i uspešno razvijanje veština i navika u nastavnom procesu. Gotovo je nepotrebno naglašavati da se oni međusobno prepliću i dopunjavaju i da njihovo posebno razmatranje ima više praktični nego principijelni smisao.

Potpukovnik
Ilija MRMAK

⁹ Šimleša dr Pero: *Uzroci formalizma u znanju učenika*, naklada Pedagoško-književnog zbora, Zagreb, 1954. godine, str. 29.

OKLOPNE JEDINICE U ODBRANI NOĆU

U savremenoj vojnoj literaturi sve više se razmatraju problemi noćnih dejstava oklopnih jedinica, koje se, manje-više, u svim armijama smatraju najsposobnijim za dejstva u uslovima upotrebe atomskih borbenih sredstava (ABS). Pri tome je, uglavnom, zajedničko i osnovno gledište da se noćna dejstva i oklopnih jedinica ne smatraju više izuzetnim nego normalnim. Ono se temelji, u prvom redu, na tehničkoj i formacijskoj osposobljenosti oklopnih jedinica za noćna dejstva i na težnji da se noć iskoristi za njihovu zaštitu od neprijateljskih ABS i avijacije. Međutim, više se raspravlja o problemima napadnih a manje odbrambenih dejstava oklopnih jedinica noću.

Noć utiče na borbeni poredak i borbeno obezbeđenje, inženjerijsko obezbeđenje, vatreni sistem, manevar, komandovanje i sadejstvo, materijalno-tehničko obezbeđenje i sanitetsko zbrinjavanje oklopnih jedinica u odbrani protiv napadačevih oklopnih snaga.

Borbeni poredak i borbeno obezbeđenje. S obzirom na mogućnosti i težnju napadača da određenim pravcima napada oklopnim jedinicama neprekidno i odbrana mora biti neprekidna, tj. danonoćna. Prema tome, oklopna jedinica će najčešće izvoditi odbranu noću kao nastavak odbrane danju i to prvenstveno protiv nadmoćnijih oklopnih snaga napadača, što branilac stalno mora imati u vidu pri organizovanju odbrane i formiranju borbenog poretka koji mora da odgovara i procenjenom načinu dejstva napadača noću.

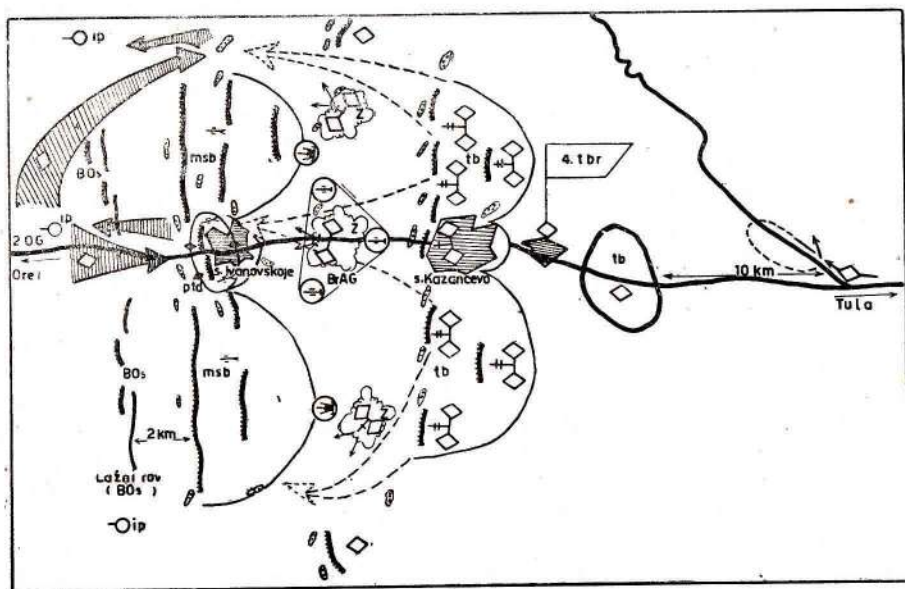
Za dejstvo oklopnim snagama noću, napadač će birati pogodnije i kraće pravce — duž komunikacija i prohodnih grebena i dolina na kojima ima uočljivih objekata potrebnih za lakšu orijentaciju u toku dejstva. Prvenstveno će težiti obuhvatima i obilascima braniočevih snaga ili napadu kroz njihove spojeve i međuprostore gde su slabiji protiv-oklopna odbrana (POO) i zaprečavanje, a zadržavaće jače druge ešelone ili rezerve za produžetak napada danju.

Zbog toga, svaki elemenat borbenog poretka oklopne jedinice u odbrani treba da bude što više osposobljen za samostalno dejstvo. Niže tenkovske jedinice potrebno je ojačavati pešadijom i pionirima, da bi se omogućili što efikasnija zaštita i dejstvo tenkova koji i noću čine osnovnu udarnu snagu i u odbrani i u napadu.

Iako oklopne jedinice (pukovi, brigade i divizije) u svom sastavu imaju i jedinice drugih rodova, najčešće će ih u odbrani biti potrebno ojačavati prvenstveno pešadijom i inženjerijom, jer je uloga pešadije i inženjerije u odbrani noću povećana. Međutim, retko će biti moguće da se oklopna jedinica posebno ojača pešadijom i inženjerijom za odbranu noću, tj. najčešće će noću dejstvovati sa ojačanjima koja je imala za odbranu danju, a često i bez tih ojačanja.

Na ravnom i otkrivenom zemljištu pešadija nije pogodna da samostalno brani posebne rejone ili pravce zbog velikih mogućnosti prodiranja oklopnih jedinica napadača na takvom zemljištu. Stoga je pogodnije da pešadija bude integrirana sa tenkovima i samohodnom protivoklopnom artiljerijom u okviru svih elemenata borbenog poretka oklopne jedinice. To je nužno i zato što pešadija koja se nalazi u odbrambenim rejonima tenkovskih četa i bataljona, kao i ona iz rezerve, mora biti angažovana više noću nego danju za zatvaranje i kontrolu međuprostora, zaštitu prepreka i sl. U odbrani, na takvom zemljištu glavno je da borbeni poredak bude u skladu sa zahtevima protivoklopne borbe. Potrebno je da se svaki element borbenog poretka oklopne jedinice osposobi za borbu protiv napadačevih tenkova, a noću može korisno da posluži i protivoklopni odred (POOd) formiran od samohodne protivoklopne artiljerije ojačane pionirima i pešadijom.

Na manevarskom i pokrivenijem zemljištu, na zemljištu gde su pravci više kanalisan, gde je moguće nasloniti bokove na pogodne objekte i pregrade i gde su položaji jači (naselja, kose, vodene prepreke i sl.), pešadija je pogodnija za odbranu pojedinih rejonu i pravaca, a zaprećavanje je lakše. U tim uslovima, ako je oklopna jedinica ojačana sa

više pešadije, što može biti izuzetno, celishodno je delom tenkova i samohodne artiljerije ojačati pešadijsku jedinicu i upotrebiti je za odbranu jednog od pravaca ili dela odbrambene zone ispred ili iza oklopne jedinice. Cepanje i pridavanje pešadijske jedinice tenkovskim četama i bataljonima oklopne jedinice bilo bi necelishodno jer bi se tako umanjivala njena borbena efikasnost i komplikovali komandovanje i sadejstvo. Razumljivo je da će u ovakvim uslovima oklopna jedinica ojačana delom pešadije braniti najprolaznije pravce, odnosno deo odbrambene zone ili da će veći deo snaga angažovati za aktivna dejstva.

Takvu mogućnost ilustruje sledeći primer: 4. oktobra 1941. god. sovjetska 4. tenkovska brigada pristigla je iz dubine i na oko 5 km severno od Orela prešla u odbranu na širokom frontu u zahvatu komunikacije Orel — Tula, sa zadatkom da prihvati snage u dodiru, spreći brz prodor nemačke 2. oklopne grupe i time stvori uslove za pristizanje pešadijskih snaga i organizovanje odbrane po dubini. Brigada je bila ojačana sa jednim motostreljačkim bataljonom i jednim protivtenkovskim divizionom. Komandant brigade pukovnik Katnikov, formirao je borbeni poredak u dva ešelona sa jakom rezervom (vidi skicu). Prvi ešelon su činili dva motostreljačka bataljona i protivtenkovski divizion, oslanjajući se na s. Ivanovsko. Drugi ešelon činili su dva tenkovska bataljona oslanjajući se na s. Kazancevo sa više zaseda u međuprostoru i više pravaca za protivnapade. Pošto se Brigada nije naslanjala na druge jedinice, niti na prirodne pregrade i sl., za obezbeđenje otkrivenih bokova određene su grupe tenkova sa pridatom pešadijom i pionirima. U rezervi je zadržan jedan tenkovski bataljon namenjen za protivnapade na težištu odbrane. Položaji su posednuti noću 4/5. oktobra. Pristupilo se intenzivnom ukopavanju i zaprečavanju. Radi obmane i iznenađenja napadača na oko 2 km ispred prednjeg kraja odbrane organizovan je lažni prednji kraj, a za stvaranje utiska o prisustvu jačih snaga u dubini je, delom pešadije i tenkova, vršeno demonstrativno kretanje. 5. oktobra posle kratkog i jakog artiljerijskog vatrenog udara, snage 2. oklopne grupe jačine oko 100 tenkova sa motopešadijom napadale su iz pokreta, ali su odbijeni uz gubitke od 11 tenkova, 8 oklopnih automobila i znatnog broja motopešadije. Pokušaj obuhvata je takođe sprečen. Upornom odbranom, uz dejstvo iz zaseda, uz kratke i snažne vatrene udare sa bliskih odstojanja, kratke i brze protivnapade na opasnije delove — što je posebno davalo utisak o protivnapadu jačih snaga i unosilo zabunu kod napadača — zajedno sa prihvaćenim snagama, 4. tenkovska brigada je 8 dana i noći zadržavala nastupanje dve tenkovske i jedne motorizovane divizije podržane vrlo jakom avijacijom.*

U svim slučajevima, za odbranu noću potrebno je samohodnu artiljeriju za podršku pridati tenkovskim četama i bataljonima na težištu odbrane, a od motorizovane artiljerije formirati artiljerijsku grupu i određivati joj vatrene položaje u zahvatu boljih komunikacija. Zavisno od ojačanja, formacijsku inženjeriju potrebno je pridati nižim jedinicama a od pridate formirati grupe za zaprečavanje (GZ) na najvažnijim pravcima i potreban deo zadržati u rezervi.

Sve je to moguće kada se odbrana organizuje pravovremeno i van dodira sa napadačem. Međutim, posebnu teškoću čini prilagodavanje borbenog poretka kojim se izvodila odbrana danju za nastavljanje odbrane noću. Deo tenkova i samohodne artiljerije sa ojačanjima može se postaviti u zasede na međuprostorima i bokovima, odnosno na položaje pogodnije za otvaranje efikasnih vatre noću. Rezerva može biti prikupljena i bliže prednjem kraju na pravcu predviđene upotrebe. Deo artiljerije može se isturiti na privremene vatrene položaje ili pridati jedinicama da dejstvuje kao prateća artiljerija u zasedama i sl. Među-

* Oklopne i mehanizovane jedinice sovjetske armije, Moskva 1958. god., str. 91-96.

tim, ovih promena treba da bude što manje, jer padom mraka i u zoru izvođenje većih promena u borbenom poretku može neprijatelju omogućiti izvršenje napada pod povoljnijim uslovima: dok su jedinice u premeštanju, kad je poremećeno sadejstvo i sl. Stoga je najbolje da isti raspored snaga i sredstava omogućuje uspešnu odbranu i danju i noću.

Posebno je važno da borbeni poredak oklopne jedinice omogućava aktivnost u odbrani noću.

Mrak je za obe strane uslov relativne bezbednosti od iznenađenja i uzrok otežanog izviđanja, kretanja, osmatranja i gađanja, međusobnog mešanja, zabune, obmane, panike i sl. Zbog toga treba naročitu pažnju posvetiti organizovanju i sprovođenju mere borbenog obezbeđenja.

Noću je teže otkriti podilaženje i raspored napadača. Osmatranje je veoma otežano, a često i isključeno. Prisluskiivanje je aktuelno, jer se čujnost povećava (smatra se da se automobil može čuti do 2, a tenk do 5 km). Zbog težnje i preimućstva napadača da prikriveno podiđe, da se infiltrira i postigne iznenađenje, izviđanje mora biti veoma intenzivno. Ako se odbrana organizuje van dodira sa napadačem, izviđački kontakt s njim treba uspostaviti što pre i na što većem udaljenju. To se postiže upućivanjem više izviđačkih organa, preko jedinica koje su u dodiru sa napadačem, kao i jedinica koje se nađu u pozadini ili u rasporedu napadača, izviđačkih organa i jedinica prednjeg odreda i sl. Pored toga, u okviru svih jedinica treba pojačati osmatranje i izviđanje rejona odbrane, a naročito izviđanje i kontrolu međuprostora, bokova i dubine odbrambene zone. Razumljivo je da izviđačka jedinica neće biti dovoljna za tako široko i intenzivno izviđanje, tim pre što komandant mora uvek imati rezervu izviđača. Zbog toga za izviđanje u okviru zone treba angažovati u prvom redu delove pešadije, kao i razne druge jedinice, ako postoje u zahvatu zone. Ukoliko se ove jedinice ne mogu angažovati u čitavoj zoni, korisno je s njima uskladiti izviđanje radi uštede snaga. Nužno je imati što više manjih izviđačkih organa, pretežno motopešadijskog sastava, sa dobrom vezom. Izviđanje se mora obavljati u neposrednom dodiru sa napadačem i kontakt se ne sme gubiti i to ubacivanjem, hvatanjem starešina, vojnika i kurira, prepadima i sl. Na sopstvenoj teritoriji stanovništvo će uvek biti pogodan oslonac izviđačima, a često se može i neposredno angažovati za izviđanje. Izviđački organi i osmatrači moraju biti upoznati sa znacima raspoznavanja da ne bi dolazilo do zabune. Izviđački organi po mogućnosti treba da budu snabdeveni uređajima sa IC-zracima za noćno osmatranje.

Noću je povećano fizičko naprezanje i zamaranje ljudi — naročito tenkovskih posada. Mrak — pogotovo kad je kiša, vetar, hladnoća i sl. — nagoni ljude da se više grupišu i sklanjaju na suva i topla mesta (u vozila, zaklone, skloništa, kuće i sl.), što smanjuje budnost i borbenu gotovost jedinice. Obezbeđenje međuprostora, spojeva i bokova vatrom artiljerije, tenkova i mitraljeza iz odbrambenih rejona je otežano zbog težeg osmatranja i manje preciznosti gađanja. Sve te okolnosti olakšavaju napadaču iznenađenje, infiltraciju i dejstvo njegovih snaga kroz međuprostore, na spojevima i bokovima branioca. Posebno će napadač težiti da infiltriranim delovima i diverzantima razvija dejstvo u dubini odbrane radi zauzimanja, držanja ili uništavanja objekata važnih za

manevar i izvlačenje snaga oklopne jedinice (mostova, tesnaca i dr.). Sve to potencira potrebu što širih i efikasnijih mera osiguranja oklopne jedinice u odbrani.

Borbeno osiguranje lakše dejstvuje noću nego danju, ali se ne može efikasno podržavati artiljerijskom vatrom i zbog toga je njegov prihvat otežan. Zato borbenom osiguranju treba postaviti precizne zadatke da se što upornije i što duže brani, a kada za to nema uslova — da više dejstvuje iz zaseda, prisiljavajući snage napadača na razvijanje i otkrivanje njegovih namera.

Za osiguranje međuprostora, spojeva i bokova mogu se koristiti pešadijski delovi ojačani pojedinim tenkovima i samohodnim oruđima, koji mogu dejstvovati kao zasede i slično, i dopunsko zaprečavanje. Osmatranje i izviđanje u okviru odbrambene zone dopunjavaju osiguranje, a u pojedinim slučajevima izviđački organi mogu da, pored izviđanja i kontrole, vrše i osiguranje međuprostora. Svaka jedinica treba da organizuje svoje neposredno osiguranje stražarima, patrolama, dežurnim mitraljezima i drugim oruđima. Potrebno je regulisati i odmaranje ljudstva i posada borbenih vozila po smenama. Za brzo davanje uzbune treba predvideti pogodne signale (zvučne, svetlosne i sl.). Za osiguranje naročito važnih objekata (mostova, tesnaca i dr.), kad god postoji mogućnost, treba angažovati i razne druge jedinice, pa čak i mesno stanovništvo, da bi se pešadija, pioniri i oklopna borbeno sredstva što manje angažovali za te zadatke. Zbog otežanog raspoznavanja svi osiguravajući organi moraju biti upoznati sa znacima raspoznavanja da ne bi dolazilo do zabuna i panike koju izazivaju tenkovi, naročito kada se ne zna čiji su. Posebnu pažnju treba posvetiti osiguranju komandnih mesta i artiljerijske grupe, jer noću mogu biti izloženi napadima infiltriranih diverzantskih i drugih grupa.¹

Mada je efikasnost dejstva avijacije noću, naročito na tenkove, znatno manja nego danju, PVO se ne sme zanemariti. Samohodnu PAV artiljeriju je pogodnije rasporediti za zaštitu jedinica na težištu odbrane a motorizovanu za zaštitu artiljerijske grupe. Nekada, pak, biće važnije PAV artiljerijom zaštititi objekte u dubini odbrambene zone važne za manevar ili izvlačenje (mostove, tesnace i sl.). Samohodna PAV oruđa mogu se uspešno koristiti i za gađanje ciljeva na zemlji. Jedinice u rejonima otkrivenim u toku dana mogu biti izložene napadu avijacije. Zbog toga, pored rasporeda sredstava PVO, posebno treba i noću posvetiti pažnju merama PVZ, naročito ukopavanju i maskiranju. Uvek treba računati s tim da će avijacija napadača noću sadejstvovati svojim jedinicama na zemlji — izviđanjem, osmatranjem i osvetljavanjem borbenog poretka oklopne jedinice.

Zbog otežanog izviđanja i osmatranja, napadaču je noću teže otkrivati rentabilne ciljeve i upotrebljavati atomske projekte. Uz to je i opasnost za sopstvene trupe veća i otežana je eksploatacija efekta ovih udara. Međutim, jedinice otkrivene u toku dana u odbrambenim

¹ Noću 22/23. 11. 1941. god., kod Belhameda u Africi, snage 8/15. nemačke tenkovske divizije zarobile su štab 4. engleske tenkovske brigade (F. V. Melentin: *Oklopne bitke 1939—1945*, izdanje VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1962. godine, str. 100.)

rejonima, naročito u dubini odbrambene zone, mogu biti izložene atomskim udarima noću. Ovo tim pre što se predviđa mogućnost upotrebe ABS ne samo na otkrivene ciljeve, nego i na one za koje se procenom pretpostavlja da bi se mogli nalaziti u određenom rejonu. Stoga se i u odbrani noću moraju preduzimati sve tehničke i taktičke mere ABHO. Oklopne jedinice na položajima, u dubini zone, rezerva, artiljerijska grupa, mesta prelaza preko reka i kanala i sl. mogu biti ciljevi atomskih udara. Može se pretpostavljati da će napadač izbegavati upotrebu atomskih borbenih sredstava po objektima, čije korišćenje predviđa posle zauzimanja, naročito po raskrsnicama i velikim mostovima. Pored poznatih tehničkih mera ABHO, sve mere PVZ doprinose ABHO, a naročito treba posvetiti pažnju ukopavanju, zaklanjanju, maskiranju, kao i predviđanju manevra jedinica iz odbrambenih rejona i rezerve u slučaju atomskog udara za izvlačenje zahvaćenih jedinica i zatvaranje breše. Ne može se zanemariti potrebna rastresitost jedinica i borbenog poretka kao celine. Treba imati u vidu i to da je demorališući efekat atomskih udara veći noću nego danju. Mogućnost napada hemijskim sredstvima, naročito artiljerijskim hemijskim zrnima, potencirana je noću. ABH-osmatranje i izviđanje branioca su teži noću nego danju. Zbog toga je otežano otkrivanje kontaminiranog zemljišta (KonZ). Takođe je otežana i sporija identifikacija ABH sredstava i dekontaminacija. Korisno je isturiti više osmatračnica na pogodna uzvišenja, a ABH izviđače rasporediti u više patrola u blizini rejona i objekata gde bi po proceni najverovatnije mogli biti izvršeni atomski udari. Dekontaminaciona stanica (DkSt) treba da bude bliže prednjem kraju odbrane na mestu pogodnom za rad. Po mogućstvu, korisno je obeležiti pravce i puteve od jedinica do DkSt, radi lakše evakuacije kontaminiranog ljudstva i sredstava. ABH-jedinice treba, po mogućnosti, snabdeti sa sredstvima za osvetljavanje.

Naročito kada u odbrambenoj zoni oklopne jedinice postoje veće prepreke i važni objekti (kanali, reke, mostovi, prevoji, grebeni, raskrsnice i sl.) napadač može upotrebiti helikopterske taktičke (diverzantske) desante i noću radi zauzimanja tih prelaza i objekata i odsecanja oklopne jedinice. Stoga se ni u odbrani noću ne mogu zanemariti mere protivdesantne odbrane (PDO). Izložene mere PVO i ABHO donekle se izražavaju i kao mere PDO. Posebno je važno organizovati osiguranje objekata u dubini odbrambene zone koji bi mogli biti cilj ovih desanata. Pored određivanja zadatka rezervi i snagama u blizini tih objekata, kad god je to moguće, potrebno je odrediti i posebne snage za njihovu odbranu ili da u blizini budu spremne sa vozilima (naročito pešadija) za brzu intervenciju. Ako u odbrambenoj zoni postoje teritorijalne i partizanske jedinice, treba ih angažovati i za ove zadatke, odnosno uskladiti mere PDO sa njihovim dejstvom protiv desanta i organizovati osvetljavanje objekata koji se osiguravaju od vazdušnih desanata.

Usavršavanje sprava za osmatranje i snimanje iz vazduha i sa zemlje (radio-lokatori, panhromatske kamere, kamere za infracrveno snimanje, termopelengatori i dr.), sprava za prisluškivanje, kao i sredstva za osvetljavanje, usavršavanje aviona za let i dejstvo noću, moguć-

nost upotrebe ABH sredstava noću, a posebno potreba da se postigne iznenađenje napadača — naglašavaju aktuelnost maskiranja oklopnih jedinica u odbrani noću. Pri organizovanju odbrane van dodira, oklopna jedinica ima preimućstvo za preduzimanje i obezbeđenje maskirnih mera. Zaklanjanje, ukopavanje i maskiranje oklopnih borbenih sredstava i ljudi važno je kao i danju. Maskiranje treba vršiti prvenstveno prirodnim materijalom, jer se on, posmatran ili snimljen ma kojim sredstvom izviđanja, ne izdvaja iz opšte slike pejzaža na bojištu. Sredstva za infracrveno osmatranje i fotografisanje, za razliku od sredstava za obično osmatranje i fotografisanje, omogućuju razlikovanje svih veštačkih objekata, maski, boja, predmeta i sl. Treba voditi računa da motori vozila što manje ili uopšte ne rade do početka napada, zbog mogućnosti termopelengatora da registruju IC zračenje iz toplotnih izvora sa visine odnosno daljine 10—30 km. Ukoliko je odbrana noću nastavak dnevne, korisno je radi maskiranja izvršiti promene u rasporedu snaga koje su mogle biti osmotrene u toku dana. Isto tako, nužno je u toku noći izvršiti maskiranje rasporeda snaga i sredstava za nastavak odbrane po danu. U toku iščekivanja napada treba sprečiti svako demaskiranje jedinica pokretima, bukom i svetlom vozila. Isto tako ne treba često uključivati IC uređaje za osmatranje i gađanje na svim oklopnim borbenim vozilima, nego samo na određenim i to povremeno, jer napadač može da otkriva izvore IC zraka na daljini do 2 km. Pored toga, ovi uređaji troše mnogo električne energije iz akumulatora ako glavni ili pomoćni motor vozila ne radi. Posebno treba povesti računa o radio-maskiranju do početka napada, kao i o maskiranju saobraćaja za dotur i evakuaciju pre i u toku odbrane. U pogodnim uslovima može biti korisno obmanjivanje napadača, naročito u toku izvođenja odbrane, pokretima delova jedinica i bukom motora tamo gde se želi stvoriti utisak da su jače snage.

Inžinjerijsko obezbeđenje. Iako smanjuje efekat inžinjerijskih radova, noć omogućava prikrivenije izvršavanje mnogih zadataka i time smanjuje gubitke inžinjerijskih snaga. Veštačke prepreke, naročito minskoeksplozivne, noću su efikasnije jer ih napadač teže otkriva i savlađuje. Zato inžinjerijsko obezbeđenje oklopne jedinice u odbrani noću ima poseban značaj. Naročito zaprečavanje i obezbeđenje manevra sopstvenim snagama osnovni su zadaci inžinjerije u odbrani oklopne jedinice noću.

Položaje za odbranu noću treba naslanjati prvenstveno na reke, močvarno zemljište, kanale, šume, naselja, grebene i sl., jer je njihovo inžinjerijsko uređivanje lakše, a osiguranje krila i bokova bolje. Naročito kada se odbrana priprema van dodira sa napadačem, treba posvetiti punu pažnju fortifikacijskom uređenju odbrambenih rejona: ukopavanju, maskiranju, zaprečavanju, uređenju puteva i dr. Ako, pak, radovi ne mogu pravovremeno da se izvedu, jedinice se moraju prvenstveno osloniti na korišćenje postojećih kanala, nasipa, uvala, ivica naselja i šuma i sl. Inžinjerijski radovi su veoma obimni², a vremenski i drugi

² Na primer, za izradu običnog zaklona za tenk čija zapremina iznosi oko 40 m³, a punog profila oko 120 m³, potrebno je 80, odnosno 240 rč.

uslovi će najčešće biti nepogodni za njihovo izvođenje. Posade oklopnih borbenih vozila nisu u mogućnosti da same izrade potreban broj zaklona. Stoga kada je moguće za te radove treba angažovati pešadiju, inženjeriju i druge jedinice koje se nalaze u zoni odbrane, pa čak i mesno stanovništvo — uz što veće korišćenje inženjerskih mašina i tenkovskih ralica.

Pored zaprečavanja u okviru odbrambenih rejona, zaprečavanje treba vršiti naročito u zahvatu puteva, dolina, kosa i sl. i to na mestima koja se teško obilaze, kao i po čitavoj dubini odbrambene zone,³ zavisno od karaktera zemljišta, mogućnosti snaga i tempa prodiranja napadača. Tako postavljene prepreke osmatrane i branjene dobro pripremljenom vatrom znatno ojačavaju čvrstinu noćne odbrane.

Rušenje objekata radi zaprečavanja može se izvoditi delom ranije, a delom u toku borbe po prolasku sopstvenih jedinica (mostovi, tesnaci i sl.).

Posebno je važno inženjersko obezbeđenje manevra oklopne jedinice u odbrani noću. Odred za održavanje komunikacija (OOK) uvek se formira od pionira i inženjerskih mašina i radi uglavnom na komunikacijama dotura i evakuacije i na njihovim objektima. Daleko je veći problem obezbeđenja kretanja i manevra jedinica u toku borbe. Pored osposobljavanja postojećih i izrade kolonskih puteva, u tom pogledu su važna pitanja kontrolnozaštitne službe (KZS) na postojećim i otvaranje novih prolaza kroz minska polja, obezbeđenje prelaza preko vodenih prepreka i sl. U rešavanju tih pitanja najviše se izražava sadejstvo inženjerije a donekle i pešadije sa tenkovima u noćnoj odbrani.

Inženjerske jedinice koje vrše zaprečavanje po dubini odbrambene zone treba da regulišu KZS na prolazima ostavljenim u preprekama sa delom sredstava za njihovo brzo zatvaranje i da imaju deo snaga sa pogodnim vozilima i sredstvima za brzo otvaranje prolaza tamo gde nisu ostavljeni, a predviđa se da bi mogli biti ili se pokaže da su potrebni. Po prolasku kroz prepreke, prolaz treba da zatvore pioniri jedinice koja je koristila prolaz. Zato je potrebno da pioniri ranije dođu do određenih prolaza, da ih upoznaju i pripreme sredstva za zatvaranje pre nailaska jedinice. Da se jedinica koja zaprečava po dubini ne bi osipala ostavljajući delove iz svoga sastava, za KZS mogu se koristiti pešadijski delovi ili delovi iz sastava drugih snaga, ako ove rade na zaprečavanju po dubini odbrambene zone zajedno sa inženjerskim jedinicama. Tamo gde bude neka jedinica nabačena, a prolazi nisu mogli biti obezbeđeni snagama inženjerskih jedinica koje su postavljale prepreku, sve moraju rešavati pioniri kojima je ojačana dotična jedinica. U ovakvoj situaciji očite su teškoće i rizik nabačene jedinice i njenih pionira, ukoliko pioniri nisu mogli biti pravovremeno upoznati sa dotičnim minskim poljem. Pri svemu tome moraju se imati u vidu teškoće

³ »Ratno iskustvo je pokazalo da je efekat od protivtenkovskih mina, postavljenih u dubini odbrane u procesu borbe, bio znatno veći nego od mina unapred postavljenih ispred prednjeg kraja«, i dalje »smatra se da je od broja uništenih tenkova u drugom svetskom ratu 1/3 uništena eksplozivnim PT preprekama«. (*Razvoj taktike sovjetske armije 1941—1945*, izdanje VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd 1962. godine, strana 519.)

u pogledu brzog i pravovremenog prebacivanja inženjerije sa alatom i materijalom na mesto gde treba otvarati prolaze. Za prebacivanje pionira najpogodniji su oklopni transporteri, a u nedostatku ovih moraju se koristiti terenska vozila i kamioni ili traktori sa prikolicama. Ukoliko pioniri nisu u mogućnosti da otvore prolaze, moraće ih otvarati sami tenkovi i samohodna oruđa koji su snabdeveni uređajima za razminiranje.

Obezbeđenje prelaska preko vodenih prepreka, naročito preko velikih reka, u odbrani noću predstavlja poseban problem. Za savlađivanje manjih vodenih prepreka oklopna jedinica može biti ojačana ili podržana inženjerijskim snagama i sredstvima. Pored priprema za rušenje i mera za zaštitu postojećih mostova, nužno je pripremiti potreban broj mostova na pravcima dejstva nižih jedinica, a posebno materijal i snage za njihovu brzu opravku. Zaštitu mostova od infiltriranih i vazdušnodesantnih grupa napadača, pored delova pešadijskih i drugih jedinica, vrše i delovi inženjerijskih jedinica određeni za njihovo održavanje i opravku.

Vatreni sistem. Pod sistemom vatre oklopnih jedinica u odbrani noću treba podrazumevati prvenstveno organizaciju i međusobnu usklađenost tenkovske, pešadijske i artiljerijske vatre, zaprećavanja i osvetljavanja. Sem na pojedinim pravcima i delovima odbrambene zone gde posebno pešadija dolazi do izražaja ojačana delom tenkova, osnovu vatreneog sistema čini tenkovska vatra. Mrak najviše smanjuje efikasnost vatre, jer branilac kasnije otkriva napadača, teško osmatra vatru, nišanje je jako otežano. Zbog svega toga, smatra se, da je daljina efikasnog dometa vatre noću upola, a tačnost pogađanja 5—10 puta manja dok je utrošak municije 2—3 puta veći nego danju.

I pored ovog negativnog uticaja mraka, branilac noću ima izvesnih prednosti za organizaciju vatreneog sistema. On će najčešće imati mogućnosti da proceni, izvidi i upozna pravce kojima će noću dejstvovati napadač. Koristeći se boljim poznavanjem zemljišta može celishodnije da rasporedi snage i sredstva za što bolje izražavanje vatre, sprečavanje iznenađenja i za postizanje iznenađenja napadača. Odbrana omogućava bolje zaklanjanje, ukopavanje i pomeranje snaga i sredstava. Nasuprot tome, snage napadača obično se teže orijentišu, nagomilavaju se (naročito tenkovi) i teže nalaze zaklone, čime se više izlažu vatri branioca.

Za svaki tenk i samohodno oruđe potrebno je odrediti i prema mogućnostima urediti osnovni i 1—2 rezervna zaklona. Pri rasporedu tenkova treba u prvom redu voditi računa da mogu što efikasnije izraziti topovsku i mitraljesku vatru na daljini brisanog dometa. Ovo zbog toga da se ne mora u toku gađanja posebno ceniti daljina cilja, jer je to noću vrlo teško, i da se obezbedi efikasnija međusobna vatrene veza. Ovakav raspored najlakše je ostvariti na ravnom i otkrivenom zemljištu. Svakoj jedinici i tenku treba odrediti zone dejstva. Pored zone dejstva za svaki tenk, nužno je odrediti i rejone (prostoriije) koncentracije vatre tenkovskih vodova (četa) ispred i u dubini odbrambenih

rejona i u međuprostorima. Ispred svakog položaja, za svaku tenkovsku četvu treba odrediti po 2—3 linije sa po 2—3 orijentira koji treba da budu što uočljiviji prema horizontu, reljefu zemljišta i osvetljavanju, da bi se pomoću njih što lakše pokazivali ciljevi i rukovalo vatrom. Posebno je važno obezbediti brzo, tačno i razumljivo pokazivanje ciljeva između tenkova (vodova). Ovo se ostvaruje prvenstveno pomoću obeležavajućih zrna, sredstava za osvetljavanje i donekle pomoću orijentira. U svakom tenku i samohodnom oruđu treba izvršiti određene pripreme elemenata za noćno gađanje. Pri svemu tome moraju se imati u vidu teškoće i specifičnosti gađanja noću iz tenkovskog naoružanja i pored specijalnih IC-uređaja kod savremenih tenkova koji omogućuju osmatranje i gađanje noću na daljinama i do 800 m.

S obzirom da se u odbrani noću više izražava borba na bliskim odstojanjima i da pešadija napadača više dolazi do izražaja, veći je značaj pešadijske zaštite i podrške tenkova noću nego danju. Treba težiti da za svaki tenk bude raspoređeno po jedno streljačko odeljenje. I pri organizaciji pešadijske vatre treba imati u vidu određene teškoće i specifičnosti, kao i to da sredstva za blisku protivoklopnu borbu posebno dolaze do izražaja protiv napadačevih oklopnih borbenih sredstava. Oklopne transportere treba postavljati tako da mogu vatrom podržavati svoja odeljenja dok dejstvuju peške i da ih mogu brzo prebacivati na sledeće položaje.

U odbrani noću prateća artiljerija ima veći značaj od artiljerije za podršku. Kad god je moguće artiljerijsku vatru za podršku treba planirati i pripremati po danu sa osnovnih i narednih vatrenih položaja. Pri tome treba imati u vidu teškoće rada posada na vatrenim položajima i artiljerijskih osmatrača zbog čega je mala efikasnost neplanskih vatri. Artiljerijsku i minobacačku vatru treba planirati i pripremiti na pravcima verovatnog napada za pojačanje zaprečne vatre, za obezbeđenje međuprostora, spojeva i bokova — naročito tamo gde je vatra tenkova i pešadije slabija (jaruge, mrtvi prostori i sl.). Artiljerija i minobacači moraju uvek biti spremni za momentalno otvaranje pripremljenih zaprečnih vatri. Pored podrške planiranim vatrama, artiljerija vrši podršku na zahtev pešadije, odnosno tenkova, vodeći računa o dovoljno velikoj zoni sigurnosti. Znatno deo gađanja artiljerija vrši zrnima za osvetljavanje. Posebno je važno da artiljerija uništava napadačeva sredstva za osvetljavanje.

Pored rasporeda i priprema za gađanje ciljeva u vazduhu, potrebno je izvršiti pripremu PAV sredstava za neposredno gađanje ciljeva na zemlji.

Vatru tenkova, pešadije i artiljerije, kao i osvetljavanje treba uskladiti sa zaprečavanjem, naročito na pravcima najpogodnijim za dejstvo napadačevih tenkova. Posebno je važno uskladiti raspored i organizaciju vatre tenkovskih i pešadijskih zaseda u zahvatu odbrambenih rejona, položaja i međuprostora sa preprekama po čitavoj dubini.

Ispred položaja, naročito glavnog, na težištu odbrane, rasporedom snaga i sredstava na pogodnim mestima kao i zasedama potrebno je organizovati klopke i vatrene džakove osloncem na prepreke.

Sastavni elemenat sistema vatre i jedan od osnovnih preduslova njene efikasnosti u odbrani noću je osvetljavanje. Planom osvetljavanja treba regulisati snage i sredstva za osvetljavanje u pojasu obezbeđenja, na liniji borbenog osiguranja, u zahvatu položaja i na pravcima predviđenih protivnapada. Posebno je važno predvideti i obezbediti neprekidnu vezu sa delovima koji vrše osvetljavanje. Takođe je važno predvideti premeštanje i manevar raspoređenih sredstava i odrediti deo sredstava za dopunsko osvetljavanje u toku borbe.

Za osvetljavanje se mogu koristiti razna formacijska i priručna sredstva. Ali pri tome treba istaći da su u savremenim uslovima najpogodnija formacijska gusenična vozila sa reflektorima dometa 1.000 do 1.500 m i prečnikom snopa 200—300 m, kao i sa žutim staklima radi boljeg osvetljavanja kroz maglu. Njih treba postavljati na uzvišenja, tako da svetlosnim snopom nadvišavaju sopstvene snage a cilj osvetljavaju bočno.

Bele signalne rakete izbačene pod uglom od 60 do 70° osvetljavaju prostor prečnika 150—200 m. Rakete ostalih boja (zelene, crvene, žute i sl.) pogodnije su za signalizaciju nego za osvetljavanje. Pri odbrani noću potrebno je u tenkovima imati po 50—60 signalnih raketa od kojih 3/4 belih za osvetljavanje. Osvetljavanje ovim raketama mogu da vrše posade tenkova i pešadija. Da tenkovi ne bi bili osvetljeni, pogodnije je da osvetljavanje raketama vrše grupe pešaka raspoređene ispred i između tenkova, odnosno patrola u međuprostorima.

Artiljerijska svetleća zrna 105 mm omogućuju osvetljavanje prostora prečnika 400—500 m. Gađanje se vrši rafalima tako da se u vazduhu obezbede 2—3 baklje za potrebno vreme — sa tačkom rasprskavanja zrna na 200—300 m iznad zemlje. Ovo osvetljavanje je pogodno jer se lako prenosi, obezbeđuje prikrivenost izvora i relativno lako se usklađuje da se ne osvetljavaju sopstvene snage, kao i sa sistemom vatre, ali je utrošak zrna veliki.

Tenkovi i farovi drugih vozila nisu pogodni za osvetljavanje: imaju mali domet — 100—150 m, svetlosni snop je na ovoj daljini suviše sasređen i osvetljava malu površinu, nepokretni su, ne zaslepljuju napadača i demaskiraju tenkove (vozila). U pogodnim uslovima mogu se koristiti za bočno osvetljavanje ciljeva da bi ih drugi tenkovi — oruđa iz mraka i zaklona mogli gađati.

Kad god situacija omogućuje korisno je pripremiti osvetljavanje i priručnim sredstvima: benzinska burad i jame nasute piljevinom natopljenom istrošenim uljem, dizel-gorivom i sl.

Ovakva sredstva mogu se pripremati ispred odbrambenih rejonaa i položaja, na međuprostorima i sl. uz angažovanje potrebnog broja pešaka za njihovo paljenje u određeno vreme.

Radi usklađivanja osvetljavanja sa sistemom vatre i zaprečavanjem, nužno je pripremiti osvetljavanje bar najvažnijih prostorija predviđenih za koncentraciju tenkovske i artiljerijske vatre, a posebno važnijih prepreka. Minskoeksplozivne prepreke, naročito dirigovane, moguće je osvetljivati fosfornim i drugim zapaljivim i svetlećim materijama koje se pale aktiviranjem pojedinih mina ili minskih polja. Kada

se raspolaže protivoklopnim raketama, nužno je organizovati osvetljavanje prostora na kome se predviđa sačekivanje napadačevih tenkova, jer, kako je poznato, ako cilj nije vidljiv u toku vođenja raketa, nije efikasna njihova upotreba i pored toga što imaju sopstvene trasere.

Manevar. Bolje uređeni položaji, prikriveni raspored snaga i prepreka, bolja organizacija osmatranja, osvetljavanja, sistema vatre i sadejstva, poznavanje zemljišta i organizacija saobraćaja — olakšavaju oklopnoj jedinici manevar i aktivnost u odbrani noću. Uz samoprihvat u okviru i najmanjih jedinica i uzastopni međusobni prihvat jedinica, dejstvom sa uzastopnih položaja i kratkim i brzim protivnapadima i najmanjih delova branilac mora sprečavati da mu napadač cepa i obilazi elemente borbenog poretka. Naročito mogu da dođu do izražaja kratki i brzi protivnapadi branioca i najmanjim snagama na snage napadača zadržane preprekama, u vatrenim džakovima, ili dejstvom iz zasede i sl., osobito kada izlože nezaštićene bokove. U pogodnim uslovima mogu se uspešno izvršiti i manji ispadi.⁴

Aktivnost ovde ne treba shvatiti samo u smislu odlučujućih protivnapada nadmoćnijim snagama, iako načelo nadmoćnosti snaga u protivnapadu noću ne gubi svoj značaj. Aktivnost treba više shvatiti u smislu manevra, aktivnosti vatre sa bliskih odstojanja, iznenađenja, dejstva iz zaseda, brzih i kratkih protivnapada ne samo rezerve nego i snaga iz odbrambenih rejona u cilju nanošenja gubitaka nadmoćnijem napadaču, i odvajanja od njega. Na poznatom i pripremljenom zemljištu naročito sa tenkovima koji imaju IC-uređaje za kretanje i gađanje noću, mogu se lakše vršiti prikriveni manevri, a time postizati iznenađenja i manjim snagama tući daleko nadmoćniji napadač. Zbog toga su upravo noćni manevri i protivnapadi, iako teži, celishodniji nego dnevni kada je napadač tehnički i brojno nadmoćniji, jer je u noćnim uslovima umanjena efikasnost njegovih ABS i avijacije. Uspeh ispada i protivnapada u odbrani noću često više zavisi od iznenadnosti, brzine i smelog i energičnog izvođenja nego od jačine snaga koje u tome učestvuju. Položaj napadača (koji se pri odbijanju protivnapada nalazi u ulozi branioca) utoliko je teži ukoliko nije očekivao protivnapad, jer ne može brzo da oceni kolike su snage koje vrše protivnapad, pogotovu ako ga vrše sa više pravaca. Zbog toga protivnapadi treba da budu originalni i lišeni svakog šablona. Pri tome je važno boljim komandovanjem iskoristiti sve neizbežne objektivne i subjektivne slabosti i greške napadača, što potencira potrebu brzine odlučivanja, smelosti i inicijative kod branioca.

Uspešnom manevru i aktivnosti oklopne jedinice u odbrani noću posebno doprinosi i solidno regulisanje saobraćaja. Za to se koriste organi vojne policije, delovi pešadije i izviđača, a po potrebi i druge snage. Pored toga, svaka jedinica u svom okviru rešava regulisanje

⁴ Kada je, na primer, 11. nemačka oklopna divizija 20/21. XII 1942. godine zastala da se pregrupiše i popuni, Sovjeti su oko pola noći izvršili iznenadan ispad tenkovskim snagama i naneli joj velike gubitke. (F. V. Melentin: *Oklopne bitke 1939—1945*, izdanje VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1962. godine, str. 218.)

saobraćaja. Osnovno je da se obeleže i uredi putevi i pravci i objekti na njima, postave specijalni vojni i drugi saobraćajni znaci koji se noću lako mogu uočiti, postave saobraćajci, odrede specijalne ekipe sa sredstvima za izvlačenje iz blata, na gazovima i sl., ostave jače snage u rezervi za regulisanje saobraćaja na ugroženim mestima, naročito pri protivnapadu, izvlačenju i sl. Starešina snaga za regulisanje saobraćaja treba da bude upoznat sa potrebnim elementima plana izvođenja odbrane i da ima svoj plan regulisanja saobraćaja na celoj dubini odbrambene zone.

Potrebno je istaći da će stepen aktivnosti odbrane protivnapadima zavisiti i od celishodnosti napuštanja uređenih zaklona i pripremljenog zaprečavanja i vatrenog sistema u okviru odbrambenih rejona tenkovskih četa i bataljona. Vodeći računa o tome, uvek treba težiti zadržavanju jačih tenkovskih snaga u rezervi i izvršenju protivnapada u bok uklonjenih snaga napadača jer će to često — i pored svih teškoća — biti lakše i uspešnije postići noću nego danju.

Komandovanje i sadejstvo. Zbog rastresitosti i većeg broja elemenata borbenog poretka, otežanog osmatranja borbenih dejstava i stalne neizvesnosti zbog mogućnosti brzih i naglih promena situacije, otežani su komandovanje i veza.

Efikasnije komandovanje od napadačevog za oklopnu jedinicu u odbrani noću jedan je od osnovnih faktora za pariranje njegove brojne i tehničke nadmoćnosti i za održavanje inicijative i slobode manevra. Noću je veoma štetno biti neodlučan i iščekivati odluke i naređenja pretpostavljenog starešine. Zato komandant sa potrebnim brojem oficira i sredstava veze treba da se nalazi kod jedinica na težištu odbrane, a pri vršenju protivnapada jačim snagama kod dotičnih jedinica.

Zbog ograničenosti ličnog osmatranja dejstva i drugih uticaja, povećana je uloga veze noću. Osnovne su radio-veze, koje — ako se odbrana organizuje van dodira sa napadačem — treba da budu van upotrebe do početka napada. Telefonske veze mogu se koristiti kao i po danu, samo je teže njihovo uspostavljanje i održavanje u toku borbe, ali branilac u tome ima više pogodnosti od napadača. Kurirske veze, iako nesigurne i spore, imaju veliku ulogu i treba povećati broj kurira sa pogodnim vozilima, birajući hrabre i snalažljive ljude koji poznaju dotično zemljište ili se lako orijentišu. Potrebno je, kada za to ima mogućnosti, da se kuriri unapred po danu upoznaju sa svim putevima u odbrambenoj zoni. Signalna sredstva veze dolaze više do izražaja, naročito za vezu sadejstva između pešadije, pionira i tenkova, ali uz potrebnu opreznost i preduzimanje mera da zbog njihove velike upotrebe ne dođe do nesporazuma i zabune.

U odbrani noću otežano je međusobno sadejstvo rodova i elemenata borbenog poretka oklopne jedinice. Utoliko je važnost sadejstva veća.

Kad god je moguće, sadejstvo treba organizovati na zemljištu po danu. Međutim, pošto će te mogućnosti biti male, potrebne elemente sadejstva treba dati jedinicama kroz odluku i zadatke.

Svakoj jedinici zadatak treba što jasnije odrediti na celoj dubini odbrambene zone i pri tome, pored ostalog, ukazati: pravac premeštanja, sledeće rejone posedanja, pravac povlačenja, linije sa kojih će biti prihvaćena i od kojih jedinica, način izvođenja aktivnih dejstava i sadejstva sa drugim jedinicama i dr. Pored toga, svakoj jedinici treba ukazati na zamisao izvršenja zadatka susednih jedinica, jedinica koje vrše protivnapade na tom pravcu, zadatke jedinica podrške, teritorijalnih i partizanskih jedinica u sopstvenoj pozadini i pozadini napadača na tom pravcu. Naročito je važno da svaka jedinica zna koje rejone i objekte i do kada treba uporno braniti radi sadejstva snagama koje vrše protivnapad.

Pri određivanju pravca premeštanja i povlačenja jedinica treba voditi računa da se obilaze odbrambeni rejoni po dubini, kako bi jedinice iz njih bile slobodne za blagovremeno stupanje u dejstvo, kao i da ovi pravci budu usklađeni sa predviđenim prolazima u preprekama, putevima, osvetljavanjem i regulisanjem saobraćaja.

Sve jedinice kojima je to potrebno treba upoznati sa rasporedom zaseda, sistemom osvetljavanja i zaprečavanja po dubini odbrambene zone, kao i sa organizacijom regulisanja saobraćaja, znacima raspoznavanja i signalima sadejstva kako ne bi dolazilo do međusobnih nesporazuma i sukoba. Posebno je važno da jedinice znaju postupak u slučaju atomskog udara i način zatvaranja stvorene breše.

Neposredno sadejstvo pešadije i pionira sa tenkovima naročito je važno. Za međusobno ukazivanje ciljeva i prepreka koriste se signalne rakete i obeležavajuća municija, a za sporazumevanje tenkovski telefoni. Korisno je na tenkovima nacrtati pogodne znakove belom bojom, da bi ih lakše raspoznavali pešadija i pioniri koji sa njima dejstvuju.

Ukoliko se predviđa protivnapad jačim snagama, komandantskom rekognosciranju treba da prisustvuju starešine svih jedinica koje učestvuju u protivnapadu. Za vodiče, ako protivnapad vrši sveža jedinica, treba angažovati izviđače koji poznaju taj pravac, vojnike jedinice koja se brani na tom pravcu, pripadnike teritorijalnih jedinica ili civilna lica.

Materijalno-tehničko obezbeđenje i sanitetsko zbrinjavanje. Zbog povećanog utroška municije i pogonskog materijala, neravnornih gubitaka po vremenu i prostoru, kao i čistih i naglih promena situacije, otežan je rad pozadinskih jedinica i ustanova. Pored toga, povećana je mogućnost napadača da ubačenim i desantnim diverzantskim grupama dejstvuje po objektima na komunikacijama dotura i evakuacije i time ometa snabdevanje i evakuaciju.

Noću je otežan prilaz evakuacionih i remontnih vozila, pronalženje oštećenih tenkova i drugih vozila, kao i rad na njihovoj opravci. Zbog otežane i spore evakuacije oštećenih vozila, pogodnije je da težište remonta bude na opravkama na mestima oštećenja. Radi toga, pored mehaničara u nižim jedinicama, potrebno je nižim jedinicama pridavati mehaničare iz radionica po ekipama sa vozilima i potrebnim rezervnim delovima. Vozila koja se ne mogu pravovremeno opraviti ili eva-

kuisati treba, posle skidanja svih delova koji se mogu skinuti i evakuisati, uništiti na mestu oštećenja.

Snabdevanje municijom i pogonskim materijalom je otežano pri doturu do vozila na položajima. Municiju treba doturati očišćenu i sortiranu, a mitraljesku i nanizanu u ređenike odnosno doboše. Gorivo se može doturati cisternama, ali je njihovo prilaženje teško, a često i nemoguće ukoliko nisu na poluguseničnim ili guseničnim vozilima, zatim buradima i kantama — što angažuje više pešadije za njihov dotur do tenkova. Ako ima mogućnosti treba koristiti i mesne izvore pogonskog materijala.

Izvlačenje ranjenika iz tenkova noću je lakše nego danju, tj. može se vršiti prikrivenije i zaštićenije od vatre napadača. Danju evakuaciju vrši pešadija, odnosno sanitetski organi jedinice. U situacijama kada nije moguće evakuisati ranjenike sanitetskim vozilima i povratnim transportom, ranjenike treba predavati teritorijalnim jedinicama i mesnom stanovništvu. Za evakuaciju ranjenika najpogodniji su sanitetski oklopni transporteri.

Posebno je važno da se obezbedi održavanje komunikacija dotura i evakuacije i solidno regulisanje saobraćaja. Kad god je moguće, potrebno je odrediti posebne puteve dotura, a posebne puteve evakuacije.

Pukovnik

Milutin LUTOVAC

PRIPREMA I IZVOĐENJE SAVETOVANJA O NASTAVI U PUKOVIMA

U ratu trupnih komandi vidno mesto zauzimaju nastavna savetovanja ne samo zato što znatno utiču na podizanje kvaliteta nastave već i zbog velikog vaspitnog značaja. Ako se blagovremeno pripreme, a njihov sadržaj ograniči na određeni, manji broj težišnih pitanja vezanih za ostvarenje nastavnog plana i programa, koja odražavaju konkretne potrebe u određenom periodu obuke, nastavna savetovanja mogu biti značajan radni dogovor i jedan od formi rukovođenja preko koje komande utiču na unapređenje obuke i vaspitanja i pružaju najneposredniju i veoma konkretnu pomoć svojim potčinjenima. Ako im se, pak, ne priđe tako, već pretežno sa formalne strane, može se javiti niz negativnih posledica, a komanda samu sebe lišava vrlo efikasne forme u sistemu rukovođenja obukom.

Pripreme komande puka. Prvi korak u procesu pripreme nastavnog savetovanja je sređivanje podataka o stanju obuke i o moralno-političkom stanju u jedinicama puka. Pošto je to polazna osnova, neophodno je da svi organi iz sastava komande puka blagovremeno obave svoj deo posla. Njegov uspešan ishod zavisi od ažurnosti evidencije u osnovnim jedinicama i kod načelnika rodova i službi puka, koji stiču uvid u rezultate preko lične kontrole nastavnog procesa. Ovaj posao može se nazvati fazom prikupljanja, sistematizacije i obrade podataka o nastavnim predmetima i treba ga obaviti, otprilike, mesec dana pre savetovanja.

Kad su podaci sređeni, komanda saziva sastanak na kojem odgovorni organi za nastavu referišu po vodovima i službama i iznose podatke do kojih su došli da bi se u celini sagledalo stanje obuke i vaspitanja u puku, postignuti uspesi i nedostaci, a na osnovi njih i nastavna pitanja koja dolaze u obzir da se postave na dnevni red. Bitni zadaci učesnika sastanka u komandi su da odrede i odaberu nekoliko težišnih nastavnih pitanja o kojima treba diskutovati na savetovanju i da izaberu metod istupanja pojedinih organa komande, odnosno o čemu i kako da se diskutuje. To je mnogo bolje, nego da savetovanje počne dugim referatom koji se raspline tretiranjem svih nastavnih i nenastavnih oblasti života i rada jedinice, a i diskusija se usmerava na najbitnije probleme, na radno težište.

Neosporno, takav način pripreme i izvođenja nastavnih savetovanja predstavlja viši stepen rada i rukovođenja koji rezultiraju iz promene objektivnih i subjektivnih uslova, iz novih momenata o kojima se mora voditi računa. Pre svega, znatno su se promenili ljudi. U osnovnim jedinicama ne samo što su komandiri vodova pretežnim delom visoko stručno osposobljeni a raspolazu i solidnim opštim znanjem već i vojnici dolaze sa daleko boljim obrazovanjem nego ranije, pa mogu drukčije, bolje, pratiti i vojnu nastavu. Drukčiji se odnos danas zahteva od komandira čete prema nastavnom planu i programu. On više ne može mehanički da prenosi razrađenu materiju iz plana i programa u svoj mesečni raspored, nego zajedno sa komandirima vodova detaljno vremenski razrađuje čitavu nastavnu materiju. Sama činjenica da je 30% od ukupnog nastavnog vremena dato na potpuno samostalno raspolaganje komandiru čete i komandi puka, govori o tome koliko su porasli pravo, uloga i odgovornost komandira čete i komande puka u oblasti planiranja, posebno u ekonomičnoj raspodeli rezervnog vremena na nastavne i druge potrebe. Osim toga, i neke forme obuke starešina usklađene su sa obukom trupe. Na primer, insistira se na tome da se vreme i trud, uloženi u izradu taktičkog zadatka za grupno zanimanje ili ratnu igru iskoriste šire na taj način što će se, ako postoji mogućnost, po istom zadatku izvesti i zajednička vežba. Navedene i druge promene u trupi valja do kraja sagledati da bi se iskoristile za dalje razvijanje formi rada starešina i komandi u sistemu rukovođenja obukom i vaspitanjem, uključujući i nastavna savetovanja.

Ako se ključna pitanja za nastavna savetovanja odabiraju vodeći računa upravo o tim novim momentima, onda je komanda na najboljem putu da osigura njihov puni uspeh. Orijentirno, po gruboj podeli, ključna pitanja mogu se birati iz ovih širih oblasti: metod rada komandira osnovne jedinice sa komandirima vodova na izradi tematskog plana po fazama nastave u vreme prekida obuke, tj. u fazi priprema za prihvatanje regruta i početka obuke sa njima; sagledavanje raspodele rezervnog vremena kojim raspolaze komandir čete na nastavne i nenastavne oblasti, radi izvlačenja potrebnih iskustava i intervenisanja u interesu podizanja kvaliteta obuke; iznalaženje trajnije methodske osnove i vremena za taktičke vežbe kroz formu pokretnih logorovanja, radi približavanja obuke trupnih jedinica i starešina što više ratnim uslovima; sinhroniziranje obuke starešina sa taktičkim vežbama jedinica, radi lakše i solidnije pripreme za taktičke vežbe, uštede vremena i lakšeg rukovođenja; metod pripreme starešina za nastavu, iznalaženje jedinstvenih stavova o tome kako i kojim oblicima rada izvoditi pripremu za glavne taktičke teme i druge težišne predmete, da bi se postigao što bolji kvalitet obuke; metodika obuke vojnika zavisno od sagledavanja osnovnih faktora (principa) od kojih ona zavisi, naročito sa gledišta

kvaliteta ljudi koji se obučavaju i položaja u koji ih treba staviti u procesu obuke zavisno od tih kvaliteta; analiza postupaka pri sprovođenju mera za obezbeđenje reda i rada u trupi, sa posebnim osvrtom na kažnjavanje, radi sagledavanja uloge i mesta starešina i komandi svih stepena u procesu borbe za bolju disciplinu i vaspitanje; metod i forme rada sa vojnicima koji polaze kurs za komandire odeljenja, i to kako na samom kursu tako i po njegovom završetku, u procesu obuke, sa posebnim osvrtom na to šta i kako raditi sa komandirima u prekidu obuke, radi njihovog daljeg obučavanja i pripreme za obuku regruta; kritičko razmatranje nekih postupaka komande puka i njenih organa u procesu mesečnih planiranja i posle, radi sagledavanja da li oni olakšavaju ili komplikuju rad komandira osnovnih jedinica i sl. To su samo neki bitni činiooci subjektivnog karaktera, od kojih zavisi uspeh obuke u celini ili pojedinih predmeta u konkretnoj jedinici, pod pretpostavkom da su objektivni činiooci, pre svega, materijalni, manje-više povoljni. Osim toga, ako postoje izvesni materijalni problemi, čije je rešavanje van moći trupnih komandi, onda bi njihovo stavljanje na dnevni red bilo samo gubitak dragocenog vremena. To ni u kom slučaju ne znači da ne treba diskutovati o onim problemima materijalnog obezbeđenja nastave, koji su posledica subjektivnih slabosti, ako za to postoji stvarna potreba.

Komanda puka određuje da li će jedno, dva, ili najviše tri najaktuelnija pitanja biti na dnevnom redu savetovanja. Ona ocenjuje i to koje će od njih zauzimati prvo, drugo ili treće mesto. Materijale i argumente za sve to ona crpe iz referata i diskusija na sastanku komande koji je određen za analizu stanja obuke i pripremu nastavnog savetovanja.

Određivanje težišta rada predstojećeg savetovanja još u fazi njegove pripreme tesno je povezano sa metodom rukovođenja, sa usmeravanjem potčinjenih na ona pitanja i probleme iz svakodnevnog rada od čijeg rešavanja u datom trenutku zavisi dalji uspeh u obučavanju vojnika i starešina, a polazna osnova mu je stečeno iskustvo iz oblasti rukovođenja, koje ukazuje na značaj analitičke ocene, kao putokaza u radu i rešavanju svih zadataka.

U jednoj većoj jedinici (komandi) izvršena je analiza raspodele rezervnog vremena određenog programom komandiru čete s ciljem da se sagleda koliko se od ukupne količine odvajaju za pripreme starešina i za rad na gradivu koje je iz subjektivnih ili objektivnih razloga slabo savladano. Analiza je pokazala da su najmanje dobile pripreme za nastavu i nastava, jer su vreme većinom »progutale« nenastavne oblasti. Kao drugi predmet analize uzeto je pokretno logorovanje nekih jedinica sa gledišta određivanja (normiranja) vremena kao prostora, povezano sa metodom izvođenja i tematikom (sadržinom) logorovanja. Upo-

ređeni planovi logorovanja dveju komandi pokazali su da je jedna od njih za 10 dana izvela iste teme kao druga za 12. Analize i proračuni u vezi s tim pitanjem otkrili su i vrlo ubedljivo dokazali da su se te iste teme mogle preći za 6 do 7 dana pokretnog logorovanja. Za predstojeće savetovanje taj je podatak poslužio i kao pokazatelj u pogledu realnosti visine materijalno-finansijskih troškova logorovanja, odnosno otkrio je dalje mogućnosti za štednju.

Oba pitanja stavljena su na dnevni red savetovanja sa ograničenim brojem starešina jedne više komande. Na osnovu podataka iz analize, kroz uvodna izlaganja, obrazloženja i izmenu mišljenja došlo se do jedinstvenih stavova i zaključaka koji su usvojeni kao smernice za dalji rad i u nižim komandama detaljnije razrađeni. Temeljito zahvatanje dva tako značajna pitanja kroz čitav lanac komandovanja pozitivno se odrazilo na kvalitet obuke. Starešine su se na delu uverile da se može i drugačije i bolje raditi. Na primer, jedna potčinjena komanda je posle svoje analize povećala vreme za pripremu starešina i savlađivanje obuke skoro 100%, što se pozitivno odrazilo na kvalitet te pripreme i uspeh obuke u celini.

Ako se u pripremi za savetovanje prilazi svim ključnim pitanjima sličnim, analitičkim metodom, neminovno će se postići sasvim konkretan uticaj na obuku i vaspitanje trupnih starešina i jedinica. Ograničavanje nastavnih savetovanja na manji broj aktuelnih pitanja vezanih za kvalitet obuke vodi intenzivnijem prorađivanju i proučavanju pojedinih pitanja iz oblasti nastave, nasuprot praksi pritiskivanja na sve sektore i sva pitanja u njima, na koju se još ponegde može naići.

Pošto se odrede i usvoje težišna pitanja korisno je da se izradi plan za sprovođenje nastavnog savetovanja. Plan sadrži razrađene teze za težišna pitanja koja su postavljena na dnevni red i orijentirno određeno vreme za diskusiju o njima. Ako se taj plan dostavi starešinama-učesnicima savetovanja bar 8 do 10 dana pre njegovog početka, pruža im se prilika da se blagovremeno i temeljito pripreme za diskusiju.

Priprema u osnovnim jedinicama za diskusiju na nastavnom savetovanju biće najbolje obezbeđena ako se u njihovom okviru održe analize uz učešće svih starešina, uključujući i desetara, pod rukovodstvom komandira čete — baterije. Posle takve analize komandir može lako da odredi pitanja za diskusiju na savetovanju u duhu teza dobijenih iz puka i da se dogovori sa starešinama ko će o njima diskutovati. Takav put je mnogo prihvatljiviji, nego da sve uzme na sebe, jer diskusija (mišljenja, predlozi) počinje od komandira vodova, koji su u središtu nastavnog procesa i koji bi, prema tome, trebalo najbolje da sagledaju realnost planskih (vremenskih) normi za obuku vojnika, za

pripremu starešina itd. Ako se savetovanje tako pripremi, svodi se na najmanju meru mogućnost da diskutuju pretežno komandiri osnovnih jedinica i više starešine, a omogućuje se i planski usmerava puna aktivnost nižih starešina, koja je utoliko zrelija i plodnija ukoliko se redovna mesečna referisanja i analize u četi više afirmišu poput savetovanja na višem stepenu.

Što se tiče lične pripreme pojedinih organa komande za savetovanje, valja pomenuti da je ona većim delom već izvršena prilikom sređivanja podataka za sastanak komande i referisanje na njoj. Posle izrade plana savetovanja ostaje samo da se dogovori koji će organ, o čemu i koliko diskutovati. Njihovo istupanje od naročite je važnosti na većim skupovima starešina. Utoliko je značajnije da diskusija bude dokumentovana (objektivna), logično povezana, kratka i precizna, jer samo u tom slučaju može biti konstruktivna i vaspitna. Ovo se može najpogodnije obezbediti temeljitom ličnom pripremom i sređenim pismenim podsetnikom, u kojem će osnovne misli biti jasno formulisane. Teško je pretpostaviti da neko može dobro i sređeno diskutovati ako se za to priprema na brzinu u toku samog savetovanja.

Tok nastavnog savetovanja. Komandant jedinice, koji po pravilu rukovodi savetovanjem, nije odgovoran samo za individualnu i kolektivnu pripremu svih starešina, a posebno onih iz komande već i za svoju ličnu pripremu, kao i za samu tehniku rukovođenja. Njegovo uvodno izlaganje ima i posebno vaspitno značenje, jer svake godine savetovanju prisustvuju mladi, novodošli, starešine koji se prvi put uključuju u jednu za njih novu formu rada. Komandant je prvo lice koje se na savetovanju izlaže njihovom oku i kritici. Ako on istupa nedovoljno pripremljeno, onda će i oni sebi dozvoliti da ponekad iziđu nepripremljeni na nastavu.

Iskustvo je u nizu slučajeva potvrdilo da je najbolje kad komandant svede svoje izlaganje na kratku ocenu stanja obuke na kraju pređenog ciklusa, zadržavajući se na glavnim predmetima obuke i vaspitanja, zavisno od uslova, odnosno subjektivnih i objektivnih faktora koji su uticali na rad. Dobar je metod da se pritom istaknu predmeti koji su najbolje savladani, kao i one jedinice i starešine koje su postigle najviše pozitivnih rezultata u realizaciji nastavnih zadataka. Praksa je pokazala da je za uvodno izlaganje potrebno najviše 30 minuta pod uslovom da je komandant sastavio pismeni konspekt u kojem su svaka stavka i rečenica smišljeno odmerene, kratko i precizno formulisane, ocene i stavovi argumentovani i objektivni, tako da po završetku njegovog govora ne može doći do nepogodnog reagovanja. Tom prilikom, pored ostalog, svi učesnici, a posebno mlade starešine,

treba da vide kako se komandant na delu bori za što bolju individualnu pripremu.

Kroz proces normiranja i planiranja nastavnih radnji u osnovnim jedinicama, u nastavnim dokumentima često se naiđe na znatne razlike između pojedinih starešina, na primer, u određivanju vremena za realizaciju pojedinih tema i vežbi ili za normiranje vremena potrebnog za pripremu starešina za određenu temu. Nije teško uočiti da se iza ovakvih podataka kriju različiti nastavni kriteriji između pojedinih starešina. Zato je veoma korisno ako komandant zahteva da komandiri u okviru diskusije ukratko obrazlože svoje stavove, naročito kad je u tom duhu i na dnevni red savetovanja, kao težište, postavljeno pitanje realnosti u planiranju. Međutim, ne moraju uvek biti u pitanju različiti kriteriji. Tako se, na primer, na jednom savetovanju ispostavilo da je bio u pravu komandir koji je dao više vremena za vežbu i pripremu, jer ih je izvodio na udaljenijem (nepoznatom) terenu od kasarne, čiji reljef (raznovrsnost) i prostranstvo su omogućili da obuka bude kvalitetnija. U takvim slučajevima je razumljivo što će komandiru koji se teže odvađa od poznatih terena oko kasarne trebati i manje vremena za vežbu. U praksi i gledanjima starešina ima dosta sličnih oprečnosti koje treba znalački i smišljeno koristiti, imajući u vidu krajnji cilj — što bolji uspeh nastave. Isticanje boljeg rada jednog starešine o nekom pitanju često je najbolja, konstruktivna, kritika drugog, koja stimulira i postiže i nastavni i vaspitni efekat.

Kad komandant u ovom smislu organizuje savetovanje i rukovodi njim, diskusija će neosporno biti dinamična i zanimljiva, a eventualno neprincipijelno ili nepripremljeno diskutovanje, kao i razna ponavljanja, ili će sasvim izostati, ili će se lakše paralisati i onemogućiti.

Ako je na dnevnom redu savetovanja kao jedno od težišnih pitanja metodika obuke i priprema starešina, učesnici će imati mnogo više koristi ako se ono ne obrađuje isključivo verbalno i u prostoriji, već izvede nekoliko oglednih metodsko-poučnih ili pokaznih časova, odnosno 1—2 pokazne vežbe, pa se tek onda pređe na diskusiju radi povezivanja teorije sa praksom. Savetovanje se u ovakvom slučaju može organizovati tako da se prvog dana održe ogledni časovi i vežbe, pri čemu učesnici pamte ili beleže zapažanja u vezi s metodikom, a da se diskusija nastavi tek sledećeg dana. U međuvremenu starešine sređuju svoja zapažanja, odmeravaju njihovu realnost i zauzimaju stavove o tome da li je ovaj ili onaj postupak izvođača časa bio metodski dobar i promišljen, a mogu čak i da individualno prorade metoda načela obuke. Takvom pripremom obezbeđuje se diskusija boljeg kvaliteta, jer se oslanja i na praksu i na teoriju. Mnogo je manja korist od diskusije u kojoj se iznose samo neposredni utisci koji ponekad mogu i da prevare. Veoma je značajna napomena da u procesu izvođenja tih metod-

skih vežbi treba posvećivati posebnu pažnju mladim aktivnim starešinama i stažistima.

Dobro organizovano nastavno savetovanje najrealnije odražava stanje i probleme u nastavi, a pošto su oni svake godine drukčiji, to će se nužno jedno savetovanje razlikovati od drugog, bilo u pitanjima koja se obrađuju, bilo u sadržini ili u jednom i drugom. Time se izbegava »uniformisanost« savetovanja, odnosno postiže se realnost u prilaženju problemima obuke i efikasno utiče na njihovo rešavanje. I između pukovskih savetovanja u okviru iste divizije biće razlike, zbog različitih rezultata u pojedinim oblastima nastave i opšteg stanja u puku. Zajedničko im, eventualno, može biti samo ono pitanje koje odredi pretpostavljena komanda da ga treba pretesti, jer je za sve podjednako aktuelno, na primer, razjašnjavanje većih izmena u planu i programu, prorada nastavne direktive i sl.

Donošenje zaključaka i izvesnih konkretnih zadataka na kraju savetovanja predstavlja vrlo važno i do sada nedovoljno raščišćeno pitanje. (O njemu je napisan uspeli kritički osvrt u *Vojnom glasniku* broj 9/63, ali neće biti na odmet da se iznese još jedno mišljenje kako postavljati zaključke i zadatke.) Polazni zahtev je da zaključci i zadaci ne proizilaze iz programa, već iz konkretnog stanja obuke, njene organizacije, načina planiranja, materijalnog obezbeđenja itd. Ako je sve što je najbitnije iz oblasti tih pitanja sagledano u fazi pripreme savetovanja i u diskusiji, onda neće biti teško da se postave zadaci koji će delovati na dalje unapređenje organizacije izvođenja obuke. Ako je, na primer, u diskusiji izneto da je predmet zaprečavanje nedovoljno savladan zbog nedovoljnog materijalnog obezbeđenja u četi, a u puku (bataljonu, divizionu) kao celini ima dovoljno sredstava za to, može se vrlo jednostavno formulisati zaključak da sredstva za materijalno obezbeđenje treba centralizovati i planski dodeljivati jedinicama da bi se obuka poboljšala upošljavanjem svakog vojnika na času zaprečavanja. Ili, ako je jedan komandir baterije izneo na bazi proračuna koliko pojedinačnim izlaženjem iz kasarne staje u gorivu i kilometraži izvođenje nekih tema iz taktičke obuke odeljenja i koliko bi se uštedelo kad bi cela baterija odjednom izišla na zemljište i izvela te vežbe po jedinstvenom planu, kojim bi se poboljšao kvalitet obuke, onda neće biti teško da se formuliše odgovarajući zaključak. Ili, ako komandir kursa kandidata za komandire odeljenja iznese službene i lične teškoće na koje nailazi u radu zbog toga što mora sam da drži svih 6 časova prepodnevne nastave, a da se za nju priprema u slobodnom vremenu, sasvim je prihvatljiv zaključak da organi komande — načelnici rodova i službi — preuzmu izvestan deo časova teorije nastave na sebe, dok se komandir za to vreme priprema za terensku — praktičnu obuku.

Iz ovih primera može se zaključiti da je na završetku savetovanja bolje postaviti 4—5 zadataka koji odražavaju njegovu specifičnost i bitno utiču da se popravi stanje u vezi sa određenim pitanjima, nego veliki broj drugih koja će — zato što su daleko od prakse — predstavljati mrtvo slovo u zapisniku. Obuka se ne može unaprediti lepim rečima i zvučnim rečenicama u zapisniku, kao što je, na primer, »u narednom periodu prioritet dati obuci, a drugo je sve sporedno«, već, pre svega, konkretnim merama, što obavezuje komandanta i ljude oko njega da dobro razmisle i u fazi pripreme savetovanja i za vreme diskusije kako će i kakve zadatke postaviti. Ako su zadaci rezultat takvog, stvaralačkog, odnosa starešina prema obuci, oni će zaista predstavljati plan konkretnih mera za njeno dalje unapređenje.

Osim toga, pokazatelj dobrog rukovođenja je i polaganje računa o tome kako su izvršeni zadaci koji su postavljeni na prošlom savetovanju, bez obzira ko ih je sprovodio, i davanje ocene kako se to odrazilo na kvalitet rada i obuke. Ako se savetovanja tako sprovode, ne može se desiti da se isti problemi ponavljaju i da se o njima govori na savetovanjima iz godine u godinu.

Odgovornost i zadaci viših komandi. U radu više komande postoji niz postupaka koji mogu pozitivno ili negativno uticati na kvalitet nastavnih savetovanja u komandama potčinjenih jedinica. Jedan od njih je metod kojim pretpostavljena komanda priprema i sprovodi svoja savetovanja na kraju nastavne godine. Iz težišnih pitanja određenih za dnevni red, njihovih teza (sadržaja) i plana sprovođenja savetovanja, potčinjene komande mogu mnogo da nauče o tome kako se ona organizuju. U stvari, to bi se moglo nazvati jednom vrstom pokaznog ili poučnog zanimanja.

Rad u fazi pripreme savetovanja u potčinjenim komandama, u kojoj su do određene mere angažovani svi njihovi glavni organi, ne bi trebalo da ometaju organi pretpostavljene komande svojim raznim merama. Održavanje savetovanja u fazi prijema regruta može samo negativno uticati na kvalitet rada, pa i to treba imati u vidu u svim komandama. Naime, neophodno je da se za vreme prihvata regruta čitav starešinski sastav planski mobiliše za prihvata i proučavanje ljudi, jer od toga zavisi, pored ostalog, i uspešan početak i tok obuke. Najbolje je da se savetovanja održe pre dolaska regruta.

Planiranje savetovanja u potčinjenim komandama u različito vreme, kad je to moguće, takođe može pozitivno da utiče na obuku, jer omogućuje da starešine jedne potčinjene komande prisustvuju savetovanju u drugoj, te se lakše izmenjuju iskustva. Upravo zato, dobro je da viša komanda ne potcenjuje i ne zanemaruje ovakvu praksu, već da je stimulira kao korisnu varijantu u sistemu mera i formi na planu

unapređenja rukovođenja obukom. Poseban značaj ima ova mera kad je u pitanju, na primer, komandant puka, bataljona ili divizionara, koji je tek primio dužnost, jer može dosta da nauči ako vidi kako radi i rukovodi zborom drugi komandant koji ima dugogodišnju praksu. Šta više, u jednoj diviziji je komandant uveo — kao sistem ličnog uticaja na potčinjene komandante — praksu da ih prilikom ličnih ili grupnih obilazaka vodi od jednog do drugog puka, i to je dalo vidne rezultate. Takvi postupci u miru ravni su ličnim kontaktima komandanta sa potčinjenima u doba rata.

Priprema višeg komandanta za učestvovanje na savetovanju u potčinjenoj komandi, pa čak i samo prisustvo, imaju posebno nastavno i vaspitno značenje. Godišnje nastavno savetovanje je zaista retka prilika za više komandante da dođu u neposredni dodir sa starešinama celog puka. Za pojedine mlađe starešine to je poseban doživljaj i podstrek za razmišljanje o svom radu i karijeri. Negde duboko u njihovoj svesti rodiće se misao i želja da i oni postanu takvi. Pojedinci to ponekad i otvoreno izražavaju kad kažu da je neki starešina za njih primer kakav treba da bude oficir.

Pre nego pođe na savetovanje, pored onoga što zna iz ličnih zapazanja, dobar komandant konsultuje svoje saradnike u komandi o oceni stanja u puku po rodovima i službama. Kad nađe za shodno može od njih zahtevati da mu izrade kratke pokazatelje o stanju u pojedinim sektorima rada i života dotične jedinice, jer i na osnovu njih može nagovestiti potčinjenim starešinama šta misli o njihovoj jedinici. Osim toga, temeljitom ličnom pripremom viši komandant pokazuje potčinjenima da svoj dolazak i istupanje na toj radnoj manifestaciji smatra svojom važnom obavezom, što na potčinjene vaspitno utiče.

Možda nije na odmet sugestija da bi više komande na osnovu studije metoda rukovođenja potčinjenih komandi, zbog kojih je i različito stanje u jedinicama, mogle izvesne postupke u pogledu rukovođenja i planiranja ozakoniti naređenjima, polazeći od dugogodišnjeg iskustva pojedinih komandi, tako da to iskustvo postane svojina svih. To se može primeniti i kad je reč o savetovanjima o nastavi.

Pukovnik
Stevo SUNAJKO

O SAVREMENOJ SOVJETSKOJ VOJNOJ STRATEGIJI

Savremeno vojno-političko rukovodstvo SSSR-a pridaje veliki značaj razvoju vojnoteoretske misli. Važnost vojnonaučnog istraživanja i teoretskog uopštavanja u okviru vojne izgradnje istaknuta je i u novom programu KP SS, kao i u drugim dokumentima sa poslednjih kongresa KP SS.

Specifičnost razvoja vojne teorije i potreba da joj se pokloni najveća pažnja proizilaze, po mišljenju najodgovornijih sovjetskih vojnih faktora, iz ogromnih promena u oblasti vojne izgradnje, u prvom redu u njenoj materijalno-tehničkoj osnovi. Zadatak je vojne teorije da uopštava stečena iskustva i dostignuća, ali isto tako i da osvetljava put praksi, da ukazuje na tendencije u razvoju vojne misli uopšte.

Savremeni nagli razvitak proizvodnih snaga, vanredno velika naučno-tehnička dostignuća i, u vezi s tim, ogromne promene u materijalnoj osnovi vojne izgradnje, u prvom redu vodećih svetskih sila, usloveli su radikalne promene i u gledanjima na probleme pripreme oružanih snaga, naroda i država za eventualni rat i na sam način izvođenja ratnih dejstava. Na te promene bitno su uticali pojava i masovno uvođenje u savremene oružane snage nuklearnog oružja i raketa, kao i primena elektronike i druge najnovije tehnike. U vezi s tim zadatak vojne nauke postao je, kako ističu savremeni sovjetski vojni teoretičari, mnogo složeniji, ali i značajniji za borbenu sposobnost oru-

žanih snaga i odbrambenu moć zemlje uopšte.

Polazeći od navedenog, među sovjetskim vojnim kadrovima, posebno među vojnim teoretičarima i piscima, razvila se počevši od XX kongresa KP SS živa teoretsko-naučna aktivnost kroz koju se razmatraju razni aspekti vojne izgradnje i oružane borbe u savremenim uslovima. Opštu osnovu i smer toj aktivnosti daju najvažnije odluke KP SS i sovjetske vlade o vojnim pitanjima, odnosno osnovne postavke i rešenja savremene sovjetske vojne doktrine.

U nizu sovjetskih vojnih dela koja su se u poslednje vreme pojavila u javnosti, u red najinteresantnijih svakako spada »Vojna strategija« koju je napisala grupa autora na čelu sa maršalom Sovjetskog Saveza V. D. Sokolovskim.

Bez obzira na to u kojoj meri i po kojim pitanjima autori izlažu sopstvene poglede, ova knjiga izražava bitne stavove savremene sovjetske vojne strategije u pogledu vrsta i karaktera ratova, pripreme oružanih snaga, čitave zemlje i naroda, kao i načina vođenja rata ako

Članak predstavlja uglavnom slobodnu interpretaciju stavova iz knjige Военная стратегия, grupe vojnih autora na čelu s maršalom Sovjetskog Saveza V. D. Sokolovskim, Moskva, Boenuzdar 1963. god. drugo izdanje. U izvesnim slučajevima stavovi su i doslovno navedeni i odnose se samo na pitanje savremene sovjetske vojne strategije.

bi ovaj bio nametnut SSSR-u. Istovremeno, ova knjiga u osnovi izražava i dostignuti stepen razvoja sovjetske vojne nauke na osnovu primene najviših naučnih i tehničkih dostignuća u vojnoj izgradnji.

»Kako piše ministar odbrane i maršal Sovjetskog Saveza R. J. Malinovski «... mi nismo pristalice poznatog vojnog aforizma: napad je najbolji način odbrane. On principijelno ne odgovara socijalističkim državama, po svojoj prirodi miroljubivim. Mi ističemo drugi: najbolji način odbrane jeste upozorenje protivnika na našu snagu i spremnost da ga razbijemo pri prvom pokušaju izvršenja agresije«¹.

Eto zašto mi, ne skrivajući svoje poglede na karakter budućeg rata i način njegovog vođenja, i iznosimo ta naša gledanja u knjizi »Vojna strategija«².

O NEKIM OPŠTIM PITANJIMA VOJNE STRATEGIJE

O *sadržaju vojne strategije*. Sadržaj strategije se menja zavisno od promene njenog predmeta u datom vremenu, zadataka koje joj postavlja državna politika, kao i materijalnih i moralnih mogućnosti zemlje, odnosno snaga i sredstava stavljenih strategiji na raspolaganje.

Teorija vojne strategije izučava sledeća pitanja: zakonitosti oružane borbe u strategijskim okvirima, uslove i karakter budućeg rata, teoretske osnove pripreme zemlje i oružanih snaga za rat i principe planiranja rata, vidove oružanih snaga i

¹ Р. Я. Малиновский, *Бдительно стоять на страже мира*, Москва, Воениздат, 1962. str. 25.

² *Военная стратегия*, predgovor drugom izdanju, str. 4.

osnove njihove strategijske upotrebe, principijelne osnove civilne odbrane, načine vođenja oružane borbe, osnove materijalnog i tehničkog obezbeđenja oružane borbe, osnove rukovođenja oružanim snagama i ratom u celini, strategijske poglede verovatnih protivnika.

Praktična oblast vojne strategije podrazumeva delatnost najvišeg vojno-političkog rukovodstva, vrhovne komande i najviših štabova na pripremi zemlje za rat, organizovanju i ostvarivanju strategijskih dejstava oružanih snaga, kako u toku celog rata tako i u pojedinim etapama i na vojištima. Na osnovu teorije strategije i konkretnih uslova strategijske situacije, pomenuti organi sprovode niz mera usmerenih na pripremu i uspešno vođenje oružane borbe. Među te mere spadaju: razrada strategijske zamisli i planiranje pripreme zemlje za rat, praktično rukovođenje pripremom oružanih snaga za rat, rukovođenje oružanim snagama u toku celog rata.

Prema tome, vojna strategija predstavlja sistem naučnih znanja o zakonitostima rata — kao oružane borbe u ime određenih klasnih interesa.

Pojava i razvoj raketno-nuklearnog oružja i drugih najnovijih tehničkih sredstava u savremenim oružanim snagama bitno su uticali na strategiju. Vojna strategija će u eventualnom ratu postati strategija dubokih raketno-nuklearnih udara, usklađenih sa dejstvima svih vidova oružanih snaga, u cilju jednovremenog razbijanja i uništenja ekonomskog potencijala i oružanih snaga protivnika po celoj dubini njegove teritorije, odnosno postizanja ciljeva rata u kratkom roku. U vezi s tim, niz rukovodećih principa, normi i pojmova vojne strategije iz poslednja dva svetska rata podvrgnut je

temeljito preispitivanju ili potpuno gubi značaj.

Sasvim drukčije se danas postavlja princip koncentracije snaga i sredstava na odlučujućem pravcu. Koncentracija trupa za proboj na određenom delu fronta ili pravcu sada je nepotrebna, a mogla bi biti i opasna. Umesto toga, odlučujući napori na glavnom pravcu mogu biti ostvareni masiranim udarima raketno-nuklearnog oružja. Prema tome, sada nije najvažnije određivanje pravca glavnog udara nego rejona na koje se usmeravaju napori, jer nuklearnim udarima mogu biti jednovremeno podvrgnuti objekti na nizu pravaca i po celoj dubini teritorije protivnika.

Drugačije se sada postavlja i strategijski princip ekonomije snaga. Pošto će od obima i efikasnosti ispoljenih napora već u početku rata u velikoj meri zavisiti čitav njegov ishod, ne bi bilo razumno računati na potencijalne mogućnosti država i rezervisati veće snage za vođenje rata u narednim periodima.

Promenili su se i značaj i uloga principa delimične pobede. Ranije je važio neosporni faktat da se opšta pobeda sastoji iz niza delimičnih uspeha. Savremena sredstva, neposredno u rukama strategije, omogućuju postizanje odlučujućih rezultata čak i bez učešća snaga i sredstava operativnog i taktičkog stepena. Štaviše, delimični uspesi sada mogu biti uslovljeni rezultatima strategijskog značaja.

Potpuno se menja i predstava o vojištu. Ranije se pod vojištem podrazumevala teritorija ili akvatorija na kojoj su se neposredno odvijala ratna dejstva, a njegova granica se određivala osnovnim ciljem oružane borbe na datom vojištu i dometo dejstva vatrene sredstava, pa se strategijska pozadina, tj. ostala teritorija zemlje, nalazila iza gra-

nica vojišta. Sada pojam vojišta praktično može obuhvatiti celu teritoriju zaraćenih zemalja, sve kontinente, morska, vazдушna, pa čak i kosmička prostranstva. U tom smislu i tradicionalna vojišta mogu biti objedinjena po grupama: zapadna, bliskoistočna, dalekoistočna i sl., s obzirom na neograničen domet vatrene sredstava. Sada vojište, kao teritorija (akvatorija) u ranijem smislu, predstavlja zonu koja se određuje prema granicama kontinenta ili akvatorije, kao i rejona razmeštaja strategijskih objekata koji podležu udarima.

Strategijsko nastupanje i strategijska odbrana, kao vidovi strategijskih dejstava, izgubili su raniji značaj. Taj značaj oni mogu još sačuvati u lokalnim ratovima, tj. ratovima koji bi se vodili konvencionalnim sredstvima.

Nastala je korenita promena i u određivanju pojma »strategijski razvoj«. Do II svetskog rata on je značio kompleks planiranih mera za zaštitu granice, mobilizaciju, koncentraciju i razvoj oružanih snaga na vojištima, sprovedenih u periodu neposredne opasnosti i po otpočinjanju rata. U savremenim uslovima te se mere velikim delom ostvaruju blagovremeno za vreme mira, a u periodu neposredne opasnosti samo se dovršavaju.

Promenio se i pojam o strategijskom manevru koji je ranije značio stvaranje potrebne grupacije na određenom pravcu — prevoženjem kopnenim putem krupnih jedinica s jednog fronta ili vojišta na drugo. Sada će strategijski manevar značiti u prvom redu prenošenje napora s jednog strategijskog pravca, rejona ili objekta na drugi i to vatrene manevrom nuklearnog oružja. Manevar unutar vojišta u ranijem smislu može biti primenjivan snagama KoV, RV i RM.

O odnosu strategije, politike, ekonomike i moralno-političkog faktora. Rat je sredstvo ili oruđe politike i, u vezi s tim, uzajamni odnos strategije i politike izgrađuje se na principu potpune zavisnosti prve od druge. Suština rata, u smislu produženja politike nasiljem, ne manja se usled promena u tehnici i naoružanju. Državna politika postavlja zadatke strategiji i stvara joj što povoljnije uslove za njihovo izvršenje. Pošto drži u svojim rukama sve poluge, kao i snage i sredstva zemlje, politika mobilise maksimum ljudskih i materijalnih rezervi za obezbeđenje dejstava oružanih snaga. Pri tome uzima u obzir zahteve i argumenta strategije, kao i mogućnosti države, usklađujući svoje ciljeve sa raspoloživim snagama i sredstvima. Državna politika mora voditi računa o snagama, sredstvima i mogućnostima strategije, kao i o tome da način vođenja rata odgovara tim mogućnostima.

Državna politika sprovodi pripreme za rat na taj način što strategiji stvara najpovoljnije uslove u ekonomskoj, moralno-političkoj, diplomatskoj i drugim oblastima u kojima se inače u mirnodopskim uslovima vodi borba protiv potencijalnog protivnika. Ovi nevojni vidovi i forme političke borbe ostaju i za vreme rata, ali se težište prenosi na vojne forme borbe. Drugim rečima, politika »zamenjuje pero mačem« i u dejstvo stupaju novi odnosi i zakoni. Upravo kroz dejstvo tih zakonitosti i odnosa izražava se i određena autonomija strategije. Narušavanje ili ignorisanje zakona vojne strategije od strane politike može dovesti do poraza i propasti armije. Strategijski razlozi često za vreme rata ispoljavaju obrnut uticaj na politiku. Uspeh borbe u ekonomskoj, moralno-političkoj, diplomatskoj i drugim sličnim oblastima u ratu za-

visi od uspeha strategije. Ranije je ta zavisnost bila posredna tako da je, na primer, ekonomski poraz neprijatelja bio uslovljen porazom njegovih oružanih snaga. U savremenom ratu oružje masovnog uništavanja može neposrednim dejstvom da razruši osnovne ekonomske rejone protivnika, tako da on bude poražen i da kapitulira i pre nego što mu oružane snage pretrpe odlučujući poraz.

Politika bira momenat za početak rata, uzimajući pri tome u obzir podatke i razloge strategije.

Uzajamni uticaj i povezanost strategije i ekonomike u savremenim uslovima veoma su porasli. Kako sam rat, tako i način i metodi oružane borbe, zavise od ekonomike. U ratovima početnog kapitalizma i ranijim, ta zavisnost nije bila toliko vidljiva kao u ratovima savremene epohe u kojima je izrazit zakonit porast procenta materijalnih rashoda za oružanu borbu.

Razvoj strategijskih pogleda i promene do kojih je došlo u njima u punoj su zavisnosti od ekonomskih uslova i postignutog stepena razvika proizvodnih snaga u datom vremenu. Iako se ekonomika razvija po svojim sopstvenim zakonima, taj razvoj ima i tu specifičnost što se do određenog stepena usmerava i prema potrebama strategije. Sa početkom ratnih dejstava uticaj strategijskih planova na razvikat ekonomike znatno raste, a u toku rata smer razvoja ekonomike potpuno zavisi od strategije. Pri razradi strategijske zamisli, strategija polazi od materijalnih i tehničkih mogućnosti. Uzajamna veza strategije i ekonomike ne ostvaruje se neposredno, nego preko organa državne vlasti, tj. preko politike.

Moralno-politički faktor u vojnom pogledu predstavlja sveukup-

nost moralnih elemenata kojima se izražava sposobnost jednog naroda i njegovih oružanih snaga da izdrže sva iskušenja rata, makar za to bila potrebna najveća naprezanja fizičkih i duhovnih snaga. Moralno-politički faktor je, kako je to i Lenjin isticao, jedan od odlučujućih elemenata u svakom ratu. On dobija osobit značaj u raketno-nuklearnom ratu, u kome će se političke i moralne norme države, moralna čvrstina, društveno-politički pogledi i psihološke crte naroda izložiti žestokom iskušenju. Razume se, visoki moral trupa koje neposredno učestvuju u ratnim dejstvima ne može se zamisliti bez snažnog moralno-političkog stanja naroda. U savremenim uslovima ne sme se prenebregavati mogućnost dubokih psiholoških potresa kojima pripadnici oružanih snaga mogu biti izloženi već posle prvih rušilačkih i uništavajućih nuklearnih udara. Za vreme rata moralni faktor se momentalno pretvara u materijalnu snagu. Odlučujuća uloga pri njegovom formiranju pripada politici koja za to stvara političke i ekonomske uslove. Oružane snage koje raspolažu visokim moralno-borbenim kvalitetima mogu računati na pobedu iako su im ostale mogućnosti jednake, pa čak i slabije od protivnikovih, o čemu govore i mnogobrojni primeri iz prošlosti.

Značaj moralno-političkog faktora u ratu ukazuje na to da uzimanje u obzir moralno-političkog stanja naroda, a sledstveno tome i moralno-borbenih kvaliteta trupa pri razradi strategijskih planova, postaje krajnje neophodan uslov pri njihovoj pripremi. Moralno-politički faktor ispoljava uticaj kako na karakter strategijske zamisli tako i na načine njenog ostvarenja.

Vojna strategija i ratna doktrina.
Ratna doktrina neposredno zavisi

od društvenog sistema i opštedržavnih zadataka u oblasti spoljne i unutrašnje politike, od ekonomskog, političkog, moralnog i kulturnog stanja zemlje. Ona se koristi zaključcima kako vojne tako i raznih drugih nauka.

U određivanju karaktera i načina vođenja budućeg rata, izgradnje i priprema oružanih snaga, ratna doktrina se oslanja na vojnu nauku. Ona je izraz u državi prihvaćenih pogleda na pitanja političke ocene budućeg rata, odnosa države prema njemu, određivanja karaktera budućeg rata, pripreme zemlje za rat u ekonomskom i moralno-političkom pogledu, pripreme oružanih snaga i načina vođenja rata. Prema tome, ratna doktrina predstavlja u državi prihvaćeni sistem naučnih gledanja na osnovna, bitna pitanja rata. Ona se formira na osnovu celokupne aktivnosti zemlje i rezultat je veoma složenog i dugog istorijskog procesa izrastanja i razvitka ideja u oblasti odbrane. Osnovne postavke ratne doktrine određuje političko rukovodstvo države i zato je ona opštedržavna. Sve države ne mogu imati istu ratnu doktrinu jer nju određuje opšta politička linija rukovodeće društvene klase u svakoj državi i oni ekonomski i moralni izvori kojima raspolaže određena klasa i njena država.

Ratna doktrina ima svoj politički i vojno-tehnički aspekt. Politički aspekt sovjetske ratne doktrine formulisao je još Lenjin. Njegove postavke o odnosu SSSR-a prema ratu, o karakteru vojnih zadataka sovjetske države i o političkim ciljevima rata ostaju na snazi i danas. Ove postavke su dalje razvijene kroz odluke XX, XXI i XXII kongresa KP SS.

Na sadržaj i karakter ratne doktrine ispoljavaju uticaj, do izvesnog

stepena, i geografski položaj zemlje i nacionalne osobenosti naroda te zemlje. Naravno, uticaj geografskog položaja zemlje na ratnu doktrinu ne može da se razmatra izolovano od drugih elemenata, tj. od ekonomskog i političkog faktora kao i položaja susednih zemalja i uzajamnih odnosa s njima.

Vojna strategija se potčinjava ratnoj doktrini koja definiše opšte, principijelne postavke, dok vojna strategija, polazeći od tih opštih postavki, razrađuje i istražuje konkretna pitanja koja se tiču karaktera budućeg rata, pripreme zemlje za rat, **organizovanja oružanih snaga** i načina vođenja rata.

O KARAKTERU I VOJNO-STRATEGIJSKIM KARAKTERISTIKAMA SAVREMENOG RATA

Rat predstavlja oružano nasilje, organizovanu oružanu borbu između raznih društvenih klasa, država, grupa država i nacija u ime određenih političkih ciljeva. Politika — klasa, država i nacija — ima, osim rata, na raspolaganju razna nenasilna, tj. ekonomska, politička, ideološka i druga slična sredstva pomoću kojih je moguće ostvarivanje političkih ciljeva bez rata. Upravo od toga i polazi politika SSSR-a u nastojanju da se sporna međunarodna pitanja rešavaju pregovorima i sporazumevanjem na miroljubiv način. Rat je veoma složena društvena pojava, iako on predstavlja samo jednu stranu društvenog života, jedan, specijalan vid klasne borbe. Rat ne obuhvata sve pojave i forme klasne borbe koje postoje i razvijaju se jednovremeno i uporedo sa ratom. Neprihvatljiva su mišljenja da pod sredstvima vođenja rata treba podrazumevati, pored vojne sile, i razna nevojna sredstva borbe kao ideološka, ekonomska, diplo-

matska, naučno-tehnička i sl., tj. da je rat borba svim sredstvima politike. Takve postavke izjednačuju rat sa politikom i klasnom borbom, što je suprotno stavu Lenjina o ratu kao delu politike.³

Savremena sredstva oružane borbe još jasnije potvrđuju postavku po kojoj je rat oružano nasilje za postizanje političkih ciljeva, jer su ta sredstva takva da su mogućnosti za postizanje i najdalekosežnijih političkih ciljeva porasle u ogromnom stepenu.

Za shvatanje društveno-političkog karaktera konkretnog rata nužno je shvatiti datu epohu. Uslovi i karakteristike savremene epohe izloženi su jasno u dokumentima XXII kongresa KPSS i posebno u novom programu KPSS. Savremenu epohu karakteriše prelazak od kapitalizma ka socijalizmu. To je epoha borbe dvaju suprotnih društvenih sistema, epoha socijalističkih i nacionalno-oslobodilačkih revolucija, rušenja imperijalizma i prelaska sve više novih zemalja u socijalizam. Jedan od najvažnijih faktora savremenosti

³ Stav autora *Vojne strategije* o suštini rata, po kome se rat uglavnom izjednačava sa oružanom borbom, a sredstva nasilja svode isključivo na oružano nasilje, dok su sva ostala sredstva mirnodopski oblici borbe, nisu jedini stavovi u sovjetskoj vojnoj publicistici. Neki vojni autori, npr. autori knjige *O sovjetskoj vojnoj nauci* (VIZ, Moskva 1960. god.) i drugi smatraju takođe da je rat veoma složena društveno-istorijska pojava, koja obuhvata sve oblasti društvenog života. Ratne pripreme i ratna dejstva pokreću i stavljaju u specifičan položaj sve materijalne, moralne, naučne i druge vrednosti zaraćenih zemalja. Oružane snage su glavni instrument, a oružane borbe suština rata, ali se rat priprema i vodi i u oblasti ekonomike, diplomatije, nauke, u ideološko-političkom pogledu i sl. Ovi vidovi borbe postoje i u miru, ali u ratu poprimaju osobine i oblike koji ih približavaju oružanoj borbi.

su nacionalno-oslobodilačke revolucije koje ruše kolonijalni sistem imperijalizma. Sadašnja epoha nije epoha imperijalizma i ratova, već epoha raspada imperijalizma kao svetskog sistema, epoha revolucije i trijumfa socijalizma. U savremenim uslovima politički i vojni centar imperijalizma premestio se iz Evrope u SAD.

To bi bio osnovni sadržaj epohe, odlučujući za osvetljavanje bitnih problema rata i mira.

Savremeni imperijalizam je stvorio sledeća žarišta rata u svetu:

američki, uz pomoć francuskih i britanskih monopola, pomogao je podizanje nemačkog imperijalizma i u centru Evrope obrazovao žarište rata;

na Dalekom istoku američki monopolisti ponovo vaskrsavaju japonski militarizam i tamo se stvara drugo opasno žarište rata;

rejonima u kojima imperijalisti najverovatnije mogu otpočeti rat treba smatrati: Srednji istok i Afriku — gde se najoštrije izražavaju suprotnosti između kolonijalnih država i naroda koji se bore za nezavisnost; Koreju — s obzirom na znatne vojne snage, naročito SAD, u Južnoj Koreji; Tajland koji u stvari drže snage SAD; Vijetnam zbog kršenja ženevskog sporazuma od strane SAD i Kubu protiv koje SAD sistematski organizuju provokacije.

Zadatak vojnih blokova koje je imperijalizam stvorio nije samo borba protiv socijalističkih zemalja, nego i razbijanje revolucionarnih radničkih i oslobodilačkih pokreta. Ne treba isključiti ni mogućnost ratova između pojedinih kapitalističkih država zbog dubokih protivrečnosti između njih.

Prema tome, sovjetska vojna strategija mora imati u vidu mogućnost da imperijalistički agresori ot-

počnu nove osvajačke ratove na najrazličitijim tačkama zemljine kugle. Ona i polazi od toga da su u savremenim uslovima (po razmerama i društveno-političkoj suštini) teoretski moguće sledeće kategorije ratova:

Svetski rat, tj. rat između dva suprotna lagera koji će, ako se ne spreči, biti odlučujući sukob između dva svetska sistema. Socijalističke zemlje bi vodile pravedan, oslobodilački i revolucionaran rat, a imperijalističke osvajački i nepravedan. Ovaj rat bi se vodio svim raspoloživim snagama i sredstvima, uključujući i sva savremena sredstva za masovno uništavanje.

Mali, lokalni ratovi, tj. ratovi ograničenog obima i to:

a) *imperijalistički ratovi* koje imperijalisti vode radi gušenja narodnooslobodilačkih pokreta, zauzimanja ili održavanja kolonija i za postizanje drugih agresivnih ciljeva; ovi ratovi su osvajački, nepravedni i protivnarodni;

b) *narodnooslobodilački, građanski i drugi narodni ratovi* protiv imperijalističke agresije za slobodu i nezavisnost. Takvi ratovi se suprotstavljaju imperijalističkim i oni su pravedni, oslobodilački i revolucionarni. Dok postoji imperijalizam i kolonijalizam, ovi ratovi su neizbežni.

Socijalističke revolucije moguće su u savremenim uslovima bez svetskog i građanskog rata, tj. mirnim putem, ali u slučajevima kada eksploatorske klase pribegavaju nasilju nad narodima, neophodno je imati u vidu i drugi put prelaska u socijalizam, odnosno ne isključuju se revolucionarni ratovi i narodni ustanci. SSSR je protiv svih zavajevačkih ratova, protiv svetskog rata i ratova između pojedinih zemalja,

uključujući ovde i kapitalističke, a pomagaće pravednu borbu naroda i njihove oslobodilačke ratove protiv imperijalizma. On je za mirnu koegzistenciju između dva svetska sistema koja znači produženje klasne borbe između socijalizma i kapitalizma u svetskim razmerama.

Za pravilno razumevanje uslova izbijanja ratova nužno je razlikovati uzroke ratova od povoda za njihovo izbijanje.

Uzroci izbijanja savremenih ratova leže u neravnomernom ekonomskom i političkom razvoju kapitalističkih zemalja, u protivrečnostima svojstvenim kapitalističkom sistemu i u borbi imperijalista za svetsko gospodstvo.

Povodi za izbijanje rata u savremenim uslovima mogu biti razni. Istorijsko iskustvo govori da imperijalisti obično pribegavaju neposrednoj fabrikaciji povoda, ali je ovo pitanje sada postalo složenije zbog mogućnosti takozvanog slučajnog izbijanja rata. U vezi s tim povodi mogu biti ovi:

u žestokoj trci u naoružanju postoji opasnost da čak i mali prekid državnih rukovodilaca ove ili one države dovede do izbijanja novog rata;

nuklearno oružje može biti upotrebljeno ne samo po zapovesti vlade, već i po volji pojedinaca koji se nalaze kod uređaja za upravljanje tim oružjem;

nepreciznost rada radarskog sistema može dovesti do nepravilnog tumačenja podataka, što za sobom može povući početak ratnih dejstava;

neppravilno shvatanje zapovesti ili psihičko rastrojstvo američkog avijatičara na dežurnom bombarderu, natovarenom nuklearnim bombama, može dovesti do bombardovanja teritorije druge zemlje;

neispravnost elektronskih pribora raketno-nuklearnih sistema može takođe dovesti do otpočinjanja rata.

Navedeni momenti zahtevaju od sovjetskih oružanih snaga najveću budnost, a od državnog, političkog i vojnog rukovodstva veliku mudrost i pronicljivost, kako bi se sprečilo izbijanje rata na osnovu bilo kog od navedenih povoda.

Svetski rat u savremenim uslovima nije neizbežan, ali opasnost da on izbije postoji sve dok postoji imperijalizam, pošto postojanje imperijalizma podrazumeva i postojanje ekonomske osnove ratova, tj. težnju reakcionarnih snaga koje predstavljaju interese monopola za ratnim avanturama i agresijom. Svetski rat, tj. rat između dva suprotna lagera, sovjetska vojna strategija smatra najopasnijim i najslabijim. Ovaj rat, ako ga imperijalisti izazovu, predstavljace po socijalno-političkoj suštini odlučujući oružani sudar dvaju suprotnih svetskih socijalnih sistema. Taj rat će se zakonito završiti pobedom progresivne komunističke društveno-ekonomske formacije nad reakcionarnom kapitalističkom, istorijski osuđenom na propast. Naravno, pobeđa u budućem ratu neće doći sama po sebi. Ona mora biti svestrano pripremljena i obezbeđena.

Do svetskog rata može doći direktnim, iznenadnim nuklearnim napadom imperijalista na SSSR ili druge socijalističke zemlje ili preko nekog lokalnog rata. Najverovatnije je otpočinjanje novog rata iznenadnim nuklearnim napadom, s obzirom na to da se imperijalisti za takav napad najviše pripremaju. Međutim, do svetskog rata može doći i preko lokalnog rata imperijalista u raznim delovima sveta. Tako, na primer, moguće je da Z. Nemačka, sama ili zajedno sa drugim saveznicima iz

NATO-a, otpočne iznenadan lokalni rat protiv Nemačke Demokratske Republike ili neke druge socijalističke države ne bi li na taj način izazvala svetski rat. Do svetskog rata može doći i preko agresivnog lokalnog rata protiv neke nesocijalističke zemlje, ako taj rat ugrožava bitne interese socijalističkih država i svetski mir. Dalje, do svetskog rata može dovesti i politika održanja kolonijalnog gospodstva, gušenja narodnooslobodilačkih pokreta u kolonijalnim i zavisnim zemljama. Svaki lokalni konflikt u savremenim uslovima, ako ne bude presečen u početku, može prerasti u svetski nuklearni rat.

Najzad, sve dok traje međunarodna zategnutost i neprekidna trka u naoružanju raste i opasnost od takozvanog slučajnog izbijanja svetskog nuklearnog rata. Ta opasnost leži u savremenom oružju i tehnici i u rukovanju njima.

U svetski rat bila bi uvučena pretežna većina zemalja sveta i on bi dobio svetski koalicioni karakter. Nije isključeno da na stranu socijalističkih zemalja stupe, naročito u toku rata, i neke nesocijalističke zemlje.

Oštri klasni karakter rata između dva suprotna lagers predodređuje krajnji značaj političkih i vojnih ciljeva zaraćenih strana, što će pri upotrebi sredstava za masovno uništavanje dati ovom ratu neviđeno rušilački i istrebljivački karakter.

Fizionomija, tj. vojno-strategijske karakteristike eventualnog svetskog rata, sa stanovišta upotrebe borbenih sredstava, uslovljena je prvenstveno burnim razvojem proizvodnih snaga u savremenim uslovima. Savremeno čovečanstvo stupilo je u period grandioznog naučno-tehničkog preobražaja čiji su izrazi ovlađiva-

nje nuklearnom energijom, osvajanje kosmosa, razvoj elektronike, automatizacija proizvodnje i druga dostignuća. Sva ta i druga slična dostignuća odrazila su se i na proizvodnju naoružanja i drugih sredstava oružane borbe. Najznačajniji momenat u tom pogledu svakako je pojava kvalitativno novih vidova oružja, u prvom redu nuklearnog i raketnog, i njihovo masovno uvođenje u oružane snage velikih država. Na karakter oružane borbe naročito ispoljava uticaj raketno-nuklearno oružje strategijske namene koje raspolaže izuzetno velikom uništavajućom moći.

Pojava raketnih sredstava relativno velikog dometa kao i atomskog oružja još u II svetskom ratu značila je pojavu potpuno novih sredstava oružane borbe koja su u perspektivi morala proizvesti i zaista su proizvela koreniti prevrat u celom vojnom delu, i to neuporedivo radikalniji nego što je bio prevrat izazvan pojavom baruta i vatrenog oružja. Povećanje u pogledu broja, usavršavanje i uvođenje u oružane snage ovih borbenih sredstava je osnovni vojnotehnički faktor koji bitno utiče na karakter savremenog rata i na način njegovog vođenja. Raketno-nuklearno oružje može uspešno da rešava zadatke svih razmera, tj. strategijskih, operativnih i taktičkih, u svako vreme i na svakoj daljini.

Uporedo sa nuklearnim i raketnim oružjem, na scenu je stupio nov, veoma važan vojnotehnički faktor koji će u budućnosti takođe ispoljiti veoma snažan uticaj na karakter rata. Radi se o vojnoj radio-elektronici čija je uloga od izuzetno velikog značaja naročito za upotrebu raketno-nuklearnog oružja, a zatim za rukovođenje, komandovanje itd.

U vezi s tim eventualni treći svetski rat biće, s tačke gledišta upotrebe sredstava oružane borbe, raketno-nuklearni. Osnovni način vođenja rata, posebno u njegovom početnom periodu, biće masirani raketno-nuklearni udari radi razbijanja oružanih snaga, objekata u pozadini protivnika i dezorganizovanja pozadine kako bi se uništenje ili kapitulacija protivnika postigli za što kraće vreme. Ovaj način biće od odlučujućeg značaja za postizanje ciljeva rata. Istovremeno, široku primenu naći će i konvencionalna, do velikog stepena usavršena, sredstva borbe.

Bez obzira na to što će u ratu biti upotrebjeno u velikom broju kvalitativno novo naoružanje, odnosno nova tehnika, oružana borba vodiće se masovnim oružanim snagama. Ovo zato što će se ratna dejstva odvijati na ogromnim prostranstvima, što složena tehnika zahteva masu ljudi za opsluživanje i obezbeđenje, što su potrebne gotove jedinice za popunu i zamenu oslabljenih i uništenih. Osim toga, savremeni rat angažovaće milionske mase stanovništva za obezbeđenje vojnih potreba i rad u privredi. Odnos širokih narodnih masa prema ratu neizbežno će ispoljiti odlučujući uticaj na ishod rata.

Raketno-nuklearni rat munjevito bi se preneo na sve kontinente, tj. na sva kopnena i morska prostranstva, jer raketno oružje omogućava momentano prenošenje ratnih dejstava na svaku tačku zemljine kugle. Prema tome, raketno-nuklearni rat bio bi interkontinentalan i sveobuhvatan.

U raketno-nuklearnom ratu ne samo što se briše granica između fronta i pozadine, nego se i težište celokupne oružane borbe pomera od linija i rejonu neposrednog dodira

grupacija oružanih snaga u dubinu rasporeda protivnika.

U prošlim ratovima su glavni strategijski ciljevi bili razbijanje ili slabljenje oružanih snaga protivnika i, zavisno od toga, zauzimanje njegovih važnih rejonu ili administrativnih centara. Time su ostvarivani politički ciljevi rata. Osnovni događaji odigravali su se na kopnenim i pomorskim vojištima u neposrednom dodiru i kroz primenu odbrambenih i napadnih vidova dejstva. Udari strategijske avijacije po dubini pozadine protivnika u II svetskom ratu, u cilju njenog dezorganizovanja, nisu bili ni od kakvog odlučujućeg uticaja na ishod rata.

U savremenim uslovima glavni vojno-strategijski ciljevi biće razbijanje oružanih snaga i dezorganizovanje protivnikove pozadine. Oba ova cilja ostvarivaće se istovremeno, što je uslovljeno nužnošću da se agresor razbije za najkraće vreme, kao i realnim mogućnostima raspoloživih sredstava. Pri tome treba imati u vidu da su najvažniji objekti protivnika (koji predstavljaju njegov ekonomski i moralno-politički potencijal, kao i vojnu moć) razmešteni na svim kontinentima i na ogromnom prostranstvu.

Istovremeno, dejstva u neposrednom dodiru i na relativno malim dubinama zauzeće znatno manje mesta. Razbijanje neprijateljevih grupacija na kopnenim vojištima ostvarivaće se prvenstveno raketno-nuklearnim udarima, čime će se stvarati mogućnosti za široka manevarska, tj. nastupna dejstva jako pokretnim mehanizovanim snagama. Nastupanje će se izvoditi po pravcima i munjevitim tempom. Odbrana će se takođe zasnivati na raketno-nuklearnim udarima, brzim manevrima i protivudarima kombinovanim sa upornim držanjem osnovnih

rejonu. Linijske odbrane i neprekidno povezanog fronta neće biti.

Glavne zadatke na morskim vojištima rešavaće takođe raketno-nuklearno oružje strategijske namene, kome će sadejstvovati raketne podmornice i jedinice raketosne mornaričke avijacije.

S obzirom na težnju verovatnog protivnika da svoje strategijske ciljeve ostvari nuklearnom ofanzivom, i to pomoću bombarderske avijacije i raketa, jedan od osnovnih problema sovjetske strategije jeste obezbeđivanje sigurne zaštite pozadine od nuklearnih udara.

ovo Odlučujući značaj za ishod celog rata imaće njegov početni period.

s obzirom na to da iznenadan napad agresora sa primenom masiranih nuklearnih udara po pozadini i oružanim snagama može dovesti zemlju i narod u izuzetno težak položaj. Zbog toga budući svetski rat zahteva od sovjetskih oružanih snaga i celog socijalističkog lagersa glavne ratne napore odmah u početku, bukvalno u prvim časovima i minutima, da bi se odlučujući rezultati postigli za minimalno kratko vreme. Osim toga, nagomilane rezerve nuklearnog oružja, raketa i avijacija mogu biti u punoj meri upotrebljene u prvim minutima rata za postizanje osnovnih političkih i vojno-strategijskih ciljeva već u početnom periodu.

Opasnost od iznenadnog napada agresora, sa masovnom primenom nuklearnog oružja, *neizmerno povećava značaj i zahtev za stalnom borbenom gotovošću oružanih snaga* i posebnim pripremama cele zemlje. U sadašnje vreme dovođenje jedinica u borbenu gotovost ne može se više meriti danima niti časovima. Za mnoge jedinice u pitanju će biti minuti. To se prvenstveno odnosi na raketne snage i snage PVO. U stalnoj borbenoj gotovosti moraju biti

snage u prigraničnim vojnim okruzima, mornarice i avijacije.

Ogromnu ulogu imaće aktiviranje naroda, njegova podrška političkim ciljevima rata i učešće u masovnim oružanim snagama. Naročito je povećan značaj ljudstva sposobnog za opsluživanje savremene ratne tehnike. Izrazito se povećava uloga inženjerijsko-tehničkog kadra u odnosu na komandni sastav oružanih snaga. Tako, na primer, početkom 1960. god. u sovjetskim oružanim snagama inženjerijsko-tehnički kadar predstavljao je gotovo 38% celokupnog oficirskog sastava. U sovjetskim raketnim jedinicama na svakih 100 oficira dolazi 72 inženjera i tehničara.

U budućem ratu mnogo će se povećati gubici, pa je potrebno raspolagati obučanim rezervama.

Od odlučujućeg značaja je sposobnost ekonomike da obezbedi maksimalnu moć oružanih snaga u početnom periodu rata.

Ogromna snaga raketno-nuklearnog oružja i drugih savremenih sredstava borbe omogućava *da se ciljevi rata postignu za relativno kratko vreme*. Zbog toga je, radi obezbeđivanja interesa zemlje, neophodno razvijati i usavršavati sredstva i načine oružane borbe, sa proračunom da se pobjeda nad agresorom postigne u što kraćem vremenu i sa najmanjim gubicima. Istovremeno, nužno se treba pripremati i za dugotrajan rat.

SSSR mora svoje oružane snage i zemlju pripremati prvenstveno za vođenje svetskog raketno-nuklearnog rata. Međutim, iz straha da bi iznenadni nuklearni napad na SSSR i druge socijalističke zemlje mogao dovesti do uništavajućeg uzvratnog raketno-nuklearnog udara, imperijalisti traže nove metode izazivanja svetskog rata i to kroz lokalne ra-

tove u raznim delovima sveta, uključujući tu i ratove protiv socijalističkih zemalja. Osim toga, izvesni imperijalistički krugovi smatraju mogućnim ostvarivanje određenih političkih ciljeva kroz lokalne ratove. Zbog toga SSSR i druge socijalističke zemlje i njihove oružane snage moraju biti spremni kako za odlučujući svetski sudar tako i za lokalne ratove malih razmera, s tim da se brzom pobjedom u ovakvom ratu ne dozvoli prerastanje lokalnog rata u svetski termonuklearni. Ovi ratovi, bar u samom početku, neće se voditi istim sredstvima kao svetski.

O IZGRADNJI ORUŽANIH SNAGA

Izgradnja oružanih snaga obuhvata rešavanje niza mera vezanih za popunu, organizacionu strukturu, naoružanje, sistem obuke, mobilizaciju i borbenu gotovost trupa itd. Nju uslovljava niz faktora kao što su: karakter društveno-političkog sistema zemlje, mogućnosti njene ekonomike, njena politika, broj, kvalitet i nacionalne osobenosti stanovništva, geografski položaj zemlje, veličina i karakter njene teritorije, nivo razvitka vojne nauke i ratne veštine i sl. Uticaj svih ovih faktora ne izražava se izolovano nego u uzajamnoj povezanosti. Ekonomika zemlje jedan je od najvažnijih faktora koji svestrano utiče na izgradnju oružanih snaga kako u mirno vreme tako i u ratu, jer od njenih mogućnosti zavisi broj i kvalitet oružja i tehnike, što dalje utiče i na organizaciju i način vođenja rata. Savremeno naoružanje i tehnika silno opterećuju i ekonomski najjače zemlje. U stvari, organizacija, naoružanje, tehnika i način vođenja rata nalaze se u zakonitom uzajam-

nom odnosu i zavisnosti. Oružje i tehnika utiču na izgradnju, organizaciju i način dejstva oružanih snaga kad su boljeg kvaliteta od onog ranijeg, kada se masovno uvode u naoružanje oružanih snaga, odnosno kada korenito menjaju njihove mogućnosti. Tako su ranija organizacija i način upotrebe oružanih snaga prestali da odgovaraju širokom uvođenju nuklearnog oružja koje je postalo osnovno sredstvo oružane borbe. Međutim, traženje novih organizacionih formi i pravaca izgradnje oružanih snaga, kao i načina vođenja rata koji bi odgovarali nuklearnom oružju, pokazalo se kao težak i složen problem.

Smer daljoj izgradnji oružanih snaga, kao i način njihove eventualne upotrebe, određuje u prvom redu raketno-nuklearno oružje. Pri tome se mora imati u vidu da će i konvencionalno oružje imati značajnu primenu.

Veliki značaj za izgradnju savremenih oružanih snaga ima radio-elektronika čiji je dosadašnji razvitak istakao značaj borbe u eteru, tj. radio-protivdejstva i zaštite od istog dejstva protivnika. Bez radio-elektronike nema efikasne upotrebe rakete.

Velik uticaj na izgradnju oružanih snaga vrši politika koja strategiji određuje ciljeve i broj i kvalitet oružanih snaga za njihovo ostvarivanje. Kada ti ciljevi nisu u skladu sa mogućnostima, to dovodi do avanturizma u strategiji i politici i konačno do poraza. U stvari, i uticaj ekonomike ne izražava se neposredno već preko politike.

U izgradnji oružanih snaga mora se polazati i od toga da vreme za mobilizaciju i razvoj oružanih snaga ne može trajati kao ranije; istovremeno, ni jedna zemlja ne može da drži potpuno spremne, mobilisane i razvijene oružane snage već u miru.

Najbolje je rešenje ako se još u miru raspolaže oružanim snagama sposobnim da postignu najbliže stratezijske ciljeve rata do mobilizacije i stupanja u dejstvo sledećih ešelona.

Izgradnja oružanih snaga odvija se obavezno u skladu sa ratnom doktrinom. Upravo kroz izgradnju oružanih snaga najjasnije se izražava ratna doktrina jedne zemlje. Oružane snage su materijalna osnova ratne doktrine i zato se može reći — kakve su oružane snage jedne zemlje, takva je i njena doktrina.

Osnovni princip organizacione izgradnje oružanih snaga jeste princip usklađenosti organizacionih formi sa potrebama rata, načinima vođenja ratnih dejstava, usklađenost odnosa čoveka i tehnike koja obezbeđuje najefikasniju upotrebu postojećeg naoružanja.

Oružane snage većine savremenih država dele se na vidove: KoV, RV i RM. U Sovjetskom Savezu izgrađeni su kao samostalni vidovi još raketne trupe stratezijske namene i trupe protivvazdušne odbrane zemlje.⁴ Podela oružanih snaga na vidove izazvana je osobenostima njihove stratezijske upotrebe, sposobnošću svakog vida da manje-više samostalno izvršava stratezijske i operativne zadatke, neophodnošću najefikasnijeg korišćenja borbenih mogućnosti raznih sredstava vođenja rata i stvaranja što povoljnijih mogućnosti za komandovanje trupama i organizovanje njihovog materijalno-tehničkog obezbeđenja. Ta podela je vezana za borbena svojstva i namenu raznih vidova oružanih snaga, za karakter zadataka koji izvršavaju i način

njihove borbene upotrebe. Radi najefikasnije upotrebe raznih vidova oružanih snaga, svaki od njih deli se na rodove vojske i specijalne trupe (službe).

Raketne jedinice stratezijske namene su glavni vid sovjetskih oružanih snaga i odlučujuća sila u rukama vrhovne komande. Raketno oružje u sastavu svih ostalih vidova je osnovno sredstvo za vođenje borbenih dejstava tih vidova.

KoV i dalje ostaje veoma značajan i najbrojniji vid oružanih snaga. Njena dalja izgradnja treba da se razvija u pravcu povećavanja vatrene moći i manevarske sposobnosti jedinica. Raketne jedinice KoV, sastavljene od raketa operativno-taktičke namene, predstavljaju osnovu vatrene moći snaga kopnene vojske. Od konvencionalnih sredstava, najefikasniju vatru može dati reaktivna artiljerija. Udeo tenkova u jedinicama KoV veoma mnogo se povećao i dalje će se povećavati, jer oni najbolje odgovaraju raketno-nuklearnom ratu. Najefikasnije sredstvo za borbu protiv tenkova biće pt-rakete.

Streljačkim jedinicama su, pored tenkova, potrebna i transportna sredstva za brz prevoz po raznom zemljištu, a koja su istovremeno podešena i za vođenje borbe sa njih, kao i za transport vazдушnim putem. Napad u streljačkom stroju očito će biti retka pojava.

Vatra konvencionalnog oružja koristiće se u punoj meri pri dejstvima na bliskim odstojanjima i kada ne bude mogućna upotreba nuklearnih sredstava.

Vazdušni manevar snaga KoV najbolje će odgovarati raketno-nuklearnom ratu. Povećanu ulogu imaće i specijalne vazdušno-desantne jedinice u sastavu KoV. Za vazdušne

⁴ Podrobnije o vidovima sovjetskih oružanih snaga izneto je već u članku »O ulozi vidova i rodova vojske u Sovjetskoj armiji«, *Vojno delo* br. 3/63, str. 106 pa nadalje. — Prim. SAP.

desante osposobljavaju se streljačke jedinice.

Značaj trupne PVO u okviru KoV veoma se povećao s obzirom na to da će avijacija protivnika biti jedno od glavnih sredstava nuklearnog napada.

PVO teritorije postala je u savremenim uslovima jedan od osnovnih vidova oružanih snaga. Ovaj vid obuhvata protivavionsku i protiv-raketnu odbranu. Osnovno oružje ovog vida postale su pav-rakete.

U bliskoj budućnosti lovačka avijacija imaće još važnu ulogu.

Sve veći značaj u sistemu PVO dobijaju radio-elektronska sredstva, kako za otkrivanje vazdušnih ciljeva i navođenje aktivnih sredstava na njih, tako i za radio-protivdejstva, tj. za dejstva na komandne uređaje pilotskih i bespilotskih vazdušnih sredstava protivnika, za komandovanje i upravljanje u sistemu PVO i sl.

Brz razvitak kosmičkih sredstava, na primer, veštačkih zemljinih satelita koji se mogu izbacivati u razne svrhe, pored ostalog i kao nosači nuklearnog oružja, postavlja na dnevni red rešavanje novog problema — protivkosmičke odbrane.

Ratno vazduhoplovstvo kao vid oružanih snaga menja svoju ulogu i značaj. Bombarderska avijacija za daljnje dejstvo — zbog osetljivosti na savremenu PVO — ustupa svoje zadatke strategijskim raketama, a bombarderska frontovska (taktička) avijacija — raketama operativno-taktičke namene jer su pouzdanije. Razume se, i jedna i druga bombarderska avijacija imaće još dugo specifičnih zadataka, kao što je dejstvo po raznim objektima sa slabom PVO, po pokretnim i teže uočljivim ciljevima i sl. Pri tome treba imati u

vidu da se bombarderska avijacija sve više osposobljava za dejstvo raketama vazduh-zemlja i većeg dometa, što joj omogućava da izvršava zadatke, a da ne ulazi u zonu protivničke PVO. Zbog toga će bombarderska avijacija za daljnje dejstvo, kao i frontovska, naći primenu u budućem ratu zajedno sa raketama.

Borbene sposobnosti frontovske lovačke i lovačko-bombarderske avijacije omogućuju im da efikasno podržavaju borbena dejstva snaga KoV; u sadejstvu sa jedinicama protivvazdušnih raketa, ova avijacija može da štiti grupacije i važne objekte od udara neprijateljeve avijacije na dubini frontovske pozadine. Frontovska avijacija je naročito efikasna kada dejstvuje po neprijateljevim raketnim sredstvima na bojištu. Za lovačku i lovačko-bombardersku avijaciju je od posebne važnosti da nadmašuje odgovarajuću neprijateljevu avijaciju u brzini i plafonu leta. Izviđanje ostaje i dalje jedan od najvažnijih zadataka avijacije.

Veoma važnu i perspektivnu ulogu imaće izviđačka i transportna avijacija.

Dalji razvoj borbene avijacije treba da se kreće u pravcu usavršavanja njenog raketnog naoružanja, sposobnosti baziranja van aerodroma i povećanje letačko-tehničkih kvaliteta.

Ratna mornarica se izgrađuje zavisno od karaktera naoružanja i svojih zadataka u budućem ratu. Osnovni zadaci sovjetske ratne mornarice biće borba protiv neprijateljeve mornarice na otvorenom moru i u bazama, a zatim, i to od ne manjeg značaja, narušavanje, odnosno uništavanje neprijateljevog okeanskog i pomorskog saobraćaja. Za te

zadatke nužna je snažna podmornička flota i mornarička avijacija, naoružane raketno-nuklearnim oružjem i torpedima. Potreban je i izvestan broj površinskih brodova za obezbeđivanje dejstava podmorničke flote i za izvršavanje drugostepenih zadataka, kao što su zaštita sopstvenih pomorskih komunikacija i sadejstvo KoV.

Pri izgradnji podmorničkih flota moraju se imati u vidu ove osobine podmornica: velika autonomija i brzina, sposobnost lansiranja raketa ispod vode, odnosno nošenja velikih rezervi raketa i torpeda, dubina ronjenja i sl.

U izgradnji oružanih snaga u celini mora se polaziti od toga da i dalje ostaje na snazi jedan od najvažnijih principa sovjetske ratne doktrine po kome se pobjeda u ratu postiže zajedničkim naporima svih vidova oružanih snaga i svih sredstava oružane borbe. Pri tome težište mora biti na onim snagama i sredstvima koji će izvršavati glavne zadatke, na raketnom vidu strategijske namene i na raketno-nuklearnim sredstvima u ostalim vidovima. Nadmašiti protivnika u vatrenoj moći, pokretljivosti i manevarskoj sposobnosti oružanih snaga jeste zadatak koji se mora neprekidno imati u vidu u toku izgradnje oružanih snaga.

U toku rata, uloga i značaj vidova oružanih snaga i rodova vojske mogu se menjati zavisno od konkretne situacije, odnosno od toka rata i karaktera zadataka koje će jedinice rešavati u pojedinim etapama rata.

Razvijanje visokog majstorstva u rukovanju ratnom tehnikom kod čitavog sastava oružanih snaga takođe je jedan od najvažnijih zadataka u izgradnji oružanih snaga.

Način vođenja rata podrazumeva sve forme i metode upotrebe sredstava oružane borbe, operativnih i taktičkih jedinica vidova oružanih snaga i rodova vojske, odnosno oružanih snaga u celini za izvršavanje političkih, vojno-strategijskih i operativno-taktičkih zadataka.

Osnovni vidovi ratnih dejstava u II svetskom ratu bili su strategijski napad i strategijska odbrana, u kojima je glavnu ulogu imala KoV uz podršku avijacije. Dejstva strategijske avijacije po pozadini protivnika, zaštita pozadine od napada iz vazduha i ratna dejstva na morskim prostranstvima nisu imali odlučujućeg značaj, iako su se izvodili u velikim razmerama.

Veliki značaj imala su partizanska dejstva, kao i dejstva snaga unutrašnjeg otpora u pozadini neprijatelja. To je bio specifičan vid ratnih dejstava.

U II svetskom ratu, postizanje krajnjeg političkog i vojno-strategijskog cilja rata bilo je uslovljeno nizom etapnih (uzastopnih) političkih i vojno-strategijskih zadataka. Izvršavanje tih zadataka ostvarilo je za relativno duže vreme koje je, u stvari, predstavljalo određeni period rata. Za svaki period bila su karakteristična određena ratna dejstva.

Svaki period rata delio se na kampanje koje su određivane ciljevima oružane borbe, vremenom, snagama i sredstvima. Ipak, kampanja ni u jednoj etapi II svetskog rata nije postala organizovana forma oružane borbe, već je to bila operacija. U ovom ratu do kraja se oformio nov tip strategijskih operacija, operacija grupe frontova kroz koje su rešavani važni strategijski zadaci. U njima je učestvovalo po nekoliko

frontova, avijacija za daljnja dejstva, često mornarica, kao i snage i sredstva zemaljske PVO. Ove operacije su pripremane i sprovedene pod neposrednim rukovodstvom vrhovne komande. U II svetskom ratu dalje su se razvile frontovske i armijske operacije. Prvi put u istoriji ratova pojavili su se novi tipovi operacija, kao što su vazdušne operacije strategijske avijacije, usmerene na rešavanje i uništavanje neprijateljevih pozadinskih objekata, a borbena dejstva jedinica zemaljske PVO poprimila su, do izvesne mere, formu protivvazdušnih operacija usmerenih na razbijanje neprijateljevih vazdušnih operacija i na zaštitu pozadine zemlje. Znatno su se razvile pomorske operacije u svrhu razbijanja snaga protivnikove mornarice, rušenja, odnosno zaštite pomorskih komunikacija, iskrcavanja pomorskih desanata i protivdesantne odbrane.

Pojava i razvoj novih moćnih sredstava borbe, ogromna dostignuća u razvoju klasičnog naoružanja i tehnike, kao i promene političkih uslova izbivanja rata, ukazuju na to da će se savremeni rat voditi na principijelno nov način. Svaki pokušaj prenošenja načina vođenja oružane borbe iz prošlog rata, bez ikakvih promena na savremene uslove njenog izvođenja mogao bi naneti štetu gotovosti oružanih snaga i zemlje. Konkretno forme strategijske, operativne i taktičke upotrebe oružanih snaga, forme vođenja rata u celini, ne stoje na mestu nego se razvijaju i usavršavaju, izumiru stare, a rađaju se nove. U odnosu na II svetski rat, sredstva oružane borbe su se promenila, oružane snage postale su drukčije, rat je postao složeniji, poprimio je drugi karakter i sl. Sve to uslovljava neizbežno menjanje metoda i formi dejstava svih razmera.

Snage koje će se u savremenim uslovima koncentrisati na kopnenim vojištima — grupacije KoV, avijacije, raketa i sl., kao i na bližim pomorskim vojištima, udarne snage nosača aviona, deo podmornica, druge snage površinske flote i sl., neće biti jedini niti glavni objekti dejstva oružanih snaga. Odlučujuća sredstva za vođenje savremenog rata, strategijsko nuklearno oružje i sredstva za njegovo prenošenje, raspoređena su znatno iza linije fronta i dubine kopnenih vojišta, a bez njihovog razbijanja ne mogu se postići ciljevi rata čak ako bi grupacije razvijene na vojištima i bile uništene. Osim toga, osnovni ekonomski i drugi centri od životne važnosti, kao i objekti od kojih zavisi sposobnost zemlje za vođenje rata, takode su raspoređeni u dubokoj pozadini zaraćenih zemalja. Za razbijanje strategijskih sredstava u dubokoj pozadini, glavnih grupacija na kopnenim vojištima, kao i za dezorganizovanje pozadine neprijatelja nanosiće se raketno-nuklearni udari po planu vrhovne komande. Raketne jedinice strategijske namene nisu sredstva podrške KoV, pa prema tome nemaju ni potrebe da svoje dejstvo vezuju za dejstvo KoV. Kopnena vojska raspolaže sopstvenim nuklearnim sredstvima (raketne jedinice operativno-taktičke namene i frontovska avijacija) koja su u stanju da obezbede tempo njenog nastupanja.

Frontovi KoV, u sadejstvu sa frontovskom avijacijom, a na pomorskim pravcima i mornaricom, koristeći rezultate udara raketnih jedinica strategijske namene, avijacije za daljnja dejstva i raketnih podmornica po objektima i vojnim grupacijama na vojištima, dovršavaće razbijanje preostalih grupacija protivnika, zauzimati njegovu teritoriju i braniti sopstvenu. Raketne

snage strategijske namene, kao glavno sredstvo savremenog rata, zato i nisu dužne da podešavaju svoja dejstva prema KoV, nego obrnuto. KoV je dužan da u punoj meri iskorištava rezultate udara raketnih jedinica strategijske namene radi brzog izvršenja svojih zadataka.

Dejstva snaga zemaljske PVO takođe se ne mogu više potčinjavati interesima KoV jer je zadatak ovog vida zaštita teritorije cele zemlje, naročito najvažnijih vojnih i drugih objekata u dubini.

Za kopnena vojišta i dejstvo KoV ne može se više vezati mornarica koja je sada namenjena prvenstveno za dejstva protiv neprijateljeve mornarice i pomorskog saobraćaja na okeanskim prostranstvima, često veoma dalekim od kopnenih vojišta.

Navedeni načini dejstva ne mogu se, prema tome, postaviti u okvir strategijskog nastupanja i strategijske odbrane koji su ranije bili vezani za dejstvo KoV, osnovnog nosioca ratnih dejstava, kome su svi ostali vidovi sadejstvovali.

Osim toga, prihvatanje strategijske odbrane u svojstvu jednog od osnovnih vidova značilo bi prihvatanje odbrambene strategije i prenošenje situacije iz početnog perioda II svetskog rata na savremene uslove, što bi bilo veoma štetno i krajnje opasno. Imperijalističkim pripremama za opšti ofanzivni rat moraju se suprotstaviti odlučna ofanzivna dejstva, prvenstveno uništavajući udari strategijskih sredstava sovjetskih oružanih snaga. Odbrana će i dalje postojati, ali samo u operativnim i taktičkim razmerama.

Prema tome, pitanje strategijskih dejstava mora se u savremenim uslovima rešavati na nov način, tj. da se pronalaze odgovarajući savre-

meni vidovi i forme koji bi obezbedili brzo i odlučno razbijanje agresora.

Prvi, principijelno nov vid strategijskih dejstava koji je istakao razvitak raketnih snaga strategijske namene jesu raketno-nuklearni udari po objektima cele teritorije protivnika. Ovaj vid se ne može postaviti u okvire ranijeg strategijskog nastupanja ili odbrane. Udare raketa teško je okvalifikovati kao nastupna ili odbrambena dejstva, jer će oni uvek nositi odlučan ofanzivan karakter, bez obzira na to da li se snage KoV brane ili nastupaju. Za sovjetske oružane snage ovaj vid strategijskih dejstava biće prinudan, tj. SSSR će ga upotrebiti samo ako imperijalisti otpočnu nuklearni rat.

Masirani nuklearni udari po osnovnim vojnim i drugim najvažnijim objektima u dubokoj pozadini protivnika, uz jednovremeno razbijanje njegovih oružanih snaga na vojištima, omogućiće postizanje političkih ciljeva rata u znatno kraćem vremenskom roku nego u prošlim ratovima. Najmoćniji će biti prvi masirani raketno-nuklearni udari kojima će sovjetske oružane snage odgovoriti na dejstva agresora kad otpočne rat.

Drugi vid strategijskih dejstava jesu dejstva na kopnenim vojištima za konačno razbijanje grupacija protivnika, zauzimanje i okupiranje neprijateljeve teritorije, kao i za sprečavanje upada njegovih snaga na teritoriju socijalističkih zemalja. Glavno sredstvo borbe na kopnenim vojištima jeste nuklearno oružje, upotrebjeno pomoću raketa operativno-taktičke namene u sastavu KoV i frontovske avijacije. Osim toga, u zonama nastupanja frontova, po najvažnijim objektima nanosiće udare i rakete strategijske namene, kao i avijacija za daljnje dejstvo.

Velike razmere poprimiće i primena vazdušnih desanata. Masovno će se primenjivati tenkovske divizije i armije. Svoje ranije borbene osobine zadržala je i motorizovana pešadija. Borba će se istovremeno razvijati po frontu i dubini, po pravcima i oko pojedinih žarišta. Povezanih i stalnih frontova neće biti. Jedinice će dejstvovati najčešće iz pokreta, pri tome će se kretati u vozilima, a borba u streljačkom stroju biće relativno retka pojava.

Treći vid strategijskih dejstava, i to vrlo važan, jeste zaštita teritorije zemlje (PVO) od nuklearnih udara — snagama i sredstvima protivavionske i protivraketne odbrane: odbijanjem napada vazduhoplovnih i raketnih snaga protivnika, uništavanjem njegovih aviona i raketa u toku leta i sprečavanjem da oni dođu do najvažnijih administrativno-političkih centara, ekonomskih rejona i objekata, kao i da nanose udare po grupacijama raketnih snaga, avijacije, mornarice, rezervi i sl. Zaštita života i rada čitavog stanovništva zemlje i borbene sposobnosti oružanih snaga postižu se, pre svega, uništavanjem sredstava nuklearnog napada protivnika u rejonima baziranja. Taj zadatak će izvršiti rakete strategijske namene. Međutim, pošto velik broj ovih sredstava neće biti moguće uništiti u rejonima baziranja u početku rata, potrebne su snage i sredstva za njihovo uništavanje (u toku leta) još na prilazima državnim granicama, na daljnim prilazima objektima napada i najzad na neposrednim prilazima branjenim objektima.

Savremena PVO izgrađuje se kao protivavionska, protivraketna i protivkosmička, objedinjene u jedinstven sistem.

Bez obzira na efikasnost sistema protivavionske i protivraketne od-

brane, za brzo likvidiranje posledica nuklearnih udara, evakuisanje stanovništva iz rejona nuklearnog napada, organizovanje brze medicinske pomoći, gašenje požara, uspostavljanje poretka i za sprovođenje drugih mera, nužno je imati u gotovosti snage i sredstva civilne odbrane.

Četvrti samostalan vid strategijskih dejstava jesu dejstva na morskim vojištima, usmerena na razbijanje grupacija protivničke mornarice, narušavanje njegovih pomorskih komunikacija i na zaštitu sopstvenih, kao i sopstvene obale od nuklearnih udara s mora. Iako će poprimiti znatno veće razmere nego u periodu otadžbinskog rata, teško je reći da će ova dejstva imati odlučujući značaj za ishod rata.

Najvažniji zadatak sovjetske mornarice već u prvim trenucima rata biće razbijanje udarnih jedinica nosača aviona protivnika. Za to su najefikasnija sredstva atomske podmornice, mornarička avijacija za daljnje dejstvo i obalske rakete.

Razbijanje prekookeanskog i pomorskog transporta i dezorganizovanje morskih komunikacija neprijatelja već od prvog dana rata izvođiće rakete strategijske namene, rakete sa podmornica i brodova, kao i mornarička avijacija.

Uloga vidova strategijskih dejstava u toku eventualnog svetskog rata ne može ostati nepromenjena. Zavisno od uslova situacije, svaki vid može poprimiti odlučujući ili drugostepeni značaj.

Budući svetski raketno-nuklearni rat, ako ga imperijalisti otpočnu, biće veoma složen i predstavljace najteže iskušenje za celo čovečanstvo. U samom početku rata, ili u toku lokalnog konflikta, imperijalistički agresor može naneti iznenadni nuklearni udar svojim interkontinentalnim i srednjim raketama, iz-

među ostalih i raketama *Polaris* sa podmornica. Socijalističke zemlje biće prinuđene da nanesu neodbranjiv uzvratni nuklearni udar. Istovremeno će stupiti u dejstvo snage i sredstva protivraketne i protivavionske odbrane za uništenje neprijateljevih aviona i raketa koje budu uspele da se probiju u vazdušni prostor zemlje. Odmah iza uzvratnog nuklearnog udara mogu biti bačeni vazdušni desanti na veliku daljinu i, zavisno od radiološke situacije, doći će do brzog nastupanja očuvanih grupacija KoV, podržanih avijacijom, da bi se dovršilo razbijanje preostalih delova oružanih snaga protivnika. Istovremeno će se razviti aktivna ratna dejstva na morskim i okeanskim prostranstvima radi razbijanja pomorskih grupacija neprijatelja.

Za određivanje načina vođenja nuklearnog i svakog drugog rata nije dovoljno samo ustanoviti vid ratnih dejstava. Vid strategijskih dejstava ne određuje početak i kraj dejstava, niti snage, sredstva, konkretne zadatke, obim dejstva i sl. Raketno-nuklearni udari, napad i odbrana na kopnenim vojištima, dejstva mornaričkih snaga na morima i okeanima, dejstva snaga i sredstava PVO su dejstva bez određenih formi i okvira. Ona su nužna u teoriji i praksi za ustanovljavanje određenih pojmova kako bi se došlo do glavnog, tj. do konkretnih formi kroz koje se organizuju i sprovode ratna dejstva oružanih snaga. I te konkretne forme se menjaju pod dejstvom niza faktora.

U toku rata svaki od pomenutih vidova strategijskih dejstava poprima konkretnu formu, na primer, formu raketno-nuklearnih udara, operacija i bojeva, ograničenih ciljem, sredstvima, prostranstvom i vremenom. Raketno-nuklearni udar sačinjavaju, u stvari, nekoliko jedno-

vremenih lansiranja raketa sa nuklearnim bojevim glavama sa svih borbena spremnih rampi. Pod operacijom se podrazumevaju organizovana borbena dejstva operativnih jedinica raznih vidova oružanih snaga koja se izvode po jedinstvenoj zamisli ili planu i usmerena su na rešavanje određenih operativnih i strategijskih zadataka. Operaciju izvodi jedna ili grupa operativnih jedinica tipa armija (opštevojna, tenkovska, vazduhoplovna i armija PVO), front, okrug PVO i mornarica.

Prvi vid strategijskih dejstava nalazi konkretni izraz u raketno-nuklearnim udarima, kao i u operacijama avijacije za daljnje dejstvo. Ratna dejstva na kopnenim vojištima izvodiće se, kao i u prošlim ratovima, kroz napadne i odbrambene operacije kopnene vojske i frontovske avijacije. Napadne operacije biće osnovno sredstvo rešavanja zadataka oružane borbe na kopnenim vojištima. Izvodiće ih frontovi, opštevojne, tenkovske i vazduhoplovne armije. Glavna uloga u njima pripadaće raketnim trupama operativno-taktičke namene i frontovskoj avijaciji koja bude upotrebljavala nuklearna sredstva, zatim tenkovima, moto-streljačkim i vazdušno-desantnim trupama.

Zaštita zemlje od nuklearnih udara protivnika poprimiće formu operacija jedinica zemaljske PVO — i to protivavionskih i protivraketnih operacija.

Oružana borba na morskim i okeanskim vojištima vodiće se u formi pomorskih operacija ratne mornarice.

Svaki vid strategijskih dejstava, udar ili operacija, bilo kog vida oružanih snaga ne izvodi se izolovano, tj. samostalno. Samostalnih operacija, tj. dejstava operativnih jedinica ili

vidova oružanih snaga u celini, u punom smislu reči i nema. Budući rat može se uspešno voditi samo ako sva strategijska dejstva i sve operacije budu striktno međusobno usaglašeni na osnovi jedinstvene strategijske zamisli ili plana pod jedinstvenim centralizovanim rukovodstvom, i ako budu celishodno usmereni na rešavanje opštih zadataka oružane borbe. Takva usklađenost dejstava vidova oružanih snaga u raketno-nuklearnom ratu ostvarivaće se u formi strategijskih operacija. Prema tome, strategijska operacija je konkretna forma strategije.

Strategijsku operaciju budućeg nuklearnog rata činiće usaglašena dejstva vidova oružanih snaga koja će se izvoditi po jedinstvenoj zamisli, planu i pod jedinstvenim strategijskim rukovodstvom. Glavna snaga takve operacije biće strategijska nuklearna sredstva, pre svega, raketne trupe strategijske namene, tj. njihovi nuklearni udari. Istovremeno sa ovim udarima, ili još verovatnije odmah iza njih, a radi konačnog razbijanja preostalih vojnih grupacija protivnika, na vojištu će se razviti napadne operacije frontova, vazdušno-desantne operacije, a na nekim pravcima i operacije mornarice i prifrontovskih operativnih jedinica zemaljske PVO. Takva dejstva će poprimiti formu strategijskih operacija na vojištu. Pri tome se neće prekidati nuklearni udari strategijskih sredstava po celoj teritoriji agresora, operacije jedinica zemaljske PVO za zaštitu zemlje od nuklearnih udara protivnika i operacije mornarice na okeanskim prostranstvima. Svim ovim dejstvima rešavaće se redovni zadaci rata. Događaji se mogu odvijati na ogromnim prostranstvima i jednovremeno obuhvatiti sve kontinente i okeanska prostranstva. Istovremeno, strategijske operacije biće

brze i kratkotrajne, a rezultate njihovog izvođenja zasad je teško čak i zamisliti.

Nemoguće je u budućem nuklearnom ratu računati samo na jednu, bilo koju, formu strategijske operacije. Rat je oduvek bio složena i raznovrsna pojava i to još više važi za budući nuklearni rat. Pri razradi formi i metoda njihovog vođenja treba imati u vidu niz pitanja kao: na koji način će otpočeti rat, kakav će karakter poprimiti, ko će biti glavni protivnik, hoće li biti upotrebljeno nuklearno oružje u samom početku ili u toku rata i kakvo (operativno-taktičko ili i strategijsko) itd. Jedne forme strategijskih operacija biće u svetskom nuklearnom ratu do kojeg je došlo iznenadnim napadom neprijatelja, a druge u ratu koji je nastao prerastanjem lokalnog u svetski.

Kao mogućan vid strategijskih dejstava u svetskom nuklearnom ratu, *sovjetska vojna strategija razmatra i dejstva u kosmičkom prostranstvu*. Polazeći od dosadašnjeg rada SAD u tom pravcu, sovjetska vojna strategija ima u vidu neophodnost izučavanja pitanja iskorišćavanja kosmičkog prostranstva i kosmičkih letelica za ciljeve jačanja odbrane socijalističkih zemalja. Bilo bi pogrešno prepustiti preimućstvo u toj oblasti imperijalističkom lageru.

Ratna dejstva u lokalnim ratovima mogla bi se odvijati na drugi način, kroz druge vidove i forme. U takvom ratu ona će se, pre svega, izvoditi na kopnenim i morskim vojištima. Objekti dejstva biće oružane snage protivnika, ali nisu isključeni ni pokušaji udara i po pozadinskim objektima, u prvom redu dejstvom avijacije. Na kopnenim vojištima izvođić se napad i odbrana kopnenih trupa uz sadejstvo avijacije. Borbena dejstva imaće mane-

varski karakter, tj. biće znatno pokretljivija nego u prošlom ratu, s obzirom na promene u KoV i avijaciji.

Može se desiti da zaraćene strane u toku lokalnog rata upotrebe nuklearno oružje operativno-taktičke namene, ne pribegavajući pri tome i upotrebi strategijskih nuklearnih sredstava. To će naglo promeniti način borbenih dejstava, tj. daće im veću energičnost i dinamičnost. Međutim, malo je verovatno da će se rat uz upotrebu samo operativno-taktičkih nuklearnih sredstava moći dugo voditi. Pošto već dođe do upotrebe nuklearnog oružja, zaraćene strane biće prinuđene da u dejstvo stave svoju nuklearnu moć. Stoga će i lokalni rat prerasti u svetski nuklearni.

PRIPREME ZEMLJE ZA RAT

Bez svestrane i blagovremene pripreme cele zemlje nemoguće je pobediti u ratu. Ta priprema obuhvata: pripremu oružanih snaga, pripremu ekonomike zemlje i pripremu stanovništva. Na karakter tih priprema utiču ovi činioci:

postojanje raketno-nuklearnog oružja megatonske snage umanjuje rashode za ostala borbena sredstva jer je moguće znatno smanjenje proizvodnje ostalog naoružanja bez smanjenja vatrene moći oružanih snaga;

mogućnost da već u početku rata bude podrivena materijalna i tehnička osnova za dugotrajan rat, naročito u pogledu proizvodnje nuklearnog oružja;

psihološki potresi stanovništva koje će za vrlo kratko vreme pretrpeti velike gubitke;

priprema oružanih snaga ima odlučujući značaj; ona obuhvata odre-

đivanje sastava i organizacije mirnodopskih i ratnih oružanih snaga, obezbeđenje borbene gotovosti, stalni razvitak vidova i rodova, materijalno-tehničko obezbeđenje, pripremu vojišta i strategijsko izviđanje.

S obzirom na opasnost od iznenadnog napada, celishodno bi bilo imati mirnodopske oružane snage sposobne da ostvare osnovne ciljeve početnog perioda rata bez snaga dopunske mobilizacije. To, međutim, ne mogu imati ni ekonomski najmoćnije zemlje. Zato one drže snage sposobne za nanošenje nuklearnih udara, odbijanje iznenadnog napada i preuzimanje strategijske inicijative u prvim časovima rata i za postizanje najbližih strategijskih ciljeva rata. U borbenoj gotovosti nalaze se snage za strategijske nuklearne udare i snage zemaljske PVO, kao i izvesni delovi ostalih vidova i spasilačko-radne jedinice civilne odbrane. Drugi delovi ostalih vidova moraju biti sposobni za brzu mobilizaciju kako bi mogli da učestvuju već u početnim operacijama.

Mobilizacijom se vrlo malo menja sastav i organizacija raketnih i snaga PVO.

Ratno vazduhoplovstvo dejstvuje u početku rata u istom sastavu u kome se nalazilo, s tim što formira nove borbene, a naročito transportne jedinice i aerodromsko-pozadinske organe.

Ratna mornarica uvodi mobilizacijom u stroj rezervne brodove iz konzervacije, popunjava brodove rezervama, adaptira civilne brodove, luke i brodogradilišta za ratne potrebe itd.

Najšira mobilizacija sprovodi se u KoV i jedinicama civilne odbrane.

Veliki značaj imaju novoformirane jedinice za popunu gubitaka. To neće biti dopunske nego komplet-

ne jedinice, sposobne da neposredno stupe u borbu.

Pripreme za materijalno-taktičko obezbeđenje oružanih snaga dobile su veći značaj zbog povećanih potreba u materijalu i tehnici. Narочito su porasle potrebe u gorivu koje sada predstavljaju oko 50% težine svih materijalnih potreba. Potrebe u tehničkom materijalu povećaće se orijentirno za 2—2,5 puta u odnosu na II svetski rat. Jedino će se smanjiti potreba u konvencionalnoj municiji.

Proračuni materijalno-tehničkih potreba prave se samo za početna dejstva, a za ostala sasvim orijentirno; na osnovu toga određuju se razmere mirnodopske vojne proizvodnje, plan mobilizacije industrije itd.

Priprema vojišta sada podrazumeva pripremu cele zemlje. Ipak će se i dalje sačuvati pojam kopnenih i pomorskih vojišta kao rejona u kojima se pripremaju borbena dejstva snaga KoV, mornarice i ratnog vazduhoplovstva. Ovi rejoni obuhvataju deo teritorije sapstvene zemlje i teritorije susednih zemalja.

Pripreme vojišta, odnosno teritorije zemlje, sprovode oružane snage i civilna ministarstva i ustanove.

Inžinjerijsko-fortifikacijske pripreme vojišta za dejstva KoV gube raniji značaj. Isto tako, manji značaj ima i izgradnja železničke mreže i transporta, pošto železnički transport na vojištima nije više osnovni.

Potrebna je izgradnja veće aerodromske mreže nego što zahvata broj aviona, jer će mnogi aerodromi biti uništeni.

U pripremi pomorskih vojišta mora se voditi računa o rastresitosti baziranja, izgradnji navigacije, radarskog sistema, raketnih rampi na obali, izradi planova miniranja itd.

Strategijsko izviđanje za vreme mira vrlo je važna oblast priprema za rat jer omogućuje preduzimanje racionalnih mera i donošenje realnih odluka. Savremeno izviđanje, visoko-tehnički opremljeno, čini gotovo nemogućnim potpuno prikrivanje priprema za iznenadan napad. Radio i radio-tehničko izviđanje jedno je od najvažnijih sredstava za prikupljanje obaveštajnih podataka.

U pripremi ekonomike zemlje najvažnija je priprema industrije s obzirom na velike potrebe i gubitke oružanih snaga u ratu. Verovatni gubici u naoružanju i tehnici biće u proseku otprilike za 6—8 puta veći nego u II svetskom ratu. Nije isključeno da u budućem ratu, osim unapred, u miru, stvorenih rezervi oružja i tehnike, više ništa neće ni biti potrebno, ali bi orijentacija na takvu perspektivu bila opasna, pa industriju treba pripremiti da može popunjavati materijalno-tehničke gubitke oružanih snaga.

Glavne obaveze vojno-strategijskog rukovodstva u pogledu pripreme ekonomike sastoje se u izradi proračuna, porudžbina i zahteva za oružane snage za početni period rata, na osnovu čega vlada planira kapacitete za vojnu proizvodnju.

U miru je nužno pripremiti materijalne rezerve i odgovarajuće proizvodne i energetske kapacitete koji će brzo, odmah u početku rata, moći da pređu na vojnu proizvodnju. Kod izvesnog broja specijalnih preduzeća stvaraju se »zakonzervirani« kapaciteti koji počinju proizvodnju tek po izbijanju rata.

Poseban problem predstavlja obezbeđenje industrije. Bilo kakav razmeštaj industrijskih objekata u savremenim uslovima ne osigurava ih od raketno-nuklearnih udara. Zato se ti objekti moraju obezbeđivati rastresitim rasporedom, dupliranjem

proizvodnje i merama PVO. O ras-
tresitosti se može govoriti, uglavnom,
kada su u pitanju novoizgrađena
preduzeća. Najvažnija industrijska
preduzeća najbolje je razmeštati pod
zemlju, u unapred pripremljena po-
strojenja, što će se ipak moći ostva-
riti u veoma ograničenim razme-
rama.

Poseban značaj ima priprema
rezervnih transportnih sredstava i
gotovih konstrukcija za brzu opravku
putnih objekata i uspostavljanje sa-
obraćaja posle udara iz vazduha. Ne
manji značaj ima priprema snabde-
vanja gorivom — izgradnja nafto-
voda.

Pripreme stanovništva za rat
sprovode se u tri pravca: u moralno-
političkom pogledu, u pogledu za-
štite od sredstava masovnog uništa-
vanja i u pripremi stanovništva u
vojnom pogledu.

U pripremanju za zaštitu od sred-
stava masovnog uništavanja poseban
značaj ima obaveštavanje organiza-
cije civilne odbrane o vazdušnoj
opasnosti. Ova obaveštenja treba da
daju najbliže komande PVO terito-
rije.

Veliku važnost ima dobro pri-
premljena evakuacija stanovništva
iz velikih gradova i prigraničnih
zona u periodu neposredne opasno-
sti od izbijanja i u prvim danima
rata, zatim priprema čuvanja vode
i hrane od zagađivanja itd.

Civilna odbrana je novi vid stra-
tegijskog obezbeđivanja života i rada
u zemlji. Od efikasnosti rada ove
organizacije zavisi u velikoj meri
kako zaštita stanovništva, tako i mo-
bilizacija oružanih snaga. Ovom or-
ganizacijom rukovodi svesavezni štab
preko republičkih štabova, kojima
su potčinjeni oblasni, a ovima grad-
ski. Štabovi se sastoje od predstavi-
nika raznih resora i ustanova. Njima
su potčinjene specijalne službe kao

medicinska, za ishranu i transport,
obaveštavanje, vezu i druge.

Civilna odbrana organizuje veli-
ki broj specijalnih jedinica za likvi-
diranje posledica neprijateljevog
vazdušnog napada kao: spasilačke i
radne odrede, odrede za medicinsku
pomoć, autotransport itd.

Lekari i pomoćno medicinsko o-
soblje moraju se još za vreme mira
pripremiti za lečenje ozleđenih od
nuklearnog, hemijskog i bakterio-
loškog dejstva.

Vojne pripreme stanovništva su
važne, kako radi popune oružanih
snaga u toku rata, tako i radi borbe
stanovništva protiv špijuna, diver-
zanata i manjih desanata. Na po-
jedininim vojištima stanovništvo mora
biti spremno za odlučna partizanska
dejstva protiv pojedinih neprijate-
ljevih grupacija koje bi uspele da
se probiju na teritoriju zemlje.

O RUKOVOĐENJU SOVJETSKIM ORUŽANIM SNAGAMA U RATU

U budućem ratu moći će da se
koriste pozitivna iskustva rukovođe-
nja iz II svetskog rata, s tim što se
moraju imati u vidu korenite prome-
ne u načinu izbijanja i vođenja sa-
vremenog rata. Opšte rukovođenje
zemljom i oružanim snagama u ra-
tu imaće CK KPSS. Za posebno ru-
kovođenje biće stvoren organ koji
može imati punomoćja, kao što je
bio komitet odbrane u prošlom ratu,
a na čijem će čelu biti sekretar CK
KPSS i predstavnik vlade, koji isto-
vremeno može biti i vrhovni ko-
mandant. Koncentracija rukovođe-
nja zemljom i oružanim snagama u
rukama najvišeg političkog organa
biće od odlučujućeg značaja za po-
bedonosno vođenje rata.

Neposredno rukovođenje oruža-
nim snagama biće u rukama vrhov-
ne komande čiji je glavni organ za
sve vidove oružanih snaga general-

štab. Operativnim jedinicama kao i u II svetskom ratu rukovodiće vojni saveti.

Rukovođenje u koaliciji mora polaziti od toga da je za slamanje zamisli agresora nužno: objedinjavanje političkih, vojnih i ekonomskih napora svih zemalja socijalističkog lagera, određivanje jedinstvene vojno-političke i strategijske linije za ceo rat i za pojedine njegove periode, obezbeđivanje potpunog jedinstva rukovođenja objedinjenim oružanim snagama, kao i mobilizacija svih rezervi tih zemalja.

Najviši politički organ za koordiniranje napora zemalja lagera za vreme rata može da bude politički komitet stvoren u skladu sa Varšavskim paktom. Najviše vojno ruko-

vodstvo može se stvoriti usklađivanjem rada najviših vojnih organa savezničkih zemalja u rukovođenju oružanim snagama na ovom ili onom vojištu.

Za izvođenje zajedničkih dejstava na vojištu mogu se stvarati operativne jedinice, uključivanjem u njihov sastav taktičkih jedinica raznih zemalja lagera. Rukovođenje takvim formacijama može biti stavljeno u nadležnost sovjetske vrhovne komande, pri kojoj bi se nalazili predstavnici vrhovnih komandi savezničkih zemalja. Međutim, na pojedinim vojištima, operativne formacije savezničkih zemalja mogu biti potčinjene svojim vrhovnim komandama.

SAP.

REVOLUCIONARNE PROMENE U VOJNOJ MISLI

Sovjetski vojni teoretičari, polazeći u svojim razmatranjima od neophodnosti jačanja odbrambene moći zemlje i bojeve gotovosti oružanih snaga, sve dok se ne postigne potpuno razoružanje u svetu, ističu potrebu za stvaralačkom razradom sovjetskih pogleda na savremeni rat i probleme vojne izgradnje, kao i za izučavanjem razvoja vojne misli i zakona i pojava u vezi sa tim razvojem. Značaj tog sagledavanja, odnosno razrade vojnonaučne misli, proizilazi iz porasta uloge vojne teorije kao faktora u razvoju vojne misli, iz činjenice da se bojeva gotovost može uspešno graditi samo na jedinstvu teorije i prakse.

Ovi teoretičari smatraju da su u vojnoj misli izvršene revolucionarne promene koje imaju veliki značaj i dalekosežne posledice u svim oblastima vojne izgradnje. Zato to i stavljaju u središte vojnonaučnog rada nastojeći da teoretski osvetle

te revolucionarne promene, njihove posledice u odnosu na naoružanje Sovjetske armije, sovjetsku doktrinu, ulogu opštevojno komandanta itd.

NOVO ORUŽJE I KARAKTER RATA

Radikalne izmene u vojnoj misli uslovljene su promenama u političkim odnosima između država ili klasa unutar pojedinih država i suštinskim izmenama u osnovnim sredstvima oružane borbe koja su masovno uvedena u naoružanje armija.

Politička osnova revolucionarnih promena u vojnoj misli proizilazi iz promenjenog odnosa snaga na međunarodnoj pozornici u korist socijalizma koji je postao svetski sistem. Osnovna protivurečnost savremene epohe predstavlja, u stvari, protivurečnost između kapitalizma i socijalizma, čije rešenje imperijalisti traže u ratu, čemu je u ostalom potčinjena i njihova agresivna spoljna politika, kao i proizvodnja novih sredstava za njegovo vođenje. Ta činjenica nameće socijalističkim zemljama obavezu blagovremenog preduzimanja neophodnih mera za obuzdavanje imperijalističke agresije i odbranu od nje.

Materijalnu bazu revolucionarnih promena u vojnoj misli predstavlja nagli razvoj proizvodnih snaga do kojeg je došlo poslednjih desetak godina usled velikih otkrića u nuklearnoj i matematičkoj fizici, elek-

Pod opštim naslovom Революция в военном деле, ее значение и последствия, Красная Звезда, centralni organ Ministarstva odbrane SSSR-a, objavljuje seriju članaka iz oblasti učenja marksizma-lenjinizma o ratu i armiji u savremenim uslovima. U ovom napisu prikazujemo do sada publikovane članke iz ove serije pod naslovom: „Новое оружие и характер войны“ и „Основные положения советской военной доктрины“ od general-pukovnika profesora N. Lomova, „Новые требования к общевойсковому командиру“ od general-pukovnika S. M. Stemenka.

tronici, hemiji itd.¹ Na visoko razvijenoj energetici, metalurgiji, hemiji, radio-elektronici, atomskoj i raketnoj tehnici — koje su iz toga proizišle — zasniva se vojnotehničko snabdevanje savremene armije.

U ovom pogledu, u razvoju proizvodnih snaga u svakoj zemlji značajnu ulogu igraju društveni odnosi, društveni poredak.² Odatle proizilaze prednosti Sovjetskog Saveza nad kapitalističkim zemljama u pogledu tempa porasta proizvodnje, stepena uvođenja automatizacije i raznih novih dostignuća nauke u mnogim oblastima industrije, što sve služi i interesima jačanja odbrambene sposobnosti zemlje.

Ekonomsku bazu revolucionarnih promena u vojnoj misli predstavlja ju uspesi u proizvodnji, nauci i tehnici, a vojnotehničku osnovu tih promena čini pojava atomskog oružja i raketa — glavnog sredstva za njegovo prenošenje — kao i masovno uvođenje u organski sastav oružanih snaga tog oružja, radio-elektronske i reaktivne tehnike.

Revolucionarne promene u vojnoj misli predstavlja ju dubok preobražaj, skok u nov kvalitet i izazivaju korenite izmene u svim oblastima vojne izgradnje. One povlače za sobom vojnotehničko preoružanje oružanih snaga, pre svega, njihovo opremanje raketno-atomskim oružjem; zatim, nov sadržaj u nizu najvažnijih postavki sovjetske vojne doktrine; izmene u organizacijskoj strukturi oružanih snaga i u odnosima između vidova i rodova vojske; raz-

radu principijelno novih postavki vojne veštine; dalji razvoj i usavršavanje vojne nastave i političkog vaspitanja celokupnog sastava oružanih snaga — saglasno razvoju sovjetskog društva i zadacima njegove zaštite. Revolucionarne promene u vojnoj misli označavaju ujedno i revolucionarne promene u pogledima na rat u celini, na zadatke bojeve gotovosti, vojne discipline, budnosti i vaspitanja.

U odnosu na vojnotehničko preoružanje sovjetskih oružanih snaga, revolucionarne promene u vojnoj misli odražavaju se u masovnom uvođenju raketno-atomskog oružja u sve vidove oružanih snaga, kao i u stvaranju posebnih raketnih jedinica strategijske namene. I ranije je uvođenje novih borbenih sredstava u naoružanje sovjetskih oružanih snaga dovelo do promena u vojnoj misli, do revolucionarnih promena u pojedinim oblastima vojne izgradnje. Tako je uvođenjem tenkova došlo do stvaranja novog roda vojske, avijacija je prerasla u samostalan vid oružanih snaga, dok je motor obezbedio potpunu motorizaciju Sovjetske armije. Međutim, uvođenjem u naoružanje atomskog oružja, i to onda kada je ono u svom razvitku dostiglo određen kvantitativni i kvalitativni nivo, izazvalo je revolucionarne promene u vojnoj izgradnji u celini. Preoružavanjem sovjetskih oružanih snaga raketnim i atomskim oružjem iz osnova su izmenjeni: sastav svakog vida, vojna tehnika, organizacija, borbeni zadaci i način njihovog izvršavanja. Svojim mnogostrukim dejstvom ono omogućuje da se za kratko vreme izmeni ne samo operativna već i strategijska situacija, da se njime samostalno rešavaju strategijski zadaci oružane borbe, da igra glavnu ulogu u postizanju ciljeva rata.

¹ F. Engels: »Pretpostavka svakog novog usavršavanja u sistemu vođenja rata... biće nove proizvodne snage«.

² V. I. Lenjin: »... veza između vojne organizacije zemlje i celokupnog njenog ekonomskog i kulturnog sistema nikada nije bila tako tesna kao danas«.

Što se tiče karaktera rata, tu je došlo takođe do bitnih izmena. Pre svega, premeštanjem političkog i vojnog centra imperijalizma iz Evrope u SAD, vodeća uloga u pripremi novog svetskog rata pripala je američkom imperijalizmu, o čemu svedoči i porast militarizma u SAD i njegova vodeća uloga u stvaranju i jačanju vojnih agresivnih blokova. Jedna od osnovnih odlika eventualnog rata bila bi njegova politička sadržina opredeljena činjenicom da bi to bio rat između dva suprotna društvena sistema — socijalističkog i kapitalističkog, da bi u njemu bila upotrebljena atomska sredstva, odnosno da bi to bio atomski rat.

Eventualni svetski rat imao bi koalicioni karakter. Agresivnom imperijalističkom bloku suprotstavila bi se koalicija zemalja socijalističkog lagera. U njemu bi udarima atomskog oružja bili izloženi, uporedo sa atomskim sredstvima i grupacijama oružanih snaga, i industrijski i administrativni centri, čvorovi komunikacija i sve što služi ratu.

U pogledu trajanja rata, raketno-atomsko oružje omogućava da se za znatno kraće vreme dostignu ciljevi rata, jer se njime mogu naneti neviđena rušenja, uništiti znatni delovi stanovništva velikih gradova.³

Jedna od najvažnijih osobina budućeg rata bila bi izuzetna važnost njegovog početnog perioda, u kome se — s obzirom na snagu raketno-atomskog oružja i njegovu neograničenu upotrebu — može predodre-

³ Ministar odbrane SSSR-a, maršal Sovjetskog Saveza R. K. Malinovski: »Zajedno s tim jasno je da se, zavisno od uslova u kojima otpočne rat, oružana borba na život i smrt neće ograničiti samo na atomske udare. Ona se može odužiti, zahtevati dugotrajne napore svih sila armije i zemlje u celini.«

diti ne samo tok već i ishod čitavog rata.

Svetski rat karakterisao bi se i ogromnim prostornim razmahom. Oružana borba dobila bi međukontinentalni karakter. Otuda bi i uloga i značaj prostora bili znatno izmenjeni.

OSNOVNE POSTAVKE SOVJETSKE VOJNE DOKTRINE

Vojna doktrina sadrži kako osnovne postavke vojne politike i vojne izgradnje u celini, koje imaju opštedržavni karakter i predstavljaju njenu političku osnovu, tako i specifične vojne postavke u pripremi i upotrebi oružanih snaga, o pravcu razvoja vojne veštine — strategije, operatike i taktike — kao i o vojnotehničkoj opremi armije i flote. Ona je svojevrsni osnovni zakon države u oblasti odbrane zemlje. Revolucionarne promene u vojnoj misli i izmenjeni karakter rata utiču i na sovjetsku doktrinu u celini.

Politička osnova sovjetske doktrine opredeljena je sledećim osnovnim postavkama: svetski socijalistički sistem ima presudnu ulogu na celokupni društveni razvoj u svetu; mirna koegzistencija zemalja sa različitim društvenim sistemima je neophodnost savremenog sveta; rat nije fatalno neizbežan i može se sprečiti, pri čemu treba uporedo menjati odnos snaga na međunarodnoj pozornici u korist socijalizma; jedini izvor agresivnog rata je imperijalizam. Politička osnova je dalje opredeljena postavkama o karakteru i kategorijama rata u savremenoj epohi i odnosu socijalističkih zemalja prema njima, o društveno-političkoj sadržini svetskog atomskog rata i mogućnostima prerastanja lokalnih ratova u svetski, o faktorima koji

imaju najvažniji uticaj na tok i ishod rata i o funkcijama socijalističke države radi zaštite od imperijalističke agresije.

Specifične vojne postavke vojne doktrine odnose se na opredeljenje ciljeva, karakter sredstava, snage i obima oružane borbe, ulogu i zadatke vidova oružanih snaga, karakter početnog perioda rata i značaj rezultata oružane borbe u tom periodu za njen dalji razvoj. U postavkama vojne doktrine sadržane su principijelne odredbe o organizaciji sovjetskih oružanih snaga i njihovom vojnotehničkom opremanju, kao i o smernicama pripreme teritorije zemlje i oružanih snaga za odbijanje imperijalističke agresije, pri čemu je uzet u obzir uticaj koji danas imaju takvi faktori kao što su iznenađenje, prostor i vreme.

U odnosu na oružanu borbu, sovjetska vojna doktrina, pre svega, računa s tim da je izmenjen glavni objekt na koji su usmerena borbena dejstva. U ranijim svetskim ratovima glavni strategijski cilj dejstva bilo je razbijanje oružanih snaga protivnika, što je dovodilo do njegove kapitulacije. U uslovima neograničene upotrebe raketno-atomskog oružja, glavni objekt atomskih udara, pored protivnikovih atomskih sredstava, biće važniji ekonomski i administrativni centri. Sovjetska vojna doktrina računa i s tim da će granica između fronta i pozadine, koja je u prošlom ratu znatno pomerena u dubinu, potpuno iščeznuti u atomskom ratu. Domet raketa, njihova brzina i tačnost pogađanja omogućavaju da se u vrlo kratkom roku tuče svaki objekat, pa čak i oni koji se nalaze u dubokoj pozadini. Upotreba raketno-atomskih udara daje oružanoj borbi sasvim nova obeležja. Menja se odnos između vidova oružanih snaga, a javljaju se novi principi i načini

njihove strategijske, operativne i taktičke upotrebe.

Zbog svega toga, jedna od najvažnijih postavki sovjetske vojne doktrine je priznavanje raketno-atomskog oružja, pre svega, strategijskih raketno-atomskih sredstava, kao glavnih sredstava za odbijanje agresije i nanošenje potpunog poraza agresoru. Materijalna osnova te postavke je visok stepen opremljenosti sovjetskih oružanih snaga raketno-atomskim oružjem. Ova sredstva su uključena u sve vidove oružanih snaga i namenjena im je glavna uloga u odnosu na ostale rodove vojske. Stvorene su raketne jedinice strategijske namene koje su opremljene međukontinentalnim raketama i raketama srednjeg dometa namenjenim za nanošenje atomskih udara kako po strategijskim objektima u dubokoj pozadini tako i po grupacijama oružanih snaga i drugim važnim ciljevima na bojištu.

Sovjetska vojna doktrina računa i s tim da će se pobjeda u borbi koju će karakterisati raznovrsnost i složenost zadataka i uslova za njihovo izvršenje, moći postići samo naporima mnogomilionske Sovjetske armije. To i uslovljava da je jedna od najvažnijih postavki sovjetske vojne doktrine ova: za konačnu pobjedu neophodni su objedinjeni napori svih vidova oružanih snaga, s tim što bi se oni naslanjali na dejstva raketno-atomskog oružja. Otuđa je i proizišla korenita reorganizacija, odnosno usavršavanje svih vidova oružanih snaga Sovjetskog Saveza.

Sovjetska vojna doktrina uzima u obzir izuzetnu važnost početnog perioda rata. U njemu se masovnim atomskim udarima mogu naneti takvi gubici jedinicama i pozadini da to dovede zemlju i čitav narod u izuzetno težak položaj. Što se tiče uslova u kojima može doći do bu-

dućeg rata, smatra se — pri tome se polazi od ocene spoljnopolitičkog kursa i strategijskih koncepcija imperijalista — da novi svetski rat može početi iznenadnim napadom zemalja-članica NATO-a, ili može nastati kao posledica prerastanja lokalnog rata u svetski sukob, ukoliko on ne bi bio ugašen za maksimalno kratko vreme. To, u kakvim će uslovima doći do rata, i određuje karakter njegovog početnog perioda.

Polazeći od toga da glavnu opasnost predstavlja iznenadni napad agresora, prvorazredan zahtev sovjetske vojne doktrine je da sovjetske oružane snage postignu visok stepen bojeve gotovosti; da čitava Sovjetska armija, a naročito raketne jedinice strategijske namene i jedinice PVO koje prve stupaju u rat, bude spremna za odbijanje iznenadnog napada, uzvraćanje atomskog udara, kao i za vođenje borbe uz masovnu upotrebu atomskog oružja. U tom smislu sovjetska vojna doktrina postavlja određene zahteve u pogledu tehničke opreme jedinica, obuke i vaspitanja ličnog sastava, a naročito komandi i štabova.

U odnosu na ulogu ekonomskog, moralno-političkog i vojnog faktora, sovjetska vojna doktrina računa s tim da bi njihov značaj u atomskom ratu znatno porastao. Da bi se postigla pobjeda u atomskom ratu koji će se brzo razvijati, ekonomika države treba da bude osposobljena da opremi oružane snage maksimumom borbenih i vojnotehničkih sredstava neophodnih za vođenje rata. Istovremeno treba imati čvrstu ekonomsku bazu sposobnu da u slučaju dužeg rata izdrži ogromna naprezanja i da za sve vreme zadovoljava vojne potrebe zemlje. Moralno-političkom potencijalu naroda i armije pripadala je u prošlim ratovima velika uloga u postizanju pobjede. U atomskom ra-

tu ta uloga će još više porasti. Sovjetska vojna doktrina računa da u ovom pogledu prednost pripada onome ko vodi pravedan rat, tj. socijalističkim zemljama u odnosu na kapitalističke. Porastao je i značaj vojnog potencijala, kao i njegova zavisnost od ekonomskog i moralno-političkog potencijala zemlje. U pogledu odmeravanja ovih faktora sa njihovim stanjem kod eventualnog protivnika, prednost pripada Sovjetskom Savezu s obzirom na njegovo socijalističko uređenje i burni razvoj socijalističke proizvodnje, naučni i tehnički progres koji je obezbedio da se protivnik pretekne u proizvodnji najvažnijih sredstava za vođenje rata, tj. u raketno-atomskom oružju, a posebno onom strategijske namene.

Polazeći od takve uloge pojedinih faktora i odgovarajućih principa, sovjetska vojna doktrina određuje osnovne smernice za pripremu zemlje za odbijanje agresije. Pre svega, ističe se potreba za blagovremenom primenom, zatim njena svestranost i obimnost jer će rat nametnuti velike zahteve svim oblastima delatnosti zemlje, iziskivati maksimalno naprezanje moralnih i fizičkih snaga naroda. U tom pogledu posebno se ističe organizatorska i usmeravajuća uloga Komunističke partije i državnog rukovodstva.

Sovjetska vojna doktrina određuje osnovne smernice razvoja sovjetske vojne veštine. Ona se upućuje na iznalaženje takvih načina i metoda oružanih dejstava koji najbolje odgovaraju karakteru i sadržaju borbe snaga i socijalističkog lagersa u uslovima savremenog rata. Činjenica da i protivnik raspolaže sličnim sredstvima kao i sovjetske oružane snage dovodi do sličnosti u pogledu načina vođenja borbe. Međutim, pune istovetnosti ne može biti jer su različite, pre svega, poli-

tičke osnove revolucionarnih promena u vojnoj misli. Tu se najpre polazi od toga da je karakter borbenih dejstava svih vidova oružanih snaga opredeljen primenom raketno-atomskih sredstava kojima će se — uništavanjem atomskih sredstava, glavnih grupacija i rezervi protivnika — rešavati glavni i samostalni zadaci u operacijama frontova. Uz njih će se upotrebljavati i klasična sredstva: tenkovi, frontovska avijacija, klasična i raketna artiljerija itd.

Kao osnovni vid dejstava KoV, sovjetska vojna veština smatra napadne operacije koje se odvijaju vrlo brzo i uz široku primenu manevra, u kojima se borba vodi na nekoliko krupnih žarišta, i to istovremeno na raznim operativnim dubinama. Ona predviđa da će te operacije biti vrlo dinamične i složene zbog masovne primene frontovske avijacije, tenkova i vazdušnih desanata. Na glavnim ratištima sovjetska vojna veština ne predviđa postojanje neprekidnih i stabilnih frontova, već računa da će odbrana na njima biti kratkotrajna, da će se izvoditi na pojedinim pravcima u toku nastupnih operacija. Sa susretnim borbama velikog obima računa kao sa čestim vidom borbenih dejstava, a ujedno ističe, kao nov i složen zadatak, prelazak preko prostora velikih operativnih zona, radioaktivno zračenih (i to visokim stepenom radijacije) usled primene atomskog oružja. Što se tiče rata na moru, sovjetska vojna veština računa da će se glavna pomorska dejstva odvijati na okeanima, a ne na uskim morima, i da će glavnu ulogu imati podmorničke snage i mornarička avijacija opremljena raketama. Ona ne odriče ni značaj avijacije, kako one u okviru vojnovazduhoplovnih snaga (posebnom vidu oružanih snaga), tako i avijacije u

drugim vidovima — lovačkoj u PVO, mornaričkoj koja je opremljena raketama, transportnoj.

Revolucionarne promene u vojnoj misli odražavaju se i u izmeni »ljudskog materijala«, ličnog sastava, a naročito komandnog kadra. Sovjetska vojna doktrina smatra da su uloga čoveka i značaj mnogih njegovih svojstava znatno porasli opremanjem armije novim oružjem i novom tehnikom. Za rukovođenje borbenim dejstvima u savremenim uslovima potrebni su inicijativni, odlučni, svestrano obrazovani oficiri koji do majstorstva vladaju složenom vojnom tehnikom.

Znatno je porasla i potreba opšte naobrazbe oficira, a naročito njihove vojnotehničke pripreme. Karakteristična je pojava ne samo uvođenje sve većeg broja inženjera i tehničara u sastav jedinica, nego i uzdizanje čitavog oficirskog sastava u tehničkom pogledu. Danas svaki četvrti sovjetski oficir ima više vojno ili tehničko obrazovanje. U raketnim jedinicama na 100 oficira dolazi 72 inženjera i tehničara. Taj porast inženjerijskog i tehničkog kadra u oružanim snagama, u vezi sa porastom tehničke opremljenosti oružanih snaga — jedan je od rezultata revolucionarnih promena u vojnoj misli.

Posebno se ističe potreba za moralno-političkom pripremom starešina, poznavanjem marksizma-lenjinizma kao osnove za pravilno shvaćanje društvenih pojava, značaja oružane borbe i tendencija u razvoju vojne misli.

NOVI ZAHTEVI U ODNOSU NA OPŠTE-VOJNOG KOMANDANTA

Revolucionarne promene u vojnoj misli, korenite izmene u sredstvima borbe, karakteru rata, formama i načinima vođenja borbe i organiza-

cijskoj strukturi oružanih snaga, utiču i na položaj opštevojnog komandira i komandanta, kao osnovnih organizatora bojeva i operacija, i pred njih postavljaju nove zahteve.

Iako je izmenjena uloga KoV u odnosu na druge vidove oružanih snaga, uloga opštevojnog komandanta nije postala manja; naprotiv, ona je sada veća, teža i složenija.

U svremenom ratu KoV, čije će jedinice slediti atomske udare raketno-atomskih jedinica strategijske namene, imaće ulogu da dovrši razbijanje kopnenih snaga protivnika koje su već tučene atomskim udarima, zaposedne neuništene vojne baze, ovlada neprijateljevom teritorijom i ne dozvoli upad neprijateljevih kopnenih snaga i iskrcavanje njegovih vazdušnih i pomorskih desanata. Svi ti zadaci izvršavaće se u tesnom sadejstvu sa drugim vidovima oružanih snaga, objedinjenim naporima svih rodova vojske i službi KoV. Borba će biti manevarskog karaktera, složena, napregnuta i sudbonosna.

Rešavanje zadataka u operacijama i bojevima postalo je mnogo složenije zbog suštinskih izmena u sastavu KoV. Naime, ona sada raspolaze sopstvenim raketno-atomskim oružjem razne jačine, masom tenkova, jedinicama koje su potpuno motorizovane i opremljene novim artiljerijskim, protivtenkovskim, automatskim i specijalnim oružjem, raznim radio-tehničkim sredstvima, pav-raketama itd.

Borbena dejstva mogu da se jednovremeno razvijaju na ogromnom prostoru, po frontu i dubini, sa znatnim prazninama između pojedinih viših taktičkih i operativnih jedinica; ona će se u isti mah razvijati brzo, u uslovima čestih promena situacije, otkrivenih bokova i složene radijacione situacije.

Da bi se pripremio za takvu ulogu, opštevojni starešina treba da shvati suštinu revolucionarnih promena u vojnoj misli, izmenjenu ulogu vidova i rodova vojske i sredstava borbe, sadržaj novih uslova u kojima će se izvršavati zadaci oružane borbe, kao i nove forme i načine borbenih dejstava. Pred njega se postavljaju mnogi zahtevi, pre svega sledeći:

On mora dobro da poznaje marksističko-lenjinističko učenje o ratu i armiji, jer samo na toj osnovi može da shvati izmene u vojnoj misli, da sagleda najefikasnije načine organizovanja i vođenja bojeva i operacija u savremenim uslovima.

Istovremeno on treba da ovlada veštinom organizovanja i izvođenja borbenih dejstava, objedinjavanja i usmeravanja napora snaga i sredstava kojima raspolaze (a to mogu biti ne samo jedinice rodova KoV, već i avijacija i druga sredstva koja dejstvuju za račun KoV). Zato je potrebno da dobro poznaje savremenu ratnu veštinu, da poseduje visoku tehničku kulturu i čvrste navike i da stvaralački prilazi rešavanju svih zadataka koji iskrsnu. Tu je naročito važna umešnost starešine da za kratko vreme donese odluku i sprovede je u delo, kao i da pravilno rukovodi borbom. Novina je sada u tome što je njegova odluka povezana sa korišćenjem izuzetno moćnih sredstava — raketa, brzim izmenama situacije i sasvim kratkim vremenom koje stoji na raspolaganju za sprovođenje odluke u delo. Ne sme se, kao ranije, trošiti mnogo vremena na donošenje odluka, mnogobrojna referisanja na KM itd. Treba pažljivo i svestrano analizirati situaciju, raditi brzo, oprezno i tačno.

Osobit značaj ima stvaralačka inicijativa starešine koja treba da se ispoljava u stalnom stremljenju

ka najefikasnijem i najbržem dejstvu kojim se obezbeđuje nadmoć nad neprijateljem prilikom izvršenja postavljenog zadatka. Ta inicijativa se mora zasnovati na razumevanju prirode savremenih borbenih dejstava, poznavanju principa upotrebe i mogućnosti oružja i borbene tehnike kojima se raspolaze, pri čemu se mora imati u vidu da »um ne zamenjuje znanje«.

Razvijanje visokih moralno-borbenih kvaliteta (hrabrosti, odlučnosti, postojanosti) neophodan je zahtev savremenog rata. Starešina bez tih svojstava ne može uspešno da rukovodi dejstvima u uslovima atomskih udara neprijatelja niti da efikasno upotrebi sredstva kojima sam raspolaze. Tu još dolazi i potreba harmoničnog razvijanja njegovih fizičkih kvaliteta i sposobnosti kako bi mogao predoleti svim lišavanjima i teškoćama života u atomskom ratu.

Mnogo je porastao značaj povećanja tehničkog znanja opštevojnog starešine zbog visoke tehničke opremljenosti jedinica. Potrebno je da on raspolaze visokim opštim znanjima, da poznaje osnove nuklearne fizike, radio-tehnike, elektronike, kibernetike, više matematike i drugih nauka. Na toj osnovi on treba da potpuno poznaje svoje oružje i tehniku, da ih zna umešno upotrebiti u borbi. No, to ne znači, kako se negde smatra, da opštevojni komandir mora obavezno da bude i inženjer, kao što ni svaki inženjer ne može biti opštevojni komandir. Ne može se poistovetiti znanje komandira-specijaliste i tehničko znanje opštevojnog komandanta. Ovo drugo treba da se sastoji u dobrom poznavanju ustrojstva, tehničkih i borbenih mogućnosti savremenog naružanja, kako bi opštevojni komandant mogao da donosi pravilne odluke i da ga upotrebljava u raznim

vidovima borbe, odnosno da organizuje obuku na njemu. Različiti je takođe obim znanja iz tehnike koji treba da poseduju pojedini komandiri i komandanti. Komandiri odeljenja, četa, pa i komandanti bataljona, moraju da odlično poznaju oružje u svojoj jedinici i da majstorski njime rukuju. Za komandante divizija i operativnih jedinica to nije najglavnija stvar; oni treba umešno da koriste oružje i tehniku, da poznaju veštinu organizovanja i rukovođenja borbenim dejstvima svojih mnogobrojnih snaga i sredstava.

Novi zahtevi se postavljaju i u pogledu vaspitanja i obuke celokupnog ličnog sastava. S jedne strane, s obzirom na to da savremeni rat zahteva pripremljene vojnike u vojnotehničkom pogledu, obuka potčinjenih ne sme biti usmerena samo na upoznavanje osnovnih pojmova o oružju, borbenoj tehnici i vojnoj veštini, već istovremeno na maksimalno razvijanje njihovih mišljenja i stvaralačkih sposobnosti. S druge strane, prilikom vaspitanja vojnika mora se stalno voditi računa o uticaju atomskog oružja na njihovu psihu.

Neophodno je i novo prilaženje metodama nastave. Porastao je značaj principa očiglednosti; stoga je potrebno u praktičnoj obuci što više pribegavati mašinama za obuku, modelima i slično, s tim što težište i dalje ostaje na ličnom primeru, odnosno majstorstvu starešine, i širokom korištenju ostvarenja nauke u toj oblasti. Posebno je značajna veština u izvođenju taktičkih, specijalnih i komandno-štabnih vežbi i igara, jer se samo preko njih može naučiti savremeni način upotrebe novih snaga i sredstava i ovladati veštinom njihovog uzajamnog dejstva.

B.

NOVA DOKTRINA I REORGANIZACIJA ITALIJSKE KOPNE NE VOJSKE

U oktobarskom broju časopisa *Rivista militare* date su neke informacije o novoj italijanskoj doktrini i ocene o sadašnjem stanju kopnene vojske,¹ kako sa čisto vojnog aspekta, tako i u pogledu njene uloge u razvoju ostalih sektora, prvenstveno privrede. Pri tome se polazi od toga da je oblikovanje i neprekidno usavršavanje vojnog organizma uzajamno povezano sa savremenim dostignućima nauke i tehnike. Tako, na primer, zahtev za širokim raspolaganjem kvalifikovanim tehničkim kadrom, koji se sve više naglašava u armiji, predstavlja istovremeno i jedan od imperativa nacionalne ekonomike. Kopnena vojska je proširila i pojačala sistem školovanja za pripremu kadra raznih specijalnosti i u tom pogledu je prva i najveća škola u zemlji. Osim toga, proizvodnja materijala i sredstava za jačanje i modernizaciju armije zauzima znatan deo aktivnosti nacionalne industrije. Saradnja vojnog i civilnog tehničkog kadra postaje svakog dana sve tešnja i korisnija, a sprovodi se pod rukovodstvom odgovarajućih vojnih organa. Osnovna, nevidljiva nit koja se kroz to provlači i sve to povezuje jeste doktrina.

¹ Clanci *L'esercito italiano, oggi i Impiego delle grandi unita complesse* — pubblicazione 700 della serie dottrinale, *Rivista militare*, Italija, oktobar 1963.

NOVA DOKTRINA

Pošto je istaknuto da je generalštab italijanske kopnene vojske među prvim kodifikovao postupke u skladu sa pojavom i mogućnošću upotrebe novog, nuklearnog oružja,² posebno se naglašava da je primena tih postupaka više nego ikada uslovljena ubrzanim hodom naučno-tehničkog progressa, razvojem odnosa između velikih sila i promenama strategijskih koncepcija. Da bi zadržala svoju vrednost, doktrina se mora brzo oslobađati preživelih pretpostavki i neprekidno prilagođavati stvarnoj situaciji.

Međutim, stvarna situacija je danas takva da se ne može predvideti kakav će karakter imati eventualni

² Kad je 1950. godine postalo potpuno jasno da je atomsko oružje revolucioniralo vođenje operacija, generalštab italijanske kopnene vojske je 1954. god. izdao *Cirkular 600* kao prvi dokument iz nove doktrinarne serije, pod naslovom *Uputstvo za odbrambena dejstva na ravničastom i brežuljkastom zemljištu sa upotrebom atomskog oružja*. U njemu je obrađena mogućnost izvođenja operacija samo konvencionalnim naoružanjem, kao i mogućnost njihovog izvođenja uz ograničenu upotrebu atomskih sredstava. Zbog takvog, dvojnog, karaktera uputstva nazvana je i sama doktrina dvojnomo. Kasnije, 1958. godine, to uputstvo je dopunjeno novim, kojim su regulisana i ofanzivna dejstva, ali sada uz pretpostavku da će se atomsko oružje mnogo šire koristiti. Ta osnovna uputstva razrađena su nizom drugih dokumenata. Najvažnija je svojevremeno prikazao časopis *Vojno delo*. — Prim. SeŠ.

rat, to jest da li će se u njemu primeniti nuklearno oružje, ili će se ono samo držati u pripravnosti, dok će se ratovati konvencionalnim oružjem, ili će se voditi isključivo konvencionalan rat. Osim toga, taktičko nuklearno oružje toliko se usavršilo — i neprekidno se usavršava — da će zaista biti teško odrediti gde prestaju borbeni postupci i forme manevra koji odgovaraju konvencionalnim uslovima, a gde počinju drugi koji odgovaraju zahtevima upotrebe atomskih sredstava. Postavke iz ranije doktrinarne serije br. 600 neadekvatne su novoj situaciji, pošto suviše kruto i isključivo razgraničavaju atomske uslove od konvencionalnih. Zbog svega toga italijanski generalštab smatra da su one zastarele, prevaziđene događajima i da dosadašnju dvojnu doktrinu treba zameniti novom, elastičnijom, koja je baš po toj svojoj osnovnoj karakteristici i nazvana »rastegljiva«. Ona se od ranije doktrine razlikuje i po tome što je sada prvi put, bar u glavnim crtama, data potpuna slika kako italijanske operacije tako i formi dejstva i manevra koji se možda neće ni primeniti na italijanskom ratištu. Italijani smatraju da je to neophodno u epohi interkontinentalnih saveza. Zbog svega toga novo uputstvo predstavlja osnovni dokumenat prve etape u daljem prilagođavanju italijanske doktrine opštem tehničkom progresu. Težnja je da ono ne bude samo direktiva namenjena višim komandantima i njihovim štabovima nego i vodič svim oficirima i školama. Po svom sadržaju novo uputstvo se deli na tri dela. U prvom se daju slika fizionomije eventualnog rata, oblici operacija i manevra, funkcije i nadležnost komandi velikih združenih jedinica. U drugom i trećem delu daju se slike napadne i odbrambene bitke u raznim operativnim i pri-

rodnim uslovima, njihove opšte karakteristike, predviđene forme manevra, analiziraju se glavna dejstva i objašnjavaju zadaci komandanata armija i armijskih korpusa.

Opšte o operacijama. Ofanzivne, defanzivne i protivofanzivne operacije izvode se pomoću manevra. Manevar je upotreba i koordinacija, po vremenu i prostoru, snaga i sredstava kojima se raspolaže, da bi se postigao određeni cilj bez obzira na protivnikovo reagovanje. Manevri se razlikuju po nivou na kojem se vrše, po cilju i načinu izvođenja.

Po nivou manevri mogu biti strategijski i taktički. Strategijski manevar je osobenost velikih združenih jedinica koje izvode operacije u okviru strategijskih dejstava — grupe armija ili, eventualno, armije. Taktički manevar izvode združene jedinice i sastavi koji dejstvuju u taktičkim okvirima — armija, armijski korpus, osnovna združena jedinica, taktička grupa i taktička podgrupa.

U pogledu cilja i načina izvođenja, pored tradicionalnih manevara — obilaska, obuhvata i okruženja, koji se primenjuju i u napadnim i u odbrambenim dejstvima — posebno se ukazuje na frontalni manevar u napadnim i manevre za zaustavljanje i zadržavanje u odbrambenim dejstvima. Kad je odbrana odsudna, frontalni manevar napadača predstavlja više ili manje metodično eliminisanje jakih položaja duž ose napada (postepeno slamanje), a kad je odbrana pokretna, velike oklopne i mehanizovane jedinice u naletu savlađuju pojedine elemente odbrambenog poretka — ili ih jednostavno gaze ili obilaze (proboj u dubinu). Cilj manevra za zaustavljanje jeste da se napadač blokira i da se njegov napad ugasi na određenoj prostoriji na kojoj se raspo-

redene jedinice odsudno brane. Manevrom za zadržavanje branilac nastoji da napadača iscrpe na veoma velikoj dubini, kombinujući uzastopna dinamična dejstva sa privremenim zaustavljanjem na pripremljenim položajima, a kad je moguće izvodi i protivnapade većih razmera. Branilac se suprotstavlja napadaču ili sačekivanjem na položajima pripremljenim za odbranu, gde se odsudno brani, ili zadržavajućim uzastopnim dejstvima sve dok ne iscrpe njegovu napadnu sposobnost.

Bitka je akt strategijskog manevra i njome se postiže poseban cilj.³ Sastoji se od objedinjenog vazdušno-kopnenog manevra, a izvodi se pod jedinstvenim rukovodstvom na određenoj prostoriji. Ako je ofanzivna ili protivofanzivna, cilj joj je da se likvidira operativna sposobnost protivnikovih snaga i postignu strategijski rezultati koji se potpuno ili delom poklapaju sa osnovnim, od životnog interesa, ciljem kojim teži strategijski manevr. Bitkom se, takođe, može ostvariti samo neki međucilj. Defanzivna bitka vodi se za očuvanje strategijskog objekta likvidiranjem ofanzivne sposobnosti protivnikovih snaga, bilo na unapred određenoj prostoriji (manevr za zaustavljanje), bilo iscrpljivanjem na velikoj dubini (manevr za zadržavanje). Cilj ofanzivne bitke nalazi se, pak, u zonama od bitnog značaja za dalje vođenje operacija, koje su većeg ekonomskog ili ljudskog potencijala, odnosno koje mnogo znače u moralnom pogledu. Po pravilu, bitku planira, organizuje i objedinjeno izvodi armija, a izuzetno i samostalan armijski korpus. Ona je rezultanta više osnovnih akcija

od kojih se svakom ponaosob ostvaruje parcijalan cilj. Te akcije nedvosmisleno predstavljaju i osnovu za podelu bitke jer bolje od tradicionalne podele na faze objašnjavaju namenu i funkcije pojedinih grupacija na koje se armija deli. Bitka i bitačna prostorija su u tesnom međusobnom odnosu u tom smislu što sva dejstva koja izvodi armija predstavljaju akte bitke, dok je čitav prostor na kome se ona izvodi bitačna prostorija.

Izvođenje odbrane je oblast u kojoj se pojavljuju najradikalnije novosti. Uvode se dva osnovna vida odbrane: odsudna (u doslovnom prevodu italijanskog termina — »usidrena«) i pokretna. Prva se zasniva pretežno na dubokom sistemu objekata stalne ili poljske fortifikacije i protivnapadima; druga na kombinovanju iznenadnih, povremenih otpora po dubini sa dinamičnim lokalnim aktivnim dejstvima, kao i na protivnapadima većih razmera. Ova poslednja već je uvedena u ostalim armijama zemalja — članica NATO.

Odsudnoj-usidrenoj — odbrani pribegava se, pre svega, na brdskom i planinskom zemljištu, a smatra se da su za njeno izvođenje naročito pogodne velike pešadijske jedinice. Pokretna odbrana je specifičnost velikih oklopnih i mehanizovanih jedinica i tipična je za zemljište koje omogućava veliku pokretljivost i za atomske uslove.

Predviđa se i kombinovanje odsudne i pokretne odbrane, prvenstveno u atomskim uslovima i na ravničastom i manevarskom zemljištu, kad to situacija omogućuje, odnosno zahteva.

U vezi sa svim tim promenama pojavio se i niz novih termina, značenje nekih je prošireno ili prilagođeno novoj koncepciji, a neki ranije izbačeni iz upotrebe ponovno su vraćeni.

³ U čitavom tekstu prikaza upotrebljen je termin »bitka«, jer najadekvatnije odražava italijanski naziv. — Prim. SeŠ.

Ofanzivnu bitku karakterišu vatretna moć i udar, elastičnost borbenog poretka i vatre, kao i brzina prodiranja u braniočevu dubinu. Preduslov za njeno izvođenje je povoljan odnos snaga koji obezbeđuje ne samo neophodnu početnu nadmoć nego i pothranjivanje napora u dubini bez obzira na gubitke, čak i pod pretpostavkom da je branilac izvršio atomski udar. Ofanzivna bitka može da dobije različite fizionomije, zavisno od operativnih i prirodnih uslova, oblika manevra i braniočevih postupaka.

Po novoj koncepciji ofanzivna bitka ima tri osnovne grupe dejstava. Prva obuhvata izviđanje radi hvatanja i držanja kontakta sa braničevom živom silom i prethodne borbe. Poverava se pogodno sastavljenom odreda koji je po svom zadatku dobio i naziv: odred za izviđanje i hvatanje dodira.

Kod druge grupe dejstava — koja obuhvataju pripremu, napad i uvršenje uspeha — napadačevi armijski korpusi u I ešelonu razbijaju borbeni poredak braniočevih velikih jedinica (divizija) I ešelona.

Treća grupa dejstava — u stvari uništenje — predstavlja konačno likvidiranje borbene sposobnosti svih braniočevih snaga koje dejstvuju na bitačnoj prostoriji. I ovaj zadatak izvršavaju armijski korpusi I ešelona ili armijska rezerva.

Pri stvaranju zamisli za bitku insistira se na velikom značaju procene operativnih uslova i braniočevih atomskih sredstava. Tu zamisao armija oformljuje u planu manevra koji sadrži način izviđanja i hvatanja dodira, pravce glavnih i pomoćnih udara, način upotrebe rezerve i eventualna dopunska dejstva. Armijski korpus sastavlja pismeno samo zamisao dejstva.

Između ostalih novosti pominje se smanjivanje odstojanja između

prednje ivice očekujuće zone i polaznih baza za napad — od 50 do 60 km na 20 do 30 km; zatim, povećavanje mogućnosti odreda za izviđanje i hvatanje dodira koji se, po pravilu, sastoji od konjičkog puka (konjički je samo po nazivu) ojačanog prema formacijskom sastavu svake divizije I ešelona; sasređivanje taktičkog manevra armijskog korpusa prema zoni od životnog interesa, čijim se ovladavanjem najbrže obezbeđuje kontrola nad braniocem i oduzima mu se mogućnost ili pogodnost da prduzme efikasni protivmanevar; i konačno, veća elastičnost u podeli zadataka između osnovnih velikih jedinica u I i II ešelonu i armijskoj rezervi — u tom smislu što se teži da one iz I ešelona prodru u dubinu dokle god mogu.

Defanzivna bitka izvodi se uglavnom u vidu manevra za zaustavljanje, mada se teoretski dozvoljava i primena manevra za zadržavanje. Manevar za zaustavljanje ima četiri dela: hvatanje dodira, usporavanje, otpor i zaustavljanje, uništenje. Prva dva izvode u zoni obezbeđenja i ispred nje istureni odredi za hvatanje dodira i usporavanje, a cilj im je da se napadač natera na sporije kretanje i razvijanje svojih snaga pre vremena. Zadržavanje napadačeve glavnine vatrom sa većih odstojanja, rušenjem i veštačkim poplavama, kao i specifičnim oblicima borbe — spada u nadležnost komandi armija i viših. Presudnu ulogu u postizanju cilja odbrane ima treći deo manevra koji se sastoji od protivpripreme, otpora i zaustavljanja napadača, a poverava se armijskim korpusima I ešelona. Četvrti deo — uništenje — obuhvata likvidiranje operativnih mogućnosti napadačevih snaga koje su se probile u braniočeve položaje i uspostavljanje potpune kontrole

nad celom ili većim delom bitačne prostorije. Ovaj zadatak izvršavaju armijske rezerve.

Bitačnu prostoriju u odbrambenoj bici sa manevrom za zaustavljanje sačinjavaju: zona za usporavanje, odbrambeni položaj i zona armijske pozadine (dubine 80—100 km). Odbrambeni položaj obuhvata: zonu obezbeđenja (dubine 5—15 km) i zonu za zaustavljanje (dubine 70—130 km) koja se deli na položaj otpora i zonu korpusnih rezervi.

Po staroj koncepciji bila je predviđena uporna odbrana na prvom odbrambenom položaju, a po potrebi manevarska odbrana po dubini do sledećeg položaja, na kojem se opet pribegavalo upornoj odbrani. Nova koncepcija ne negira mogućnost druge bitke za zaustavljanje negde u dubini, ali insistira na tome da se manevar za zaustavljanje uspešno završi u okviru prvog odbrambenog položaja i da se armija, uključujući i njenu rezervu, svim silama mora založiti da dobije prvu bitku. Time su odbačene i mnogobrojne varijante o upotrebi armijske rezerve za borbu na drugom odbrambenom položaju.

Ukoliko napadač primenjuje atomsko oružje zajedno sa snažnim oklopnim i mehanizovanim jedinicama, pretpostavlja se da ga branilac neće moći zaustaviti isključivo odsudnom odbranom. Tada se predviđa njeno kombinovanje sa manevrom za zadržavanje.

Manevar za zadržavanje ima samo tri dela: hvatanje dodira, zadržavanje i uništenje, a snage armije dele se, u skladu sa situacijom, na različite (najpogodnije) sastave. Posle uspešnog zadržavanja prelazi se na uništavanje koje spada u zadatak armijske i drugih rezervi, a postiže se obuhvatnim manevrom i okruženjem.

Pored navedenih formi manevra predviđeno je i povlačenje. Međutim, njime se ne može postići konačan uspeh, već ono u stvari predstavlja prvi akt nove odbrambene bitke koja se priprema u dubini. U samom načinu povlačenja nema novina.

REORGANIZACIJA I MODERNIZACIJA KoV

Opšti razvoj i modernizacija italijanske kopnene vojske — naglašava se u časopisu — odvija se tačno po programu, a u skladu sa novom koncepcijom o njenoj upotrebi. Programom se predviđa realizovanje ciljeva koji su pažljivo vremenski raspoređeni po raznim sektorima da bi se obezbedilo uravnoteženo i postepeno evoluiranje KoV.

Organizacijsko-operativni sektor. Logistika, administracija, tehnička služba i obuka italijanske kopnene vojske imaju teritorijalni karakter. Otuda i njena podela na snage poljske vojske⁴ i snage za unutrašnju odbranu teritorije koje zajedno sačinjavaju operativne snage. Ova podela je trajna, bez obzira na evoluciju doktrine i operativnih koncepcija. Međutim, to ne znači da se unutar tih snaga ne vrše duboke promene u skladu sa fizionomijom eventualnog rata.

Snage poljske vojske imaju osnovni zadatak da zatvore i brane »vrata kuće«. Njegovo izvršenje zahteva uravnotežen odnos između pretežno statičkog dela, koji mora raspolagati izrazitim mogućnostima za zadržavanje protivnika, i drugog, isključivo pokretnog koji je izraziti kontrast prvome i mora biti u stanju da čak i u dubini eliminiše svaki eventualni prodor.

⁴ Doslovan prevod italijanskog termina. — Prim. SeŠ.

Snage za unutrašnju odbranu teritorije, čiji se zadaci smatraju lakšim, moraju takođe raspolagati analognim operativnim sposobnostima. U okviru eventualnog rata one mogu biti pozvane da se suprotstave mnogim i raznovrsnim ugrožavanjima u unutrašnjosti teritorije, kao što su vazdušni desanti, amfibijske operacije, subverzivni rat i gerila, ili da u slučaju potrebe pojačaju snage koje operišu u graničnom sektoru.

U okviru poljske vojske, obrađuje se u časopisu, naponi su usmereni na obezbeđivanje brzine intervencije i siline dejstva. Tu spadaju: reorganizovanje i jačanje jedinica predviđenih za posjedanje fortifikacijskih postrojenja — utoliko što im se daju funkcionalni zadaci, obuka, unutrašnja podela i mesto u borbenom poretku; pokretanje izgradnje odgovarajućih objekata kako bi jedinice za zadržavanje koje se naslanjaju na stalnu fortifikaciju dobile odgovarajuće ojačanje, u skladu sa zadacima koje nameće odbrana granične zone; smanjivanje vremena za prikupljanje, naročito za jedinice čija je upotreba u prvom planu, kao i rešavanje problema transporta; postavljanje (ili odgovarajuće ispravke u rasporedu) združenih jedinica na najpogodnije sektore za upotrebu; povećavanje pokretljivosti ostalih združenih jedinica dodeljivanjem motornih vozila (koje su iz raznih razloga raspoređene dalje od granice); rešavanje problema transporta oklopnih sredstava formiranjem auto-jedinica za njihov prevoz koje će raspolagati najmodernijom tehnikom; povećavanje operativne efikasnosti jedinica koje su namenjene za posjedanje položaja na granici dodeljivanjem novih sredstava, oružja i materijala.

Zahtev da se raspolože manevarskim snagama za vođenje odbra-

ne u dubini biće zadovoljen preformiranjem nekih združenih jedinica u oklopne i mehanizovane divizije, koje je u toku. Time će se, kako se očekuje, dobiti snage znatne siline udara i vatre, povećane taktičke pokretljivosti i širokih mogućnosti za upotrebu.

Pitanje protivvazdušne odbrane osposobljene da se suprotstavi usavršenim sredstvima za napad iz vazduha, biće radikalno rešeno u sklopu opšte reorganizacije protivvazdušne odbrane na srednjim i niskim visinama, pre svega, zamenom sadašnje protivavionske artiljerije raketama.

Sprovođenje u život nove doktrine zahteva, takođe, da se veća pažnja nego ranije posveti jačanju snaga za odbranu teritorije. One su poboljšane i povećane da bi se pripremile za zadatke koji ih očekuju. S obzirom na — kako se tvrdi — osetljivost jadranske obale, odlučeno je da se u centru tog rejona stvori grupa efikasnih jedinica izrazito manevarskih sposobnosti. Uporedo s tim, u cilju gipkosti i brzine intervencije poboljšana je organizacija padobranskih jedinica oformljenjem jedne brigade. Ona će biti opremljena modernim sredstvima za vazdušni desant, a moći će da dejstvuje kao celina ili u taktičkim podgrupama.

Obuka. Novoprilagođena doktrina, modernizovana organizacija i zadaci koji se mogu dodeljivati svakoj jedinici duboko su se odrazili i na obuku. Priprema kadrova u skladu sa zahtevima savremene borbe, izgrađivanje velikog broja specijalista koje zahteva sve veća primena tehničkih sredstava i aparata, obuka jedinica u primenjivanju principa utvrđenih doktrinom i izvršavanju odgovarajućih operativnih zadataka, opiti sa novom organizacijom i

sredstvima, pronalaženje dovoljnog broja pogodnih poligona i, konačno, priprema odgovarajuće infrastrukture — to su glavni problemi obuke. Neki su već rešeni, a rešavanje ostalih je u toku.

Savremeni rat zahteva — kaže se u časopisu — da starešine na svim stepenima komandovanja budu čvrstog karaktera, razvijenog smisla za inicijativu, najsolidnije profesionalno specijalizirani, naviknuti na rizik, izolovano dejstvo i teške i duge napore. Da bi se to obezbedilo izvršena je duboka revizija čitavog sistema školovanja koje obuhvata stvaranje i usavršavanje oficira i podoficira. Na vrhu tog procesa revizije je Ratna škola u kojoj se pripremaju načelnici i oficiri štabova. Glavnu novinu u toj školi predstavlja podmlađivanje baze iz koje se regrutuju njeni učenici, reorganiziranje školovanja na tri uzastopne godine i pažljiva revizija programa i metoda nastave. Tvrdi se da su se kao odraz opšte želje za podmlađivanjem starešinskog kadra, koja se oseća u celoj kopненоj vojsci, učestvorostručile molbe oficira za prijem u ovu školu.

Ciklus izgradnje nižeg aktivnog oficirskog kadra počinje u vojnoj akademiji, a završava se u korpusima. U vojnoj akademiji je također revidiran i reorganizovan program. U poređenju sa dosadašnjom praksom, razlika je u većem razvijanju usko-vojnih aktivnosti, što u praksi ima za svrhu profesionalnu pripremu, fizičko oformljenje ličnosti i razvijanje hrabrosti u najtešnjoj vezi sa dužnostima koje očekuju mlade starešine u jedinicama. Ocenjuje se da su u tome postignuti dragoceni rezultati.

U rodovskim aplikacionim školama mladi oficiri dopunjuju svoje stručno izgrađivanje. Obuka u nji-

ma traje dve godine, a usklađuje se sa programom vojne akademije.

Da bi se kod mladih kadrova razvile neophodne vrline kao: smelost, sposobnost, rešenost da se prežive najveće teškoće, navika na samostalno dejstvo — oformljeni su kod Pešadijske škole tzv. kursevi smelosti.⁵ Obavezno ih posećuju svi aktivni oficiri po završenoj aplikacionoj školi, određeni procenat nižih rezervnih oficira i podoficiri koji su se opredelili za karijeru u vojsci. Kursevi imaju dve faze. Prva je gimnastičko-sportska koja treba da posluži kao osnova drugoj u kojoj se vrši specijalizacija.

Pored toga, poznavanje stranih jezika smatra se sve važnijim — uporedo sa jačanjem međunarodnih odnosa, pa je za armijske kadrove oformljena i moderna škola za njihovo izučavanje.

Sa novim zahtevima usklađena je i obuka rezervnih oficira i podoficira i to ne samo u kvantitativnom već i u kvalitativnom pogledu. Oni se izgrađuju u školama rodova, službi i specijalističkim, koje su za tu svrhu reorganizovane i pojačane. Jedinstvo programa obezbeđuje se stavljanjem svih škola jednog roda pod komandu odgovarajućeg inspektora.

Zahtev za sve većim brojem najraznovrsnijih specijalista — koji savremena armija postavlja — zadovoljava se upućivanjem znatnog broja regruta u dobro organizovane i opremljene škole za specijalizaciju. Po odsluženju vojnog roka ti se mladići uključuju u odgovarajuće privredne grane. Osoblje, pak, koje u vojsku dođe sa već osvojenom specijalnošću, raspoređuje se prema svojoj struci odmah po osnovnoj

⁵ U originalu: *Corsi di ardimento*. — Prim. SeŠ.

obuci. Smatra se da je takav sistem rada u interesu i pojedinaca i vojske, iako se primenjuje tek od stupanja II kontingenta za 1963. godinu na odsluženje roka.

Obuka jedinica se zasniva na temeljito usklađenom odnosu između taktike i tehnike, jer se procenjuje da je to najbolji put da se nova oružja i sredstva usklade sa novom doktrinom. Specifičnim postupcima da se to postigne smatraju se četveromesečna logorovanja, vežbe sadejstva i zimska pokretna logorovanja koja su do sada praktikovale samo planinske jedinice. U toku takve obuke jedinice se navikavaju na dejstva u najrazličitijem ambijentu, danju i noću. Noćna dejstva obuhvataju trećinu ukupno predviđenog vremena za nastavu, kao i izvođenje vežbi, s vatrom i bez nje, zaključno sa taktičkim podgrupama. Međutim, u obuci su tek počela da nalaze konkretnu primenu samostalna i dejstva u uslovima izolovanosti, kao i snabdevanje pomoću helikopterskog transporta.

Za izvršenje svojih zadataka posebno se obučavaju poljske, a posebno teritorijalne jedinice uz učešće padobranske brigade.

Osim toga, sve se veća pažnja poklanja taktičko-tehničkoj obuci pešadije predviđene za mehanizovane i oklopne jedinice, kao i izvršavanju planova obuke kadrova koji treba da posluže za formiranje raketnih jedinica za protivvazдушnu i protivoklopnu odbranu. Borbena gotovost povećava se vežbama povezanim sa davanjem uzbune i marševima, koje su također namenjene uvežbavanju u načinu i vremenu prebacivanja znatnih snaga iz mesta stanovanja do zone upotrebe.

Izvanredne mogućnosti za obuku imaju jedinice koje su pridate rodovskim školama i pomoću kojih se proveravaju različite norme i

eksperimentiše u pogledu nove organizacije i upotrebe novih sredstava. One se neprekidno drže u punom formacijskom sastavu, odlično su opremljene i imaju apsolutan prioritet u dobijanju najnovijih oružja i sredstava.

Poslednjih godina sve se više oseća nedostatak dovoljnog broja poligona. Tu su se suprotstavili zahtevi moderno opremljenih jedinica sa sve većom manevarskom sposobnošću, s jedne, i razvoja građevinske delatnosti, turizma i proširivanja obradivih površina, s druge strane. Da bi se rešio taj problem predviđeni su ili su već izvršeni mnogobrojni postupci. Tako se za mehanizovane i oklopne jedinice privodi kraju izgradnja drugog poligona, sličnog onom koji već postoji na Sardiniji na *Capo Teulada*. Za ostale jedinice pripremaju se zgrade i stalna vežbališta na teritoriji svake pokrajine. Preduzete su i mere da se postojeći poligoni što racionalnije iskoriste — umesto letnjeg logorovanja, na koje su sve jedinice istovremeno išle, uvedeno je periodično logorovanje u toku cele godine.

Modernizovanje i poboljšanje materijala. Kompleksno uzeta sva izneta organizacijska, operativna i nastavna pitanja automatski zahtevaju modernizovanje i poboljšavanje materijala i oružja. Italijani to razmatraju kao dva odvojena, ali međusobno zavisna zahteva. Njihovo ostvarivanje, koje je još teže zbog potrebe da se što je moguće više skрати vreme proizvodnje i predaje materijala, zahteva vrlo dosledan režim štednje na svim sektorima, a naročito energičnu i često precizno sračunatu akciju u cilju zaustavljanja porasta troškova proizvodnje koji obično pokazuju tendenciju neprekidnog povećanja.

U vreme kad su podaci objavljeni, sve što je bilo planirano prevažilo je — kako se tvrdi — fazu laboratorijskog ispitivanja i nalazilo se u izvršnoj fazi — uvođenja i raspodele jedinicama.

U pešadiji je zahtevu za povećanjem manevarske moći udovoljeno povećanjem mehanizacije. Obezbeđeno je 4.500 vozila za transport trupa, od čega je 1.500 već uvezeno, a 3.000 se priprema u italijansko-američkoj koprodukciji. Ta su vozila — saglasno formaciji — opremljena protivavionskim mitraljezima, a pogodna su i za instaliranje mitraljeza, minobacača i vođenih protivoklopnih raketa. Mogu se kretati van puteva i omogućuju malim jedinicama da brzo interвениšu u borbi, kao i da savlađuju kontaminirano zemljište posle atomske eksplozije.⁶

Zahtevu za povećanjem vatrene moći na najnižem nivou udovoljeno je, pre svega, osvajanjem i uvođenjem u naoružanje lake automatske puške BM 59 italijanske proizvodnje⁷ i mitraljeza MG 42/59

Rheinmetal italijansko-nemačke koprodukcije.⁸ Njihovi kalibri unificirani su na 7,62 mm koji je jedinstven za sve zemlje — članice NATO. Ako im se dodaju nogari, oba ova oružja mogu da dejstvuju kao puškomitraljez. Smatra se da

Italijanska laka automatska puška

je njihovim uvođenjem rešen problem lakog pešadijskog naoružanja na zadovoljavajući način u kvalitativnom i kvantitativnom pogledu.

U organski sastav četa uvedeni su laki minobacači kalibra 81 mm,

⁶ U naoružanju KoV je oklopni transporter M.113 koji može da prenosi 13 ljudi sa naoružanjem i opremom. Vozilo je naoružano protivavionskim mitraljezom 12,7 mm u pokretnoj kupoli. Težina mu je 10,5 tona kad je u borbenoj gotovosti. Kad se kreće cestom razvija brzinu od 75 km/čas, a u vodi 6 km/čas. Dug je 4,87 m, širok 2,67 m, a visok 2,19 m. Za održavanje veze raspolaže radiom i interfonom.

⁷ Laka automatska puška *FAL BM 59* teži 5,340 kg, početna brzina zrna iznosi 800 m/sek, može da izbaci 823 metka u minuti. Dejstvuje pojedinačnom paljbom i rafalima. Puni se okvirom od 20 metaka. Nogari (za dejstvo u svojstvu puškomitraljeza) se savijaju i priljubljuju (uz usadnik). Opremljena je i tromblonom pomoću kojeg može da izbaci protivoklopnu bombu tipa

Energa na udaljenost od 100 m, a unificiranu ručnu bombu do 250 m. Zamenjuje puške *Garand M.1*, *MAB* i karabin *Winchester*. Posebne varijante ove puške izrađuju se za planinske i padobranske jedinice. Ako je namenjena padobranskim jedinicama ima kundak koji se može saviti i tromblon koji se skida. Kod puške za planinske jedinice tromblon je učvršćen i ne skida se, a kundak se može saviti. Postoji i ista takva poluautomatska puška namenjena nekim rodovima.

⁸ Mitraljez *MG 42/59* teži sa postoljem 25,980, a sa nogarima 11,980 kg. Početna brzina zrna iznosi 820 m/sek, brzina gađanja 730 metaka u minuti. Koristan domet sa postolja iznosi 1.200 m, a sa nogara 600 m. Zamenjuje puškomitraljez *BAR* i mitraljez *Breda 37*.

a bataljona 120 mm⁹. Time su i ove jedinice dobile naoružanje za gađanje ubacnom putanjom, a sa njim i veću vatrenu moć. No, nije reč samo o tome, već pre svega o modernizovanju jedinica lakšim naoružanjem visoke efikasnosti u poređenju sa njegovom skromnom težinom.

U procesu evolucije pešađijskog naoružanja velika je poželjna posvećena protivoklopnoj odbrani, kao prirodnoj protivmeri opštem porastu uloge oklopnih i mehanizovanih sredstava. U toku je opremanje KoV vođenim protivoklopnim raketama kojima se upravlja pomoću

Vođena protivoklopna raketa *Mosquito*

žice¹⁰. Za individualnu protivoklopnu borbu na bliskim odstojanjima

⁹ Laki minobacač 81 mm teži ukupno 40 kg (20 kg je lakši od minobacača 81 mm M.35). Može da gađa u krugu od 360°. Maksimalni domet mu je 5.200 m. U streljačkoj četi zamenjuje minobacač 60 mm. Laki minobacač 120 mm teži ukupno 80 kg (oko 200 kg manje od bacača 107 mm M.30 koji ima 284 kg i gotovo 400 kg manje od minobacača 120 mm AM50 koji teži 477 kg). Može da gađa u krugu od 360°. Maksimalni domet mu je 6.400 m. U bataljonu zamenjuje minobacač 81 mm M 35.

¹⁰ Uvodi se vođena protivoklopna raketa *Mosquito*, čija ukupna težina iznosi 12,5 kg. Minimalni domet mu je 400 m, a maksimalni 1.800 m. Brzina 95 m/sek. Može da probije oklop debljine 480 mm.

koristi se američka bomba M.72 koja se već nalazi u naoružanju KoV.

Pošto je pomenuto da se radi na pronalaženju prototipa standardnog zapadnoevropskog tenka, navodi se da su oklopne jedinice kompletirane potrebnim tenkovima kako bi se završila organizacijska evolucija i da su iz upotrebe povučeni zastareli modeli.

Artiljerija se razvija u skladu sa koncepcijom o njenom korišćenju i u atomskom i u konvencionalnom ratu, kao i sa znatno većim zonama upotrebe. Osnovna organizacijska izmena je što u njen sastav ulaze rakete zemlja-zemlja. Kalibri poljske artiljerije se unificiraju na 105 mm, a teške poljske artiljerije na 155 mm. To je već sprovedeno u život u jedinicama poljske vojske, dok je u jedinicama teritorijalne odbrane preoružavanje u toku. Formiraju se nove grupe oruđa 155, 175 i 203 mm koja Italijani smatraju najboljim na Zapadu, a radi se i na ostvarivanju usvojenog projekta poljske samohotke¹¹. U toku je i popuna artiljerije modernim elektronskim aparatima za automatizaciju gađanja radi povećavanja brzine i efikasnosti vatre.

Za protivvazдушnu odbranu u italijanskoj KoV predviđeni su topovi 40/70 koje potpuno opslužuju elektronski računari,¹² kao i raketne jedinice koje će biti kompletirane raketama zemlja-vazduh 1964. i 1965. godine.

¹¹ Samohodna haubica 203/25 M.55 ima maksimalni domet 17 km, brzinu oko 50 km/čas, radijus dejstva 250 km. U gotovosti za borbu teži oko 45 tona.

¹² Protivavionski top 40/70 ima ukupnu težinu 4.800 kg, a maksimalni koristan domet pri gađanju ciljeva u vazduhu 2.000 m. Brzina gađanja 240 granata u minuti. Brzina pripreme za gađanje je 30 sekundi. Jedan računar može da opslužuje dva oruđa. Sve je automatizovano.

Kod razvoja inženjerskog materijala sav napor je usmeren na obezbeđivanje sredstava za minsko zaprečavanje i zaštitu komandi i jedinica. Za savlađivanje rečnih prepreka Italijani su se opredelili za nemačku mosnu konstrukciju proizvodnje *Krupp Man*. Prvi mostovi uvešće se u toku ove godine. Mehanizaciju inženjerskih poslova treba da obezbedi 80 eskavatora (točkaša i guseničara) čija je nabavka već predviđena, 60 autokranova koji će se uvesti u toku 1964. i 1965. godine i 20 lakih mašina za otvaranje pista, koje su već uvedene.

Modernizovanju veza, koje treba da u svakom slučaju obezbede neprekidno komandovanje, doprineće masovno korišćenje radio-sredstava. Predviđeno je da se jedinicama ranga četa-puk dodeli 4.500 aparata, a višim 1.000 aparata. Velik značaj pridaje se radio-vezi velikih združenih jedinica, dok će se teritorijalna veza poboljšati uspostavljanjem mreže najmodernijih tehničkih i funkcionalnih postrojenja.

U okviru poboljšanja borbenih mogućnosti lake avijacije kopnene vojske težnja je da se pojača izviđačka avijacija (avionima tipa 44 L 19 E koji su nedavno uvedeni) i izviđačkim helikopterima. Predviđeno je da se uvede u formaciju 75 helikoptera dva tipa. Od toga je oko polovine već u eksploataciji. Takođe je predviđena nabavka najmodernijih teških transportnih helikoptera koji će se upotrebiti prvenstveno za povećavanje manevarske sposobnosti i snabdevanje jedinica KoV na planinskom zemljištu. U toku su opiti u cilju snabdevanja aviona za opštu upotrebu.

Napori koji se ulažu u nabavku motornih vozila treba da poboljšaju ne samo pokretljivost i manevarske sposobnosti jedinica već i funkcionisanje celokupnog logističkog apa-

rata. U 1963. godini predviđena je nabavka 10.000 motornih vozila i tegljača, a u 1964. daljih 2.000, što će — smatra se — zadovoljiti potrebe. U eksperimentalnoj fazi je osvajanje lakih i srednjih traktora za vuču artiljerije i vozila za opsluživanje pešadije.

U celini gledano ocenjuje se da je na liniji modernizovanja opreme i naoružanja ostvareno sve što je planirano, uz sprovođenje vrlo rigorozne štednje, i da su se u jedinicama već osetili rezultati tih napora.

Infrastruktura. Između ostalih sektora koje je obuhvatio program modernizovanja, najteže ide sa sektorom infrastrukture. Mnoge vojne nekretnine koje se još upotrebljavaju kao kasarne ne odgovaraju više svojoj svrsi bilo po tome što su zastarele, bilo po dislokaciji, neuglednosti, nehigijenskim uslovima i nefunkcionalnosti. Težnja je da se sve to uskladi sa novim uslovima. Pri tome prvenstvo imaju kasarne i škole, zatim objekti za obuku i poligoni, logistički objekti i, konačno, stanovi za aktivni sastav kako bi se izbegle teškoće uslovljene neizbežnim premeštajima. U toku 1963—1964. budžetskoj godini predviđeno je 20 milijardi lira samo za izgradnju i uređivanje kasarni (u prošloj godini planirano je bilo svega 8 milijardi), a za sledeću budžetsku godinu — još tri — ta suma treba da se po planu poveća na 32 milijarde godišnje. Na izgradnju 700 stanova utrošeno je u 1962—1963. budžetskoj godini oko 4 milijarde lira. U izgradnji je još 500 stanova na koje će se utrošiti 3 milijarde lira. Programom stambene izgradnje predviđeno je da se u toku narednih pet godina podigne još 1.000 stanova uz investiranje po 2 milijarde lira godišnje.

Neka kadrovska pitanja. Mere koje se sprovode na planu kadrov-

ske politike treba, kako se tvrdi, da potvrde usvojeno shvatanje o većoj vrednosti ljudskog faktora. To se ostvaruje, pre svega, poboljšanom obukom starešina svih činova u skladu sa zahtevima savremenog ratovodstva, posebno nove ratne tehnike, kao i davanjem odgovarajuće protuvrednosti u ekonomskom i društvenom položaju. U ostvarivanju težnje za racionalnijim korišćenjem kadrova naročit značaj imaju veća stabilnost u pogledu služenja u komandama ranga puka i bataljona, povećanje starosnih granica za pojedine činove, reorganizacija vojno-evidencijskih specijalnosti oficira i uvođenje jedinstvene vojno-evidencijske specijalnosti. Povećan je broj obaveznih godina u činu potpukovnika i majora, skinuta su ograničenja za unapređivanje u čin pešadijskog kapetana, eliminisane su nejednakosti prilikom unapređivanja u najviši podoficirski čin podoficira raznih kategorija, povećane su dnevnice i prihvaćene naročite odredbe u korist oficira i podoficira koji menjaju garnizon sa svojom jedinicom. U toku je priprema više zakonskih

propisa koji treba da sa pravne strane regulišu izvesne novine u kadrovskoj politici. Tako se, na primer, predviđa da se smanji vreme služenja u nižim oficirskim činovima, a pooštire uslovi za unapređivanje u neke činove, da se proširi baza za regrutovanje aktivnih oficira i na građane koji su završili neki fakultet, naročito za popunu tehničkih službi, da se revidira pravni status vojnih lica kako bi se poboljšao ekonomski položaj oficira na raspolaganju zbog bolesti i povećao broj godina radnog staža potreban za penziju, kao i da se revidira pravni status podoficira, posebno u pogledu uslova za unapređivanje. Načinjen je i projekt zakona o službi dobrovoljaca koji u vojsci ostaju duže. Njima je gornja granica službe postavljena na 53 godine starosti, posle čega imaju pravo na penzijsko obezbeđenje. U posebnom zakonskom projektu tretira se ostajanje u vojsci, po molbi, rezervnih podoficira i kadrovskih desetara, koji se mogu primiti i u aktivnu službu.

SeŠ.

NACIONALNA ODBRANA SAVEZNE REPUBLIKE NEMAČKE

Dok se napetost u svetu postepeno smiruje, sklapa sporazum o delimičnoj zabrani atomskih opita, a budžetska sredstva za oružane snage (bar simbolično) smanjuju, članci u vojnim časopisima Savezne Republike Nemačke¹ puni su skepticizma prema tom sporazumu o zabrani atomskih opita, a još više strepnji od subverzivnog rata. Kroz te članke uporno se nastoji da se odbrambena snaga zemlje još za vreme mira razvije do krajnjih granica mogućnosti i da to postane neposredna obaveza ne samo zajednice već i svakog stanovnika ponaosob.

U subverzivnom ratu² autori pojedinih članaka vide najrealniji oblik eventualnog rata koji, po njihovom mišljenju usled pat pozicije u atomskim sredstvima dveju najvećih sila, ne bi morao da se pretvori u »vrući« rat. Pri tim razmatranjima protivnik se ne uzima hipotetično, već se potpuno otvoreno iznosi na koga se misli.

Uključivanjem zapadnonemačkih 11 divizija (od planiranih 12), 10 vazduhoplovnih eskadri i 14 eskadri mornarice, snage Bundesvera su se, prema rečima sadašnjeg ministra odbrane Kaj-Uve fon Hasela³, prib-

ližile granici od 500.000 vojnika koju ne bi mogle niti smele da pređu do kraja tekuće decenije⁴. Međutim, sredstva koja se odvajaju za odbranu i dalje rastu i to prilično brzim tempom⁵. Dok se u pogledu snaga Bundesvera predviđa uglavnom poboljšanje njihove efikasnosti, težište interesovanja odgovornih ljudi prenosi se dobrim delom na probleme odbrane koje SR Nemačka treba da rešava sama, van okvira zajedničke odbrane zemalja — članica NATO-a, tj. na probleme nacionalne odbrane zemlje (*Landesverteidigung* kako se sada nazivaju).

⁴ Jačina oružanih snaga trebalo je sa 380.000 ljudi u 1962. da u 1963. poraste na 443.000 (od toga 267.779 profesionalnih vojnika i onih sa određenim rokom službe i 175.221 kadrovski obveznik). Ako im se doda još 171.000 civila zaposlenih u oružanim snagama, ukupan broj se penje na 614.000. — *Haushalt der Bundeswehr, Wehrkunde 2/63.*

⁵ Vojni budžet u 1963. god. dostigao je sumu od 18,4 milijarde maraka. I procentualni udeo vojnih izdataka u opštem budžetu popeo se sa 23,4% u 1961. na 27,9% u 1962. i na preko 30% u 1963. Ako se u troškove odbrane uračunaju i izdaci za izbeglice iz Istočne Nemačke, pomoć Berlinu, civilnu zaštitu stanovništva i sl., procenat tih troškova u odnosu na budžet penje se na 56%, a to je samo za 2% manje nego u SAD. U apsolutnom iznosu nemački vojni budžet za 1963. je ipak za oko 14 puta manji od američkog koji iznosi preko 200 milijardi, računato u markama. — *Haushalt der Bundeswehr, Wehrkunde 2/63. i Bundesrepublik erhöht NATO Beiträge, Wehrkunde 5/63.*

¹ Reč je o člancima u zapadnonemačkim časopisima *Wehrkunde* i *Wehrwissenschaftliche Rundschau* u 1963. godini.

² Subverzivni rat razmatra se u više članaka, a naročito u *Das Bild des subversiven Krieges* od Gintera Omea, *Wehrkunde 2/63.*

³ *Wehrkunde 7/63, str. 359.*

U prvim člancima na tu temu razmatrani su, uglavnom teoretski, pojedini detalji iz oblasti taktike, organizacije itd. na primer, kako se izvodi zaštita i odbrana nekog objekta, kako se pročešljava zemljište, kako se okružuju i uništavaju »diverzantske bande« i sl. Kasnije su razmatrani problemi, šeme i zadaci nacionalne odbrane u celini⁶, a u člancima u poslednje vreme tretiraju se veoma raznovrsni problemi iz te tematike, ali temeljnije, svestranije, povezanije sa celinom, zakonskim propisima, iskustvima drugih zemalja i sa izraženom težnjom da se u pogledu njihovog rešavanja učini što više u granicama konkretnih nemačkih mogućnosti.

U tim člancima se razmatraju pitanja iz oblasti teritorijalne odbrane, kako sa njenog vojnog aspekta tako i u odnosu na civilni sektor. U daljem izlaganju prikazaću gledišta o nekim od tih pitanja.

Podela uloga između snaga NATO i zapadnonemačke nacionalne odbrane. Ovo pitanje naročito analizira Klaus Zeman u članku *Razmišljanja o nacionalnoj odbrani*⁷. Prema njegovom mišljenju, nacionalna odbrana Savezne Republike Nemačke mora u svakom momentu biti spremna da dočeka bilo koji oblik napada, počev od pojedinih akcija hladnog rata pa do opšteg rata. Ona se ne sme i ne može osloniti na snage NATO-a, jer te snage neće stupiti u dejstvo u slučajevima psiholoških, subverzivnih i revolucionarnih napada. Ni u slučaju stvarnog rata ne može se znati pouzdano kada će se, gde i na koji način angažovati sa-

vezničke snage jer, i pored američka strategije »elastičnog reagovanja« prema kojoj bi se u slučaju neprijateljevog napada preduzeo odmah protivudar klasičnim ili atomskim oružjem, zavisno od toga koje bi od njih upotrebio napadač, zemlje-članice NATO ipak nemaju jedinstvena gledišta o »isturenoj strategiji«, »atomskom pragu«, »štitu i maču«, »zastrašivanju« i sl⁸.

Pošto se Savezna Republika Nemačka nalazi na najisturenijem položaju od svih zemalja-članica NATO-a i pošto je njena teritorija veoma plitka i gusto naseljena, ona mora spremno da dočeka sve slučajeve rata u kojima snage NATO-a neće intervenisati, kao i da stvori uslove i vreme za njihovo efikasno angažovanje.

Snage NATO-a su relativno malobrojne i ne mogu primiti odbranu na čitavoj širini fronta od Švajcarske do mora. Prema tome, SR Nemačka moraće sama da rešava pitanja odbrane prostranih (prvenstveno slabije prolaznih) brdskih i planinskih područja, kao i međuprostora između pojedinih grupacija NATO-a.

Usled ograničenog broja, jedinice NATO-a treba da se upotrebljavaju samo za odlučujuća dejstva na težištu, na pravcima glavnog udara neprijatelja. U tu svrhu treba te pravce blagovremeno otkriti, a neprijatelja prinuditi da snage koncentriše i time ih izloži atomskim udarima. Ove zadatke mogu, prema mišljenju autora, uspešno izvršiti jedinice za zaštitu granice koje su se i u II svetskom ratu — svega nekoliko časova posle njegovog otpočinjanja — mogle uspešno upotrebiti za aktivna dejstva protiv kadrovskih jedinica u Poljskoj. Sada ih treba

⁶ Vidi *Nacionalna odbrana Savezne Republike Nemačke, Vojno delo* br. 2/63.

⁷ Klaus Seemann, *Gedanken zur Landesverteidigung, Wehrwissenschaftliche Rundschau*, 11/63.

⁸ Vidi članak: *Strategija i struktura NATO, Vojno delo*, br. 2/63.

ojačati saveznom pograničnom i pokrajinskom milicijom i finansima i naoružati efikasnim oružjem, a opremiti i pionirima. Ove snage bi se upotrebile po brigadama. Njihova efikasnost svakako ne bi bila manja od one koja se očekuje od teritorijalnih jedinica u aktivnim dejstvima protiv komandosa i vazdušnih desanata. Tim snagama mogle bi se zaštititi granične teritorije SR Nemačke i na taj način bi se unekoliko omogućila primena isturene strategije⁹. Takođe bi se moglo postići da stanovništvo ostane u svojim kućama (po principu »stay at home«) da bi se izbegla panika i stvorili uslovi za plansku evakuaciju.

S obzirom na to da su gotovo potpuno motorizovane i teško naoružane, sve savezničke jedinice vezane su za puteve i prolazno zemljište. To može biti i njihov veliki nedostatak, kao što je pokazao rat u Koreji, gde su se slabo naoružane kineske jedinice pokazale nadmoćnijim od glomaznih američkih divizija koje nisu imale nikakvih lakih jedinica da bi ih suprostavile kineskim snagama na brdovitom zemljištu, sprečavale njihove infiltracije i tako štitile svoje bokove i pozadinu. Takve lake jedinice koje bi sadejstvovala teškim savezničkim takođe bi bile iz redova nacionalne odbrane. Ako bi oklopne snage obe strane bile onesposobljene za dejstvo usled razmene atomskih udara, pomenute lake jedinice mogle bi da odigraju značajnu ulogu. Mada se ljudstvo može brzo obučiti u upotrebi lakog oružja, te jedinice bi morale biti solidno obučene.

Sovjetske oklopne snage su toliko nadmoćne da se za odbranu od

⁹ Slične zamisli, samo sa nešto drukčijim rešenjima, imali su i tvorci Mažino linije u Francuskoj uoči II svet-skog rata.

njih, prema mišljenju autora, mora upotrebiti atomsko oružje. Ali ni to nije dovoljno. Potrebno je koristiti se i taktikom »povećanja dubine taktičke zone«, tj. taktikom odsecanja pojedinih talasa tenkova od njihove pozadine i dotura. Tako bi se oklopnim jedinicama, usled njihove relativno male osetljivosti na udare atomskih zrna, doskočilo s obzirom na njihovu veliku zavisnost od snabdevanja, naročito pogonskim gorivom. To odsecanje može se vršiti avijacijom, mada — kao što je pokazao korejski rat — sama avijacija ne može sprečiti snabdevanje. Potrebne su i lake jedinice koje operišu u pozadini tenkovskih talasa neprijatelja, a to bi upravo bio zadatak lakih jedinica nacionalne odbrane.

Ovim zadacima, po zamisli autora, daleko preko granica obezbeđivanja operativne slobode jedinicama NATO, proširila bi se borbena uloga nacionalne odbrane. Poznato je da su se njeni zadaci svodili na zaštitu objekata i komunikacija, obezbeđivanje saobraćaja, transporta i snabdevanja, zaštitu civilnog stanovništva i borbu protiv diverzanata, partizana i vazdušnih desanata.¹⁰

Teritorijalna rezerva. O njoj govori Hajnc Šnajder u članku *Novi putevi nacionalne odbrane Savezne Republike*¹¹. U okviru teritorijalne odbrane, ističe on, postoje jedinice veze, poljski lovci (za održavanje vojnog saobraćaja), motorizovani grenadirski bataljoni (protiv vazdu-

¹⁰ Zadaci su detaljnije izneti u već pomenutom članku *Nacionalna odbrana Savezne Republike Nemačke, Vojno delo br. 2/63.*

¹¹ Heinz Schneider, *Neue Wege in der Landesverteidigung der Bundesrepublik — Aufgaben und Wesen der Territorial-Reserve, Wehrwissenschaftliche Rundschau, 11/63.*

šnih desanata i saboterskih grupa), čete teritorijalne odbrane (za zaštitu objekata), vodovi lovaca (za izviđanje), pioniri, kao i baze i snabdavačke jedinice (za logističku podršku nemačkih, NATO i teritorijalnih jedinica). Međutim, od ovih jedinica za vreme mira postoji samo izvestan broj vezista, pionira i lovaca, dok se za mobilizaciju ostalih računava samo na period zategnutosti koji može trajati nekoliko dana ili čak samo nekoliko časova, što je pri današnjim mogućnostima mobilizacije nedovoljno.

Izlaz iz ovih teškoća treba da pruži teritorijalna rezerva, čija je organizacija u SR Nemačkoj usledila 1963. godine i to po uzoru (u glavnim crtama) na SAD. Ona mora biti spremna za upotrebu za najkraće vreme, pa se zato njene jedinice obrazuju i obučavaju još za vreme mira. To su dobro obučene rezervne jedinice čiji su pripadnici za vreme mira sa službom u blizini sedišta svojih jedinica i povremeno se obučavaju. Odelo i opremu drže u svojim domovima, a oružje im stoji u skladištima jedinica. Predviđa se da ova rezerva u 1964. god. bude jačine 10.000 ljudi u 1965. — 25.000, a u 1966. treba da dostigne 50.000. Obavezna služba (sa pozivanjem na vežbe) traje tri godine, a posle toga može se produžiti na dobrovoljnoj osnovi. U rezervu se uzimaju mahom dobrovoljci posle odsluženja kadrovsog roka od 18 meseci.

Na obuci se vojnici, jedinice i štabovi osposobljavaju za konkretni zadatak, a pošto se ona izvodi na mestu stvarne upotrebe i ljudstvo se mahom međusobno poznaje još iz civila, mogu se postići dobri rezultati. Obuka ukupno traje 30 dana u toku cele godine, a ne izvodi se u vreme godišnjeg odmora. Devet dana otpada na tročasovnu večernju obuku koja se izvodi u školama, na

sportskim terenima ili neobrađenom zemljištu, a osam dana na dvodnevnu obuku krajem nedelje (od subote do nedelje posle podne u trajanju od 24 časa) po mogućstvu na vežbalištu, inače na zemljištu, u malim borbenim grupama, sa težištem na noćnom dejstvu, školskom gađanju i marševima. Preostalih 13 dana otpada na vežbu u logoru u septembru, po mogućstvu u bivaku na vežbalištu. Ona traje od ponedeljka jedne do subote sledeće nedelje, sa težištem na ratnom zadatku, školskim i bojnim gađanjima i marševima. Ovo vreme može se upotrebiti i za učešće u nacionalnom ili manevru NATO-a¹². Za vreme obuke svi učesnici dobijaju novčane naknade i nagrade.

Radi propagande i povezivanja ovih jedinica sa civilnim stanovništvom, predviđen je i dan »otvorenih vrata« za članove porodica i prijatelje učesnika.

Komandovanje i odgovornost za ove jedinice leži na rezervnim oficirima, komandantima i komandirima četa koji su potčinjeni aktivnim komandantima teritorijalnih komandi vojnih okruga, kao i na ostalim rezervnim starešinama. Podoficiri se regrutuju od podoficira iz Bundesvera (po završenom roku službe

¹² Manevar lovačkih jedinica (pod šifrom »Zuckerhut«) održan je od 7. do 14. X 1963. u zoni Štrasburg-Augsburg-Ansbah-Nirnberg, pod rukovodstvom komandanta teritorijalne odbrane general-potpukovnika Svatlo Gesterdinga. Učestvovalo je 2.500 ljudi i 850 motornih vozila. Manevar se sastojao u uspostavljanju mreže za upravljanje saobraćajem i upravljanju njime, snabdevanju jedinica iz teritorijalnih baza, održavanju veze i odbrani od sabotaža i partizana — koje su predstavljale dve teritorijalne čete. Na jednu od njih je pri kraju manevra izveden napad delovima dva lovačka bataljona. — *Grossübung der Feldjägertruppe (FV), Wehrkunde 10/63.*

ili svršenoj školi) ili dobrovoljaca iz rata, a oficiri od rezervnih oficira Bundesvera, s tim što se za komandante i komandire uzimaju takođe dobrovoljci iz rata. Obuka se izvodi po načelu da rezerviste obučavaju rezervisti.

Snabdevanje Bundesvera. Ovaj problem razmatra detaljnije Hans Gebauer u članku *Tok materijalnog snabdevanja Bundesvera*¹³. Domaća (zapadnonemačka) industrija imaće, prema njegovom mišljenju, u budućem ratu samo skromnu ulogu u snabdevanju oružanih snaga, dok će se ono više oslanjati na prekomorske izvore. Treba, međutim, računati s tim da se prvih dana neće moći obezbediti siguran tok snabdevanja sa tih izvora, pa je zato potrebno stvoriti još za vreme mira odgovarajuće zalihe. Te se zalihe nalaze delimično kod trupa, a veći deo je u skladištima nemačkih baza i glavnih baza pri AFCENT¹⁴ i u Francuskoj.

U SAD nalazi se nemački opunomoćenik za logistiku sa odgovarajućom komandom. On je predstavnik vrhovne logističke komande NATO u SAD, radi po njenim uputstvima, a ujedno izdaje logističke direktive za snabdevanje Bundesvera i održava vezu s američkim Ministarstvom odbrane i organima koji proizvode materijalna sredstva za Bundesver. Shodno izrađenim planovima ili po naređenju vrhovne logističke komande NATO, on upućuje odgovarajuća materijalna sredstva morskim ili, izuzetno, vazдушnim putem. Vrhovna logistička komanda NATO orijentiše i nemačkog logističkog opunomoćenika pri

AFCENT i u Francuskoj, kome se materijal upućuje, o vrsti, količini, mestu dopreme i vremenu pristizanja.

Nemački opunomoćenik za logistiku pri AFCENT i u Francuskoj ima svoju logističku komandu (*Führungsstab* — s kojom organizuje prihvata, skladištenje, čuvanje, upravljanje, održavanje i izdavanje materijala), štabove glavnih depoa i komandanta logističkih trupa čije jedinice skladište, čuvaju, održavaju i izdaju materijal; zatim postoje transportne jedinice koje pretovaruju i prebacuju materijal sa obale u skladišta ili iz jednih skladišta u druga; pionirske jedinice (*Pionirtruppen*) koje izgrađuju i opslužuju poljske naftovodne mreže; jedinice za održavanje materijalnih sredstava koje obavljaju intervencije IV i V stepena održavanja; ABH-jedinice koje otkrivaju i obaveštavaju o upotrebi ABH-sredstava, vrše dekontaminaciju i izvode maskiranje i obmanjivanje dimnim sredstvima; sanitetske jedinice (*Sanitätstruppen*) čiji je zadatak transportovanje ranjenika i bolesnika i opsluživanje rezervnih bolnica.

Nemački opunomoćenici nalaze se i između glavnih logističkih baza pri AFCENT (i u Francuskoj) i pozadine zapadnonemačkih korpusa, vazduhoplovnih grupa i komandi mornaričkih odseka, i to približno u visini odgovarajućih komandi jedinica NATO-a. Pod sobom imaju slične organe kao i nemački logistički opunomoćenici, pa su im i dužnosti slične; razlika je u tome što su komande nemačkih opunomoćenika istovremeno i teritorijalne i logističke. One su odgovorne za logističku podršku svih nemačkih jedinica na svom području, za upravljanje skladištima, komandovanje logističkim jedinicama i za čitav vojnički saobraćaj i transport. Tek u

¹³ Hans Gebauer, *Der Gang der materiellen Versorgung der Bundeswehr, Wehrkunde* 6/63.

¹⁴ *Allied Forces Central (Europe).*

njihovim skladištima materijal se sortira prema snabdevačkim lancima jedinica (korpusa, vazduhoplovnih parkovskih pukova i depoa komandi mornaričkih odseka). Međutim, materijal se ne istovaruje uvek u njihovim skladištima, već se upućuje i neposredno jedinicama, naročito vazduhoplovnim i mornaričkim, po mogućstvu brodovima, a pogonско gorivo naftovodnim mrežama.

I ovaj složeni zadatak spada u nadležnost teritorijalne odbrane.

Nemački vojni saobraćaj je sledeća tema. Obraduje je naročito Johan Portugal u članku *Nemački vojni transport i saobraćaj*.¹⁵ Polazeći od iskustava iz II svetskog rata kada je samo u toku jednog meseca onesposobljavano na stotine lokomotiva i hiljade železničkih vagona, a železnički saobraćaj se nalazio pod udarima savezničkog vazduhoplovstva, tako da je program izgradnje lokomotiva¹⁶ u Nemačkoj na mahove prevazilazio program izgradnje tenkova, autor smatra da će vojni drumski saobraćaj biti ubuduće bar toliko značajan koliko i železnički i da će ga na mahove i prevazilaziti. Ovo tim pre što su sada jedinice gotovo potpuno motorizovane.

U Saveznoj Republici je »vojnotransportna služba« obnovljena sa početkom izgradnje Bundesvera. Pošto je drumskom saobraćaju data prednost u odnosu na železnički, »vojnotransportna služba« je dobila zadatak da obezbedi nesmetani saobraćaj na drumovima i spreči nepotrebna trvenja između pojedinih kolona kako bi se izbegle poznate

¹⁵ Johann Portugall, *Das deutsche militärische Transportwesen und Verkehrswesen, Wehrkunde* 3/63.

¹⁶ Već krajem 1941. postavljen je program izgradnje 13.000 lokomotiva za koje se predviđao rok upotrebe od samo pet godina.

scene sa istočnog fronta, kada je o redu hitnosti prolaska neke kolone određenim putem ili preko nekog mosta odlučivao rang njihovih komandanata ili pištolj.

»Vojnotransportna služba« promenila je 1961. godine naziv u »saobraćajnu službu«. Njeni rukovodeći organi su u stvari odeljenja za upravljanje saobraćajem u Komandi teritorijalne odbrane i komandama vojnih oblasti. Pri saveznim železničkim direkcijama nalaze se saobraćajne komandanture koje su odgovorne za prevoženje trupa i svih vojnih železničkih transporata. Vrhovni organ za upravljanje vojnim saobraćajem nalazi se u saveznom Ministarstvu odbrane.

Za vreme mira jedinica prijavljuje pokret nadležnoj teritorijalnoj saobraćajnoj komandanturi na nekoliko dana pre početka marša. Komandatura stupa u vezu sa odgovarajućim civilnim nadležstvom za putni saobraćaj i ako težina vozila prelazi dozvoljene granice za određeni put, pribavlja nadležno odobrenje, a zatim daje jedinici »marš-kredit«, tj. naređenje kojim joj se za određeno vreme stavlja na raspolaganje taj put. Njen pokret kontrolišu jedinice poljskih lovaca i lokalna saobraćajna policija.

U ratu je postupak sličan; naime, svaka saobraćajna komandantura dobija po jednu četvu poljskih lovaca koja poseda saobraćajnu mrežu i formira četiri tačke za upravljanje saobraćajem, od kojih svaka ima po šest kontrolnih tačaka. Četa nadgleda saobraćaj na putevima i kontroliše njihovo stanje, izveštavajući o tome komandanturu.

Železničke transporte prijavljuju jedinice odgovarajućim saobraćajnim komandanturama i od njih dobijaju naređenje za transport.

Pri nemačkim logističkim opunoćenicima kod AFCENT i u Fran-

cuskoj i opunomoćenicima kod CEN-TAG¹⁷, NORTHAG¹⁸ i AFNORTH¹⁹ nalazi se, kao predstavnik saobraćajnih organa, još po jedan saobraćajni oficir. Za usklađivanje saobraćaja između savezničkih jedinica postoje i kombinovani saobraćajni centri. Postoje takođe odgovarajući organi za vojni saobraćaj po unutrašnjim vodenim putevima i za vojni vazduhoplovni transport.

Oficiri i podoficiri saobraćajne službe školuju se u nastavnoj grupi za saobraćaj Logističke škole Bundesvera. I ova služba spada u nadležnost vojnog dela teritorijalne odbrane.

O nekim pitanjima zaštite objekata i pozadine bavi se Hans-Jerg Monitor u članku *Problemi zaštite objekata i pozadine*.²⁰ On polazi od toga da se u slučaju unutrašnjeg vanrednog stanja, unutrašnjih nemira, koji se prema njegovom mišljenju mogu izazvati raznim formama i snagama hladnog rata, pri zaštiti objekata i pozadine ne može računati na podršku jedinica NATO-a, osim u sasvim izuzetnim slučajevima. Glavni teret te zaštite pada u tom slučaju na civilnu odbranu, a koliko je to težak zadatak kada ne postoje frontovi, odnosno kada se neprijatelj ne vidi, najbolje ilustruje upotreba plastičnih mina u Alžiru, Francuskoj i južnom Tirolu.

Zadatak vojnih jedinica je zaštita objekata od vojnog značaja (na vojnim putevima i važnim železničkim prugama, vojni naftovodi, veze, komandna mesta, sanitetska i

pozadinska prostorija). Snage za taj zadatak opremljene su lakim naoružanjem i nalaze se u neposrednoj blizini objekta — spremne za upotrebu za nekoliko časova. Drugi njihov zadatak je kontrola zemljišta u pozadini i snabdevanje vazdušnih desanata, vojnički organizovanih »bandi« i vojnih saboterskih grupa. Za ove zadatke potrebne su decentralizovane rezerve sa težim naoružanjem, raspoređene po vojnim okruzima.

Zaštita ostalih objekata značajnih za život stanovništva (kao što su: vodovodne, električne i plinske instalacije, postrojenja civilnih veza i saobraćaja, objekti na civilnim komunikacijama i železnicama, kao i pogoni i zalihe značajne za stanovništvo) kao i zemljišta u pozadini od podstrekača nemira, sabotera i nevojničkih »bandi«, asocijalnih i kriminalnih tipova, spada u nadležnost civilne odbrane, odnosno pokrajinske policije (ojačane rezervnim snagama) jer je samo ona naoružana.

Sve ove mere organizuju se na nivou okruga. Vojničke snage su pod komandom komandanta vojnog okruga, a policijske pod zemaljskim savetnikom, odnosno načelnikom komande za civilnu odbranu u okrugu. Koordinirano dejstvo svih ovih snaga mora biti uigrano još za vreme mira. Za izviđanje i obaveštavanje mogu se korisno upotrebiti šumari i putari.

Za vanredne zadatke u toku mira policija se može ojačati rezervnim policijskim snagama sastavljenim od dobrovoljaca. Međutim, u slučaju unutrašnjeg ili spoljnog vanrednog stanja, to ne bi bilo dovoljno, jer je samo objekata koje obezbeđuje policija mnogo više od onih koje štite vojne snage a, sem toga, postoje i drugi zadaci, kao regulisanje saobraćaja i oslobađanje vojnih

¹⁷ Central Army Group.

¹⁸ Northern Army Group.

¹⁹ Allied Forces Northern (Europe).

²⁰ Hans-Jörg Monitor, *Probleme des Objektschutzes und des Schutzes des rückwärtigen Gebietes, Wehrkunde* 9/63.

puteva, tj. skretanje civilnih izbeglica s njih.

Mogućnost upotrebe snaga Bundesvera u slučaju unutrašnjeg vanrednog stanja razmatra Ludwig Dirske u članku *Unutrašnje vanredno stanje i oružane snage*²¹ u kojem iznosi da ne postoji zakonska odredba po kojoj bi se oružane snage u takvoj situaciji mogle angažovati za podršku policije. Za takvo angažovanje bilo bi potrebno zakonsko ovlašćenje skupštine i senata. Bez njega je angažovanje Bundesvera ograničeno na pružanje pomoći stanovništvu u slučaju prirodnih katastrofa i na odbijanje napada spolja. U nacističkoj Nemačkoj nije bilo ni ovih problema, niti oštre granice između vojnih i policijskih snaga²².

Nedostatak odgovarajućeg rešenja, ističe autor, treba tražiti u tome što za unutrašnje vanredno stanje u SR Nemačkoj ne postoji jedinstveno shvatanje, pa čak ni definicija. Pogotovo što danas ne postoji više rat klasičnog tipa sa objavom početka neprijateljstva. U Saveznu Republiku se mogu, naročito iz »Sovjetske okupirane zone«,²³ ubaciti mnoge organizovane grupe, agenti i pripadnici tajnih organizacija i uključiti u razne institucije; na taj način oni mogu, iza štita oružanih snaga, izvoditi sabotaže, diverzije, podriavanja i teror kojim se postojeći

poredak može srušiti bez formalnog napada spolja, a da pri tom ne budu angažovane oružane snage niti upotrebljeno atomsko oružje.

Prema tome, smatra autor, veoma je teško danas odrediti granicu između spoljnog i unutrašnjeg vanrednog stanja. Interesantno je da se autor u ovim razmatranjima, kojima prilazi u dobroj meri baš sa pravnog aspekta, ne usteže da navede reči italijanskog generala Dueta, da poštovanje međunarodnih ugovora ne znači ništa drugo nego strah pred snagom drugoga. Zar za zaštitu države i naroda, nastavlja on dalje, nećemo upotrebiti vojne snage?

Za rešenje ovog problema on predlaže dovoljno jake i tako organizovane, naoružane i obučene policijske snage koje mogu samostalno, u granicama zakonskih obaveza, otклонiti svaku opasnost po javni red i bezbednost. Zakonom bi trebalo regulisati stvaranje policijske rezerve, naročito za prelazno doba između redovnog stanja i otpočinjanja rata. Međutim, ukoliko policija ne bi bila u stanju da obezbedi javni red i mir, vlada bi morala da upotrebi oružane snage, i to samostalno — ne pod Ministarstvom unutrašnjih poslova, s tim da ove snage dejstvuju po načelima za upotrebu policijskih snaga. Tek ako bi državni poredak bio srušen, te snage bi prešle na dejstvo po vojnim načelima radi ponovnog uspostavljanja poretka. Mogućnost ovakve upotrebe oružanih snaga treba, po mišljenju autora, što pre regulisati zakonom. Vojna pomoć u ovakvim situacijama može i da izostane ako to iziskuje moralno stanje vojnika, njihov odnos prema stanovništvu ili ugled vojske.

To bi bio još jedan predlog na liniji jačanja uticaja oružanih snaga u okviru državne organizacije Savezne Republike Nemačke.

²¹ Ludwig Dierske, *Der innere Notstand und die Streitkräfte, Wehrkunde* 6/63.

²² Tada su postojali policijski bataljoni, pukovi i divizije koji su mogli biti angažovani i za čisto vojna borbena dejstva, mada su zbog neadekvatne obuke trpeli velike gubitke.

²³ Sve donedavna (kada su zvanični krugovi u Zapadnoj Nemačkoj prvi put upotrebili za Istočnu Nemačku njen zvaničan naziv) svi autori u zapadno-nemačkim vojnim časopisima uporno su je nazivali »Sovjetska okupirana zona«. — Prim S. P.

Sistem regrutovanja. O ovom pitanju raspravljaju Hans-Jerg Monitor u članku *Novo rešenje regrutovanja je zakasnilo*²⁴ i Ernst Virmer u članku *Organizacija regrutne službe*.²⁵ Regrutovanje u Saveznoj Republici Nemačkoj sprovodi još od početka stvaranja Bundesvera civilni aparat, potčinjen oblasnoj upravi za odbranu, koja se ne nalazi pod komandom komandanta vojne oblasti.

Autor prvog članka ne slaže se s tim što se u aparatu za regrutovanje nalaze civili koji ranije nisu bili oficiri, ili su u vojsci proveli vrlo kratko vreme, kao ni s tim što se taj aparat ne nalazi pod vojnom komandom. On navodi da se protiv takvog rešenja izjasnilo već ranije više autora u istom časopisu. Raniji vojni regrutni aparat, ističe on, dao je dobre rezultate u I i II svetskom ratu. Čak i u Švajcarskoj i Švedskoj taj se aparat nalazi u rukama vojske. Samo iskusni vojnici mogu da se brinu o daljem školovanju rezervista i njihovom unapređivanju, samo oni mogu pripremiti izvršenje mobilizacije koja u buduću neće više trajati nekoliko dana ili nedelja, već samo nekoliko časova. Jedino oni mogu starešinski prihvatiti i posavetovati budućeg vojnika i pravog čoveka postaviti na odgovarajuće mesto. Autor smatra takođe organizacijskom greškom što mobilizacijske pripreme, koje sprovodi civilna regrutna organizacija, nisu pod kontrolom vojnih komandi, pa tako nije potpuno raščišćeno pitanje odgovornosti u slučaju da se pojave slabosti.

Za popunu regrutne organizacije autor predlaže aktivne oficire i pod-

²⁴ Hans-Jörg Monitor, *Neue Lösungen im Wehrersatzwesen sind überfällig*, *Wehrkunde* 5/63.

²⁵ Ernst Virmer, *Die Organisation des Wehrersatzwesens*, *Wehrkunde* 7/63.

oficire koji se, usled uvođenja starosne granice za pojedine činove, penzionišu dok su još sposobni za službu bar još nekih 7—13 godina, tj. do 65. godine starosti (naime, granica starosti u Bundesveru iznosi za kapetana 52, za majora 54, a za potpukovnika 56 godina). Pošto bi oni primali penziju, troškovi za plate bi se smanjili.

Ako bi se zavela i obaveza za civilnu odbranu, bila bi potrebna posebna organizacija za regrutovanje njenog ljudstva, u kojoj bi trebalo da se nalaze stručnjaci za vazдушnu zaštitu, za tehničke pomoćne službe, policiju, itd. Ona bi morala da saraduje sa organizacijom za regrutovanje vojnika kako bi se izbegao dvostruki raspored istih lica.

Autor drugog članka ne slaže se sa ovakvim stavom i ovim razlozima. Za karakter tog aparata nije bitno da li se u njemu nalaze vojna ili civilna lica, smatra on, jer civila ima više nego vojnika i u nekim vojnim ustanovama, pa su one ipak vojne. Bitno je da se taj aparat ne nalazi pod vojnom komandom, a za to rešenje su sve političke partije Savezne Republike Nemačke, s tim što postoji tendencija da taj aparat ne bude više ni pod kompetencijom Ministarstva odbrane. Civilne regrutne organizacije postoje i u SAD i Velikoj Britaniji; autor stoga i navodi dobre rezultate koje je takav sistem dao u Velikoj Britaniji u oba svetska rata, ali se ne osvrće na njene specifične uslove, tj. vreme koje je imala na raspolaganju za mobilizaciju.

Regrutna organizacija, po njegovom mišljenju, treba da ostane u civilnim rukama, jer je onda donekle zagarantovana njena nepristrasnost pri podmirivanju potreba vojske, privrede i uprave koje su podjednako značajne za odbranu zemlje. Ona treba da održava veze

sa vojnim komandama i u praksi u tom pogledu nema teškoća, pošto među nameštenicima ima dosta bivših oficira; međutim, njoj je potrebno i pravno i upravno osoblje. Sem toga, ni jedan bivši vojnik nema univerzalno vojničko znanje. Vojni predratni aparat za regrutovanje imao je 481 nadležstvo sa preko 10.000 ljudi, među kojima blizu 30 generala, ne računajući generalštabne oficire, dok danas postoji samo 150 nadležstava sa oko 5.000 lica, od kojih je samo jedan po položaju ravan generalu. Dobar deo ljudstva popunjava kancelarijska, pisarska i vozačka mesta, tako da ostaje svega nekoliko stotina takvih mesta za koje bi bilo korisno iskustvo bivših oficira, a to je daleko manje nego što ih se godišnje penzionise. Konačno, dok parlament ne izmeni svoj stav, stanje se u SR Nemačkoj ne može izmeniti.

Korpus civilne zaštite (Zivilschutzkorps) razmatra Rudolf Krojcer u članku *Zaštita stanovništva i vojna obaveza*,²⁶ iznoseći da se formiranju ovog korpusa pristupilo zato što ranija dobrovoljna osnova nije bila efikasna. On se popunjava prvenstveno vojnim obveznicima, mada se služba u njemu ne smatra novom vrstom vojne obaveze. Jačina Korpusa civilne zaštite planirana je na 200.000 ljudi, ali su potrebe daleko veće.

Za Korpus civilne zaštite odvajaju se ograničeno sposobni obveznici, ukoliko još nisu odslužili vojni rok, jer se ovde mogu pozivati na vežbe samo u trajanju od tri meseca, kao i obveznici preko 25 godina koji se mogu pozivati na skraćenu službu od 1 do 5 meseci, što je nedovoljno za vojnu obuku, dok za

kraću obuku u civilnoj zaštiti zadovoljava. Pri određivanju obveznika za civilnu zaštitu vodi se računa da to pojedinci ne iskoriste da bi izbegli službu u vojsci.

Služba u policiji ili graničnoj zaštiti smatra se vojnom obavezom. Od vojne dužnosti mogu biti oslobođeni i oni vojni obveznici koji aktivno rade na stručnim zadacima u vazdušnoj zaštiti, u saobraćaju, na železnici, u poštanskoj i TT-službi, u službi javljanja o vazdušnoj opasnosti i davanja uzbune, u službi zaštite od dejstva iz vazduha i u pomoćnim nevojnim organizacijama (tehničke pomoćne službe, savezno udruženje za zaštitu iz vazduha, vatrogasci, Crveni krst i sl.).

Nauka i školovanje u civilnoj odbrani je problem kojim se posebno bavi dr Hans Šarholz u članku pod tim nazivom²⁷. On polazi od toga da su u civilnoj odbrani SR Nemačke, i pored toga što je za odbranu zemlje isto toliko značajna koliko i vojna, preduzeti tek početni koraci osnivanjem škola za vazdušnu zaštitu. U II svetskom ratu se civilna odbrana mogla još i improvizirati, smatra on, ali danas to više nije moguće.

Za efikasno planiranje i sprovođenje zadataka civilne odbrane trebalo bi, kroz odgovarajuće školovanje, osposobiti najviše rukovodioce ove odbrane (svakako nastavom akademskog ranga), kao i organe saveznih i pokrajinskih ministarstava, kako bi mogli uspešno objavljati dužnosti (procena situacije, donošenje odluke i njeno sprovođenje) i saradivati sa organima teritorijalne odbrane i savezničkih jedinica. Školovanje je potrebno i rukovodiocima u srednjem upravnom aparatu, kao

²⁶ Rudolf Kreytzer, *Befölkerungsschutz und Wehrdienst, Wehrwissenschaftliche Rundschau*, 11/63.

²⁷ Hans Sarholz, *Wissenschaft und Lehre in der zivilen Verteidigung, Wehrkunde* 9/63.

i nastavnici svih škola civilne odbrane, a naročito izvršnim organima koji često moraju da formiraju svoje jedinice od najheterogenijeg ljudstva po godinama i profesijama. To školovanje potrebno je i starešinama teritorijalne odbrane. Konačno, odgovarajuća stručna obuka (seminarskog karaktera) iz oblasti civilne odbrane potrebna je i rukovodiocima u privredi, saobraćaju, poljoprivredi, šumarstvu, prehrambenoj privredi, građevinarstvu, medicini, kontroli životnih namirnica, zaštiti bilja i veterini, kao i organima raznih društava, a naročito predstavnicima štampe, radija i političkih stranaka.

Da bi se zadovoljile ove potrebe, po mišljenju autora, osnovati komandne akademije civilne odbrane pod Ministarstvom unutrašnjih poslova. To bi bila naučna ustanova koja bi, sem nastave, sprovodila opsežan naučnoistraživački rad na području civilne odbrane, a ujedno bi skupljala i sređivala sopstvena i svetska iskustva.

Do danas je iz oblasti civilne odbrane u Saveznoj Republici Nemačkoj održano 340 nastavnih kurseva savezne uprave za zaštitu stanovništva, na kojima je učestvovalo oko 13.000 rukovodećih lica.

Visoke škole i zemaljska odbrana bila je tema konferencije koja je održana prošle godine, a kojoj su, pored 60 profesora i docenata univerziteta i visokih škola, prisustvovali i savezni ministar odbrane i neki inostrani predstavnici. O toj konferenciji izveštava Fridrih Šmit u članku pod gornjim naslovom²⁸.

Ministar odbrane je na konferenciji podvukao značaj teritorijalne i civilne odbrane za koju je, kao i

za jačanje svesti i volje čitavog naroda za odbranu, naročito potreban doprinos visokih škola. U studentima koji su mahom posle gimnazije odslužili vojni rok i postali rezervni oficiri i kojima je vojska ulila svest o državnoj zajednici, osećanju dužnosti i odgovornosti pred društvom, vidi najpogodnije posrednike za to. Podvukao je takođe da očekuje neposrednu saradnju nauke u rešavanju mnogih problema odbrane.

Diskutanti visokih škola složili su se sa potrebom saradnje visokih škola s vojskom u interesu odbrane i istakli značaj humanizma, naučne uloge visokih škola za jačanje odbrane. U diskusiji je istaknuta potreba politike »otvorenih kasarni« (1962. godine pozvano je u posete kasarnama oko 300.000 ljudi, a blizu 6.000.000 imalo je dodira sa trupom), dalje da vojska odgaja disciplinu i da se politička nastava u vojsci izvodi metodom ubeđivanja i nago- varanja.

Prema mišljenju učesnika sastanak je značio početak daljeg razvijanja odnosa između visokih škola i vojske u interesu odbrane i doneo korisne, konkretne predloge.

Infrastruktura postrojenja za snabdevanje neophodnim životnim potrebama je problem na koji se osvrće Helmut Hampe²⁹ u članku pod istim nazivom. Snabdevanje vodom, odvođenje otpadnih voda i fekalija, snabdevanje energijom (struja, gas, toplota i usluge saobraćajnih postrojenja u vreme mira tako su organizovani da se u običnom životu na njih i ne misli, pogotovu u velikim gradovima gde se, na primer, usled uvođenja toplana, u

²⁸ Friedrich Schmidt, *Hochschule und Landesverteidigung, Wehrkunde* 7/63.

²⁹ Hellmut Hampe dr. ing., *Die Infrastruktur der lebenswichtigen Versorgungsanlagen, Wehrkunde* 8/63.

zgradama više ne mogu koristiti peći. Međutim, ako bi se ova postrojenja razorila, veliki gradovi bi se našli u gotovo bezizlaznoj situaciji. Nestankom struje nestalo bi najčešće i vode, koja može nestati i razaranjem samo vodovodnih postrojenja. U tom slučaju milioni ljudi ostali bi bez vode, koja se u takvim gradovima ne bi mogla nadoknaditi iz bunara, niti doturati cisternama. Nestankom vode prestalo bi odvođenje fekalija i funkcionisanje kanalizacije te bi se razvile zarazne bolesti. Prestankom gradskog saobraćaja, koji može dobrim delom uslediti i zbog nestanka struje, uočio bi se život u gradu. Stoga postrojenja infrastrukture u velikim gradovima postaju prvoklasni vojni objekti.

Funkcionisanje ovih postrojenja međusobno je povezano i zavisno. Da bi se neko od njih onesposobilo, nije potrebna ni atomska eksplozija niti njihovo razaranje eksplozivom. Dovoljno je da se izvadi pravi zavrtnj ili ventil, a to je utoliko opasnije što se takva namera ne može unapred otkriti i što je, naročito zbog podeljenosti Nemačke, olakšano ubacivanje za to obučениh agenata. U ratu će ovakva postrojenja postati neposredni ciljevi dejstava neprijatelja koji će, zavisno od situacije, težiti da ih neoštećene dobije u ruke, da ih privremeno zatvori, kako bi oslabio otpor stanovništva, a prilikom povlačenja i potpuno poruši — bez obzira na Ženevske konvencije. Do razaranja tih postrojenja može doći i nenamernim dejstvom vatrenog oružja. Na samoj granici nalaze se vodojaže za snabdevanje vodom industrijskih oblasti, na 20 km od njih i vodojaža za snabdevanje Bremena.

Razaranjem postrojenja infrastrukture slabi se otporna moć stanovništva, mada ono i neposredno

utiče na vojsku, na mogućnost funkcionisanja bolnica, remontnih zavoda i radionica, a i posredno, jer psihološki opterećuje vojnike i slabi im borbenu moć, dok se zaraze u takvim oblastima mogu preneti na vojsku i prinuditi je da ove oblasti u svojim dejstvima izbegava.

Da bi se posledice rušenja ovih postrojenja svele na najmanju meru, potrebno je još u miru proceniti koja su postrojenja najznačajnija i u kojoj su meri pojedina od njih ugrožena. To interesuje i vojne i civilne organe. Zatim se, u skladu sa finansijskim i drugim mogućnostima, mogu preduzeti mere da se obezbedi funkcionisanje važnih postrojenja. U te mere spada pripremanje lokalnih izvora (materijala i rezervnih delova) za najvažnije opravke, organizovanje radnih ekipa od privatnih preduzimača i pojedinih građana (slično vatrogasnoj organizaciji) i pokretnih ekipa sa univerzalnom opremom za pružanje međugradске pomoći, i, konačno, stvaranje potrebnih zaliha uglja, benzina, ulja, maziva i sl. Pri upravnim organima svih stepena treba postaviti lica odgovorna za ispravno funkcionisanje postrojenja infrastrukture, od kojih bi oni na višim nivoima imali i svoje pokretne ekipe za održavanje. I pored toga ostaće dovoljno mesta za improvizacije u ratu koje će biti uspešne samo ako za njih budu još za vreme mira obezbeđena potrebna materijalna sredstva.

Civilna skloništa razmatra Herman Plac u članku *Predlog zakona o izgradnji skloništa*.³⁰ Civilna skloništa, ističe autor, preduslov su svake zaštite civilnog stanovništva, ali njihova izgradnja iziskuje znatna

³⁰ Hermann Platz, *Der Entwurf eines Schutzbaugesetzes, Wehrkunde 8/63*

finansijska sredstva i zadire duboko u privatne i privredne interese.

Obavezna izgradnja skloništa predviđa se samo u novogradnjama, kao što je to slučaj i u mnogim drugim zemljama. Skloništa se izgrađuju za onoliko ljudi koliko ih se u zgradama normalno nalazi, a u preduzećima za jednu smenu. Na otvorenom zemljištu predviđaju se javna skloništa.

Osnovna skloništa treba da pruže zaštitu od ruševina, radioaktivnih padavina i biološko-hemijskih sredstava i da omoguće boravak od 14 dana (koliko traje radioaktivno zračenje). Cena izgradnje po jednoj osobi iznosi oko 320 maraka. Za vreme mira ta se skloništa iskorišćavaju za razne potrebe.

U gradovima od preko 50.000 stanovnika predviđena su ojačana skloništa za natpritisak od 3 atmosfere. Njihova cena po osobi iznosi oko 440 maraka, ali država učestvuje u pokrivanju razlike u ceni.

Osnovno sklonište u starim zgradama staje oko 375 maraka po osobi, a ojačano oko 1.300. Država i ovde učestvuje u kreditiranju.

Osim odredbi u skloništima, u predlogu se predviđaju i odredbe o stabilnosti i obezbeđivanju zgrada od požara. Za javna skloništa predviđa se i korišćenje podzemnih garaža i sličnih postrojenja. Izvesna zaštita predviđa se i za naročito značajne pogone, na primer, vodovodne i električne, i to o trošku države.

Ovih nekoliko članaka — razrađenih sa raznih aspekata i sa raznim stepenom ulaženja u detalje, koji variraju od tumačenja zvanično usvojenih rešenja do polemičkih diskusija i predloga pojedinaca, a koji, sem toga, nisu međusobno tešnje povezani niti strogo poredani prema značaju, stepenu aktuelnosti ili srodnosti — pružaju ipak (u celini gledano) dosta zaokruženu sliku o značaju koji Nemci pridaju nacionalnoj odbrani, o postignutim dostignućima i ciljevima kojima teže. Iz te slike se dosta jasno može uočiti težnja Nemaca da, pored Bundesvera, izgrade što jaču nacionalnu odbranu koja bi se nalazila isključivo u njihovim rukama.

S. P

Vlada ZEČEVIĆ

U NOĆI, SUSRET

Knjiga Vlade Zečevića je specifična zbirka autentičnih reportaža o najburnijim događajima ustanka u okupiranoj Srbiji 1941—1942. godine, koji na poseban način odslikavaju zbivanja na terenu zapadne Srbije u tom teškom periodu. Ona je interesantna i zato što dolazi iz pera čoveka koji je i sam neposredno u njima učestvovao. Svaka pojedina reportaža, od ukupno 23 koliko ih ima u knjizi, predstavlja celinu za sebe, ali su sve zajedno tako složene i povezane da svojim unutrašnjim tkivom daju zaokrugljenu sliku dramatičnih i tragičnih zbivanja na teritoriji gde je ustanak u prvim mesecima uzeo najširi zamah i gde je neprijatelj najenergičnije i najperfidnije reagovao da bi ugušio želju naroda za otporom, uvlačeći na svoju stranu razne otvorene i zamaskirane kvislinge i kolaboracioniste, četnike Draže Mihailovića, Ljotićevce i nedićevce, gurajući ih u bratoubilačku borbu. Na drugoj strani, u partizanske redove svrstalo se i u njima ostalo, uprkos svim iskušenjima, sve ono što je bilo pošteno, slobodoljubivo i odano narodu, bez obzira na ranija ideološka ubeđenja i političku opredeljenost.

Bez velikih pretenzija da umetnički uobličiti sliku ovih sudbonosnih zbivanja, autor je uspeo da na ubedljiv i privlačan način dočara ljude i događaje koje čitalac trajno zadržava u sebi.

Autor nije sebi postavio zadatak da napiše istoriju ustanka u zapadnoj Srbiji 1941. i 1942. godine. Ali je kroz kaleidoskop pojedinačno uzetih i živo opisanih događaja dao svojevrsan pogled na ta zbivanja, o kojima je do sada malo pisano. No, najveća draž ove knjige su autentični likovi običnih ljudi i boraca koji su opisani sa mnogo ljubavi i humanosti i koji će, zahvaljujući autoru, živeti na stranicama ove knjige, mada mnogi od njih već odavno nisu među živima.

Opisujući dolazak u partizane staraca koji su svoju mladost utkali u slavne pobeđe srpske vojske u I svetskom ratu: na Drini, Ceru, Kolubari, Solunskom frontu, autor nenametljivo podseća čitaoca na slobodarsku tradiciju srpskog naroda.

I kada se pročita poslednja stranica i zatvori ova nevelika, ali zanimljiva knjiga, ostaje utisak da su onaj neviđeni samopregor, ona hrabrost boraca koji su, napuštajući privremeno Srbiju, nosili u sebi nesalomljivu veru da će se u nju vratiti kao pobednici, morali uroditi plodom.

A. S.

VOJNI GLASNIK

br. 1/1964.

General-major Periša Grujić: *Provera obučenosti vojnika oklopnih jedinica*

Pukovnik Stevo Sunajko: *Uloga komandira voda u obuci i vaspitanju vojnika*

Pukovnik Vasilije Bošković: *Maskiranje na krasu*

Potpukovnik Darko Puhar: *Radio-loška zaštita i dekontaminacija hrane i vode*

Potpukovnik Danilo Lujčić i major Marko Ilić: *O taktičko-tehničkim vežbama u inženjerskim jedinicama*

Kapetan I kl. Slavko Ribarević: *Gađanje pištoljem*

Kapetan I kl. Rodoljub Todorović: *O planiranju obuke u pav bateriji*

Potpukovnik Obren Čirić i kapetan I kl. Josip Kufirin: *Povodom članka »Nedeljni tehnički pregled u bateriji«*

Major Života Nikolić: *Određivanje početnih elemenata gađanja — pomoću kružne mreže i lenjira*

Pukovnik Ilija Jurić: *Uspešan napad čete na utvrđenu tačku*

Pukovnik Borivoje Lah: *Artiljerijska dvoboj pri napadu na Ribnicu*

Pored ovoga, u časopisu su dati članci iz raznih domena, bibliografija, prikazi raznih članaka, taktičko-tehničke i druge novosti iz inostranih armija.

VOJNI GLASNIK

br. 2/1964.

Kapetan I kl. Branko Nešić: *Artiljerija i minobacači u odbrani obale*

Kapetan I kl. Vojislav Vukićević: *Aktueliziranje političke nastave*

Potpukovnik Maksim Vivoda: *Održavanje puteva u borbenim uslovima*

Pukovnik Božidar Kovačić, dipl. inž.: *Tendenciju razvoja savremenih tenkova*

Potpukovnik Nikola Stojanović: *O formama obuke rezervnih starešina*

Kapetan Mujo Kafedžić: *Prilog diskusiji o desetarima*

Kapetan I kl. Dušan Knežević: *Obuka vojnika u izradi zaklona za strelca*

Kapetan I kl. Milorad Lukić: *O obučavanju nižih jedinica u pretresu zemljišta*

Poručnik Zoran Vujičić: *Povodom članka »Prvim metkom u cilj — pri neposrednom gađanju«*

Kapetan I kl. Edvard Pavčić: *Pav gađanja sa osmatranjem pomoću ogle-dala*

Potpukovnik Ante Rosi: *O prvoj vojnostručnoj literaturi iz oslobodilačkog rata*

Pored ovoga, u časopisu su dati članci iz raznih domena, bibliografija, prikazi raznih članaka iz inostranih armija.

VAZDUHOPLOVNI GLASNIK

br. 6/1963.

Pukovnik Ljubo Vukčević: *Analiza izbora i upotrebe atomskih sredstava u odnosu na objekat i preciznost gađanja*

Pukovnik Stanislav Babnik: *Rastresito baziranje mlazne borbene avijacije i problemi zaštite*

Kapetan I kl. Moma Dragojlović: *Broj obrtaja antene i navođenje*

Kapetan inž. Vlado Velej: *Toplotni režim pilotske kabine*

Pukovnik Hivzo Malohodžić: *Varijanta osmatračko-visinskih radara*

Potpukovnik Rajko Knežević: *Požarno-sigurnosni uređaji i njihova primena*

Potpukovnik Dušan Bogosavljević: *Seminar kao oblik rada u nastavi*

Potporučnik Zvonimir Ramić: *Didaktički principi u vojnoj obuci*

Major Čedomir Jovanović: *Uticaj snega i lapavice na poletanje i sletanje aviona*

Kapetan Angel Ončevski: *Još nešto o problemu presretanja lovcima*

Potpukovnik Nikola Otović: *Taktičko-stručne vežbe jedinica za vezu*

Kapetan I kl. Milenko Pejakov: *Uticaj vremena na radarsko osmatranje*

Kapetan I kl. Anton Čop: *Udar munje i električno pražnjenje na avionu u letu*

Pored ovoga, *Vazduhoplovni glasnik* u ovom broju donosi rubrike »Osvrti čitalaca«, »Razgovori sa čitaocima«, zatim prikaze članaka iz stranih RV, vesti i novosti, kao i bibliografiju naših knjiga i časopisa.

MORNARIČKI GLASNIK

Br. 6/1963.

Kapetan fregate Tihomir Vilović:
Planiranje operativno-tehničkih dejstava

General-major avijacije Radoje Ljubičić: *Razvitak avijacije i nova rešenja koja to pospešuju*

Poručnik bojnog broda Đorđe Maksimović: *Protivzračna odbrana odreda rečnih minolovaca na maršu*

Poručnik bojnog broda Slavomir Flidr: *Savremena dostignuća i tendencija razvoja podmornica*

Kapetan bojnog broda Jovan Vasiljević: *Nemački izvori o desantu na Korčulu u decembru 1943.*

Kapetan fregate Stjepan Vekarić: *Flota Tvrтка I — vladara Bosne, Srbije, Hrvatske i Primorja*

Eduard Kukoč: *Latinska Amerika u jugoslovenskoj spoljnoj trgovini i pomorskom saobraćaju*

Kapetan bojnog broda Slobodan Petrović: *Osvrt na članak »Artiljerija malih brodova u II svetskom ratu i danas«*

Pored ovoga, *Mornarički glasnik* u ovom broju donosi rubrike »Iz vojno-pomorske literature«, »Iz nauke i tehnike«, kao i »Vesti i novosti« i »Bibliografiju«.

VOJNOISTORIJSKI GLASNIK

Br. 5/1963.

General-potpukovnik Danilo Komnenović: *Viduška operacija 29. udarne divizije*

Pukovnik Stevo S. Kovačević: *Borbe u dolini reka Une i Sane krajem 1942. godine*

Kapetan bojnog broda Jovan Vasiljević: *Protivpartizanski brodovi na Jadranu*

Jovo Zagora: *Pogibija Smail-age Cengića (povodom 150-godišnjice Njegoševog rođenja)*

Ljubo Poleksić: *Boj na Šarancima 1862. godine*

Pukovnik Vlado Strugar: *Dr Đorđije Đoko D. Pejović, Iseljavanje Crnogoraca u XIX vijeku*

Potpukovnik Mitar Đurišić: *Nikola Stjepović, Hercegovačko-bosanski ustanak 1882. (Borbena dejstva i pouke)*

Janko Lopičić: *Povodom članka »Jedna primjedba na Ratni dnevnik Janka Lopičića«*

Pored ovoga, *Vojnoistorijski glasnik* u ovom broju donosi bibliografiju jugoslovenske historiografije 1956—1959, članci, kao i bibliografiju strane historiografije o drugom svetskom ratu.

VOJNOSANITETSKI PREGLED

Br. 10/1963.

Pukovnik dr Esad Brkić: *Hirurško lečenje kontraktura šake posle opekotina*

Miletić, B., D. Petrović, B. Brdar i M. Drakulić: *Restauracija zračenih anormalnih ćelija izolovanim subcelularnim frakcijama*

Pukovnik doc. dr Ljubomir Kraljević, pukovnik dr Augustin Jakobišić, kapetan I kl. dr Josip Sokolić, kapetan dr Dušan Ivančević: *Primjena plastičnih mrežica u cilju reparacije velikih defekata dijafragme, torakalne, abdominalne sijenke i recidivirajućih kila*

Dr E. Mikić i dr F. Hlebec: *Sistolni krvni tlak zdravih i nefritičara*

Pukovnik doc. dr Ratko Kaljalović: *Metodika nastave ratnih zaraznih bolesti*

Dr J. Baum: *Vojno lečilište Rimske Toplice kao armijski centar za rehabilitaciju*

Pukovnik prof. dr B. Radojičić i potpukovnik dr V. Plečaš: *Prilog dijagnostikovanju stečene toksoplazmoze u odraslih*

Kapetan dr Miloš Popović i kapetan I kl. dr Stjepan Bunta: *Jedan probani način kontrole (Kontrola osoblja koje radi na ishrani u JNA)*

Pored ovoga, *Vojnosanitetski pregled* u ovom broju donosi i rubrike »Prikazi knjiga« i »Referati«.

VOJNOSANITETSKI PREGLED

Br. 11/1963.

Pukovnik doc. dr Branko Svečenski i psiholog Sofija Vukomanović: *Značaj određeni normalnih i patoloških osobina ličnosti u vozačkom pozivu*

D. Petrović, B. Miletić, Lj. Šašel: *Uticaj visokopolimerne izolovane deok-*

siribonukleinske kiseline na preživljene X-zračenih L-stanica u kulturi

M. Deželić, R. Popović i J. Grujić-Vasić: *Polarografsko istraživanje autooksidacije vitamina C i problem njegovog stabiliziranja IV*

Potpukovnik dr Kristijan Derganc: *Hepatitis infekcioza na našem odeljenju od 1957. do 1962. godine*

Pukovnik prof. dr Adam Miljković: *Metodika nastave iz ratne bakteriologije u vojno sanitetskim školama*

Pukovnik dr M. Južnić i pukovnik dr M. Bervar: *Multipla povreda ascendentnog dela debelog creva posle mnogobrojnih uboda trbuha*

Potpukovnik dr Krsto Vujošević i major dr Dragoljub Đorđević: *Slučaj adolescentne šizofrene psihoze nastale posle traume glave*

Pored ovoga, *Vojnosanitetski pregleđ* u ovom broju donosi i rubrike »Izveštaji s puta«, »Kongresi i konferencije«, i »Prikazi knjiga«.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK

Br. 1/1964.

»Vojnotehnički glasnik« i tehničko uzdizanje kadra

Potpukovnik Slobodan Špegar: *O primeni i značaju jedinstvenih normativa za opravku MTS*

Dr Vojislav Simić: *Sistem za infracrveno samonavođenje raketnih projektila*

Zoran Milijić, dipl. inž.: *Štampane veze u radio-uređajima i elektronskim uređajima*

Vladimir Kremer, dipl. inž.: *Blizinski upaljači koji rade na principu korišćenja Doplerovog efekta*

Zvonimir Ogorelec i Branko Čelustka, asistenti na univerzitetu: *Tehnologija dobijanja poluprovodnika i detektora infracrvenog zračenja*

Poručnik Miladin Ilić: *Organizacija izrade višeceg mosta nosivosti tri tone*

Kapetan I kl. Dmtar Vukečić: *Izrada prelaznog raspona za pontonski most od aluminijumskog parka*

Potpukovnik Anton Černe: *Upotreba specijalne kuke za vuču na tenkovima za izvlačenje*

Major Milovan Medenica: *Primena nuklearne energije u privredi*

Pored ovoga, *Vojnotehnički glasnik* u ovom broju donosi naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa i bibliografiju.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK

Br. 2/1964.

Potpukovnik Hasan Musabegović: *Tipizacija remonta tehničkih sredstava ili integracija remontnih kapaciteta*

Potpukovnik Milan Zrač: *Mogućnosti regeneracije sastavnih delova elektronskih uređaja*

Potpukovnik Stevan Pavlović: *Puštanje benzinskih motora u rad u zimskim uslovima eksploatacije*

Juraj Božičević, dipl. inž.: *Prikaz rada elektronskih računala*

Kapetan I kl. Radoš Obrenović, dipl. inž.: *Kinematika planetarnog i diferencijalnog prenosa*

Radomir Arsenijević, dipl. inž.: *Bruniranje*

Kapetan I kl. Milan Novaković: *Čelična užad na inženjerskim mašinama*

Kapetan I kl. Nikola Čambas: *Savremeni utovarivači*

Pukovnik Dušan Barović i rez. potpukovnik Uroš Vukomanović: *Tranzistorski metalni detektor (minoistraživač)*

Potpporučnik Vasil Hristov: *Remont potpornih točkova tenka M 47*

Potpukovnik Sava Belić, dipl. inž.: *Kretanje vojnih motorizovanih kolona*

Pored ovoga, *Vojnotehnički glasnik* u ovom broju donosi naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa i bibliografiju.

VOJNOEKONOMSKI PREGLED

Br. 5/1963.

Pukovnik Vojin Čorović: *Karakteristike pozadinske dokumentacije u savremenim borbenim uslovima*

Pukovnik Anton Dolenc: *Finansiranje i finansijsko poslovanje armija u savremenom ratu*

Pukovnik u rezervi Stojan Korać: *Proizvodi oplemenjene soje su veoma vredne i korisne namirnice u ishrani*

Dr Budimir Ilić: *Brašneni moljac*

Potpukovnik Petar Ninković i Marinko Stojković: *Aktuelna pitanja materijalne odgovornosti u JNA*

Poručnik Gojko Momčilović: *Povodom izmene u odeći pripadnika Armije*

Vojni službenik IV klase Milan Bulajić: *O tumačenju i primeni Pravilnika o putnim i selidbenim troškovima na rezervne oficire*

Primena elektonskih mašina u organizaciji automobilskog transporta

Svečanosti u Intendantskoj vojnoj akademiji

Povodom završetka školovanja oficira i podoficira u Intendantsko-finansijskom školskom centru

Pored ovoga, *Vojnoekonomski pregled* u ovom broju donosi prikaze iz inostranih vojnih časopisa, zatim ekonomske, naučne i tehničke novosti i zanimljivosti, kao i bibliografiju.

VOJNOEKONOMSKI PREGLED

Br. 6/1963.

Major Ranko Begović: *Uloga banke i kredita u ratu*

Kapetan Prvoslav Stojanović, dipl. inž.: *Ekonomske i druge posledice konzervacije motornih vozila*

Pukovnik Vlada Stanković: *O nekim problemima nabavki InMS*

Pukovnik Stevo Dobrković: *Mesto povrća u ishrani pripadnika Armije*

Potpukovnik Dušan Ninković: *Popuna kuhinja i obuka kuvara za potrebe jedinica*

Potpukovnik Mičo Dzeletović: *Vaspitna uloga kontrolora*

Potpukovnik Dragoslav Stamenković: *O nagrađivanju osoblja zaposlenog na održavanju čistoće u Armiji*

Potporučnik Miljko Radičević: *Planiranje, izvršenje i evidencija nabavki InMS u MFO IV stepena*

Kapetan I kl. Ivan Pajić: *Kontrola tovarnih listova i obračunavanje vozarine za železničko ili auto-transportno prevoženje materijala za potrebe jedinica*

Potpukovnici Aleksandar Grbović i Dimitrije Stojilovski: *Dvadesetogodišnjica stvaranja SFRJ u programu logorovanja Intendantske vojne akademije*

Potpukovnici Dušan Vraneš: *Osvrt na seminar za upoznavanje intendantske tehnike*

Pored ovoga, *Vojnoekonomski pregled* u ovom broju donosi prikaze iz inostranih vojnih časopisa, zatim ekonomske, naučne i tehničke novosti i zanimljivosti, kao i bibliografiju.